

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT BİLİM DALI**

**TÜRKİYE'DE KENTSEL YOKSULLUĞUN BELİRLEYİCİLERİ
(MEKANSAL PANEL VERİ ANALİZİ)**

(DOKTORA TEZİ)

MEHMET ÖZBİLGİN

KOCAELİ 2016

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT BİLİM DALI**

**TÜRKİYE'DE KENTSEL YOKSULLUĞUN BELİRLEYİCİLERİ
(MEKANSAL PANEL VERİ ANALİZİ)**

(DOKTORA TEZİ)

Tezi Hazırlayan: Mehmet ÖZBİLGİN

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 27.01.2016/3

Jüri Başkanı: Prof. Dr. Yusuf BAYRAKTUTAN

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Recep TARI

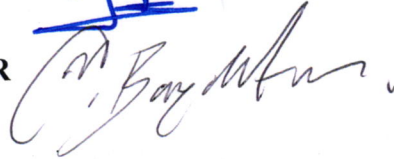
Jüri Üyesi: Doç. Dr. Hasan Bülent KANTARCI

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Selim İNANÇLI

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Yüksel BAYRAKTAR

KOCAELİ 2016

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT BİLİM DALI**

**TÜRKİYE'DE KENTSEL YOKSULLUĞUN BELİRLEYİCİLERİ
(MEKANSAL PANEL VERİ ANALİZİ)**

(DOKTORA TEZİ)

MEHMET ÖZBİLGİN

Danışman: Prof. Dr. Yusuf BAYRAKTUTAN

KOCAELİ 2016

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	iii
TEŞEKKÜR	vi
ÖZET.....	vii
ABSTRACT	viii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xi
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM:

YOKSULLUK VE KENTSEL YOKSULLUK

1.1. Yoksulluk: Tanımı ve Önemi	4
1.2. Yoksulluk ve İktisadi Etkenler	7
1.3. Yoksulluk Türleri.....	10
1.3.1. Mutlak Yoksulluk.....	10
1.3.2. Göreli (Nispi) Yoksulluk.....	11
1.3.3. Nesnel ve Öznel Yoksulluk.....	11
1.3.4. İnsani Yoksulluk	12
1.4. Yoksulluğun Ölçülmesi.....	13
1.4.1. Yoksulluk Sınırı	14
1.4.2. Yoksulluk Oranı	15

1.5. Yoksulluğun Mekansal Boyutu.....	16
1.5.1. Mekansal Ayrışma	16
1.5.2. Mekansal Dışlanmışlık.....	16
1.6. İktisat Açısından Kent	17
1.7. Kentleşme.....	18
1.7.1. Kentsel Rant	21
1.7.2. Kentsel Ayrışma	25
1.7.3. Kentleşme Ekonomileri.....	32
1.7.4. Dünyada Kentleşme Süreci	37
1.8. Kentsel Yoksulluk	42
1.8.1. Kentsel Yoksulluğun Belirleyicileri.....	44
1.8.2. Dünyada Yoksulluğun Boyutu	47
1.8.3. Dünyada Kentsel Yoksulluk.....	51

İKİNCİ BÖLÜM:

TÜRKİYE’DE KENTSEL YOKSULLUĞUN GELİŞİMİ

2.1. Türkiye’de Kentleşme Süreci.....	58
2.1.1. Türkiye’de İç Göçler.....	62
2.1.2. Türkiye’de Kentleşmenin Ortaya Çıkardığı Sorunlar.....	64
2.2. Türkiye’de Bölgesel Gelişmişlik Farklılıkları	65
2.3. Türkiye’de Kentsel Yoksulluk	71
2.3.1. Türkiye’de Kentsel Alanlarda Gelir Dağılımı ve Yoksulluk.....	72
2.3.2. Türkiye’de Kentsel Alanlarda İşgücü Piyasaları ve İşsizlik	84
2.4. Türkiye’de Bölgesel Düzeyde Yoksulluğun Görünümü	89

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:

TÜRKİYE’DE KENTSEL YOKSULLUĞUN BÖLGELER DÜZEYİNDE ANALİZİ

3.1. İlgili Literatüre Genel Bakış.....	103
3.2. Mekansal Ekonometri	109
3.2.1. Mekansal Etkiler	111
3.2.2. Mekansal Ağırlıklar	112
3.2.3. Mekansal Regresyon Modelleri	115
3.2.4. Mekansal Panel Veri Analizi	117
3.2.5. Mekansal Panel Veri Modelleri İçin Testler	119
3.3. Yöntem	120
3.4. Çalışmanın Kısıtları.....	121
3.5. Değişkenler ve Veri Seti.....	122
3.6. Modeller	125
3.7. Model Tahminleri ve Bulgular	126
3.8. Analiz Sonuçlarının İktisadi Yorumu	135
SONUÇ ve GENEL DEĞERLENDİRME.....	139
EKLER.....	144
KAYNAKÇA	148
ÖZGEÇMİŞ.....	168

TEŞEKKÜR

Lisansüstü öğrenimim süresince desteğini almış olduğum ve değerli fikirleri ile bana yol gösteren; tez çalıőmamın her aşamasında, bana yön ve destek veren; yoğun akademik ve idari çalıőmalarının arasında zaman ayırarak çok değerli katkılar sağlayan, değerli hocam ve tez danıőmanım Sayın Prof. Dr. Yusuf BAYRAKTUTAN'a sonsuz saygı ve őükranlarımı sunuyorum.

Çalıőmamın ampirik bölümünde, hiç sıkılmadan tüm sorularıma özen ve sabırla cevap veren ve bilgi birikimini paylaőan Sayın Doç. Dr. Fatma ZEREN'e yapmıő olduğu yönlendirme ve destek için minnettarım.

Çalıőmam sürecinde değerli dostluklarını ve yardımlarını esirgemeyen Sayın Doç. Dr. Ferhat PEHLİVANOĞLU'na teőekkürü bir borç bilirim.

Son olarak tez çalıőmam boyunca her konuda sabır gösteren ve destek olan sevgili eőim Gökçe ÖZBİLGİN ve minik çocuklarım Mustafa, Merve ve Arzu'ya teşekkür ederim.

ÖZET

TÜRKİYE’DE KENTSEL YOKSULLUĞUN BELİRLEYİCİLERİ (MEKANSAL PANEL VERİ ANALİZİ)

Kabul edilebilir yaşam standardının altında yaşamayı ifade eden yoksulluk, mekansal ayrışmayla kentlerde daha görünür hale gelmektedir. Kırsal alandan göçler, kentlerdeki altyapı, ulaşım, konut, güvenlik, eğitim, sağlık ve istihdam sorunlarını derinleştirmektedir. Kentsel mekanların, göçle gelen insanların toplanma alanlarına dönüşmesiyle çeşitli ayrışmalar ortaya çıkmaktadır. Kentsel yaşama uyum sağlayamama, kamusal hizmetlere erişimde yetersizlikler, istihdam kabiliyeti/biçimleri, vb faktörler kente göçle gelenleri dezavantajlı konuma sürüklemektedir. Genellikle kentlerde kamusal hizmetlere sınırlı erişen, bireysel imkan ve kabiliyetleri sınırlı olan kesim için kullanılan kentsel yoksulluğun her ülkede aynı nedenlerle ilişkilendirilmesi mümkün değildir. Türkiye’de demografik değişim ve özellikle kırdan kente göç, sanayileşme deneyimi, eğitim-istihdam uyumsuzluğu, bölgelerarası dengesizlikler vb. kentsel yoksulluğun nedenlerindedir.

Bu çalışmanın temel amacı, 2008-2013 dönemi için Türkiye’de kentsel yoksulluk üzerinde etkili iktisadi unsurların ve bölgeler arasındaki mekansal etkileşimin saptanmasıdır. Üç bölümden oluşan çalışmada, kavramsal, teorik ve gözlemsel yönleriyle yoksulluk olgusu tartışıldıktan sonra mekansal etkiler dikkate alınarak kentsel yoksulluğun belirleyicileri mekansal panel veri analizi yardımıyla araştırılmaktadır.

Analiz sonuçlarına göre, kentlerde nüfusun artması, bağımlılık oranının yükselmesi ve ücretlilerin/asgari ücretlilerin nispi payının artması, kentsel yoksulluğun öne çıkan nedenleridir. Hizmet sektöründe istihdam ve kişi başına ihracat artışı ise kentsel yoksulluğu azaltan etkenlerdir. Ayrıca, bir bölgede kentsel yoksulluğun, tarım dışı işsizliğin ve gelir dağılımında adaletsizliğin artması, komşu bölgeleri de etkilemiştir. Bu bulgular ışığında, istihdam ve eğitim imkanları geliştirilerek işsizliğin azaltılması, girişimciliğin teşviki ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi ile başta hizmet sektöründekiler olmak üzere nitelikli istihdamda sürekliliği sağlayacak; kente göç baskısını zayıflatacak ve kırsal yaşam kalitesini geliştirecek politikalar önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: kentsel yoksulluğun belirleyicileri, mekansal etkileşim, mekansal panel veri analizi, Türkiye’de kentsel yoksulluk.

ABSTRACT
DETERMINANTS OF URBAN POVERTY IN TURKEY
(A SPATIAL PANEL DATA ANALYSIS)

Poverty, living below acceptable life standards, become more apparent in cities with spatial segregation. Irregular and intensive migrations from rural areas to urban ones make the issues of infrastructure, transportation, housing, security, education, health and employment, etc more apparent. Urban areas become a place for migrants bring about spatial segregations. Due to inability to adapt and integrate to urban life, constraints experienced in access to public services, migrants have become a disadvantaged population. The concept of urban poverty is often used in connection with the segment of the society living in the cities with individual deficiencies and limited access to public services, etc. Its causes aren't the same all countries. Factors such as the demographic structure of Turkey and migration from rural to urban areas, industrialization experience, mismatch between educational system and the job skills, regional imbalances are main reasons urban poverty.

Main objective of this study is to examine the economic factors affecting urban poverty in Turkey for the period of 2008-2013, and the presence of spatial interactions between regions. This study consists of three chapters. Having outlined poverty with conceptual, theoretical and observational aspects, determinants of urban poverty in Turkey taking into account the spatial effects have been discussed making use of a spatial panel data analysis.

According to the findings, population growth in urban areas, rising dependency ratio and relative share of wages / minimum wage labor in total employment are significant causes of poverty. Growth of employment in the service sector and per capita exports reduce the urban poverty. Furthermore, increased urban poverty, non-agricultural unemployment, and income inequality spread into neighboring regions. In the light of these empirical findings is suggested that the implementation of policies aimed at improving education and employment for reducing unemployment, promoting entrepreneurship, correcting working conditions and providing quality on continuity of employment mainly in the service sector. Urban migration can be reduced and the quality of life in rural areas should be improved.

Keywords: determinants of urban poverty, spatial interaction, spatial panel data analysis, urban poverty in Turkey.

KISALTMALAR LİSTESİ

ACOSS	: Australian Council of Social Service (Avustralya Sosyal Hizmet Konseyi)
ADNKS	: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
BEA	: Bureau of Economic Analysis (ABD Ticaret Bakanlığı Ekonomik Analiz Bürosu)
DFID	: Department for International Development (Birleşik Krallık Uluslararası Kalkınma Kurumu)
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
EUROSTAT	: The Statistical Office of the European Union (Avrupa Birliği İstatistik Ofisi)
GSKD	: Gayri Safi Katma Değer
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
İBBS	: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması
LM	: Lagrange Multiplier (Lagrange Çarpanı Yöntemi)
ODI	: Overseas Development Institute (Denizaşırı Kalkınma Enstitüsü)
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
ÖİK	: Özel İhtisas Komisyonu
SAGP	: Satın Alma Gücü Paritesi
SAR	: Spatial Autoregressive Model (Mekansal Otoresif Model)
SEM	: Spatial Error Model (Mekansal Hata Modeli)
TEPAV	: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
TESEV	: Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı
TMMOB	: Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UK	: United Kingdom (Birleşik Krallık)

- UN : United Nations (Birleşmiş Milletler)
- UNCTAD : United Nations Conference on Trade and Development (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı)
- UNDP : United Nations Development Programme (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)
- UNESCO : United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)
- UNICEF : United Nations International Children's Emergency Fund (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu)

TABLolar LİSTESİ

Tablo-1: Avrupa’da En Fazla Nüfusa Sahip Kentler (1700-1900)	37
Tablo-2: Dünyada Kent Nüfusu (bin, 1950-2050)	38
Tablo-3: Seçilmiş Bölgelerin Kentsel Nüfus Oranları (1950-2050)	39
Tablo-4: Seçilmiş Bölgelerin Kentsel ve Kırsal Nüfusları (2014)	40
Tablo-5: Bölgelere Göre İşsizlik Oranları	47
Tablo-6: Bölgelere Göre Kişi Başına 1,25 \$’ın Altında Günlük Gelire Sahip Nüfusun Toplam Nüfus İçindeki Payı (%)**	48
Tablo-7: Bölgelere Göre Kişi Başına 1,25 \$’ın Altında Günlük Gelire Sahip Nüfus (milyon)**	49
Tablo-8: Bölgelere Göre Kentsel Alanlardaki Gecekondu Nüfusunun Toplam Nüfusa Oranı (% , 1990-2012)	54
Tablo-9: Yoksulların Yaşadıkları Mahalle Tipolojisi	54
Tablo-10: Seçilmiş Ülkelerin Kentsel İşsizlik Oranları (2005-2014)	57
Tablo-11: Şehir Nüfusunun Toplam Nüfus İçindeki Oranı (1927-2014)	59
Tablo-12: Türkiye’nin Nüfusu ve Yıllık Nüfus Artış Hızı (1927-2014)	60
Tablo-13: Düzey-2 Bölgelerinde İl ve İlçe Merkezleri Nüfusunun Toplam Nüfus İçindeki Oranı (%)	61
Tablo-14: İktisadi Faaliyet Kollarına Göre GSYİH’nin Dağılımı (1969-2014)	62
Tablo-15: Yerleşim Yerlerine Göre Göç Eden Nüfus (1975-2000)	63
Tablo-16: Düzey-1 Bölgelerinde Net Göç (2008-2014)	64
Tablo-17: Bölgesel Gayri Safi Katma Değer Payları (% , 2004-2011)	67
Tablo-18: Bölgelerin Kişi Başına Gayri Safi Katma Değer Sıralaması(2004-2011).	68
Tablo-19: Sektörlere Göre Bölgelerin GSKD Payları (2004 ve 2011, %)	69
Tablo-20: Sektörlerin GSKD İçindeki Payları (2004 ve 2011, %)	70
Tablo-21: Gelire Dayalı Görelî Yoksulluk Sınırına Göre Yoksulluk (Kent, 2006-2013)	73
Tablo-22:Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelire Göre Gini Katsayısı	74
Tablo-23:Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelire Göre P80/P20 Göstergesi	75
Tablo-24:Yıllık Hanehalkı Kullanılabilir Gelirin Ortalama Dağılımı (TL)	75
Tablo-25: Yıllık Hanehalkı Kullanılabilir Gelirinin Dağılımı (% , 2006-2013)	76
Tablo-26: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelire Göre Sıralı %20’lik Gruplarda Yıllık Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelirin Ortalama Dağılımı (2006-2013, TL)	78
Tablo-27: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelire Göre Sıralı %20’lik Gruplar İtibariyle Yıllık Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelirin % Dağılımı (% , 2006-2013)	79
Tablo-28: Hanehalkı Fertlerinin Esas İşteki Durumlarına Göre Yıllık Ortalama Esas İş Gelirleri (TL, 2006-2013)	81
Tablo-29: Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları (% , 2005-2012)	83
Tablo-30: Kentlerde İstihdam Edilenlerin İktisadi Faaliyet Kolları (1988-2013)	87
Tablo-31: 15 Yaş Üzeri Kurumsal Olmayan Nüfusun İşgücü Durumu (2004-2013)	88
Tablo-32: Düzey-1 Bölgelerinde Tarım Dışı İşsizlik Oranı (% , 2006-2013)	88
Tablo-33: Sanayi ve Hizmet Sektöründe Temel Göstergeler (2003-2012, bin)	89
Tablo-34: Gelire Dayalı Bölgesel Yoksulluk Sınırları (2006-2013, TL)	90
Tablo-35: Gelire Dayalı Görelî Bölgesel Yoksulluk Sınırlarına Göre Bölgesel Yoksul Sayıları (2006-2013, bin kişi)	90

Tablo-36: Gelire Dayalı Görelî Bölgesel Yoksulluk Sınırlarına Göre Bölgesel Yoksulluk Oranı (2006-2013, %)	91
Tablo-37: Gelire Dayalı Görelî Ulusal Yoksulluk Sınırına Göre Bölgesel Yoksul Sayıları (2006-2013, bin kişi)	92
Tablo-38: Gelire Dayalı Görelî Ulusal Yoksulluk Sınırına Göre Yoksulluk Oranı (% , 2006-2013)	92
Tablo-39: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelire Göre Gini Katsayısı (2006-2013)	93
Tablo-40: Sıralı %20'lik Gruplar İtibariyle Yıllık Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelirin Düzey-1 Bölgelerinde Yüzde Dağılımı (% , 2006-2013)	94
Tablo-41: Sıralı %20'lik Gruplar İtibariyle Yıllık Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelirin Düzey 1 Bölgelerinde Ortalama Dağılımı (% , 2006-2013)	95
Tablo-42: Kurumsal Olmayan Nüfusun İşgücü Durumu (2014)	97
Tablo-43: İşgücüne Dahil Olmayanların İşgücüne Dahil Olmama Nedenleri (bin, 15+ yaş, 2014)	98
Tablo-44: İstihdam Edilenlerin İktisadi Faaliyet Kolları (15+ yaş, 2004-2014)	100
Tablo-45: İstihdam Edilenlerin İşteki Durumu (15+ yaş, 2014)	101
Tablo-46: Literatür Özeti	104
Tablo-47: Değişkenlere Dair Bilgiler	124
Tablo-48 : Model I için Mekansal Panel Veri Analizi Sonuçları	130
Tablo-49: Model II için Mekansal Panel Veri Analizi Sonuçları	132
Tablo-50: Model III için Mekansal Panel Veri Analizi Sonuçları	134
Tablo-51: Türkiye'de İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflamasına Göre Bölgeler	147

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik-1:Yoksul Hanehalkı İçin Bütçe Kısıtı	5
Grafik-2: Kentleşme ve İktisadi Gelişme İlişkisi.....	19
Grafik-3: Kentleşme Süreci	20
Grafik-4: Kentleşmenin Çevreye Yönelik Olumsuz Sonuçları.....	21
Grafik-5: Toprağın Verimlilik Farkının Ortaya Çıkardığı Rant Düzeyleri.....	22
Grafik-6: Toprağın Ekonomik Rantı.....	22
Grafik-7: Kentsel Rant ve Kent Merkezine Uzaklık.....	23
Grafik-8:Kent Toprağında Değer Artış Süreci.....	24
Grafik-9: Önerilen Rant Fonksiyonu ve Gelir	26
Grafik-10: Önerilen Rant Fonksiyonu ve Hanehalkı Büyüklüğü	27
Grafik-11: Alonso-Muth Kentsel Ayrışma Modeli.....	28
Grafik-12: Kentsel Yerleşim Seçenekleri	28
Grafik-13:Kentsel Topraklarda Yerleşim Dengesi	29
Grafik-14: Alonso'nun Kentsel Rant ve Yerleşim Modeli	30
Grafik-15: Kentsel Faaliyetlerin Yerleşme Düzeni	30
Grafik-16: Kent Toprağında Rant Artışı	31
Grafik-17: Optimal Kent Büyüklüğü	32
Grafik-18:Optimal Üretim Tesis Ölçeği	34
Grafik-19: Ölçek Ekonomileri ve Firmanın Ortalama Maliyetindeki Azalma	36
Grafik-20: Kentsel ve Kırsal Dünya Nüfusu (1950-2050).....	38
Grafik-21: Kentsel ve Kırsal Nüfus Oranı (1950-2050)	41
Grafik 22: Seçilmiş Ülkelerde Kentsel Nüfus Oranı ve Kişi Başına GSYİH	42
Grafik-23: Dünyada Yoksulların Sayısı (1981-2011).....	49
Grafik-24: Dünyada Yoksulluk Oranı (1981-2011).....	50
Grafik-25: Dünyanın En Yoksul 10 Ülkesi ve Kişi Başına 1,25 \$'in Altında Günlük Gelire Sahip Olanların Ülkelere Göre Dağılımı (2011).....	50
Grafik-26: GOÜ'de Yetersiz Beslenenlerin Toplam Nüfusa Oranı (% , 1990-2013) 51	
Grafik-27: GOÜ'de Gecekondu Nüfusunun Oranı (% , 1990-2012).....	53
Grafik-28: GOÜ'de Kentsel Alanlardaki Gecekondu Nüfusu	53
Grafik-29: Kentlerde Gelire Göre Sıralı %20'lik Gruplarda Tüketim Harcamalarının Türlerine Göre Dağılımı (2013).....	82
Grafik-30:Reel Brüt Asgari Ücret Endeksi (1974=100)	86

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil-1: İnsani Gelişme Perspektifinden Yoksulluk	12
Şekil-2: Mekansal Birimlerin Harita Üzerindeki Konumu	114
Şekil-3: Düzey-1 Bölgelerinde Kent Yoksullarının Mekansal Dağılımı	127
Şekil-4: Düzey-1 Bölgelerinde Tarım Dışı İşsizlik Oranının Mekansal Dağılımı...	128

GİRİŞ

Yoksulluk olgusu uzun zamandır iktisatçıların ilgisini çekmekte; nedenleri yoğun biçimde tartışılmaktadır. Zira küresel ekonomide bir yandan refah artışı gözlemlenirken, diğer yandan açlık sınırının altında yaşayanların sayısı artmaktadır. İktisadi büyüme ve teknolojik gelişmelere karşın, yoksulluk sorunu dünya nüfusunu etkilemeye devam etmektedir. İstihdamın dışında kalmak veya düşük ücretli ve süreksiz işlerde çalışmak bireyleri yoksulluğa itmektedir. Ayrıca, siyasi ve iktisadi istikrarsızlıklar, doğal afetler, genel ve mesleki eğitimde yetersizlik ve istihdam alanları ile uyumsuzluk, demografik değişimler gibi unsurlar yoksulluğun şiddetini artırmasına yol açan nedenlerdir.

Dünyada kentsel nüfus artışı, kentsel yoksulluk olarak anılan yoksulluk biçimini öne çıkarmış; 1950'lerden itibaren, farklı gelişme düzeyindeki ülkelerde bu konu ve ilgili sorunlar gündeme gelmeye başlamıştır. 1960'ların başında gelişmekte olan ülkelerin (GOÜ) büyük kentlerinde yoksulların kümелendiği gecekondu bölgeleri ortaya çıkmıştır. 2000'li yılların başında ise, bazı Avrupa ve Asya kentlerinde yoksulların sayısında belirgin artış görülmüştür.

Kentsel yoksulluğu ortaya çıkaran nedenler çeşitlilik arz etmektedir. Özellikle iç göçler sonucu kentlerin büyümesi ve kentlerde elverişsiz yaşam alanlarının ortaya çıkması, bir yandan çarpık kentleşme sorununu ortaya çıkarmakta, diğer yandan yaşam kalitesini düşürmektedir. Kentsel yoksulluğun bütün ülkelerde aynı nedenlerle ilişkilendirilmesi de mümkün değildir. Nitekim gözlem ve araştırmalar, değişik bölge ve ülkelerde olgunun farklı nedenlerden kaynaklandığını ortaya koymaktadır.

Nüfus ve iktisadi faaliyetlerin yer seçimi ve mekansal dağılımı iktisat bilimi açısından önem taşımaktadır. İktisadi gelişmelerin beraberinde getirdiği mekansal farklılaşmalar, özellikle kentlerde toplumsal kesimler arasında ayrışma yaşanmasına neden olmaktadır. Yoksulların sınırlı gelir ve kaynaklara sahip olmaları, mahalle ve konut seçiminde kendini göstermektedir. Bu bağlamda kentsel yoksulluğun anlaşılması, demografik dönüşüm ve mekansal etkileşimlerin incelenmesini gerektirmektedir. Ayrıca, kentsel yoksulluğun önlenmesinde iktisadi ve demografik etkenlerin rolünü belirleyen unsurların, büyük ölçüde ülke koşullarına bağlı olarak şekillenmesi, bölgesel ve yerel özelliklerin dikkate alınmasını zorunlu kılmaktadır.

İktisadi ve demografik dinamikler birbirleriyle etkileşim içindedir. Türkiye’de kentler ve bölgeler arasındaki yoğun ilişkiler ve karşılıklı bağımlılıkların artmasıyla, belli kentler ve hinterlandı, yoğun göçe maruz kalmıştır. Göçlerin mekansal ve iktisadi etkileri, kentlerde altyapı, ulaşım, konut, güvenlik, eğitim, sağlık, istihdam, gelir dağılımı vb alanlarda sorunların; özellikle göç edenlerin düşük eğitim düzeyi ve düzensiz işlerde çalışması, kentlerde yoksulluğun artmasına yol açmıştır. Parçalanmış aileler ve sokakta yaşayan çocuk sayısında artış, toplumsal ruh sağlığında bozulma, suça ve şiddete yönelimde çoğalma, vs kentsel sorunların ağırlaştığının göstergesidir.

Kentsel yoksulluk, düşük sanayileşme, hızlı kentleşme ve sosyal politikaların yetersiz kalmasıyla da ilintilidir. Göçler sonucu kent kaynaklarının daha fazla insanla paylaşılması, kentlerin yoğun nüfus akışına uygun refleks geliştirememesi, göçle gelen nüfus için yeterli istihdam olanakları oluşturulamaması veya bu işgücünün piyasa beklentilerini karşılayamaması gibi hususlar kentsel yoksulluğun nedenleri arasındadır. Çalışmanın temel hipotezi göç, nüfus artışı ve niteliksiz işgücünün enformel sektörde ve düşük ücretle istihdamının kentsel yoksulluk üzerindeki etkili olduğudur. Bu temel hipotez çerçevesinde şekillenen bu çalışmada iktisadi ve demografik unsurların kentsel yoksulluk üzerindeki etkileri araştırılmaktadır. Çalışmanın bir diğer hipotezi, farklı coğrafi bölgeler arasında mekansal etkileşimin varlığıdır. Tobler (1970) tarafından ifade edilmiş olan “her şey birbiriyle ilişkilidir, fakat birbirine yakın olanlar uzaktakilere göre daha çok birbiriyle ilişkilidir” yaklaşımı, bu hipotezin formülasyonunda motive edici olmuştur. Bu çerçevede, değişkenler konumlarına göre ilişkilendirilmektedir. Dolayısıyla kentsel yoksulluğun, komşu bölgelerdeki kentsel yoksulluk oranlarından da etkilenmesi söz konusu olmaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye’de bölgesel düzeyde kentsel yoksulluğu etkileyen faktörlerin, 2008-2013 dönemi için belirlenmesidir. Ayrıca, sosyo-ekonomik ve demografik değişkenler yardımıyla yapılan analizlerle Türkiye’deki kent yoksulluğu kapsamlı biçimde değerlendirilmektedir. Çalışmanın kapsamına Düzey-1 istatistikî bölge birimleri alınmıştır. Kentsel yoksulluğun belirleyicileri mekansal panel veri analizi yöntemiyle tahmin edilmiştir. Böylece model için seçilen

değişkenler arasındaki ilişkinin yanında bölgeler arası mekansal etkileşimin sınanması da hedeflenmiştir.

Üç bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde, yoksulluk tanımları, türleri ve ölçümü üzerinde durulmakta; kentsel yoksulluk kavramının gelişimi ve kentsel yoksulluğa neden olan etkenler değerlendirilmektedir. İkinci bölümde, kentleşme olgusunun Türkiye'ye özgü koşulları ele alınmakta ve ülkede kentsel yoksulluğun genel görünümü, yoksulluk, işsizlik, eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik gibi temel bileşenler çerçevesinde incelenmektedir. Üçüncü bölümde, mekansal panel veri analizi ile bölgesel düzeyde kentsel yoksulluğu etkileyen faktörler ortaya konmakta ve bölgeler arasındaki mekansal etkileşimin varlığı araştırılmaktadır. Çalışma, genel bir değerlendirme ve politika önerileri ile tamamlanmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM: YOKSULLUK VE KENTSEL YOKSULLUK

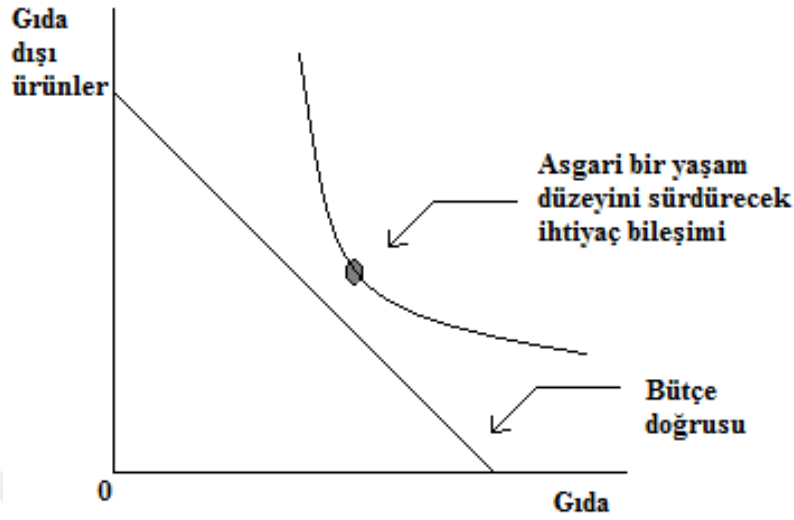
Yoksulluk, 1970'lere kadar kırsal kesimin bir sorunu olarak görülmüştür. Ancak kırsal nüfusun giderek azalması ve göçlerle kent merkezlerindeki nüfus artışı kentsel yoksulluğu gündeme taşımıştır. Yoksulluk, düşük emek verimliliği ve düşük ücret, dışlanma, işsizlik, vb sosyal ve iktisadi sorunları kapsayan kentsel yoksulluk, kentlerde yaşayan bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılayamama veya asgari geçim düzeyine sahip olamama durumudur. Çalışmanın bu bölümünde temel kavramlar yoksulluk tanımları ile türleri ve ölçümü üzerinde durulmakta ve kentsel yoksulluk kavramı ve kentsel yoksulluğa neden olan etkenler değerlendirilmektedir.

1.1.Yoksulluk: Tanımı ve Önemi

Geniş kapsamı ve göreceli oluşu/niteliği nedeniyle akademik literatürde ve günlük yaşamda sıkça kullanılmasına karşın, yoksulluğun görüş birliğine varılmış bir tanımı bulunmamaktadır. Kabul gören tek bir tanıma bağlı kalınmaması, akademik literatürdeki yoksulluk çalışmalarında olgunun karmaşık yapısını ortaya koymayı amaçlayan çeşitli yaklaşımların öne sürülmesine neden olmuştur. Yoksulluğun çok sayıda etkene bağlı bir sorun olduğu genel kabul görmekte (Desarrollo, 2004: 11) ve buna bağlı olarak yoksulluk tanımları çeşitlilik göstermektedir.

Yoksulluk daha çok gelire bağlı olarak tanımlanmaktadır. Genelde, varlıksal güvenceden yoksunluğu ifade eden yoksulluk (Jamal, 2002: 77), iktisaden desteğe ihtiyacı olan insanların, temel gereksinimlerini karşılayamama ve asgari bir yaşam düzeyini sürdürecekten gelirde yoksun olma hali (Ravallion, 1992: 4) şeklinde yorumlanmaktadır. Grafik-1'de görüldüğü gibi, yoksulların veri bütçe olanaklarıyla, bütçe doğrusu dışında kalan asgari yaşam düzeyini sürdürmeye imkan sağlayan ihtiyaç bileşimini satın alması mümkün değildir.

Grafik-1:Yoksul Hanehalkı İçin Bütçe Kısıtı

Kaynak: Edwards, 2007: 572.

Yoksulluk kavramı için gelir dağılımındaki eşitsizliğe bağlı olarak milli gelirden bazı kesimlere düşen payın yetersizliğine vurgu yapıldığı gibi (Kuznets, 1955: 5), yetersiz tüketim kabiliyeti (Satterthwaite, 1998: 4; Goodwin, et al., 2008: 14) veya temel ihtiyaçların karşılanmasındaki yetersizlik ve gelirin süreksizliği üzerinde duran yaklaşımlara da rastlanmaktadır (Guillaumont, and Korachais, 2006: 1).

Yoksulluk tanımlarında geçen “yaşamın devamı için gerekli olan temel ihtiyaçlar”, kişiden kişiye, bölgeden bölgeye ve kültürden kültüre farklılık göstermektedir (Hussain, 2003: 6). Bu açıdan yoksulluk tanımının yapılmasında veya bir bireyin yoksul olup olmadığının belirlenmesinde güçlüklerle karşılaşmaktadır.

Yoksulların büyük bir kısmı düzenli gelir sahibi değildir. Özellikle işsizlik gibi olumsuzluklar hanehalkı bütçesini zayıflatmakta; toplumun belli bir kesiminin asgari yaşam standardının gerektirdiği temel ihtiyaçları karşılayacak seviyede gelir elde edememesine ve yoksulluk sınırı altında ya da civarında yaşamasına neden olmaktadır. Yoksullar, düşük gelire sahip olmakla birlikte, sağlık, barınma, eğitim, istihdam fırsatları ile beslenme ve eğlence gibi imkanlardan yeterli düzeyde faydalanamadıklarından görece düşük yaşam standardına sahiptirler (ACOSS, 2013:

1). Özellikle tek kişinin kazancıyla geçinen ve kalabalık hanelerde yoksulluk riski daha fazladır.

Yoksulluk, bölüşüm ve dağıtım mekanizmaları ile doğrudan ilgilidir. Gelir dağılımı adaletsizliği, bir ekonomide belirli bir dönemde yaratılan gelirin adil paylaşılabilmesi ve gelir dağılımının yüksek gelirli gruplar lehine bozulması olarak ifade edilmektedir. Sosyoekonomik eşitsizlikler, birey ve hanelerin mal ve hizmetlere erişimini etkilemektedir. Üretim faaliyetleri içinde yer alamayan ve üretilen değerlerin adil paylaşılmamasından ötürü büyümeden yeterince faydalanamayan bireylerin sosyal ve iktisadi konumlarının zayıfladığı görülmektedir.

Gelir dağılımında bozulma, ülkenin yapısal sorunları veya iktisat politikası tercih ve uygulamalarından kaynaklanmaktadır. Ülkeden ülkeye değişen ve iktisadi birimlerin gelirlerini belirleyen gelir yaratma mekanizmaları da anılması gereken etkenlerdendir.

Bazı bireylerin, şanssızlık, yanlış karar, yaşlılık ya da hastalık gibi nedenlerle standart/makul yaşam kalitesine sahip olamamaları, gelirin adil dağılımını engellemektedir. Nüfusun her kesiminin ihtiyaçlarının karşılanması için gelir gruplarını koruma ya da gelirin yeniden dağıtımını sağlama çabaları, çeşitli sosyal politika tasarımlarını gündeme getirmektedir. Gelirin birimler arasında bölüşümü ve kaynak dağılımı mekanizmaları refahı belirlemektedir. Gelirin yeniden dağıtımını, gelir eşitsizliklerini üreten işleyişler hakkında bilgi sahibi olunmasını gerektirmektedir (Harvey, 2006: 54). Bu işleyişlerin denetlenmesi ve değiştirilmesi, uygulanacak politikaların biçimlendirilmesinde rol oynamaktadır.

Yoksulluk, bireysel bir konu olmaktan öte, dolaylı ve doğrudan toplumun farklı kesimlerini kapsamakta ve olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle yoksulluk tartışmaları uluslararası düzeyde artış göstermiştir. Başta Dünya Bankası Grubu olmak üzere, uluslararası kuruluşlar yoksulluk sorununa giderek daha fazla ilgi göstermeye başlamıştır. 1990 Dünya Kalkınma Raporu'nun yoksulluğu ana tema olarak öne çıkarması ve yoksulluğu azaltma stratejilerine yer vermesi, konunun dünya kamuoyunda dikkate alınmasında etkili olmuştur. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından 1990'dan itibaren yıllık olarak yayınlanan

İnsani Gelişme Raporları da, yoksulluğun farklı boyutlarını ele almakta ve yoksulluk açısından ülkeler arası farklılıkları ortaya koymaktadır.

1.2.Yoksulluk ve İktisadi Etkenler

İktisadi ölçütler temel alındığında yoksulluk üzerinde etkili olan çok sayıda unsurdan söz edilebilir. Ancak iktisadi etkenler birbirinden ayrıştırılamayacak ölçüde iç içe geçtiği için, etkileşimin hangi düzeyde olduğunu saptamak güçleşmektedir. Yoksulluk ile ilintili olguların başında gelir gelmektedir. Gelir artışı, başta gıda ve barınma olmak üzere, temel ihtiyaçlara erişimi önemli ölçüde kolaylaştıran unsurlardan biridir.

İktisadi büyüme belli bir dönemde milli gelirdeki değişimi ifade etmektedir. Büyüme oranı, ülkeler arası gelişmişlik farkının ve refah düzeylerinin karşılaştırılmasına imkan tanımaktadır. Literatürde, yoksulluğun büyümeyle azalacağı konusunda genel bir kanaat bulunmaktadır. Bu bakımdan GOÜ’de iktisadi büyümeyi destekleyen veya engelleyen unsurlara odaklanılmaktadır (Ghose et al., 2010: 124). Yoksulluk, gelir düzeyi ve gelir dağılımı sorunlarına bağlı olarak ele alındığında, üretim, yatırım ve istihdam yönleriyle büyüme, en önemli yoksullukla mücadele aracı olarak ortaya çıkmaktadır. İşgücü, doğal kaynaklar, sermaye ve teknoloji gibi faktörlerin büyümeyi belirleyen temel unsurlar olduğu bilinmekte; kişi başına reel gelir düzeyindeki artış iktisadi büyümenin temel göstergesi olarak kabul edilmektedir. Ancak, büyüme hızı ve kişi başına gelirdeki artışlar, bir ülkenin refah düzeyindeki değişimi net olarak ortaya koyamamaktadır.

Kalkınmanın iktisadi büyümeyle birlikte gerçekleşebileceği düşünülmekte; bu hususta kritik rol yüklenen sanayileşme, iktisadi kalkınma ile eş anlamda kullanılmaktadır. Yoksulluk sorununun hafifletilmesi istikrarlı büyüme ile mümkün olsa da, gelir dağılımında düzelme olmadan iktisadi büyümenin yoksulluğu azaltmada etkili olamayacağı açıktır. Ampirik araştırmalar yüksek eşitsizliğin görüldüğü ülkelerde büyüme dönemlerinin daha kısa sürdüğünü ortaya koymuştur (UN, 2014c: 2). Eğer büyüme gelir eşitsizliğine yol açıyorsa, büyümenin yoksulluk üzerindeki etkisi düşüktür. İstihdam ve gelir artışı yoksulluğu azaltıcı etki gösterse de, iktisadi büyüme, işsizlik ve yoksulluk gibi sorunların azaltılmasında tek başına yeterli gelmemektedir (Rodrik, 2000: 4; Cancian, and Danziger, 2009: 1).

Büyümenin yoksulluk üzerindeki etkisinin karmaşık niteliği ve büyümeyle istihdam arasındaki ilişkinin zayıflaması (iktisadi büyüme olsa bile bunun yeterli istihdam yaratamaması), büyümenin doğrudan yoksulluğu azaltma işlevini sınırlamaktadır.

Emeğin üretime katkısı ve gelirden pay alması istihdam olanaklarına bağlıdır. İşsizlik, üretim, gelir ve refah kaybı gibi iktisadi sonuçlara yol açmaktadır. O halde istihdam ve ücret düzeyi, yoksulluğu sınırlandıracak önemli unsurlardandır.

Gelirin arttığı, eşitsizliklerin ve işsizliğin azaldığı büyüme süreci yoksulluğun azalmasına katkı sağlamaktadır (Şenses, 2006: 151). Eğer toplumun tüm kesimlerinin gelirlerinde iktisadi büyüme ile aynı oranda bir artış gözleniyorsa, büyüme, hem yoksulluğun azaltılmasında hem de gelir dağılımının iyileştirilmesinde etkili olmaktadır. Ancak, gelir grupları arasında adaletli paylaşımın olmaması halinde, büyümeden elde edilen gelir artışları yoksulluğu azaltmamaktadır (Deaton, 2006: 9; Santos-Paulino, 2012: 4). Sektörel büyümenin yoksulluğun azaltılmasına katkısı konusunda ise tartışma yaşanmaktadır. Sektörlerden birindeki büyümenin yoksulluk oranını düşürmesi, yoksul işgücünün sektörel dağılımına ve sektörler arası hareketine bağlı görülmektedir (Hull, 2009: 69).

Bir ekonomide gelişme düzeyi ne olursa olsun, belli oranda yoksulların ve yoksulluğun bulunduğu görülmektedir. 2010-2014 arasında yıllık ortalama %2'nin üzerinde büyüme performansı sergileyen ABD ekonomisinde (BEA, 2014: 7; Census Bureau, 2015a) aynı dönemde yoksulluk oranlarının yıllık ortalama %15 düzeyinde gerçekleştiği gözlenmiştir (Census Bureau, 2015b).

Sosyal ve beşeri sermaye gibi fiziki olmayan sermaye ölçütleri de yoksulluğun belirleyicilerindendir. Nitekim yoksulların istihdam fırsatlarından faydalanmak için gerekli sermayeye veya beceriye sahip olmamaları, işgücü piyasasına katılımı güçleştirmektedir. Eğitim, sağlık, yenilik gibi harcamalar beşeri sermayenin gelişimine katkıda bulunduğu için büyümeyi olumlu etkilemekte; işgücünün verimliliğini artırmakta ve işsizliği azaltmaktadır. Niteliksiz işgücünün girişimcilik kapasitesi, verimliliği ve ürettiği katma değer sınırlıdır. Bu bağlamda, beşeri sermaye birikimi ile gelir seviyesi arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır.

Hanehalkının yapısı yoksulluk üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Hanehalkı büyüdükçe yoksulluk riski artmaktadır. Gelir elde etmedikleri için hanenin diğer bireylerine bağımlı yaşayanların hanehalkı nüfusuna oranı bağımlılık oranıdır. Bağımlı nüfusun fazla olması hanehalkının ortalama gelir düzeyini düşürmektedir (Haughton, and Khandker, 2009: 149). Bu bakımdan, çalışan sayısının daha az olduğu hanelerde yoksullukla karşılaşma olasılığı artmaktadır. Ayrıca hane reisinin işsiz kalması, sürekli hastalığa yakalanması veya ölümü hanehalklarını yoksulluğa itmektir.

Kayıt dışı ekonomi, istatistiksel yöntemlerle ölçülemeyen ve resmi GSMH hesapları dışında kalan iktisadi faaliyetlerdir. Kayıt dışılığın bazı olumlu etkileri olsa da, kayıt altındakiler aleyhine haksız vergi dağılımı, haksız rekabet, hazinenin gelir kaybına uğraması, kamu finansman dengesinin bozulması, yüksek vergi oranları gibi pek çok olumsuz etkisi bulunmaktadır. Sosyal güvenlik sistemi dışında kalan kayıtdışı çalışanlar, düşük ücretlerle, sendikal haklardan yoksun, iş güvencesi olmadan istihdam edilmektedir. Vergiden kaçınma, vergi kaçırma, uygunsuz vergi muafiyeti veya istisnası gibi durumlar devlet açısından gelir kaybını beraberinde getirmekte; bütçe açıklarına yol açmakta ve gelir eşitsizliğini artırmaktadır.

Uluslararası iktisadi ilişkiler, rekabetçi konumda değişim, ticaret hadlerinde farklılaşma, bütün olarak ülke ekonomisi yanında belli kesimleri farklı biçimde etkilemektedir. Örneğin yoksullaştıran büyüme olgusu, refahı artırması beklenen büyümenin ticaret hadleri ve nisbi fiyat değişimleriyle yoksullaşmaya/refah kaybına yol açabileceğine işaret etmektedir.

İktisadi krizlerle yoksulluk arasında güçlü bir bağ vardır. Krizlerin üretim ve refah kaybına yol açmasıyla yoksulların durumu daha kötüleşmekte ya da daha önce yoksul olmayan kişiler yoksulluğa düşebilmektedir. Dolayısıyla kriz sonrasında ekonomik birimler arasında işsizlik ve yoksulluk artışı görülmektedir (UN, 2009: 159). İktisadi ve finansal krizlerin dışında çeşitli dışsal şoklar, doğal afetler, savaşlar, enflasyon, mevsimlik işsizlik gibi dönemsel etkenler de bireylerin iktisadi durumunu değiştirecek etkiye sahiptir.

Enflasyon, reel gelir kayıplarına ve gelir dağılımında adaletsizliğe yol açtığı gibi, tasarrufları, uzun vadeli sabit sermaye yatırımlarını, sermaye birikimini ve istikrarlı büyümeyi olumsuz etkilemektedir. Düşük ve sabit gelirli kişiler enflasyon karşısında kendilerini koruyacak imkanlara sahip değildir. Yüksek ve sürekli enflasyon yaşanan ekonomilerde, gelir dağılımı bu kesimler aleyhine değişmektedir (Frisch, 1983: 17; Romer, and Romer, 1998: 162).

Enflasyon ve hayat pahalılığı kavramları genellikle birbirleri yerine kullanılmaktadır. Ancak, belirli bir zamanda farklı bölgelerde veya kentlerde genel fiyat endekslerinden ve enflasyondan farklılaşan fiyat düzeyleri ortaya çıkmaktadır. Bu durumda, bazı bölgelerde diğerlerine göre daha yüksek veya daha düşük hayat pahalılığından söz edilmektedir. Böylece, aynı veya benzer bir gelir yoksulluğu düzeyinde bulunan insanlar farklı hayat pahalılığı yüzünden yoksulluktan farklı şekilde etkilenmektedir (Tüylüoğlu ve Albayrak, 2010: 64). Dolayısıyla hayat pahalılığının da, enflasyon gibi yoksulluğu belirleyen etmenler arasında olduğu görülmektedir.

Ülkeler geliştikçe, gelir ve refah düzeyi bakımından iyileşme göstermektedir. Ekonomik performansın zayıfladığı ve makroekonomik istikrarın sağlanamadığı ülkelerde refah düzeyi azalmaktadır. Bu bakımdan, büyük bütçe açıkları ve kamu borçları, sürdürülemeyen dış açıklar, cari işlemler açıkları ve beklenmeyen dış şoklar gibi makroekonomik istikrarsızlık unsurları da yoksulluğun iktisadi nedenleri arasında yer almaktadır.

1.3.Yoksulluk Türleri

Yoksulluk, temelde mutlak ve görelî yoksulluk olarak iki şekilde incelenmektedir (Iceland, 2005: 208). Bununla birlikte, nesnel, öznel ve insani yoksulluk gibi kavramlar da literatürde yer almaktadır.

1.3.1.Mutlak Yoksulluk

Hanehalkı ya da bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri ve beslenme, barınma, giyinme gibi temel ihtiyaçları karşılamaları için gerekli asgari gelir veya tüketim düzeyinden mahrum kalma durumu olarak tanımlanan mutlak yoksullukta (Bellu,

and Liberati, 2005: 4), bireylerin fiziki ihtiyaçları ve açlık sınırı dikkate alınmaktadır. Temel ihtiyaçlara yönelik bileşenlerin tanımlanmasında uzlaşmazlıklar olsada (Wagle, 2002: 156), fizyolojik olarak hayatta kalmaya imkan verecek kadar beslenemeyen ve barınamayan kişiler mutlak yoksul olarak değerlendirilmektedir.

Mutlak yoksulluk ölçümünde daha çok, gelir veya tüketim harcamaları esas alınmaktadır (Dhembra, 1999: 8). Fiziksel yaşamın sürdürülmesine olanak tanıyan asgari tüketim ihtiyaçlarının veya bireyin yaşamını sürdürebilmesi için gerekli asgari kalorilik bir gıda sepetinin parasal değeri mutlak yoksulluk sınırı olarak belirlenmektedir. Aynı ve nakdi gelirleri hesaplanan yoksulluk sınırının altında kalan kişi ya da haneler mutlak yoksul olarak nitelendirilmektedir.

1.3.2. Göreli (Nispi) Yoksulluk

Görelî yoksulluk, bireyin toplumsal standartlara göre yaşamını sürdürebilmesi için gerekli mal ve hizmetleri karşılayacak düzeyin altında gelire sahip olması durumudur. Buna göre, göreli yoksullar temel ihtiyaçlarını mutlak olarak karşılayabilen, ancak toplumun ortalama refah düzeyinin altında gelir ve harcamaya sahip olan bireylerdir (Sarło, 2007: 7). Bu bağlamda gelir dağılımı ile göreli yoksulluk arasında ilişki kurulmaktadır.

Görelî yoksulluk hesaplanırken haneler gelirlerine ya da harcamalarına göre sıralanmaktadır. Ortalama ya da medyan gelirin¹ belli bir oranı altında geliri olanlar göreli yoksul olarak tanımlanmaktadır (Bourgignon, 1999: 77). AB’de medyan gelirin %60’ı yoksulluk sınırı olarak kabul edilmektedir. Her ülkenin göreli yoksulluk değeri, o ülkenin ortalama gelirine göre hesaplanmaktadır. Uluslararası karşılaştırmalarda daha çok gelire göre hesaplanmış yoksulluk göstergelerinin kullanımı tercih edilmektedir.

1.3.3. Nesnel ve Öznel Yoksulluk

Nesnel yoksulluk yaklaşımında yoksulluğu meydana getiren unsurlar, bilimsel araştırmaların sonucunda ortaya çıkan kriterlere bağlı olarak belirlenmektedir. Bu

---

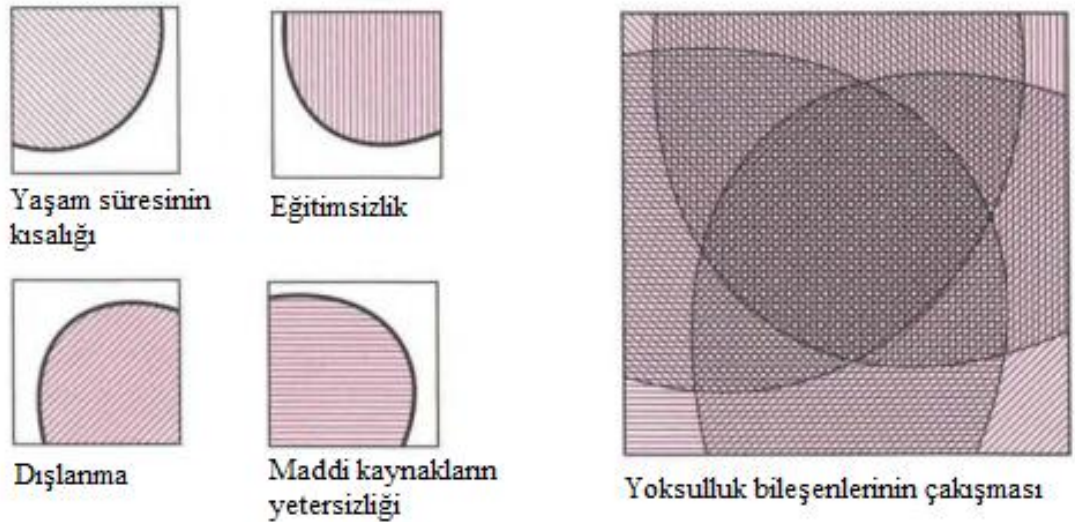
¹Medyan gelir en düşük gelirden en yüksek gelire doğru yapılan sıralamada tam ortada olan değerdir. Bir sayı dizisi küçükten büyüğe doğru sıralandığında ortadaki sayı medyan değer olarak adlandırılmaktadır. Dizinin terim sayısı tek ise en ortada bulunan sayı; dizideki terim sayısı çift ise ortadaki iki terimin aritmetik ortası medyandır.

kriterler, günlük kalori miktarı, tüketim harcamaları gibi göstergelerdir. Öznel yoksulluk yaklaşımında yoksulluk tanımı, kişilerin kendi durumları hakkındaki görüşlerine dayanmaktadır (Greeley, 1994: 11; Vos, and Garner, 1991: 268). Öznel yoksulluğu belirleyebilmek amacıyla, anketlerle yoksulluk algısı araştırılmakta; kişilerin kendilerini yoksul görüp görmedikleri dikkate alınmaktadır. Bu ölçümler, yoksulluğun tanımlanmasını kişilerin ve hanehalkının değerlendirmelerine bırakmakta ve bireylerin algılarını ön plana çıkarmaktadır.

1.3.4. İnsani Yoksulluk

İnsani yoksulluk kavramı ilk kez, UNDP'nin 1997'de yayınladığı İnsani Gelişme Raporu'nda kullanılmıştır. Gelir ve tüketim harcamalarına ilişkin verilerin yanı sıra, dışlanma, yoksunluk, insan hakları ihlali gibi göstergeleri ve sosyal kriterleri de dikkate alan insani yoksulluk olgusu yoksulluğun çok boyutlu yönünü ortaya koymaktadır. Aynı raporda insani yoksulluğu ölçmek amacıyla İnsani Yoksulluk Endeksi (Human Poverty Index) geliştirilmiştir. Böylece, kişilerin temel insani yeteneklerden ve insan onuruna yaraşır bir şekilde yaşamaktan ne ölçüde mahrum kaldıkları gösterilmeye çalışılmıştır.

Şekil-1: İnsani Gelişme Perspektifinden Yoksulluk

Kaynak: UNDP, 1997: 5.

UNDP, insani yoksulluk kavramını kabul edilebilir ve insanca bir yaşam sürmeyi sağlayacak fırsat ve seçeneklerden yoksun olma hali olarak tanımlamaktadır (UNDP, 1997: 2). Yaşam süresinin kısalığı, eğitimsizlik, dışlanma, maddi

kaynaklardan yoksun olma durumu, yoksulluğun insani boyutu olarak nitelendirilmektedir. Bu faktörlerin her biri insani gelişim açısından olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.

1.4. Yoksulluğun Ölçülmesi

Yoksulluğun ölçülmesinde, bireyler veya ülkeler arasında yoksulluk karşılaştırmaları yapılması hedeflenmektedir. İlk aşamada nüfusun temsili örnekleriyle görüşme ve anket yapılmaktadır. Bu bilgilerle, toplumun gelir ve tüketim özellikleri değerlendirilmektedir. İkinci aşamada, bir kişinin temel ihtiyaçlarını oluşturan tüketim ürünleri sepetinin asgari parasal değerini yansıtan yoksulluk sınırı inşa edilmektedir. Yoksulluk sınırının belirlenmesinde, zamanla fiyatlardaki ve hanehalkı tüketim tercihlerindeki değişikliklerin dikkate alınması önem taşımaktadır. Son olarak, yoksullar arasında karşılaştırma yapabilmek amacıyla, yoksulluk oranı ve çeşitli endeksler hesaplanmakta; çeşitli yoksulluk göstergeleri oluşturulmakta ve mekansal veri durumuna göre yoksulluk haritaları çizilmektedir (World Bank, 2012: 3).

Yoksulluğun ölçülmesi dört amaca hizmet etmektedir (Haughton, and Khandker, 2009: 3):

- i. Yoksul insanların hayat şartlarını gündeme getirmek suretiyle politika yapıcıların dikkatini çekmek,
- ii. Yoksulluğu ortadan kaldırmaya dönük yerel ve küresel müdahalelere zemin hazırlamak,
- iii. Politika ve proje gibi müdahale araçlarının etkisini ortaya çıkarmak,
- iv. Yoksullukla mücadelede öne çıkan kurumsal yapıların etkinliğini görmek.

Yoksulluk ölçümünde, parasal ve parasal olmayan ölçüm olmak üzere iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. Parasal ölçümde gelir ve harcama ölçütleri kullanılmakta; temel ihtiyaçları karşılayacak hizmet ve malları satın almak için yeterli gelirin olup olmadığı araştırılmaktadır (UNICEF, 2009: 4). Parasal yaklaşım, yoksulluk sınırı ölçütünü baz alarak, yoksulluğu gelir veya tüketimdeki yetersizlik olarak tanımlamaktadır. Bu yaklaşıma göre temel ihtiyaçların karşılanması refahın en önemli ögesi olarak kabul edilmektedir. Yoksulluk tanımlarında en çok bu kavram kullanılsa da, gelirin yaşam standartlarını ölçmede güvenilir bir ölçüt olup olmadığı

üzerinde tartışmalar devam etmekte; geliri temel olarak yapılan yoksulluk ölçümleriyle bireylerin refah ve mutluluk düzeylerinin tam olarak anlaşılacağı öne sürülmektedir (Desarrollo, 2004: 10).

Yoksulluğun ortaya çıkmasında iktisadi olmayan olgular da önemli yer tutar. Bu açıdan yoksulluk ölçümünde para ile ifade edilmeyen göstergelere de gereksinim duyulmaktadır (Omoniyi, 2013: 177). Yoksulluğun sadece gelir ve harcama kriterlerine göre ölçülmesi yetersiz bulunmakta (Hussain, 2003: 6); maddi yoksunluklar dışında sosyal yoksunluklara da vurgu yapılarak hangi göstergelerin yoksulluk ölçümünde kullanılacağı ve bu göstergelerin ağırlığı tartışma yaratmaktadır (Morduch, 2005: 53; Rio Group, 2006: 104). Kimlerin hangi kriterlere göre yoksul kabul edileceği üzerinde uzlaşma sağlanamaması, pek çok ölçüt üretilmesine neden olmakta; iktisadi göstergelerin yanı sıra sosyal göstergeler de kullanılmaktadır.

Parasal olmayan yoksulluk ölçütleri, kişinin yaşam göstergelerini yansıtan, doğumda yaşam beklentisi, beslenme düzeyi, okur-yazarlık oranı, yönetime katılma, kamu mallarına ulaşılabilirlik gibi yapısal ve insani gelişmeyi içine alan değişkenleri kapsamaktadır. Yoksullukla ilgili daha geniş kapsamlı ve gerçekçi sonuçlara ulaşmak için, gelir eşitsizliklerinin yanında, bir ülkenin sahip olduğu altyapı unsurları ya da hanehalklarının sağlık ve eğitim hizmetlerinin niteliği de parasal olmayan yaklaşım tarafından dikkate alınmaktadır. Sen (1999: 124), yoksulluğun gelir düzeyiyle sınırlı tanımlarına karşı çıkmakta ve insanların kapasiteleri ile içinde bulunduğu şartların da incelenmesi gerektiğini vurgulayarak yoksulluğa yapabilirlik (kapasite) kavramı yardımıyla yaklaşmaktadır. Kapasite gelişimi ile bireylerin ne yapabildikleri ve neolabildikleri yakından ilişkilidir. Bireysel özgürlükler, beslenme, barınma, eğitim, sağlık gibi temel olanaklardan yoksun olma kapasite yetersizliğinin sonuçlarıdır.

1.4.1. Yoksulluk Sınırı

Yoksulluk sınırı, yoksulluğun ölçülmesinde temel bir ölçüt olarak öne çıkmaktadır. Bu ölçüt, bir toplumda yoksul olanlarla olmayanları birbirinden ayırmak için kullanılmaktadır.

Hanehalkı veya bireyler açısından gerekli temel gıda ve hizmetleri

karşılacağı varsayılan asgari harcama veya gelir miktarı yoksulluk sınırı olarak tanımlanmaktadır. Hane halkı ya da fert geliri ile yoksulluk sınırı karşılaştırılmakta ve toplumsal kesimler için yoksunluğun eşdeğer düzeyleri ortaya konmaktadır. Yoksulluk sınırının altında bir gelir ya da harcama düzeyine sahip bireyler yoksul olarak nitelendirilmektedir (Foster, 1998: 335; Watts, 1964: 14).

Yoksulluk sınırının hesaplanması, temel ihtiyaçların maliyetine veya asgari bir kalori miktarına erişmek için gereken tüketim harcamalarına göre yapılmaktadır. Ancak, mal ve hizmetlerin fiyatlarında, bunlara erişimde ve tüketici tercihlerinde bölgeler arasında ve bölge içerisinde farklılıklar vardır. Örneğin, kentlerde gıda dışı ihtiyaçlara yapılan harcamalar kırsala göre fazladır. Bu durum, gıda ve gıda dışı bileşenler dikkate alınarak ayrı ayrı belirlenen, aynı ülkenin farklı bölgelerinde, kırsal ve kentsel alanlar için birbirinden farklı yoksulluk sınırlarının tespit edilmesine neden olmaktadır (Mitlin, and Satterthwaite, 2013: 30). Ayrıca, yoksulluk sınırlarının hesaplanmasında kullanılan tüketilmesi gereken günlük kalori miktarının kırsal ve kentsel alanlar için ayrı ayrı hesaplanması kentsel ve kırsal yoksulluk sınırlarını farklılaştırmaktadır (Deaton, 2006: 7).

Gıda ve gıda dışı mal ve hizmetlerin çeşitlenmesi, toplumsal gruplar ve hanehalkları arasındaki farklılıklar, yoksulluk sınırını belirleme açısından güçlükler doğurmaktadır (Rakodi, 2002: 5). Bununla birlikte, ülkeler arasındaki fiyat düzeyi farklılıkları uluslararası düzeyde kabul edilmiş bir yoksulluk sınırının yoksulluğu ölçmede yetersiz kalmasına yol açmaktadır.

Yoksulluk sınırının belirlenmesinde mutlak yoksulluk ve göreceli yoksulluk olmak üzere iki ana yaklaşım vardır. Dünya Bankası'nın yaptığı hesaplamalarda, kişi başına 1,25 dolarlık günlük gelir miktarı mutlak yoksulluk sınırı iken, kişi başına 2 dolarlık gelir, göreceli yoksulluk sınırı olarak belirlenmiştir (Haughton, and Khandker, 2009: 45).

1.4.2. Yoksulluk Oranı

Yeterli beslenme açısından gerekli asgari kalori miktarları için yapılması gereken zorunlu harcamaları gerçekleştiremeyen kişilerin toplam nüfus içindeki payı yoksulluk oranıdır (Barrett, and Beardmore, 2000: 2). Yoksulluk sınırı altında

kalanların toplam nüfusa oranında bir azalma oluyorsa yoksulluk oranında düşme, tersi durumda ise, yükselme meydana gelmektedir.

Yoksulluk ölçütleri içinde en yaygın kullanıma sahip olan yoksulluk oranı kolay hesaplanabilir ve anlaşılabilir bir göstergedir. Ancak, kişilerin yaşam standartları hakkında yeterli bilgi vermemekte; yoksulluğun şiddeti ve yoksullar arasındaki gelir farklılıklarını açıklayamamaktadır.

1.5. Yoksulluğun Mekansal Boyutu

Yoksulların belli bölgelerde yoğunlaşması, kenar mahalleleri ve gecekondu semtlerini meydana getirmektedir. Yoksulluğun ve dışlanmışlığın hüküm sürdüğü bu alanlar, gelir yetersizliğini ve bölüşüm dengesizliğini görünür hale getirmektedir.

1.5.1. Mekansal Ayrışma

Mekansal ayrışma, toplumdaki farklı kesimlerin yaşam alanı seçimlerindeki farklılaşmadır. Yoksulların sınırlı gelir ve kaynaklara sahip olmaları mahalle ve konut seçiminde de kendini göstermektedir. Bireysel yerleşim alanlarının belirlenmesinde gelir faktörü öne çıktığı için yaşanan ayrışma, iktisadi eşitsizliklere koşut olarak artmaktadır.

Gelir ve mülkiyet eşitsizliğine dayalı olarak, gelir grupları arasında meydana gelen ayrışma, bireylerin mekan ile olan ilişkilerinde belirleyici olmaktadır (Massey, and Denton, 1988: 282). İktisadi etkenlerin yanı sıra, siyasi ve etnik unsurların da üzerinde etkili olduğu ayrışmalar, farklı yaşam alanları ve yerleşme biçimlerine bağlı olarak farklı niteliklere sahip yerleşim yerleri ortaya çıkmaktadır (Laborit, 1990: 145; UN, 2014d: 6).

1.5.2. Mekansal Dışlanmışlık

Dışlanma olgusu, iktisadi ve mekansal ayrışmalar sonucu meydana gelmektedir. Ayrışmanın konut veya mahalle ölçeğinde belirmesi yoksullar açısından mekansal dışlanmışlığa yol açmaktadır. Alt gelir kesiminin dışlanmaya maruz kalması, üst ve orta sınıf ile yoksullar arasındaki ayrışmanın derinleşmesine ve yoksulluğun belirli yerleşim alanlarında yoğunlaşmasına yol açmaktadır. Üst gelir

grubunun avantajlı alanları tercih etmesi, yoksulların ise merkezi bölgelerden uzaklaşması, dışlanmanın mekansal boyutu olarak değerlendirilmektedir (Jargowsky, 2001: 15).

Mekansal açıdan dezavantajlı olma, merkezi yerleşimlerden uzakta yaşama ve temel altyapı olanakları ile kamusal hizmetlerden faydalanamamadan kaynaklanmaktadır. Yoksulların yetersiz fiziksel çevre ve altyapı koşullarında hayatını devam ettirmesi, yaşadıkları alanlara kamusal hizmetlerin ulaşmaması ve bu alanların kentin bir parçası olarak görülmemesi mekansal dışlanmışlık örnekleridir (Bird et al., 2010: 4; Santiago, 1998: 19).

Yoksul mahalleler ya da barınma sorununa alternatif bir çözüm olan gecekondular, sosyal ve iktisadi sorunların mekana yansıyan en önemli sonuçlarıdır. Gecekondular mahallelerinde toplumun görece yoksul kesimi barınmaktadır. Kaynakları kısıtlı olan bu kesim, barınma ve çalışma koşullarını değiştirmek ya da yer seçimi kararları vermek için yeterli seçeneğe ve kapasiteye sahip bulunmamaktadır (Ökten vd., 2008: 1). Dolayısıyla, mekansal dışlanmışlık, istihdam olanaklarına sınırlı erişim, kamusal hizmetlerden yararlanamama gibi sonuçlar doğurmaktadır.

1.6. İktisat Açısından Kent

Kent, tarımsal üretimin yanında tarım dışı sektörlerin geliştiği, uzmanlaşma ve işbölümünün yüksek düzeye ulaştığı, üretim, tüketim ve ticaretin yoğunluk kazandığı kırsal olmayan yerleşim birimidir. Yönetimsel ve sosyolojik ölçütler, nüfus büyüklüğü, iktisadi faaliyet türleri ve fiziki altyapı gibi unsurlar kenti niteleyen temel özellikler arasındadır (UNICEF, 2012: 2).

Kent tanımlarının ortak özelliği nüfusun, yerleşimin ve tarım dışı iktisadi faaliyetlerin yoğunluğudur (Sullivan, 1990: 6; Erkan, 1987: 142). Kentlerde, sanayi ve hizmet hakim sektör iken, kırsal alanlarda tarım ve hayvancılık başlıca istihdam kaynağıdır. Sanayi sektöründe üretilen gelir, tarım sektöründekinden daha fazladır. Bu yönüyle kentlerde yaratılan katma değer ve gelir artış hızı kırsala göre yüksektir.

Kentsel alanın belirlenmesinde genellikle nüfus büyüklüğü dikkate alınmaktadır. Ancak bu uygulama çeşitli açılardan eksiklikler taşımaktadır. Sanayi ve ticaret faaliyetlerinden dolayı kırsaldan kente veya kentler arası periyodik ve günübirlilik geçişler kent merkezlerinde nüfus yoğunluğuna yol açmaktadır. Nüfus sayımlarında yerleşim yerinin yasal sınırları esas alındığından, bir bölgenin kentsel niteliğini yansıtmaması açısından nüfus göstergesi yetersiz kalmaktadır.

Kent kuramlarının temeli, ABD’de Chicago Üniversitesi sosyologlarının geliştirdiği yaklaşımlara dayanmaktadır (Lutters, and Ackerman, 1996: 3). Park, Burgess, McKenzie, Wirth ve Zorbaugh kenti, toplumsal ve kültürel yönden ele almışlar; kent mekanı ve toplum arasındaki etkileşim üzerinde durmuşlardır. Bu kuram çerçevesinde uluslararası ilişkiler ve ekonomi konuları dikkate alınmamıştır (Alver, 2010: 25; Kurtuluş, 2010: 182).

Chicago Okulu’nda sürdürülen çalışmalar 20. yüzyılın ilk yarısında etkisini devam ettirmiş olsa da, sonrasında kentsel mekanı açıklamaya yönelik pek çok teorik ve ampirik çalışma yapılmıştır. 1970’li yıllarda Marksist sosyologlardan Castells, Lefebvre ve Harvey, kentleşme ve sanayileşme ilişkisi üzerinde durarak kentsel mekandaki ilişkileri sınıf ve üretim araçları üzerinde yapılan iktidar mücadelesi perspektifinden ele almışlardır. Saunders, bu sosyologların kentsel mekânın kapitalist süreçlerin etkisi altında kaldığı temelinde şekillenen yaklaşımlarını ideolojik bulmuş ve kentlerdeki sosyal, ekonomik ve politik çeşitliliğe vurgu yapmıştır (Scott, and Scorper: 2013: 4).

Günümüzde sermaye, ürün ve hizmet akışı kentler aracılığıyla gerçekleştirilmekte; ülkelerin iktisadi ve sosyal gelişimi kentlerde oluşmaktadır. Kentlerin sermaye ve yatırım çekebilme için bir yarış içerisinde olmaları, kentleri ekonominin önemli bir aktörü haline getirmektedir.

1.7. Kentleşme

Kentleşme, kentlerin nüfus ve mekan bakımından büyümeleri ve kent sayısının artmasıdır (Henderson, 2005: 2). Bu tanımlamada, demografik nitelikler dikkate alınmaktadır. Kentsel nüfus artışında, doğal artıştan çok, göçler etkili olmaktadır. Ancak kentleşmeyi salt bir nüfus hareketi ve demografik bir olgu olarak görmemek

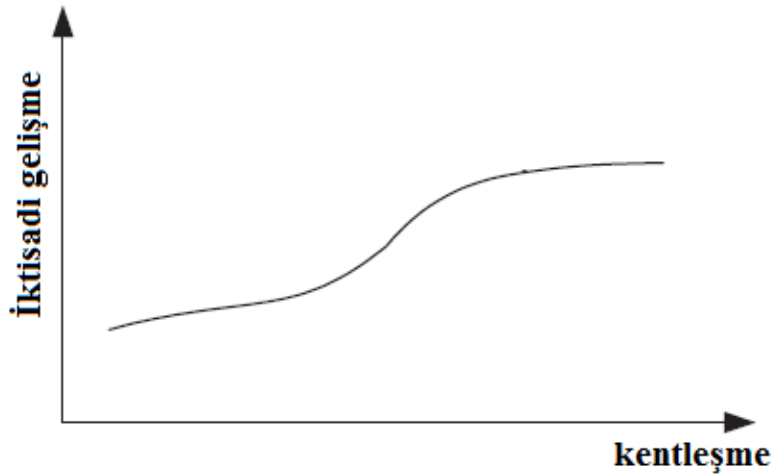
gerekir. İktisadi açıdan kentleşme, sanayileşme ve büyümeye bağlı olarak nüfusun tarım ve hayvancılık dışı faaliyetlere kayması ile uzmanlaşma ve işbölümünün yüksek düzeye ulaşmasıdır.

Kentleşmeye yol açan nedenler, iktisadi, teknolojik ve siyasal gelişmeler şeklinde sınıflandırılabilir. Kentleşmenin iktisadi nedenlerinde kentlerin çekici ve kıran itici özellikleri rol oynamaktadır. Çekici faktörler, kentin dışı göç vermesini engellerken, başka yerlerden kente göçmen çeker. İtici faktörler ise, kıran dışı göç vermesine ve başka yerlerden göç almamasına yol açmaktadır.

Nüfus baskısı, gizli işsizlik, eksik istihdam, düşük verimlilik, tarımda makineleşme, doğal afetler, tarımsal politikalar, iklim koşulları, tarım arazisinin özellikleri, nüfusu kırandan iten nedenlerdir. Kentleri çekici kıran etkenlerin başında ise, iş olanaklarının kırsal yerleşime göre daha fazla olması gelmektedir (Ertürk, 1997: 20).

Kentleşme oranları, gelişmişlik düzeyinin göstergesidir. Bu bakımdan, kentleşme ile iktisadi gelişme arasında ilişki vardır.

Grafik-2: Kentleşme ve İktisadi Gelişme İlişkisi

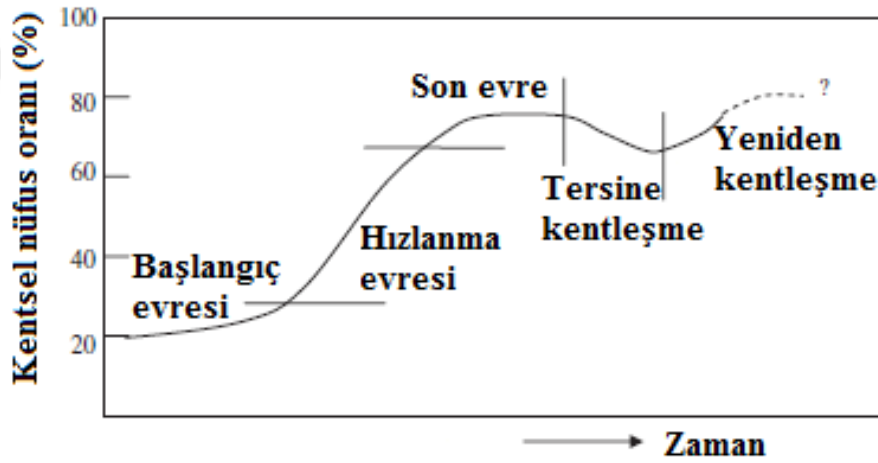

Kaynak: Shen et al., 2011: 3.

Kentleşme, sanayileşme ve ekonomik gelişmeye bağlı olarak ortaya çıkmakta; kentlerin büyümesi ve gelişmesinde sanayinin rolü bulunmaktadır (Henderson,2003). GÜ’de bu ilişkiyi görmek mümkündür. Ancak GOÜ’de kentleşme, sanayileşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkmamıştır (Gollin et al., 2013: 2).

Northam'a (1975) göre GÜ'de kentleşme süreci, Grafik-3'te görüldüğü gibi, S eğrisi biçiminde gerçekleşmiştir. Kentleşme, sırasıyla başlangıç, hızlanma ve nihai evre şeklinde devam etmekte; hava ve su kirliliği gibi nedenlerden dolayı kentlerden kırsala göç durumunda tersine kentleşme; kamu politikaları gibi etkenlerle kırsaldan kente göçün öne çıkmasıyla yeniden kentleşme evresi yaşanmaktadır (Shen et al., 2011:2). GOÜ'de kentleşme süreci, sadece başlangıç ve hızlanma evreleri şeklinde; J eğrisi biçiminde gerçekleşmektedir (Northam, 1975).

Grafik-3: Kentleşme Süreci

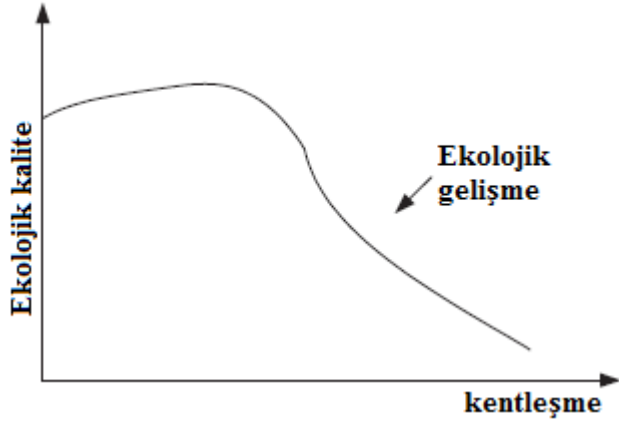
Kaynak: Shen et al., 2011: 2.

Sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak gerçekleşmeyen kentleşme süreci, sağlıklı sonuçlar doğurmamaktadır. İktisadi büyüme hızının, kentleşme hızından düşük olması ve artan işgücüne istihdam imkanları yaratılamaması, işsizliğin artmasına ve ücretlerin düşmesine yol açmaktadır. Bu bakımdan, nüfus artışının kentleşme ve sanayileşme hızını geçmesiyle kentlerin istihdam ve altyapı kapasitesi zorlanmaktadır (Qianqian, 2014: 10).

Sanayileşmenin ve nüfusun kentlerde yoğunlaşmasının kentler üzerinde doğurabileceği olumsuz etkilerin başında çevre sorunları gelmektedir. Grafik-4'te görüldüğü gibi, kentleşmenin ilk aşamaları çevre açısından olumsuz sonuçlar doğurmamaktadır. Ancak, nüfus artışının devam etmesi beraberinde çarpık kentleşme, çevre kirliliği, trafik tıkanıklıkları, konut yapımının açık ve yeşil alanları

daraltması, tarım topraklarının doğal ve tarihsel değerlerinin zarar görmesi gibi sorunlar ortaya çıkarmaktadır.

Grafik-4: Kentleşmenin Çevreye Yönelik Olumsuz Sonuçları

Kaynak: Shen et al., 2011:4.

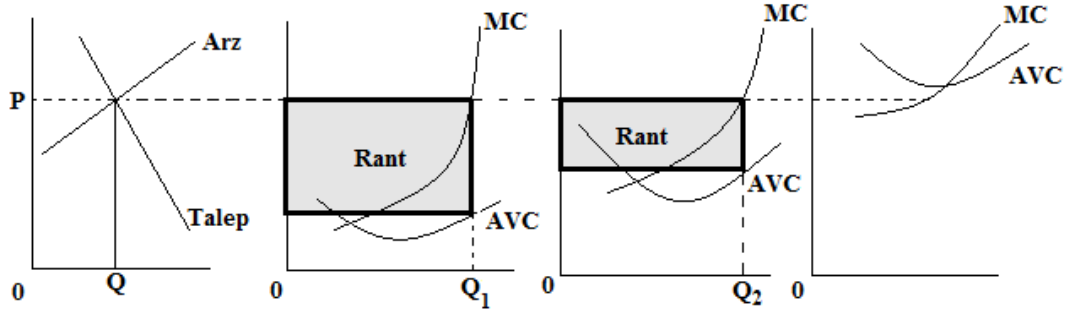
1.7.1. Kentsel Rant

Üretim faktörlerinden biri olan ve fiziksel olarak üretilemeyen toprak, kıt ve taşınamayan bir kaynaktır. Bu kaynağın kıt ve özel mülk altında olmasından hareketle, kullanım karşılığı elde edilen getirisi toprak rantıdır (Hackett, 2011: 90). Rant yoluyla, toprak sahipleri üretime ve toplum refahına hiçbir katkıda bulunmadıkları halde üretimden pay almaktadır.

Rant, verimlilik ve uzaklık bakımından toprakların sahip olduğu avantaja göre sınıflandırılmaktadır. Artan talep karşısında verimi düşük veya tüketim merkezine uzak olan toprakların kullanılmaya başlanması maliyet artışına yol açmaktadır. Dolayısıyla, topraklar arasındaki kalite veya konum farkı, toprağın fiyatını ya da değerini ifade eden rant düzeyini oluşturmaktadır.

Grafik-5'te, toprağın verimlilik farkının ortaya çıkardığı rant düzeyleri görülmektedir. Verimli topraklardaki ürünlerin, verimi düşük topraklardaki ürünlere göre daha yüksek getiri sağlaması ortalama değişir masrafları (AVC) azaltmakta ve toprak rantının artmasına neden olmaktadır.

Grafik-5: Toprağın Verimlilik Farkının Ortaya Çıkardığı Rant Düzeyleri

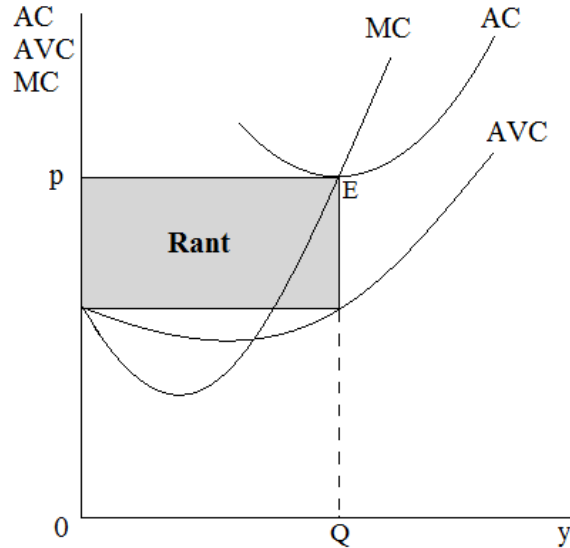
Kaynak: Sullivan, 1990: 160.

Verimliliği eşit olmayan topraklar nedeniyle ortaya çıkan rant aşağıdaki gibi formüle edilmektedir (Hanink, 2005: 231):

$$R = Q \cdot (p - c) = TR - TVC$$

Grafik-6'da görüldüğü gibi, Q kadar malın p fiyatından satılmasıyla pEQ kadar bir hasıla elde edilir. Toplam hasılanın toplam değişir masraflar için yapılan ödeme dışında kalan kısmı olan ekonomik rant taralı alana eşittir.

Grafik-6: Toprağın Ekonomik Rantı

Kaynak: Varian, 2005: 414.

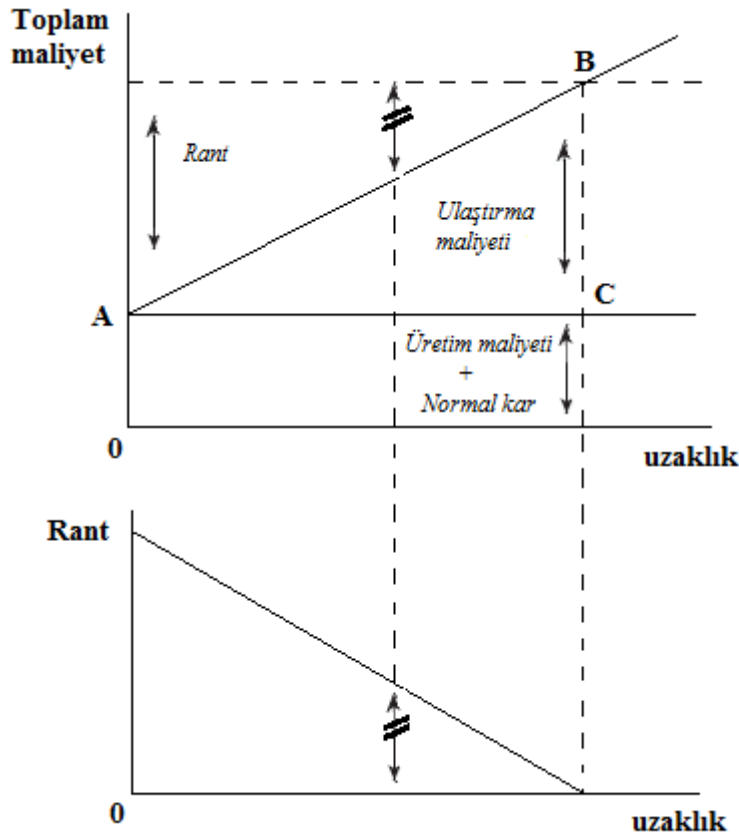
Verimlilik farkının yanında, tüketim merkezine olan uzaklık dikkate alınırsa, ortaya çıkan toprak rantı aşağıdaki gibi hesaplanır (Hanink, 2005: 234):

$$R = Q \cdot (p-c) - Qtd$$

t, birim çıktı başına ulaşım bedeli; d, tüketim merkezine olan uzaklıktır.

Kentsel rant, kent toprağının kullanım ve değişim değerindeki artıştır. Bu artış, göç sonucu ortaya çıkan nüfus artışı ve yapılaşma eğilimleriyle ortaya çıkmaktadır (Dipasquale, and Wheaton, 1996: 46). Kentlerdeki büyümeyle birlikte, tarımsal topraklar, imar ve altyapı koşulları yerine getirilerek, kent toprağı olarak yeniden üretilmektedir. Tarımsal arazi değeri ile imar sonucu oluşan en son değer arasındaki fark olarak nitelendirilen kentsel rant, iktisadi faktörlerin dışında, kamu yatırımları ve toprağın kent içindeki göreceli konumu gibi dış faktörlerin etkisi altındadır.

Grafik-7: Kentsel Rant ve Kent Merkezine Uzaklık

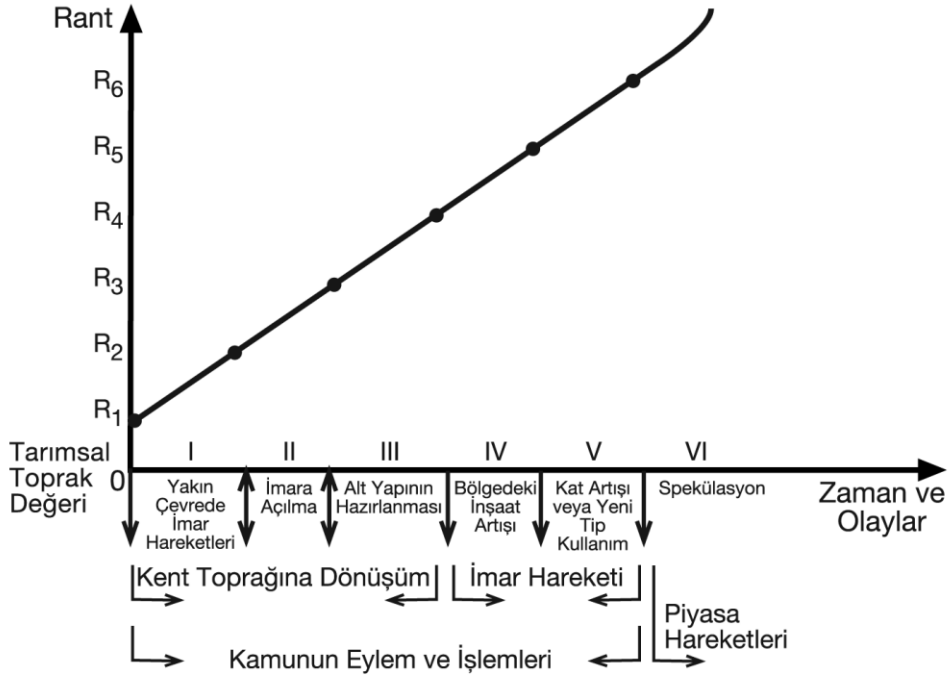
Kaynak: Edwards, 2007: 257.

Kentsel rant ile ulaşım masrafları arasında ters yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Ulaşım maliyetlerinden dolayı, kent merkezine yakın olan toprakların fiyatı yüksek,

uzak olanları ise düşüktür. Kent merkezine yakın olma, firmalar açısından maliyetleri düşürmektedir. Bu açıdan, kent merkezinde rantlar yüksek, ulaşım maliyetleri düşüktür. Grafik-7'ye göre, merkezden uzaklaştıkça rantın düştüğü, ulaşım maliyetlerinin yükseldiği görülür. Bu yüzden kent dışındaki toprak rantının ve merkezindeki ulaşım maliyetinin değeri sıfırdır.

Yapılaşma ve kentsel alanın genişlemesiyle tarım arazilerinin imara açılması, kentsel rant oluşum sürecinde etkin rol oynamaktadır. Grafik-8'de tarımsal alanların dönüşümü ve kent toprağındaki değer artış süreci görülmektedir. Başlangıçta tarımsal arazilerin değeri OR_1 'dir. Bölgeye yakın alanların imar sınırları içine alınması, toprağıın değerini OR_2 'ye yükseltmektedir. Tarımsal toprağıın imara uygun duruma getirilmesiyle değer artışı devam edecektir. Altyapının hazırlanmasıyla tarımsal araziler kentsel arazi kullanımına hazır olacak ve değeri OR_4 'e; bölgedeki inşaat faaliyetlerindeki artış ile OR_5 'e yükselecektir. Kentteki büyümenin hızla devam etmesi halinde, kat artışı, iş bölgesi gibi uygulamalarla değer artışı OR_6 'ya ulaşacaktır (Ertürk, 1997: 164).

Grafik-8: Kent Toprağıında Değer Artış Süreci

Kaynak: Ertürk, 1997: 165.

1.7.2. Kentsel Ayırışma

Kentsel ayırışma, kentlerdeki farklı sosyo-ekonomik özelliklere sahip toplumsal kesimlerin yaşam bölgeleri arasındaki mekansal ayırışmadır (Santiago, 1998: 19). Bireyler gelirlerine, toplumdaki konumlarına ve statülerine göre yerleşim yeri tercihinde bulunmaktadır. Kentlerin fiziksel yapısı ve kentsel hizmetler de gelir gruplarının mekandaki yer seçimini doğrudan etkilemektedir. Kentsel mekana özgü varoş, getto, gecekondu, uydu kentler, dışa kapalı ve güvenli siteler gibi birimler toplumsal eşitsizliklerin yarattığı kentsel ayırışma örnekleridir.

Nüfus yoğunluğu, arsa değerleri, kira bedeli, ulaşım, sağlık hizmetleri, estetik, saygınlık, çevre koşulları, çalışılan işyerinin konumu ve yapılan işin niteliği, gelir, etnik özellikler, toplumsal statü, gelenekler, alışkanlıklar, zevkler, tercihler ve önyargılar, yerleşim yeri seçiminde dikkate alınan hususlardır. Toplumsal statü açısından aynı konumda bulunan ve benzer gereksinimleri olan bireyler, genellikle benzer yerlerde yaşamayı tercih etmektedir (Wirth, 2002: 94). Gelir gruplarının aynı mekanda toplanması birbirinden ayrılmış alanlar ortaya çıkarmakta; kentsel mekanda yoksul-zengin yaşam alanları (konutlar, semtler, vb) ayırışmaktadır.

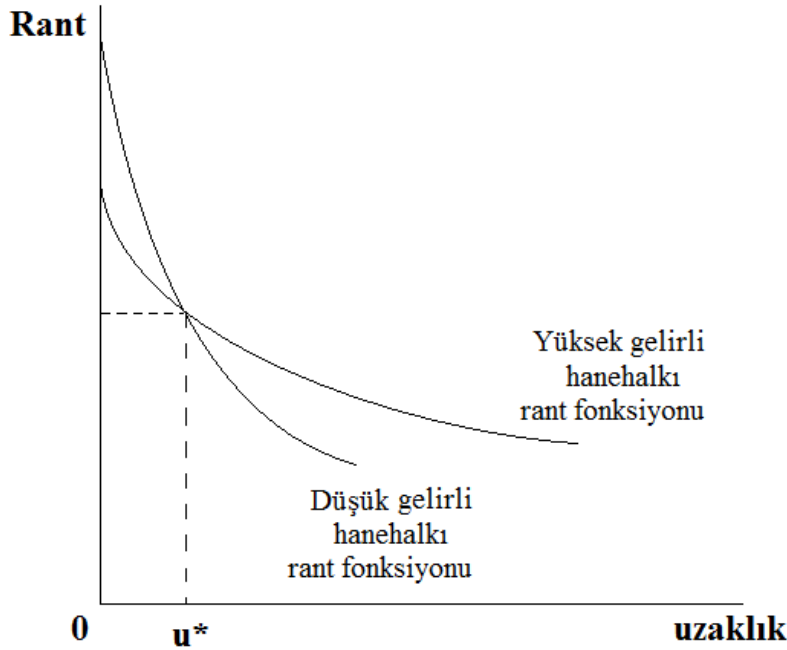
Kentsel topraklardaki değer artışının yaşam maliyetlerini artırmasından dolayı, hane bütçesinin büyük bir kısmını barınma masrafları oluşturmaktadır. Kentsel rant artışı düşük gelirli bireylerin yaşam biçimlerini olumsuz etkilemektedir. Ayrıca kamu yararına aykırı olarak kamu mülkiyeti üzerinden rant yaratma girişimleri de, kentsel mekandaki eşitsizlikleri artırmaktadır (Kahraman, 2010: 67).

Firma ya da bireylerin yaşam alanlarını seçmelerinde belirleyici rolü olan kentsel rant, mekansal yapılanmaların üzerinde etkili olmaktadır. Sanayi işletmeleri ile ticaret ve hizmet sektörünün alan gereksinimi kentsel arazi fiyatlarını etkilemekte ve yerleşim alanlarında değişimler meydana getirmektedir. Kentsel rantın neden olduğu olumsuzluklar mekansal ayırışmanın nedenlerindedir (Edel, 1992: 58). Dolayısıyla kentsel rant, mekanı biçimlendirerek, mekansal farklılaşma yaratmaktadır. Böylece kentin yüksek rantını ödeyemeyenler kentin dış kısmına itilmektedir. Ancak kent merkezinden uzaklaştıkça ulaşım maliyetlerinin artması düşük gelirli kesimin yer seçimini kısıtlamaktadır.

Ulaştırma maliyetlerini düşürerek faydalarını artırmak isteyen bireylerin kentin değişik yerlerinde yaşamak için ne kadar ödemeye istekli oldukları, önerilen rant fonksiyonu ile gösterilmektedir (Narvaez et al., 2013: 5). Kent toprakları için önerilen rant kavramını ilk kez Alonso (1964), tek merkezli kent modelinde kullanmıştır.

Grafik-9'da görüldüğü gibi, düşük gelirli hanehalkının önerilen rant fonksiyonu eğrisi daha diktir. Yüksek gelirli kesimin yer seçimi daha yüksek esnekliğe sahip olduğu için merkezden daha uzağa yerleşme eğilimindedir. Düşük gelirli ise ulaşım maliyetlerini minimize etmek için olabildiğince kent merkezine yakın olmak isterler.

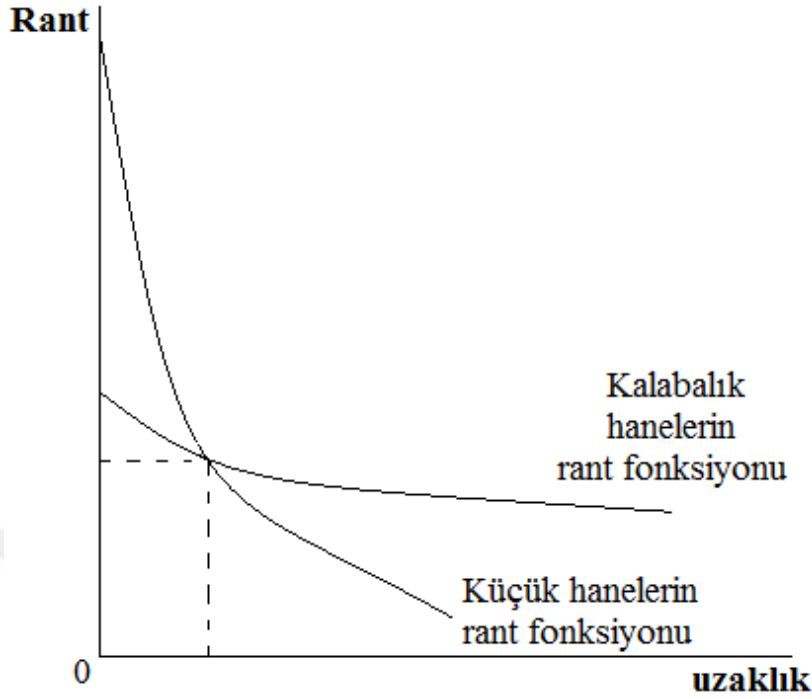
Grafik-9: Önerilen Rant Fonksiyonu ve Gelir

Kaynak: Sullivan, 1990: 211.

Önerilen rant fonksiyonu eğrisinin eğimi hanehalkı büyüklüğüne göre değişmektedir. Kent merkezinden uzak yerleşim alanlarında geniş evlerde barınma maliyeti daha düşük olduğu için, kalabalık hanelerin merkezden uzaklaşma eğilimi daha fazladır. Grafik-10'da görüleceği üzere, kalabalık hanelerin rant eğrisi daha yatık iken, kalabalık olmayan hanelerde daha diktir.

Grafik-10: Önerilen Rant Fonksiyonu ve Hanehalkı Büyüklüğü

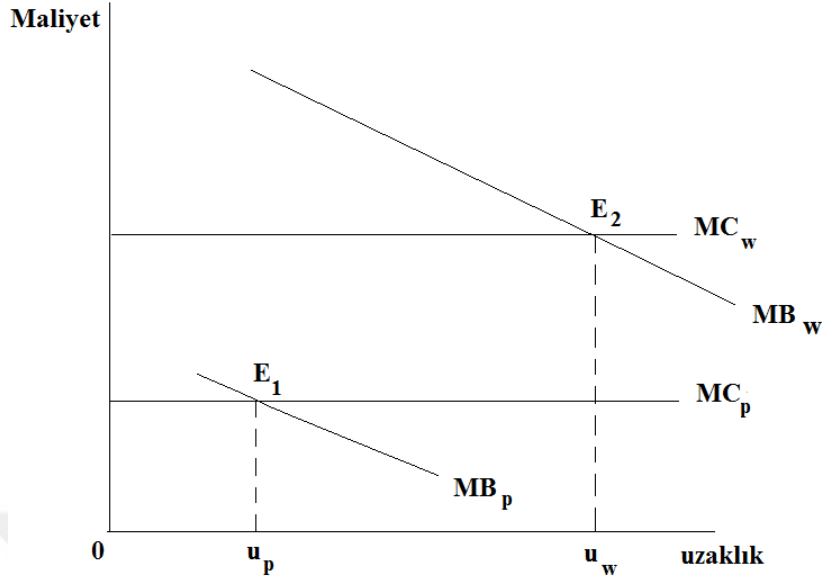

Kaynak: Sullivan, 1990: 204.

Grafik-11’de marjinal maliyet ve marjinal fayda eğrileri yardımıyla düşük ve yüksek gelir grubunun kentsel yerleşim dengesi gösterilmektedir. Yüksek gelir grubunun marjinal maliyet ve marjinal fayda eğrisi MC_w ile MB_w ; düşük gelir grubununki ise MC_p ile MB_p ’dir.

Alonso-Muth modeli olarak anılan yaklaşıma göre, kentsel toprak talebi gelir esnekliğinin ulaşım maliyeti gelir esnekliğinden büyük olması, düşük ve yüksek gelir kesiminin marjinal faydaları arasındaki farkın marjinal maliyetleri arasındaki farktan büyük olmasına neden olmaktadır. Bu, kısaca gelirdeki değişme karşısında gelir gruplarının merkezden daha uzağa yerleşme eğiliminin merkeze yaklaşma eğiliminden daha fazla olması manasına gelmektedir. Buna göre, düşük gelirli ailenin denge yerleşim yeri u_p , yüksek gelirli aileninki u_w bölgesidir. u_w , u_p ’ye göre kent merkezine daha uzak bir bölgedir. E_2 noktasında görüldüğü gibi, yüksek gelirli aileler hem daha fazla konut harcamasında bulunma hem de kent merkezine daha uzak olan bölgeye yerleşme eğilimindedir.

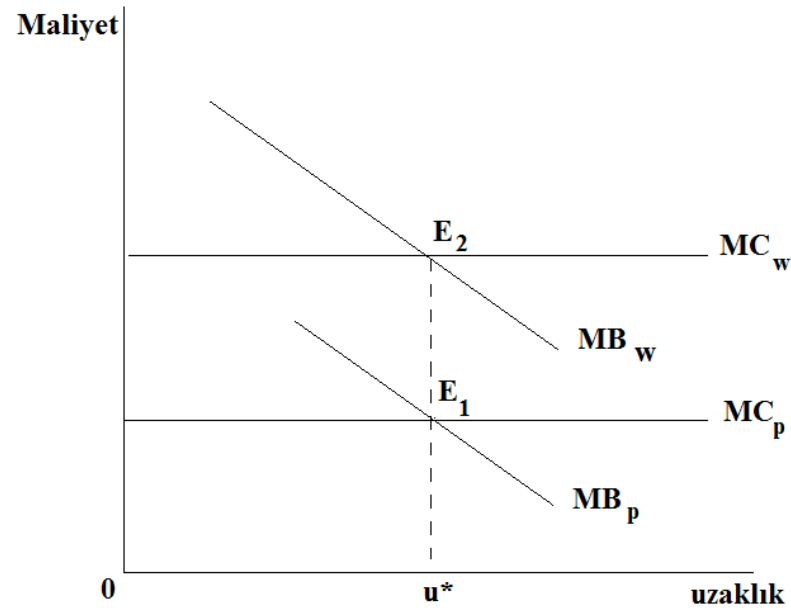
Grafik-11: Alonso-Muth Kentsel Ayırışma Modeli

Kaynak: Sullivan, 1990: 208.

Kentsel toprak talebi gelir esnekliğinin, ulaşım maliyeti gelir esnekliğine eşit olması durumunda, düşük ve yüksek gelir kesiminin marjinal faydaları arasındaki fark ile marjinal maliyetleri arasındaki fark birbirine eşittir. Dolayısıyla gelir değişimleri karşısında toplumsal kesimler yer değiştirme kararı almazlar. Hem düşük hem de yüksek gelirli kesimlerin denge yerleşim yeri E_1 ve E_2 noktalarına göre u^* bölgesidir.

Grafik-12: Kentsel Yerleşim Seçenekleri

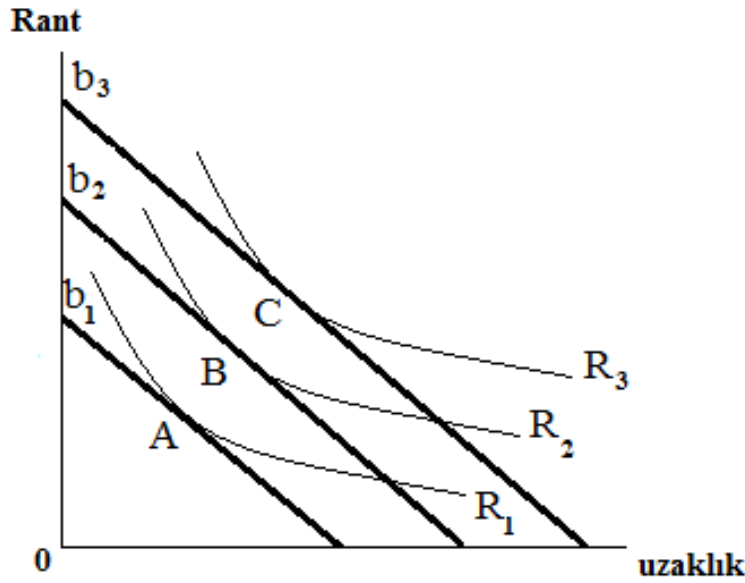

Kaynak: Sullivan, 1990: 209.

Grafik-13'te görüldüğü gibi, orjinden yukarı doğru her noktada farklı fayda düzeylerini garanti eden rant ödeme eğilimi eğrileri bulunmaktadır. Sırasıyla, R_3 , R_2 'den; R_2 de R_1 'den daha yüksek fayda düzeyini göstermektedir. Firmalar ve bireyler mevcut bütçe olanaklarını gözetererek kent merkezine yakın olmak için ödeyebileceği rant miktarını hesap etmek ve kendilerine en yüksek fayda sağlayan kararı vermek durumundadır.

Grafik-13'e göre, merkeze yakın olma eğiliminde olan firma veya birey için, olası en düşük önerilen rant fonksiyonu b_1 'in, R_1 rant ödeme eğilimine teğet olduğu A noktası optimal yerleşim yeridir. Merkezden daha uzak kalma eğilimi olan başka bir firma veya birey için B ve C noktaları denge yerleşim bölgeleridir.

Grafik-13:Kentsel Topraklarda Yerleşim Dengesi

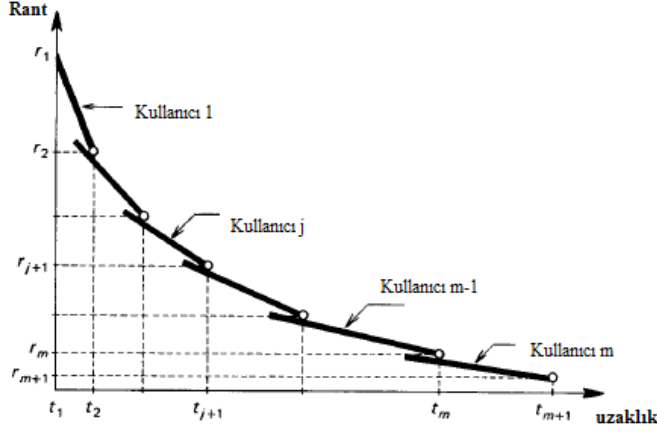
Kaynak: McDonald, and McMillen, 2010: 90.

Alonso (1964), kentsel rant ve yerleşim konularını ele almış; toprak değerleri ile ulaşım maliyetleri arasında ilişki kurmuştur. Alonso'nun kentsel rant ve yerleşim modeli Grafik-14'te görülmektedir.

Grafik-14'te dikey ekseninde rant (r), yatay ekseninde kent merkezinden uzaklıklar (t) gösterilmektedir. Her bir kullanıcının talep ya da rant esneklikleri birbirinden farklıdır. Rant eğrilerinin farklılaşması, toprağın kullanım biçimlerindeki farklılaşmadan ileri gelmektedir. Alan kullanıcılarının merkeze yaklaşma eğilimleri

azaldıkça ya da merkezden uzaklaşma eğilimleri arttıkça rant eğrilerinin eğimleri artmaktadır. Rant eğrisi dikleştikçe, kent merkezine yakın olma isteği artmakta; rant eğrisi eğikleştikçe, kent merkezine yakın olma isteği azalmaktadır.

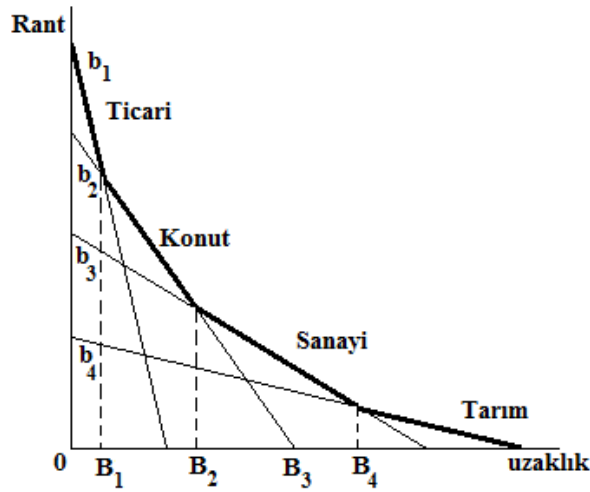
Grafik-14: Alonso'nun Kentsel Rant ve Yerleşim Modeli

Kaynak: De La Barra, 1989: 42.

Grafik-15'te görülen rant eğrileri dört farklı alan kullanıcılarına aittir. b_1 ticaret, b_2 konut, b_3 sanayi, b_4 tarım alanı kullanıcılarına ait rant eğrileridir. Kent merkezinde bulunmaktan en yüksek faydayı sağlayacak kesim olan ticari faaliyet yürütenlerin rant eğrisi (b_1) oldukça diktir. Konut, sanayi ve tarım açısından yer seçimi daha esneklerdir. Bu yüzden konut, sanayi ve tarım alanı kullanıcıları merkezden daha uzağa yerleşme eğilimindedir.

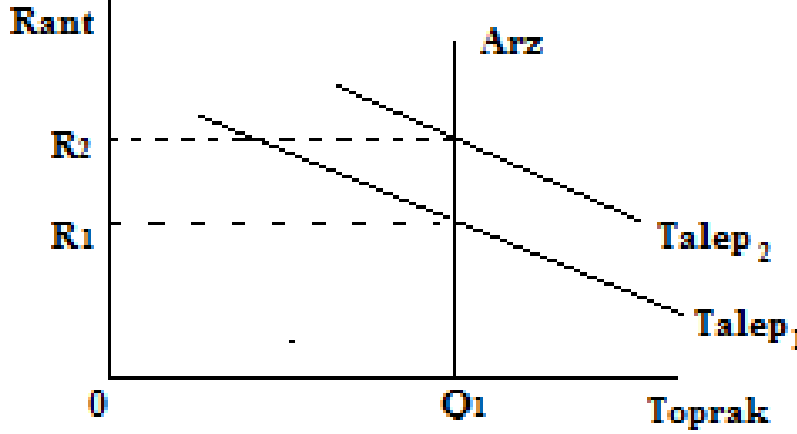
Grafik-15: Kentsel Faaliyetlerin Yerleşme Düzeni

Kaynak: Edwards, 2007: 381.

Kent merkezine yaklaştıkça toprağın arz esnekliği azalmaktadır. Grafik-16'da görüldüğü gibi, kent merkezinde, nüfus artışıyla birlikte konut ve arsa talebinin artması sonucu toprak rantı artmaktadır. Kentleşme sürecinin bir sonucu olarak meydana gelen değer artışı konut ve arsa edinme maliyetini yükseltmektedirler

Grafik-16: Kent Toprağında Rant Artışı

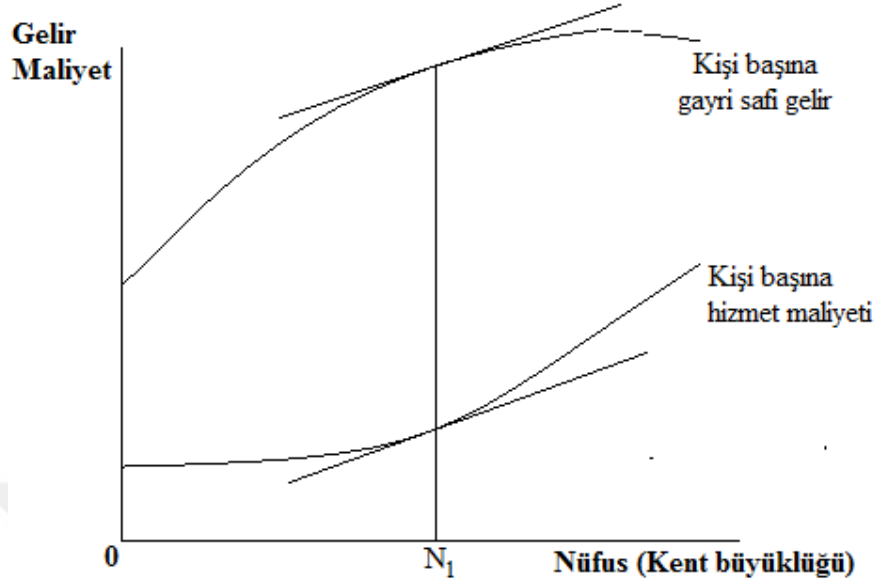

Kaynak: Edwards, 2007: 258-377.

Kentlerin büyüme eğilimi merkezden dışa doğrudur. Kentleşme ve sanayileşmeye koşut olarak artan nüfus hareketleriyle kent merkezinde yerleşim alanlarının daralması, konut talebinin yüksek olması ve ortaya çıkan konut alanı ihtiyacı, tarımsal toprakların kentsel yerleşmeye açılmasına ve kentlerin fiziki sınırlar açısından genişlemesine neden olmaktadır (Guerra, 2008: 1; Stasiowski, 2014). Barınma ihtiyacının giderilmesine dönük olarak yerleşilebilir toprakların genişlemesi, kamu hizmetlerinin kapsamını ve ölçek boyutlarını büyötmektedir. Kentlerin nüfusunun ve yüzölçümünün büyümesi kentsel hizmetlerin karşılanması pahalı hale getirmektedir. Kaynakların yetersiz olduğu durumda kent dışındaki yerleşme alanlarında kentsel hizmetlere erişebilirlik düşmektedir.

Kent büyöyken hizmet kalitesi düşmekte veya hizmet maliyetleri yükselmektedir. Kişi başına gayri safi gelirin azalmaya, kişi başına hizmet maliyetinin artmaya başladığı nüfus düzeyi optimal kent büyüklüğüdür. Kentlerin bu ölçeğin üzerine çıkmaması önerilmektedir (Dinler, 1986: 130).

Grafik-17: Optimal Kent Büyüklüğü

Kaynak: Dinler, 1986: 131.

Optimal kent büyüklüğü, o kentte yaşayan kişilerin elde ettikleri gayri safi gelir ile kişi başına sunulan hizmetlerin maliyeti arasındaki farkın en fazla olduğu nüfustur. Grafik-17'ye göre, optimal büyüklük N_1 'dir. Nüfusun N_1 'i geçmesi, kentin gereğinden fazla büyümesine yol açacaktır. Bu durumda, hizmetlerin kişi başına maliyeti yükselecek; maliyet değişmese bile hizmet kalitesi düşecektir. Dolayısıyla kentler optimal düzeyde bir büyüklüğe ulaştıktan sonra, büyümenin sınırlandırılması gerekmektedir.

1.7.3. Kentleşme Ekonomileri

İktisadi faaliyetlerin yer tercihi ve mekansal dağılımı çok sayıda faktörün etkisi altındadır. Ulaşım maliyetleri, hammadde miktarı, ucuz emeğin varlığı, temel enerji girdileri gibi unsurlar kuruluş yeri seçiminde öne çıkmaktadır. Firmalar yatırımlarını kendilerine avantaj sağlayacak bölgelere yoğunlaştırmayı tercih etmekte; üretimleri için gerek duydukları sermaye, teknoloji ve diğer kaynaklara kentlerde kolayca ulaşabilmektedir (Brown, 1974: 79). Bu bakımdan, gerek GÜ gerekse GOÜ'de sanayinin kentlerde yığıldığı görülmektedir. Nitelikli işgücü, ulaşım olanakları, kaynaklara ulaşma, iktisadi faaliyetlerinin çeşitlilik kazanması, işbölümü ve uzmanlaşma gibi unsurlar kentleri çekici hale getirerek sanayiye nüfusun kentlerde toplanmasına neden olmaktadır.

Kentlerde uzmanlaşma ve işbölümü yüksek düzeydedir. Bu durum kaynak kullanımında etkinlik artışı sağlamaktadır (Bishi, and Olajide, 2011: 2009). Harvey (2006: 243), kentlerde işbölümü ve uzmanlaşmanın artmasını, üretimi kolaylaştıran ve iktisadi faaliyetlerin çeşitliliğini artıran bir etken olarak görmektedir.

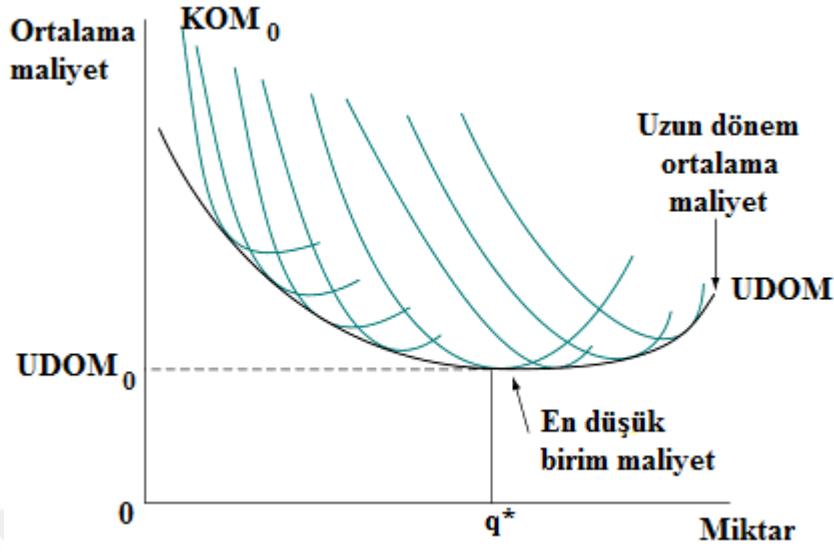
Gelişen ulaştırma altyapısına bağlı olarak kentlerdeki nüfus yoğunluğu ve hareketliliği üretim faaliyetlerini de çeşitlendirmiştir. Castells'e (1997: 57) göre, büyük kentler, karmaşık üretim birimlerinin ortaya çıkması ve iktisadi faaliyetlerin bir araya toplanmasıyla oluşmuştur. Nitekim kentlerin firmalarca kuruluş yeri açısından tercih edilmesi ve küresel ticaretin merkezi haline gelmeleri, firmaların birbirine yakın yer seçmelerinin sonuçlarındandır.

Birbiri ile ilişkili firmaların belirli bir alanda yoğunlaşması kümelenme olarak tanımlanmaktadır (Swann, and Prevezer, 1996). Bu yoğunlaşmayla, ürün için daha büyük bir pazar elde edilmekte ve üretim artışına paralel olarak ölçek büyümesi ile ilintili avantajlar yakalanmaktadır. Bu bağlamda kümelenmenin, ölçek ekonomileri ve dışsallıklar ile yakın ilişkisi bulunmaktadır.

Ölçek ekonomileri, firmaların tesis ölçeğini büyütmesi durumunda ortalama üretim maliyetinin düşmesine neden olan avantajlardır. Firmaların belirli bir ölçeğin üzerine çıkması durumunda, uzun dönem ortalama maliyetlerin artmasına neden olan dezavantajlar ise negatif ölçek ekonomileridir (Dinler, 2008: 202).

Grafik-18'deki KOM_0 eğrileri kısa dönem, UDOM ise uzun dönem ortalama maliyet eğrileridir. UDOM, ölçek ekonomilerinden dolayı önce azalıyor ve belirli bir tesisin üzerinde negatif ölçek ekonomileri nedeniyle yükseliyorsa, firma için uzun dönemde en düşük maliyetle üretim yaptığı bir tesis ölçeği var demektir. UDOM'un minimum olduğu noktada ona teğet olan kısa dönem ortalama maliyet eğrisinin temsil ettiği tesis ölçeği, tam kapasite üretim miktarını gösteren optimal üretim tesis ölçeğidir.

Grafik-18:Optimal Üretim Tesis Ölçeği

Kaynak: Hirschey, 2009: 298.

Kümelenme kavramını ilk defa kullanan Marshall (1890), endüstri içinde firmaların üretim maliyetlerini incelerken, artan getirileri açıklamak için dışsallık kavramından yararlanmıştır. Eksik rekabetin olduğu bir endüstride marjinal sosyal fayda ile marjinal özel fayda arasında fark olduğunda dışsallıklar meydana gelmektedir. Kentlerde iktisadi faaliyetler sonucunda meydana gelen dışsallıklar endüstriyel yer seçimi ya da rekabet unsuru üzerinde belirleyici olmaktadır.

Dışsallık, firma ya da bireylerin gerçekleştirdiği faaliyet sonucunda başka üretici ve tüketici birimleri etkileyen bir fayda veya maliyetin ortaya çıkmasıdır. İktisadi faaliyet esnasında bir faydanın meydana gelmesi pozitif dışsallık, bir başka birime maliyet yüklenmesi negatif dışsallıktır (Stiglitz, 2000: 80). Örneğin, teknolojik yenilikler pozitif; göçler, hava, su ve çevre kirliliği, kanalizasyon ve trafik sorunları ise negatif dışsallıklar yaratmaktadır.

Kümelenme, kentleşme ve yerleşme ekonomileri olmak üzere iki biçimde gerçekleşmektedir. Kentleşme ekonomileri iktisadi faaliyetlerin kentsel alanlarda toplanması ve toplam üretimin artması ya da azalması sonucunda üretim maliyetlerinin düşmesi veya artmasına yol açan dışsallıklardır. Yerleşme ekonomileri ise belirli bir coğrafi alanda aynı endüstriye dahil olan firmaların oluşturduğu avantajlardır (Edwards, 2007: 112).

Kentleşme ekonomileri, sadece belirli bir endüstrinin değil, aynı coğrafi alanda bütün iktisadi faaliyetlerin ölçeğinin büyümesinden kaynaklanmaktadır. Oluşan dışsallıklardan sadece belirli bir endüstrideki diğerler değil, tüm firmalar yararlanmaktadır. Bu açıdan, sağlanan faydalar, işletme ve sektöre dışsal olup, bölgeye içsel niteliktedir (Nakamura, 1985: 110). Bununla beraber, endüstriyel yoğunlaşma olumsuz dışsallıkların ortaya çıkmasına ve artmasına da neden olabilmektedir.

İktisadi büyümenin ve sanayileşmenin ilk gerçekleştiği yerler olan kentlerin, nüfusu ve iktisadi faaliyetleri çekme gücü kümelenme ile açıklanmaktadır (İldırar, 2004: 89). Girdilerin temin edilmesine ve ürünlerin pazarlanmasına ilişkin uygun koşulların mevcut olması firmaların kuruluş yeri seçiminde kentleri tercih etmesine neden olmaktadır. Kitleli üretimin sağladığı ölçek ekonomileri avantajı, işgücü piyasasının genişliği, gelişmiş ulaştırma altyapısı, geniş pazarlara erişim imkanı, kısıtlı kaynakların daha etkin kullanımına imkan vermektedir.

Kümelenme, rekabet avantajı yaratmakta ve işlem maliyetlerini düşürmektedir (Porter, 2000: 19). Firmaların birbirine yakın bölgelerde ya da bir arada faaliyet göstermelerinden kaynaklanan olumlu dışsallıkların varlığı üretim ve dağıtım faaliyetlerinin etkin bir şekilde yürütülmesine katkı sağlamaktadır. Bu bakımdan, uzmanlaşma, işbölümü, ölçek ekonomileri ve artan verimlilik nüfusun ve iktisadi faaliyetlerin kentlerde yığılma eğilimini ortaya koymaktadır.

Kümelenme, yeni firmaların oluşumunu, firmalar arasında teknoloji transferini ve bilgi yayılımını kolaylaştırmaktadır. Her bir firmanın üretim süreçlerinin farklı aşamalarında uzmanlaşması, firmalar arasında işbirliğini beraberinde getirmektedir. Böylece firmalar birbirleriyle girdi-çıkı ilişkisinde bulunmakta ve diğer firmaların faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan dışsallıklardan yararlanabilmektedir.

Endüstrinin genişlemesi nedeniyle bir firmanın malın belirli bir parçasının üretiminde uzmanlaşması dışsal ekonomilerin tipik bir örneğidir. Bu uzmanlaşma, firmanın üretim ölçeğindeki büyümeyle beraber üretim maliyetlerinde azalma meydana getirecektir (Ertürk, 1997: 63). Grafik-19'da uzmanlaşma yoluyla ortaya çıkan maliyet azalışı görülmektedir. TOM eğrisi firmanın toplam ortalama maliyet eğrisi, ÜOM ise uzmanlaşılacak ürünün ortalama maliyet eğrisidir. 0-Ü₁ üretim

1.7.4. Dünyada Kentleşme Süreci

XVIII. yüzyıldan itibaren dünyadaki büyük kentlerde önemli demografik değişimler ortaya çıkmıştır. Özellikle sanayi devriminden sonra kırsal nüfusta azalma, kentsel nüfusta ise artış yaşanmıştır.

Tablo-1: Avrupa’da En Fazla Nüfusa Sahip Kentler (1700-1900)

1700		1800		1850		1900	
Kentler	Nüfus (bin)	Kentler	Nüfus (bin)	Kentler	Nüfus (bin)	Kentler	Nüfus (bin)
İstanbul	700	Londra	861	Londra	2.320	Londra	6.480
Londra	550	İstanbul	570	Paris	1.314	Paris	3.330
Paris	530	Paris	547	İstanbul	785	Berlin	2.424
Napoli	207	Napoli	430	St. Petersburg	502	Viyana	1.662
Lizbon	188	Moskova	238	Berlin	446	St. Petersburg	1.439
Amsterdam	172	Lizbon	237	Viyana	426	Manchester	1.255
Roma	149	Viyana	231	Liverpool	422	Birmingham	1.248
Venedik	144	St. Petersburg	220	Napoli	416	Moskova	1.120
Moskova	130	Amsterdam	201	Manchester	404	Glaskow	1.072
Milan	124	Edirne	200	Moskova	373	Liverpool	940

Kaynak: Schneider et al., 2014: 107.

Tablo-1’de 1700-1900 döneminde Avrupa’da en fazla nüfusa sahip kentlerin sıralaması görülmektedir. Sanayi devrimi öncesinde nüfusu bir milyonu geçen kente raslanmamaktadır. 1800’lü yıllarda ilk kez Londra’nın nüfusu bir milyonu geçmiştir. 1850 yılında Londra’nın nüfusu iki milyonu; Paris’in nüfusu ise bir milyonu aşmıştır. 1900 yılında Londra ve Paris’ten sonra Berlin, Viyana, St. Petersburg, Manchester, Birmingham, Moskova ve Glaskow, milyonluk kentler haline gelmişlerdir.

Dünya, hızlı bir kentleşme süreci yaşanmaktadır. Tablo-2’de 1950-2010 döneminde dünyada kent nüfusu ve 2020-2050 dönemindeki nüfus projeksiyonu görülmektedir. 1950’de dünyada 750 milyona yaklaşan kentli nüfusun %60’ı GÜ’de, %40’ı ise GOÜ’de bulunmaktadır. 2010’da 3,5 milyarın üzerine çıkan dünya kentli nüfusunun %27’si GÜ, %73’ü ise GOÜ’de yaşamaktadır. Görüldüğü üzere, GOÜ’deki kentsel nüfus artışı GÜ’nün üzerindedir. BM’nin projeksiyonlarına göre, 2050’de kentli nüfusun 6,3 milyarı geçeceği ve bunun %18’inin GÜ, %82’sinin ise GOÜ’de bulunacağı tahmin edilmektedir.

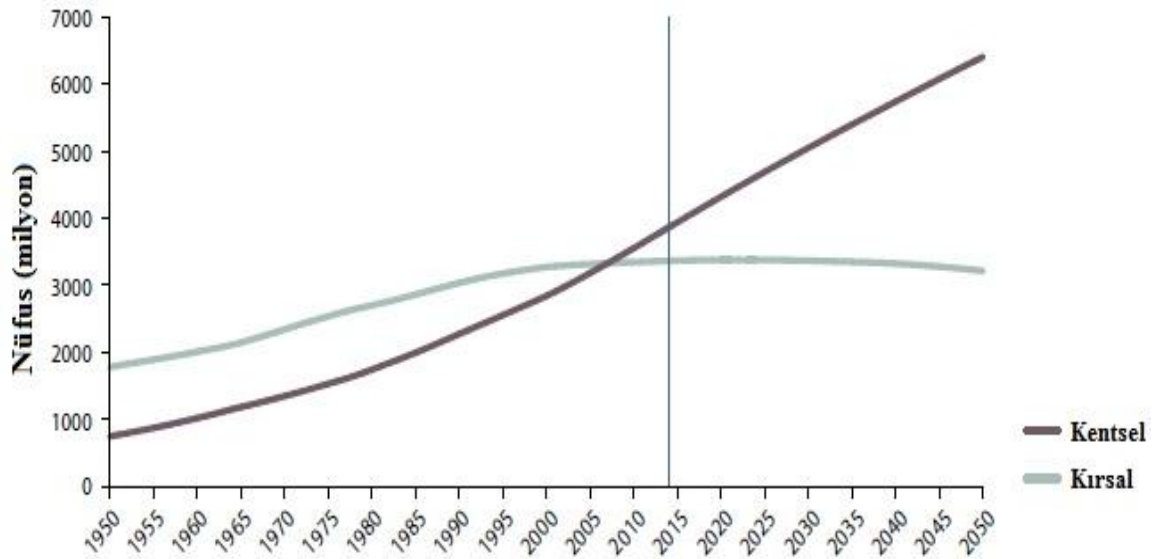
Tablo-2: Dünyada Kent Nüfusu (bin, 1950-2050)

Yıllar	Dünya	GÜ	GOÜ
1950	746.481	444.209	302.272
1960	1.019.495	557.943	461.552
1970	1.350.281	672.796	677.485
1980	1.749.539	760.339	989.201
1990	2.285.031	830.952	1.454.079
1995	2.568.063	860.171	1.707.892
2000	2.856.131	885.298	1.970.833
2005	3.199.013	920.702	2.278.311
2010	3.571.272	956.857	2.614.415
2015	3.957.285	985.831	2.971.454
2020	4.338.015	1.011.618	3.326.397
2025	4.705.774	1.034.150	3.671.623
2030	5.058.158	1.054.054	4.004.104
2035	5.394.235	1.071.568	4.322.667
2040	5.715.413	1.087.082	4.628.331
2045	6.030.924	1.100.932	4.929.992
2050	6.338.611	1.113.500	5.225.111

Kaynak: UN, 2015.

Grafik-20’de, 1950-2014 dönemindeki kentsel ve kırsal nüfus ile 2015-2050 dönemi için projeksiyon görülmektedir. 2005’ten sonra dünyada kent nüfusu kırsal nüfusu geçmiştir ve bu kentli nüfus artış trendi devam etmektedir.

Grafik-20: Kentsel ve Kırsal Dünya Nüfusu (1950-2050)

Kaynak: UN, 2014e: 7.

Tablo-3'te seçilmiş bölgelerin 1950-2050 dönemindeki kentsel nüfus oranları ve projeksiyonu verilmiştir. 2010'da dünya genelinde %51,6 olan kentsel nüfus oranının 2015 itibariyle %54, 2050'de ise %66,4 olması beklenmektedir. Afrika ülkelerindeki kentsel nüfus oranı yavaş artarken, Güney Amerika ve Asya'da hızlı bir şekilde artmaktadır. Dünyada en yüksek kentsel nüfusa sahip yerler Avrupa, Güney Amerika, Kuzey Amerika ve Okyanusya iken Afrika ve Asya'da kent nüfusu oranının daha düşük olduğu görülmektedir. Diğer yandan, dünyada kentsel nüfustaki artışın 2050'ye kadar devam edeceği öngörülmektedir.

Tablo-3: Seçilmiş Bölgelerin Kentsel Nüfus Oranları (1950-2050)

Bölgeler	Dünya	Çok Gelişmiş Bölgeler	Az Gelişmiş Bölgeler	Afrika	Asya	Avrupa	Güney Amerika	Kuzey Amerika	Okyanusya
1950	29,6	54,6	17,6	14,0	17,5	51,5	41,3	63,9	62,4
1960	33,7	61,0	21,9	18,6	21,1	57,2	49,3	69,9	67,1
1970	36,6	66,7	25,3	22,6	23,7	63,0	57,1	73,8	71,3
1980	39,3	70,2	29,4	26,7	27,1	67,4	64,3	73,9	71,3
1990	42,9	72,4	34,8	31,3	32,3	70,0	70,5	75,4	70,7
1995	44,7	73,3	37,4	33,1	34,8	70,5	73,0	77,3	70,6
2000	46,6	74,2	39,9	34,5	37,5	70,9	75,3	79,1	70,5
2005	49,1	75,8	43,0	36,3	41,1	71,7	76,9	80,0	70,5
2010	51,6	77,1	46,1	38,3	44,8	72,7	78,4	80,8	70,7
2015	54,0	78,3	49,0	40,4	48,2	73,6	79,8	81,6	70,8
2020	56,2	79,3	51,6	42,6	51,2	74,7	81,0	82,5	70,9
2025	58,2	80,4	54,0	44,9	53,9	75,8	82,1	83,4	71,1
2030	60,0	81,5	56,2	47,1	56,3	77,0	83,0	84,2	71,3
2035	61,7	82,5	58,1	49,3	58,4	78,3	83,9	85,1	71,7
2040	63,2	83,5	59,8	51,5	60,3	79,5	84,7	85,9	72,2
2045	64,8	84,5	61,6	53,7	62,3	80,8	85,4	86,7	72,8
2050	66,4	85,4	63,4	55,9	64,2	82,0	86,2	87,4	73,5

Kaynak: UN, 2015.

Tablo-4'e göre, 2014'te dünya nüfusu yaklaşık 7,25 milyardır. Kentsel nüfusun toplam nüfus içindeki payı %53,6'dır. GÜ'de bu oran %78 iken GOÜ'de %48,4'tür. Kentsel nüfus oranının en fazla olduğu yerler, sırasıyla Kuzey Amerika (%81,5), Güney Amerika (%79,5), Avrupa (%73,4) ve Okyanusya'dır (%70,8). Afrika ve Asya'da kırsal nüfusun kentsel nüfusa göre daha fazla olduğu dikkat çekmektedir.

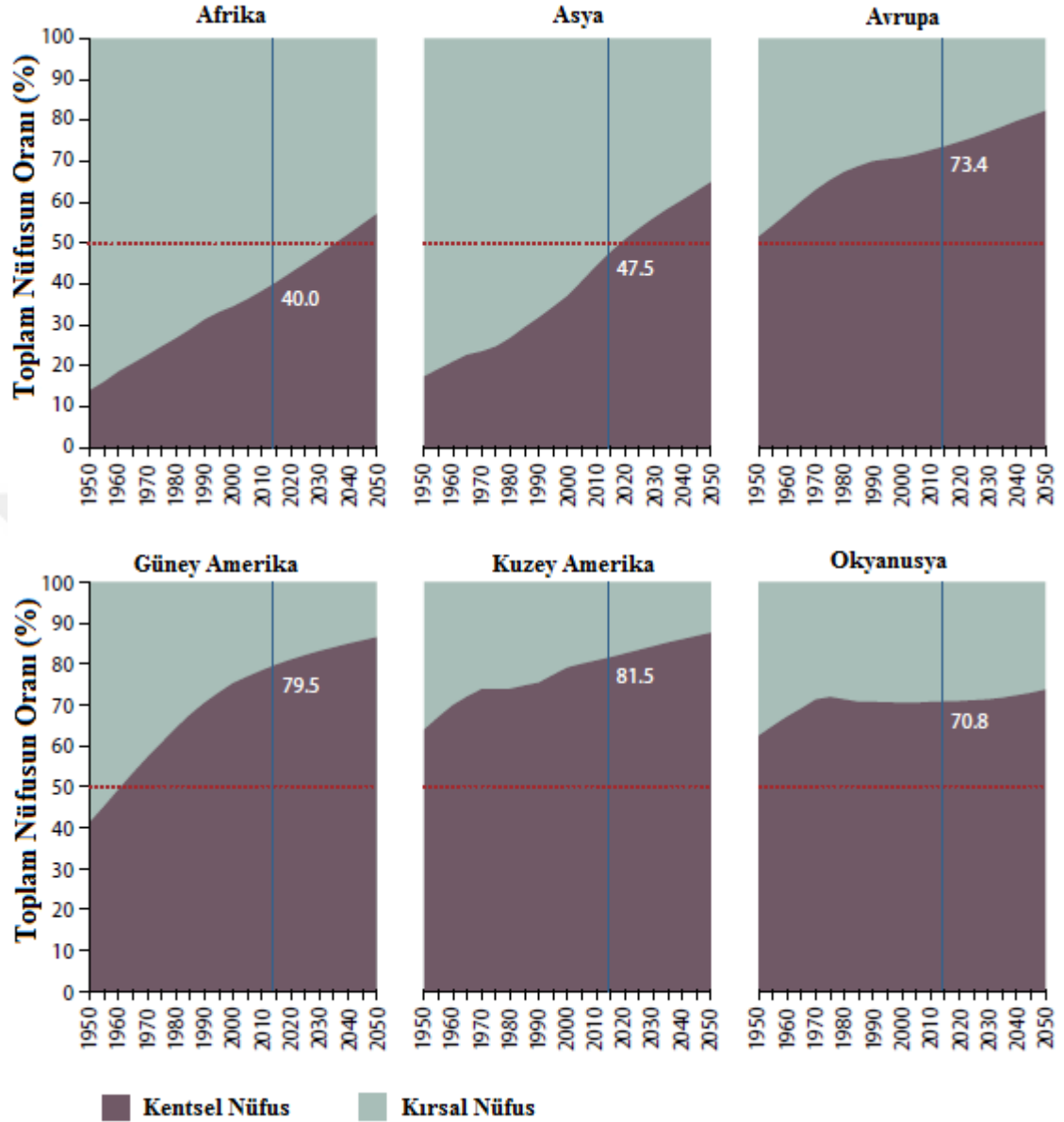
Tablo-4: Seçilmiş Bölgelerin Kentsel ve Kırsal Nüfusları (2014)

Bölgeler	Kentsel Nüfus (bin)	Kırsal Nüfus (bin)	Toplam (bin)	Kentsel Nüfusun Oranı (%)
Dünya	3.880.128	3.363.656	7.243.784	53,6
Gelişmiş Bölgeler	980.403	275.828	1.256.231	78,0
Gelişmekte Olan Bölgeler	2.899.725	3.087.828	5.987.553	48,4
Yüksek Gelirli Ülkeler	1.035.404	256.311	1.291.715	80,2
Orta Gelirli Ülkeler	2.555.840	2.484.859	5.040.699	50,7
Üst Orta gelirli Ülkeler	1.541.090	920.812	2.461.902	62,6
Düşük Orta Gelirli Ülkeler	1.014.751	1.564.047	2.578.798	39,3
Alt Orta Gelirli Ülkeler	268.441	616.562	885.003	30,3
Sahra Altı Afrika	345.617	579.083	924.701	37,4
Afrika	455.345	682.885	1.138.229	40,0
Asya	2.064.211	2.278.044	4.342.255	47,5
Avrupa	545.382	197.431	742.813	73,4
Güney Amerika	495.857	127.565	623.422	79,5
Kuzey Amerika	291.860	66.376	358.236	81,5
Okyanusya	27.473	11.356	38.829	70,8

Kaynak: UN, 2014c.

Grafik-21’de BM Ekonomik ve Sosyal İşler Birimi’nin hazırladığı kentsel ve kırsal nüfus oranları projeksiyonu görülmektedir. Buna göre, 2014’ten 2050’ye kadar kentsel nüfus oranının Afrika’da %40’tan %55,9’a; Asya’da %47,5’ten %64,2’ye; Avrupa’da %73,4’ten %82’ye; Latin Amerika ve Karayipler’de %79,5’ten %86,2’ye; Kuzey Amerika’da %82,5’ten %87,4’e ve Okyanusya’da %70,8’den %73,5’e yükselmesi beklenmektedir.

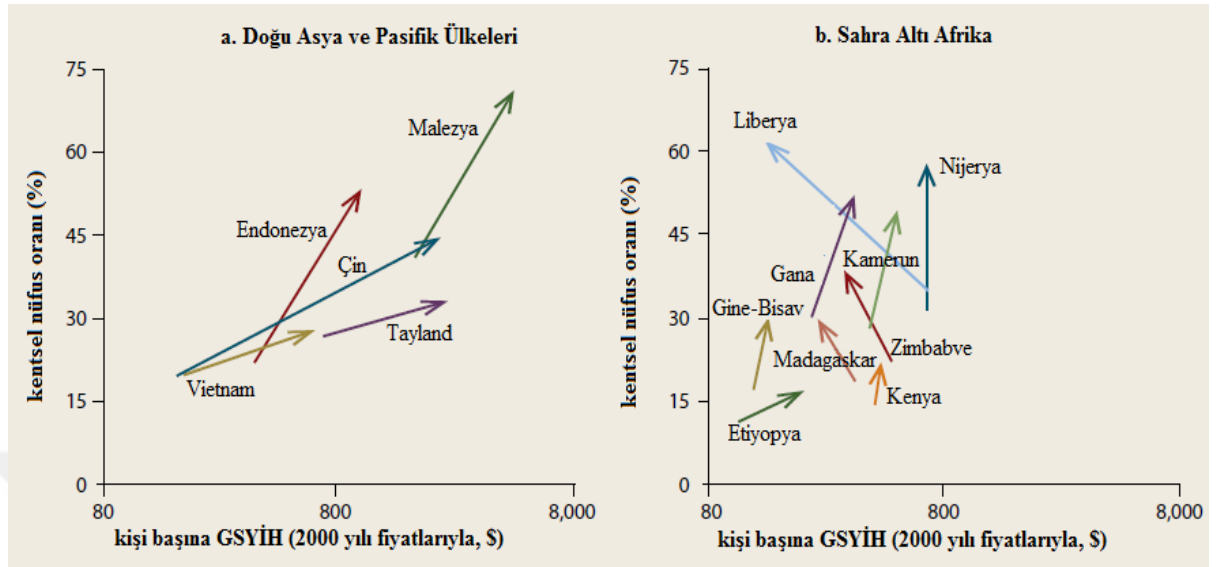
Grafik-21: Kentsel ve Kırsal Nüfus Oranı (1950-2050)

Kaynak:UN, 2014e: 8.

Kente özgü iktisadi faaliyetler kırsaldakilerden daha fazla hasıla sağlamaktadır. Bu yüzden, kentleşme düzeyi arttıkça iktisadi büyüme beklenmektedir. Ancak, her zaman kentleşme ve iktisadi büyüme arasında pozitif ilişki görülmemektedir (World Bank, 2012: 52). Grafik-22’de ortaya konduğu gibi, 1985-2010 döneminde Doğu Asya ve Pasifik ülkelerinde kentsel nüfus oranı yükseldikçe kişi başına GSYİH’de artış meydana gelmiştir. Aynı dönemde kentsel nüfus oranındaki artışla birlikte Sahra Altı Afrika ülkelerinin bir kısmında kişi başına GSYİH’de düşüş, bir kısmında ise artış görülmüştür.

Grafik 22: Seçilmiş Ülkelerde Kentsel Nüfus Oranı ve Kişi Başına GSYİH (1985-2010)

Kaynak: World Bank, 2012: 53.

1.8. Kentsel Yoksulluk

Yoksulluğun mekana göre ele alınma biçimleri kentsel ve kırsal olarak iki boyuta indirgenmektedir. Yoksulluğun herkes tarafından kabul gören ortak bir tanımının yapılmasında karşılaşılan zorluklara kentsel yoksulluğun tanımlanmasında da rastlanmaktadır.

Bireysel yoksulluk yanında yokluk ve eksiklik üzerinden mekana yönelik kavramlaştırmalar da yapılmakta (De Boyser et al, 2009: xxviii); kentsel yoksulluk, kentlerde yaşayan bireylerin, ihtiyaçlarını karşılayamama veya asgari yaşam standardına sahip olamama durumunu (Loughhead et al., 2001: 9) anlatmaktadır. Kentlerde, gelir seviyesi ortalama geçim düzeyinin üzerindeki bireylerin bile, barınma, sağlık, eğitim, vb olanaklardan yararlanma yetersizliği, yoksulluğun toplumun geniş kesimlerini etkisi altına almasına yol açmakta; hızlı kentleşme, kentsel alanlarda geniş bir alana yayılan ve hızla artan yoksul nüfus sayısı ve kentsel yoksulluğun kırsal yoksulluktan daha hızlı büyümesi, konuya duyulan ilgiyi artırmaktadır.

Bireylerin yoksulluklarını aşmaya yardımcı olacak sosyal ilişkilerin kentleşme sürecinde zayıflamasıyla ve modern toplumlarda insan hayatını etkileyen

belirsizliklerle yakından ilişkili bir yoksulluk biçimi olarak tarif edilen (Buğra, 2007: 75) ve yeni yoksulluk, modern yoksulluk, sınıf altı yoksulluğu biçiminde de kullanımlara sahip olan kentsel yoksulluk olgusu, geleneksel yoksulluktan farklı özelliklere sahiptir (Ley, and Smith, 1997: 3; Stansell, and McLaughlin 2013: 590; Brender, 2012: 4).

Temeldeki farklılıklar nedeniyle kentlerdeki yoksulluğu kırsal yoksulluktan ayırmak önem taşımaktadır. Geleneksel yoksulluk, düşük gelir ve işsizlik sorunu ile özdeşleşmiş iken, kentsel yoksulluk iktisadi bir sorun olmanın yanı sıra, yetersiz tüketim, toplumsal kaynaklara ulaşamama ve karar alma mekanizmalarından dışlanma gibi yoksunlukların ortaya çıkardığı sonuçları da kapsamına almaktadır (Krieg, 2013: 6-8; DFID, 2001: 14).

Daha yüksek gelir beklentisi ile kırdan kente göç etmiş, niteliksiz ve mülksüz olarak kent ve çalışma yaşamına girmiş, enformel sektörde istihdam edilen ve gecekonduda yaşayan kişi ve aileler, kentlerde zorluk çeken kesimlerin başında gelmektedir (Gül ve Gül, 2005: 968). Nitekim kentle bütünleşememe ve kentlileşme sürecine katılamama, kent yoksulluğunun önemli bir nedeni olarak görülmektedir (Fay, and Laderchi, 2005: 20).

Kamusal hizmetlere erişememe yoksulluğun gelecek nesillere aktarılmasının önünü açmakta (Varghese et al, 2000: 10); devletin sosyal harcama alanının daralması ve toplumsal kesimler arasında gelir eşitsizliğinin artması da yoksulluğu pekiştiren bir etken olarak gösterilmektedir (Ranci, 2011: 5; Oosterlynck et al., 2013: 6). Ayrıca kentlerde çalışma ve yaşam koşullarının niteliği ile sosyal güvenlik sisteminin yoksul kesimleri korumakta yetersiz kalması yoksulluğun derinleşmesini beraberinde getirmektedir.

Evsizler ve çöpten geçinenler, kentin en yoksul kesimini oluşturmaktadır. Düzenli bir barınma mekanı ve geliri olmayan evsizlerin dışında, yaşamını yardıma bağlı sürdürmek durumunda, kimsesiz, işsiz, kendi geçimini sağlamaya yetecek bir gelir elde etme olanağından yoksun olanlar, kentlerde yoksulluğu en ağır şekilde yaşayan kesimlerdir (Bayraktutan ve Özbilgin, 2014: 19).

1.8.1. Kentsel Yoksulluğun Belirleyicileri

Kentsel yoksulluk düşük sanayileşme, yetersiz yatırım ve hızlı kentleşmeyle bağlantılıdır. GÜ’de sosyal politika ve refah devleti uygulamalarındaki aksamalar, kentlerde yoksulluğu artıran sebeplerdendir.

Kentler, iktisadi açıdan zenginlik yaratıcı fonksiyonlarına rağmen yoksullaştırıcı çeşitli unsurları da taşımaktadır. Gelir sağlamaya yönelik faaliyetlerin ve yerleşim biçimlerinin kentlerde heterojen, kırsalda ise homojen olmasından ötürü kentsel yoksulluk ve nedenleri kırsal yoksulluktan ayrılmaktadır. Kırsal yoksulluk doğrudan tarım ve doğal kaynaklarla ilgili iken, kentsel yoksulluk daha fazla ve karmaşık etkene bağlıdır (Srivastava et al., 2010: 1). Kırsal nüfus ihtiyaçlarını karşılama açısından kendi kendilerine yetme ve tarımsal faaliyetler yardımıyla kendi ürettiklerini tüketme olanağına sahiptir. Kentli kesimin böyle bir imkanı olmadığı için makroekonomik şoklardan kırsal kesime göre daha fazla etkilenmektedir (Agenor, 2002: 8).

Kentlerde kırsal alanlara göre, beslenme, ulaşım, sağlık ve barınma gibi temel ihtiyaçlar nispeten daha pahalı karşılanmaktadır. Göçler kentlerde yaşam maliyetlerini artırmaktadır. Yeterli istihdam alanlarının oluşturulamamasının yanı sıra, nüfus artışı dolayısıyla istihdam için rekabet artışı, yoksulluğu kentsel alanlarda belirgin hale getirmektedir (Srivastava et al., 2010: 2). Kırsalda yaşayan işsizlerin kente göç etmesi kırsal işsizliği kentsel işsizliğe dönüştürmekte; mevcut yoksul ve işsizlere yenilerini eklemektedir (Todaro, 1980: 362).

Bilgi ve iletişim teknolojisindeki ilerlemeler, üretim süreçlerini ve çalışma koşullarını önemli ölçüde değiştirmiş; işgücü piyasasında çeşitli gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Özellikle büyüyen kentlerde imalat sanayi başta olmak üzere gelişen teknoloji ve artan mekanizasyon niteliksiz işgücü istihdamını sınırlandırmıştır (Mark, 1987: 26). Bu bakımdan, göçle kente gelen ve mesleki beceriden yoksun olanlar, düzensiz işlerin yaygın olduğu düşük ücretli/gelirli enformel sektörde çalışmak durumunda kalmıştır.

Mesleki/teknik donanımı zayıf işgücünün geçici ve düşük ücretle istihdamı, kentteki yoksulluğun kaynağını oluşturmaktadır. Enformel kesim çalışanları, yoksulluk sınırının altında gelire sahiptir. Düşük ücret, sosyal güvenlik ağlarından mahrumiyet ve elverişsiz çalışma şartları, gelir-tüketim dengesi kurmayı zorlaştırmaktadır. Ayrıca enformel sektöre işgücü girişi ve çıkışı kolay olduğu için çalışan yoksulların gelirlerinde istikrarsızlık hakimdir (Agenor, 2002: 7).

Çalışan yoksulların önemli bir bölümünü kadınlar ve çocuklar oluşturmaktadır. Kentlerde işgücü piyasasına yasal yollardan katılmayan kaçak göçmenler de enformel sektörde çalışmakta ve çalışan yoksul kesim içerisinde yer almaktadır (Engbersen, 2001: 128). Kentlerde enformel istihdam olanaklarının ve kayıtdışılığın artışı ve yaşam şartlarının zorlaşması, yoksul ve eğitimsiz kişileri güvencesiz işlere yöneltmektedir. Ekonominin daralma dönemlerinde öncelikle işten çıkarılan düşük vasıflı/eğitilmiş yoksul çalışanlar, genişleme dönemlerinde, buldukları herhangi bir işi kabullenmektedir.

Kent yoksulluğu konusunun tartışıldığı çalışmalarda, yoksulluğun nedenlerinin farklı boyutlarda ele alındığı görülmektedir. Kamete vd (2001: 42), işgücünün etkin kullanılmamasının; Brender (2012: 7), göç, işsizlik, kayıtdışı istihdamın yaygınlaşması, ayrımcılık, sermaye ve girişim yetersizliği, krizler, gelir eşitsizliği, kentsel hizmetlerin paylaşımındaki adaletsizlik ve kamu hizmetleri sunumundaki aksaklıklar, bilgi ve beceri eksikliği, yetersiz beslenme, sağlık ve barınma koşulları gibi unsurların; Dhembra (1999: 9), eşitsizlik, ayrımcılık, dışlanma, marjinalleşme, yabancılaştırma, intihar, yoksunluk, evsizlik, çocukların çalıştırılması, düşük ücrette istihdam, asgari ihtiyaçları karşılayamama, madde bağımlılığı, aile içi şiddet, yasal ve toplumsal haklardan mahrumiyet, insan hakları ihlalleri gibi sosyal ve iktisadi sorunların kentsel yoksulluğun belirleyicileri arasında olduğunu ifade etmektedir.

Landau (2007: 20), kentlerde yaşayan bireylerin beceri, eğitim seviyesi ve sağlık durumu ile yoksulluk arasında ilişki kurmuştur. Bauman'a (1999: 94) göre, teknolojinin emeğin yerini alması, emek yoğun üretim alanının daralması ve işletmelerin daha az işgücü istihdamına odaklanması yoksulluğu artırmıştır. Bunun dışında, kent yoksulluğunu kapitalist sisteme dayandıran ve eşitsiz ilişkilerin bir ürünü olarak görenler (Harriss-White, 2005: 5), emek ve sermaye faktörleri

arasındaki adaletsiz ilişkiye vurgu yapmaktadır. Harvey (2006: 245), kapitalist ekonominin sürdürülebilirliğini kentin genişleyen bir tüketim üretmesine ve ucuz emek gücü olarak görülen kentsel yoksulların sayıca artmasına bağlamakta; piyasa sistemi değişmeden gelirin kentlerde yeniden ve adil dağıtımının sağlanmasını mümkün görmemektedir.

Engbersen (2001: 126), kentsel yoksulluğu, haneye yönelik destek mekanizmaları, refah devleti uygulamaları ve mekansal planlamaya dönük politikadaki sorunlara; Kubelkova (2011: 27), kent yönetiminin yanlış politikaları ve etkin olmayan düzenlemelerine; Moser vd. (1993: ii) makroekonomik istikrarsızlıklara bağlamıştır. İktisadi daralma, yüksek enflasyon, işsizlik, bütçe açıkları ve dış açıklar, yabancı yatırım yetersizliği, kayıtdışı ekonomi gibi unsurlar kentsel yoksulluğa etki eden makroekonomik sorunlar arasındadır. Ekonomik krizler milli gelirin azalmasına neden olmaktadır. Bu durum haneleri olumsuz etkilemekte ve yoksul ailelere yapılan sosyal harcamaların azalmasına neden olmaktadır. Nitekim 1980 ve 1990'ların sonlarında yaşanan iki büyük finansal kriz, Malezya'da yaşayan kent yoksullarının işlerini kaybetmesine ve gıda fiyatlarında görülen artışlardan olumsuz etkilenmelerine yol açmıştır (Mok et al., 2007: 190).

Roberts (2000), kentsel mekandaki fiziksel yaşam koşulları ile yoksulların yaşadıkları sorunlar arasında doğrudan bir ilişki kurmuştur. Amoako (2011)'e göre erken evlilikler, boşanma, eşin evi terk etmesi, savaşlar ve iç çatışmalar, alkol ve uyuşturucu bağımlılığı gibi faktörler yaşam koşullarını olumsuz etkilediğinden kentsel yoksulluk nedenleri arasında gösterilmiştir. Aytaç (2013: 104), kentlerde toprak mülkiyetinin değer kazanmasıyla oluşan kentsel rantın paylaşımında artan eşitsizliklerin işsizlik ve yoksulluğa neden olduğuna vurgu yapmıştır.

Görüldüğü gibi, literatürde kentsel yoksulluğun çok çeşitli nedenlerine vurgu yapılmaktadır. Bununla birlikte, yoksulluk araştırmalarında işsizlik, nüfus artışı, dışlanma, eğitimsizlik ve iktisadi krizler ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda yoksulluğun boyutunun ülke ve bölge bazında değerlendirilmesinin ardından dünyada kentsel yoksulluğun seyri, sonraki başlığın konusunu oluşturmaktadır.

1.8.2. Dünyada Yoksulluğun Boyutu

Doğal kaynakların yeryüzünde dağılımında olduğu gibi dünya toplam gelirinin ülkelerarası dağılımında bariz bir eşitsizlik vardır. Ayrıca ülkelerin iktisadi gelişme düzeylerine göre yoksulluk nedenleri farklılık göstermektedir. Dünyada var olan adaletsizliklerin ilk çıkış noktalarından biri, yeni ticaret yollarının da ortaya çıkmasıyla Batılı ülkelerin, 1500’lü yıllardan itibaren kolonyal ilişkilerle elde ettikleri sermaye birikimi sürecidir. Batı’daki sanayileşme hamlelerinin temelinde, kolonilerden aktarılan hammadde, yeraltı zenginlikleri ve köleleştirilmek veya elverişsiz şartlarda çalıştırılmak suretiyle emeğinden istifade edilen insan unsurunun katkısı vardır (Erken, 2003: 315). Batı’nın sömürü ve bağımlılık ilişkileri uzun yıllar az gelişmiş ülkeler için yoksulluk üretmiştir. Günümüzde ise, yaygın yoksullukla birlikte ülkeler ve bölgeler arasındaki eşitsizliğin boyutları giderek artmaktadır.

Dünya genelinde 3 milyar insanın çalıştığı bir iş bulunmakta; bunlardan 1,65 milyarı düzenli ücrete sahip iken, diğerleri düzensiz ve mevsimlik işlerde çalışmaktadır. GOÜ’de çalışanların çok büyük bir kısmı için işveren-işçi ilişkileri düzenlenmemiş durumdadır. Kabaca 200 milyon kişi iş aramakta; çoğunluğunu kadınların oluşturduğu çalışma çağındaki yaklaşık 2 milyar insan ise, ne çalışmakta ne de iş aramaktadır (World Bank, 2013: 48).

Tablo-5: Bölgelere Göre İşsizlik Oranları

Bölgeler	1991	2000	2005	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Doğu Asya ve Pasifik	4,67	4,67	4,68	4,57	4,64	4,40	4,33	4,39	4,47
Doğu Avrupa ve Orta Asya	9,45	9,67	8,85	7,37	9,25	9,34	9,04	9,30	9,61
Latin Amerika ve Karayipler	6,88	8,80	8,04	6,45	7,52	7,27	6,67	6,26	6,18
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	11,98	13,16	11,81	9,96	10,13	10,41	11,26	11,33	11,22
Kuzey Amerika	7,25	4,37	5,36	5,92	9,28	9,52	8,83	8,09	7,37
Güney Asya	4,46	4,44	4,65	4,24	4,17	3,81	3,81	3,88	3,87
Sahra altı Afrika	8,31	8,69	7,65	7,71	7,75	7,63	7,65	7,63	7,66
Dünya	6,26	6,32	6,12	5,65	6,22	6,07	5,95	5,95	5,97

Kaynak: World Bank, 2015.

Dünyada genel ve bölgesel verilere bakıldığında, gerek GÜ gerekse GOÜ’in işsizlik sorunuyla karşılaştıkları görülmektedir. Tablo-5’te, 1991 yılından itibaren dünyada başlıca bölgelerin işsizlik oranları yer almaktadır. Bölgesel olarak yüksek işsizlik oranlarıyla Kuzey Afrika, Orta Doğu, Doğu Avrupa ile Orta Asya ve Sahra

altı Afrika, dikkat çekmektedir. Güney Asya, Doğu Asya ve Pasifik ülkelerinde ise işsizlik oranları dünya ortalamasının oldukça altındadır.

Tablo-6’da 2005 yılı satın alma gücü paritesine (SAGP) göre kişi başına 1,25 doların altında günlük gelire sahip nüfusun toplam nüfus içerisindeki payını yansıtan yoksulluk oranları görülmektedir. Dünya genelinde yoksulluk oranı, 1990’da %36,4 iken, 2011’de bu oran %14,5’e gerilemiştir. Dünya Bankası projeksiyonuna göre, dünyadaki yoksulluk oranının 2015 sonu itibariyle %11,5’e; 2020’de %9,1’e ve 2030’da %4,9’a gerileyeceği tahmin edilmektedir. Dünyadaki en yoksul bölge %50’ye yaklaşan yoksulluk oranına sahip olan Sahra altı Afrika’da, 1990’da %56,6 olan yoksulluk oranı, 2011’de %46,8’e gerilemiştir. Diğer bölgelerle karşılaştırıldığında Sahra altı Afrika’nın yoksulluğundaki azalmanın çok yavaş olduğu görülmektedir.

Tablo-6: Bölgelere Göre Kişi Başına 1,25 \$’ın Altında Günlük Gelire Sahip Nüfusun Toplam Nüfus İçindeki Payı (%)**

Bölgeler	1990	2005	2008	2010	2011	2015*	2020*	2030*
Doğu Asya ve Pasifik	58,2	16,7	13,7	10,3	7,9	4,1	1,5	0,1
Doğu Avrupa ve Orta Asya	1,5	1,3	0,4	0,6	0,5	0,3	0,2	0,1
Latin Amerika ve Karayipler	12	7,4	5,4	4,8	4,6	4,3	3,8	3,1
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	5,8	3	2,1	1,7	1,7	2	1,8	2,4
Güney Asya	53,2	39,3	34,1	29	24,5	18,1	13,8	2,1
Sahra altı Afrika	56,6	52,8	49,7	48,2	46,8	40,9	34,2	23,6
Gelişmekte Olan Ülkeler	43,5	24,8	21,8	19,1	17	13,4	10,5	5,7
Dünya	36,4	21,1	18,6	16,3	14,5	11,5	9,1	4,9

Kaynak: World Bank, 2014: 19.

*2015, 2020 ve 2030 yıllarındaki oranlar World Bank tarafından hesaplanan tahmini değerlerdir.** 2005 yılı SAGP’ye göre hesaplanmıştır.

Tablo-7’de dünya genelinde, yoksulluk sınırı olarak kullanılan kişi başına 1,25 \$’ın altında günlük gelire sahip olan nüfusun yıllara göre gelişimi görülmektedir. Dünyadaki yoksulların sayısı 1990’da 1,9 milyarın üzerindeyken, 2011’de 1 milyar civarına gerilemiştir. Günde 1,25 \$ ile hayatını sürdüren insanların çoğu Sahraaltı Afrika bölgesinde yaşamaktadır. Yapılan projeksiyona göre, dünyadaki yoksul nüfusun 2015 sonu itibariyle 835 milyona; 2020’de 696 milyona ve 2030’da 411 milyona gerileyeceği tahmin edilmektedir.

Tablo-7: Bölgelere Göre Kişi Başına 1,25 \$'ın Altında Günlük Gelire Sahip Nüfus (milyon)**

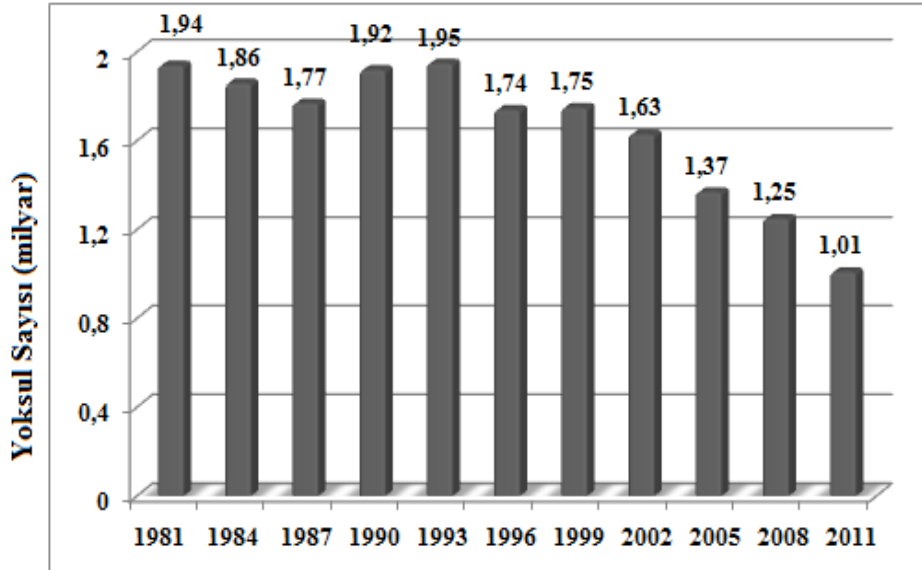
Bölgeler	1990	2005	2008	2010	2011	2015*	2020*	2030*
Doğu Asya ve Pasifik	957,1	324,1	272,3	207,1	160,8	86,4	31,3	2,5
Doğu Avrupa ve Orta Asya	7,1	6	2	2,9	2,3	1,3	0,8	0,3
Latin Amerika ve Karayipler	52,7	41	31	28,3	27,6	26,8	24,8	21,7
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	13,1	9	6,5	5,5	5,6	7,3	7	10,3
Güney Asya	603,2	589	532,7	465,3	399	310,6	249,6	42,5
Sahra altı Afrika	287,1	399,1	406,8	416,4	415,4	403,2	382,9	334,6
Dünya	1.920	1.368	1.251	1.125	1.010	835	696	411

Kaynak: World Bank, 2014: 19.

*2015, 2020 ve 2030 yıllarındaki oranlar World Bank tarafından hesaplanan tahmini değerlerdir.** 2005 yılı SAGP'ye göre hesaplanmıştır.

Grafik-23'te görüldüğü gibi, 1981'den bu yana dünyada yoksulların sayısında azalma gözlenmektedir.

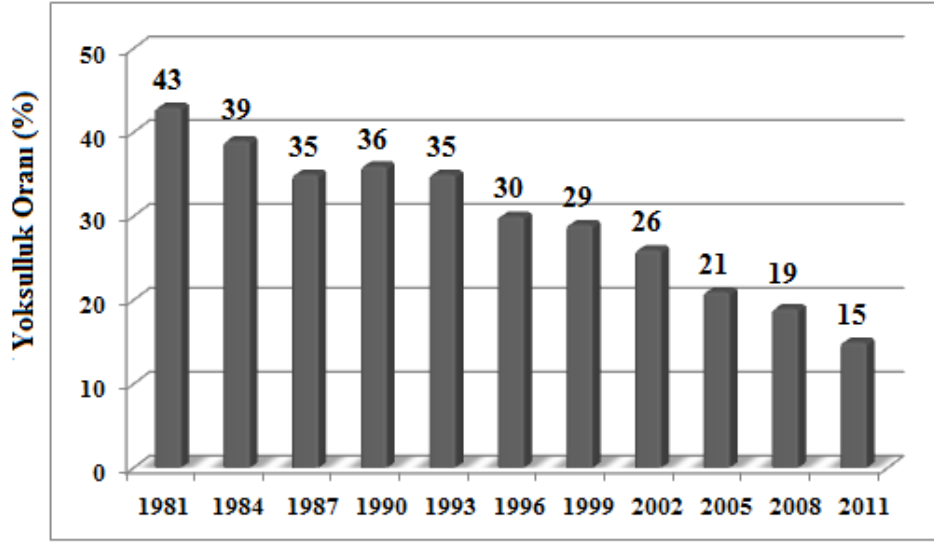
Grafik-23: Dünyada Yoksulların Sayısı (1981-2011)

Kaynak: World Bank, 2014: 18.

Grafik-24'te dünya genelinde yoksuluk oranının zamanla değişimi görülmektedir. Buna göre, 1981'de %43 olan küresel yoksuluk oranı, 2011'de %15'e düşmüştür.

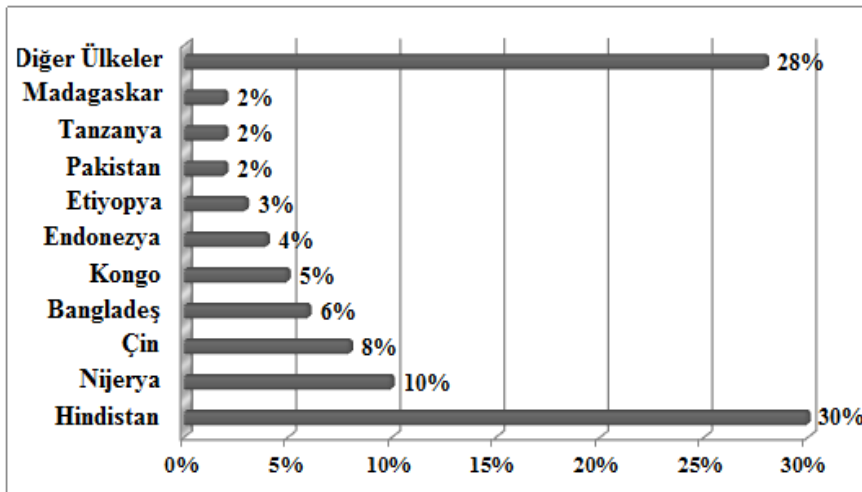
Grafik-24: Dünyada Yoksulluk Oranı (1981-2011)

Kaynak: World Bank, 2014: 18.

Dünya genelinde yoksulların büyük bölümü Güney ve Doğu Asya, Afrika, Ortadoğu ve Latin Amerika'dadır. Kişi başına 1,25 \$'ın altında günlük gelire sahip olan dünya nüfusunun %30'u Hindistan'da, %10'u Nijerya'da, %8'i Çin'de, %6'sı Bangladeş'te, %5'i Kongo'da, %4'ü Endonezya'da, %3'ü Etiyopya'da, %2'si Pakistan'da, %2'si Tanzanya'da, %2'si Madagaskar'da, %28'i ise diğer ülkelerde yaşamaktadır.

Grafik-25: Dünyanın En Yoksul 10 Ülkesi ve Kişi Başına 1,25 \$'ın Altında Günlük Gelire Sahip Olanların Ükelere Göre Dağılımı (2011)

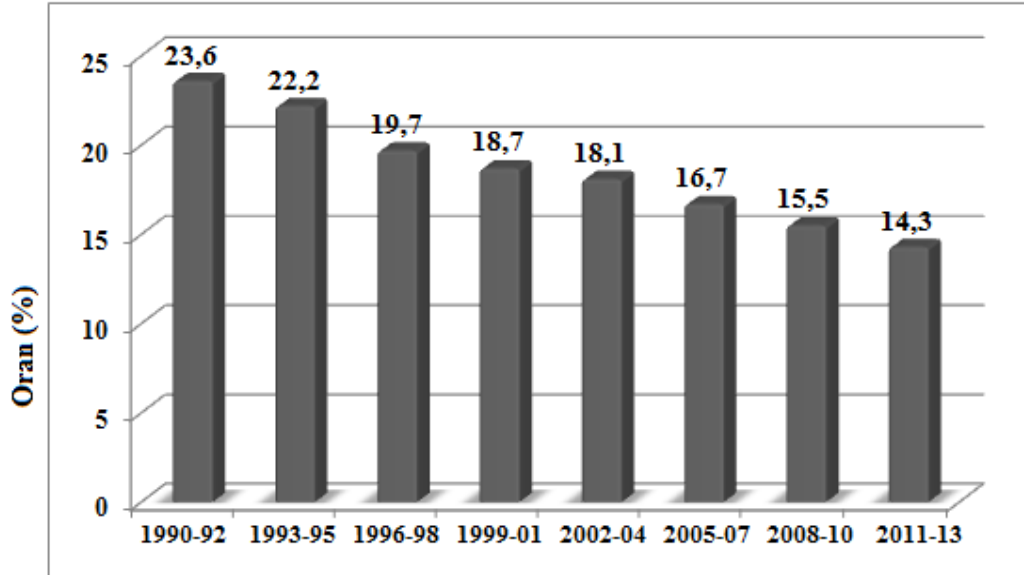
Kaynak: World Bank, 2014: 20.

BM Ekonomik ve Sosyal İşler Bölümü'nün 2011-2013 dönemi için yaptığı

hesaplamalara göre, dünya nüfusunun sekizde biri olan 842 milyon insan, kronik açlık sorunu yaşamaktadır. Bunların büyük çoğunluğu (827 milyonu) GOÜ'dedir. Bununla birlikte, 1990'dan itibaren açlık sınırında yaşayanların sayısında azalma görülmüştür.

Grafik-26'dan görüleceği üzere, 1990-1992 döneminde GOÜ nüfusunun %23,6'sı yetersiz beslenme sorunu yaşarken bu oran, 2011-2013 döneminde %14,3'e düşmüştür. 2015'te bu oranın %11,8'e gerileyeceği öngörülmektedir (UN, 2014b: 12).

Grafik-26: GOÜ'de Yetersiz Beslenenlerin Toplam Nüfusa Oranı (% , 1990-2013)

Kaynak: UN, 2014b: 12.

1.8.3. Dünyada Kentsel Yoksulluk

Dünyanın farklı bölgelerinde kentsel yoksulluğun yıllar itibarıyla seyri farklılık göstermektedir. ABD'de ve Avrupa ülkelerinde 1950'den itibaren kırsaldan kentlere göçle birlikte kentsel yoksulluk olgusu gündeme gelmeye başlamıştır (Mingione, 1996: 10). 1960'ların başından itibaren ise GOÜ'nün büyük kentlerinde yoksulların kümelenildiği gecekondu bölgeleri ortaya çıkmıştır (Davis, 2006: 21-61).

1970'e kadar, dünyada yoksulluk daha çok kırsal bölgelerde gözlenmiş; daha sonra Latin Amerika, Karayipler ve Sahra altı Afrika'da (Brockerhoff, and Brennan,

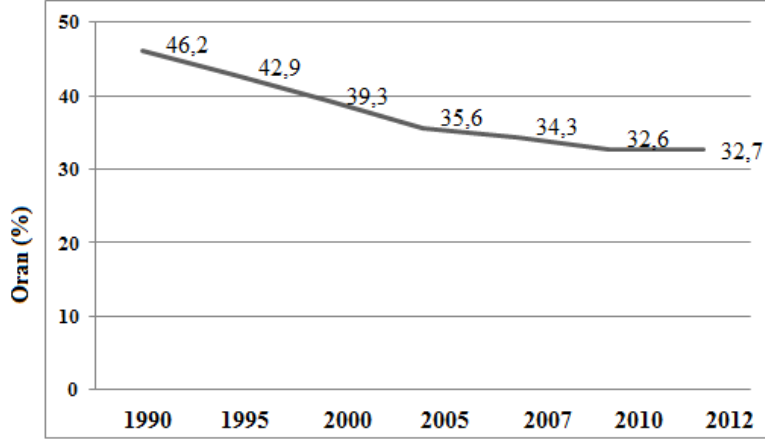
1998: 94); 2000'den sonra ise, Doğu Avrupa ve Doğu Asya ülkelerinin kentlerinde yoksulların sayısında belirgin artış görülmüştür (Hentschel, and Seshagir, 2000: 1). Çin'de yoksulluk 1990'a kadar kırsal bir olgu olarak dikkate alınmış; 1990 sonrasında kentsel alanlardaki yüksek nüfus artışıyla kentsel yoksulluğa dikkat çekilmiştir (Hussain, 2003: 1).

Kentlerde yoksulluk, çöküntü alanları, kenar mahalleler ve gecekondu ile özdeşleşmiştir. Fiziksel ve sosyal açıdan çöküntü sürecine girmiş ve kentlerin en sorunlu alanlarını oluşturan bu mekanlar, yaşam kalitesinin düşük olduğu yerleşim yerleridir. Sağlıklı barınma olanakları sunmayan ve dağınık bir yerleşim düzenine sahip olan gecekondu mahalleleri, kentsel hizmetlerin yetersizliği ve kentle bütünleşememe sorunlarını taşımaktadır.

Dünya üzerinde nüfusu birkaç yüz ile bir milyonun üzerinde değişen 200 binden fazla gecekondu bölgesi vardır. En fazla gecekonduya sahip bölge olan Güney Asya'nın metropol kentleri Karaçi, Mumbai, Delhi, Kalküta ve Dakka'da, toplam nüfusları 20 milyona ulaşan 15 bin farklı gecekondu mahallesi bulunmaktadır (Davis, 2006: 26). Peru'nun başkenti Lima'daki kent yoksullarının yaşadıkları gecekondu bölgeleri şehir merkezinden dışa doğru yayılmıştır. Benzer şekilde, Afrika ve Ortadoğu'da yoksul mahalleler büyük boyutlara ulaşmıştır (Davis, 2006: 27).

BM Ekonomik ve Sosyal İşler Bölümü'nün yaptığı hesaplamalara göre, 2012'de GOÜ'de kent nüfusunun %32,7'si gecekondu mahallelerinde yaşamaktadır (UN, 2014b). Afrika'da bu oran %60'ın üzerine çıkmıştır. 2020 yılına gelindiğinde düzensiz yerleşimler ve yoksul mahallelerde yaşayan insan sayısının 1,4 milyarı bulması beklenmektedir (UNICEF, 2012: 1). Bununla birlikte, Grafik-27'de görüldüğü gibi, 1990'dan itibaren gecekondu nüfusunun toplam nüfusa oranında bir azalma meydana gelmiştir.

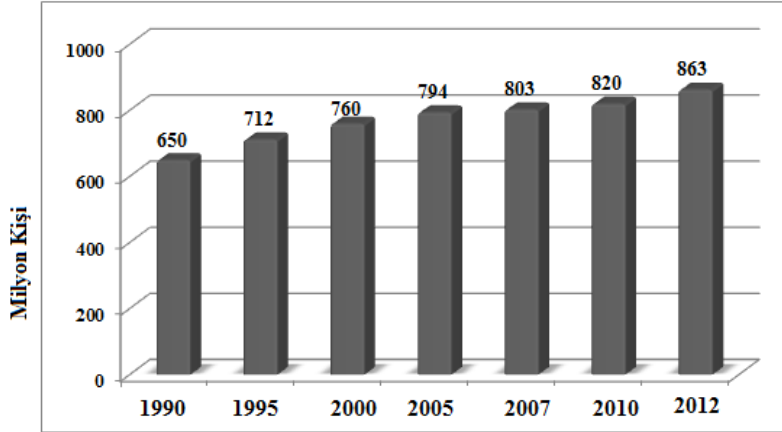
Grafik-27: GOÜ’de Gecekondu Nüfusunun Oranı (% , 1990-2012)

Kaynak:UN, 2014b: 46.

Grafik-28’de görüleceği üzere, 1990’da GOÜ’de gecekondu mahallelerinde yaşayanlar 650 milyon kişi iken, bu sayı 2012’de 863 milyona yükselmiştir.

Grafik-28: GOÜ’de Kentsel Alanlardaki Gecekondu Nüfusu

Kaynak: UN, 2014b: 46.

BM’nin 2005 yılı hesaplamalarına göre, Doğu Asya ve Pasifik Bölgesi’nde 550 milyondan daha fazla kişi sosyal ve teknik altyapının büyük ölçüde yetersiz olduğu gecekondu mahallelerinde, sıkışık bir vaziyette yaşam sürmektedir. 2025 yılına kadar kentleşme hızındaki artışa bağlı olarak gecekondu nüfusun artmaya devam edeceği öngörülmektedir (UN, 2005: 6). Tablo-8’de, bölgelere göre kentsel alanlardaki gecekondu nüfusunun toplam nüfusa oranı verilmiştir. 2012’de Sahra altı Afrika’da nüfusun %62’si, Güney Asya’da %35’i, Latin Amerika ve Karayipler’de %23,5’i, Kuzey Afrika’da %13,3’ü gecekondu mahallelerinde yaşamaktadır.

Tablo-8: Bölgelere Göre Kentsel Alanlardaki Gecekondu Nüfusunun Toplam Nüfusa Oranı (% , 1990-2012)

Bölgeler	1990	1995	2000	2005	2007	2010	2012
Gelişmekte olan Ülkeler	46,2	42,9	39,4	35,6	34,3	32,6	32,7
Kuzey Afrika	34,4	28,3	20,3	13,4	13,4	13,3	13,3
Sahra altı Afrika	70,0	67,6	65,0	63,0	62,4	61,7	61,7
Latin Amerika ve Karayipler	33,7	31,5	29,2	25,5	24,7	23,5	23,5
Doğu Asya	43,7	40,6	37,4	33,0	31,1	28,2	28,2
Güney Asya	57,2	51,6	45,8	40,0	38,0	35,0	35,0
Güneydoğu Asya	49,5	44,8	39,6	34,2	31,9	31,0	31,0
Batı Asya	22,5	21,6	20,6	25,8	25,2	24,6	24,6
Okyanusya	24,1	24,1	24,1	24,1	24,1	24,1	24,1

Kaynak: UN-Habitat, 2012: 127.

Tablo-9’da kentsel alanlardaki yoksulların yaşadıkları konut tipleri görülmektedir. Gecekondu bu konutların çoğunluğunu oluşturmaktadır. Kentlerde yoksul kesim genel olarak kenar mahallelerde, kent merkezindeki çöküntü alanlarında, kentin dışında yapılan toplu konutlarda ve gecekonduarda mülkiyet veya kiralama yoluyla ikamet etmektedir. Yoksulların yaşadıkları konutlar güvenli ve sağlıklı yaşama şartlarını sağlayacak nitelik ve nicelikte değildir. Bu yapılar kültürel alışkanlıklar ve yaşama biçimlerinin etkisi altında inşa edilmektedir.

Tablo-9: Yoksulların Yaşadıkları Mahalle Tipolojisi

Metropol merkezine yakın	1) Yasalara uygun inşa edilen konutlar		
	a) Kiralık ucuz evler	b) Toplu konutlar	c) Yatakhaneler, pansiyon odaları vs.
	i) Kiralık eski evler		
	ii) Yoksullar için inşa edilmiş kiralık evler		
	2) Yasalara uygun inşa edilmeyen konutlar		
	a) Gecekondu	b) Evsiz olup sokakta barınanlar	
	i) Ruhsatlı gecekondu		
	ii) Ruhsatsız gecekondu		
Metropol merkezine uzak	1) Yasalara uygun inşa edilen konutlar		
	a) Şahsa ait kiralamalar	b) Toplu konutlar	
	2) Yasalara uygun inşa edilmeyen konutlar		
	a) İfrazlı arsa üzerine inşa edilmiş şahsa ait konutlar	b) Gecekondu	
	i) Mal sahibinin oturduğu konutlar	i) Ruhsatlı gecekondu	
	ii) Kiralık konutlar	ii) Ruhsatsız gecekondu	
	3) Mülteci kampları		

Kaynak: Davis, 2006: 30.

Kentlerde barınma ihtiyacını karşılayamayanlar da bulunmaktadır. Evsizlik, farklı ülkelerde farklı biçimler almaktadır. Hong Kong'da balkon ve çatı gibi yerlerde barınan ve su üzerinde yüzen botlarda yaşayan yoksullara rastlanmaktadır. Bombay ve Kalküta'da binlerce insan kaldırımlarda sabahlamaktadır (Niermann, 2006: 11). Zimbabwe'de kent merkezlerinde sayısız evsiz, sokaklarda barınmaktadır (Dhemba, 1999: 11).

Kentsel yoksulluğun bütün ülkelerde aynı nedenlerle ilişkilendirilmesi mümkün değildir. Nitekim yapılan araştırmalar her bölge ve ülkede olgunun farklı nedenlerden kaynaklandığını ortaya koymaktadır. ABD'de büyük kentlerde, yoksullarla yoksul olmayanlar arasındaki mekansal ayrışma, işgücü piyasasına girişi sınırlamış (Teitz, and Chapple, 1998: 59); düşük ücretli işlerin yaygınlaşması, yoksul insan sayısını artırmıştır (Kneebone, and Garr, 2010: 1). Atlantic City'de, eğitim düzeyinin düşük olması işgücüne katılım oranını azaltmış ve yoksulluğu artırmıştır (Brookings Institution, 2008: 87). Chicago'da kentsel yoksulluk, kayıtdışı ekonomideki büyümeye, ırkçılığa, sosyal politikaların zayıflamasına, kamu hizmetlerinin planlı daralmasına bağlanmaktadır (Wacquant, 2011: 13).

Çin'de kamunun ekonomideki payının azalmaya başlaması ve özel sektör yatırımlarının yetersiz kalması, kentsel alanlarda yoksulluğun nedenlerinden biri olarak gösterilmektedir (Hussain, 2003: 1). Ayrıca, refah devleti uygulamalarının sona erdirilmesiyle, eğitim, sağlık ve barınma gibi ihtiyaçların maliyetinin artması, yoksul kesimlerin genel nüfus içindeki oranını artırmakta (Fang et al., 2002: 441); temel insan hak ve özgürlüklerinden yararlanmada karşılaşılan sorunlar ve toplumsal eşitsizlikler, kentsel yoksulluğu ağırlaştırmaktadır (Wenhui, 2012: 4).

Vietnam'da, işsizlik, doğal felaketler, aile üyelerinin hastalığı ya da ölümü, yoksulluğun ortaya çıkış nedenleri arasındadır (Asian Development Bank, 2004: 14). Hindistan'da kentsel yoksulluk, kamu hizmetlerinden eşit faydalanamama ve fırsat eşitsizliği gibi unsurlarla açıklanmaktadır (Divya, and Chandrashekara, 2013: 97). Öte yandan, ülkedeki büyük kentlerde aşırı nüfus yığılmasına bağlı olarak trafik sıkışıklığı, sosyal sorunlar, çevre kirliliği, gecekondulaşma gibi olumsuzluklar kentsel sorunlara kaynaklık etmektedir (Asian Development Bank, 2004: 10).

Latin Amerika’da, imalat sanayindeki gerileme ve kamu sektöründeki istihdam daralması, kayıtdışı ekonomide büyümeye ve işsizlik oranlarında artışa yol açarak kentlerdeki yoksulluğu olumsuz etkilemiştir (Laderchi, 2005: 63). Brezilya’da hane reisinin eğitim durumu, yaşı ve etnik kökeni kentsel yoksulluk üzerinde etkili olan unsurlardır (Ferreira et al., 1998: 511).

Avustralya’da yoksulluğa yol açan nedenlerin başında düşük gelir ve çalışma hayatında karşılaşılan güçlükler gelmektedir. Ayrıca, düşük eğitim düzeyi, yüksek barınma maliyetleri, bireysel sağlık sorunları ve kamusal hizmetlerden yararlanamama gibi unsurlar kentsel yoksulluğun belirleyicileri olarak görülmektedir (ACOSS, 2013: 2).

Nijerya’da kırsal alanlarda hastalık, kuraklık, yağış gibi faktörlerin etkisiyle gelirin azalması; kentsel alanlarda ise düşük ücret yoksulluğa yol açmaktadır (Omoniyi, 2013: 177). Nijerya için yapılan başka bir çalışmada (Osinubi, 2003: 23) gelir ve eğitim düzeyinin kentsel yoksulluk üzerinde etkili olduğu vurgulanmaktadır. Nepal’de kadınların işgücü piyasasına girmede zorluklarla karşılaşmaları (Jerve, 2001: 98); Zimbabwe’de, kamu ve özel sektör yatırımlarının kentlerde azalması (Dhemba, 1999: 10); Kenya ve Uganda gibi ülkelerde su kaynaklarına erişimin sınırlı olması ve su tüketiminin yüksek maliyetli olması (Amis, 2004: 6); Mısır’da toprak üzerinde spekülatif mülkiyet biçiminin gelişmesi (Davis, 2006: 86); Tunus’ta hane reisinin kadın olması (Ghazouani, and Goaid, 2001: 14); Pasifik Adalarının kentsel alanlarındaki barınma ve sağlık sorunları ile okul terk oranlarının yüksek olması (Bryant-Tokalau, 1995: 127); Romanya ve Arnavutluk’ta sosyal dışlanma sorunu (UN-Habitat, 2013: 10) kentsel yoksulluğun nedenleri arasında gösterilmektedir.

2007 küresel finans krizi öncelikle kentleri etkilemiştir. İngiltere ve İspanya’daki büyük kentlerin yarısında, Yunanistan ve Macaristan’ın ise tamamında, pek çok sektörde işten çıkarmalar yaşanmış ve işsiz sayısı artış göstermiştir. Bu süreçte işsizlik ve buna bağlı olarak artan yoksulluk, ekonomik ve sosyal yaşamı olumsuz etkilemiştir (European Commission, 2013: 15). İzlanda, İrlanda, Portekiz ve İspanya’da, başta sosyal güvenlik ve sağlık harcamaları olmak üzere sosyal harcamaların azaltılması, yoksulluğu artırmıştır (UN, 2012: 45).

Tablo-10'da 2005-2014 dönemine ait kentsel işsizlik oranları, seçilmiş ülkeler için verilmiştir. En yüksek işsizlik oranları Yunanistan'da, en düşük işsizlik oranları ise Norveç'te görülmektedir.

Tablo-10: Seçilmiş Ülkelerin Kentsel İşsizlik Oranları (2005-2014)

Ülkeler	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Norveç	4,6	-	-	-	-	3,7	3,5	3,2	3,6	3,8
Meksika	4	4	4	4,3	5,9	5,9	5,6	5,4	5,4	5,3
Almanya	11,1	10,2	8,6	7,5	7,8	7,2	5,9	5,8	5,6	5,4
Çek Cumh.	8,2	7,2	5,3	4,4	6,4	7	6,5	6,8	6,6	5,9
Kanada	-	-	-	-	-	-	7,5	7,3	7,1	6,9
Macaristan	6,1	5,9	5,8	6	8,2	9,9	9,8	10,2	9,5	7,0
Danimarka	5	4	4,1	3,6	6,1	7,7	7,9	8,3	7,4	7,2
Avusturya	6,7	6,4	6	5	6,5	5,9	5,6	6,2	6,9	7,3
Hollanda	4,7	3,9	3,2	2,7	3,4	4,5	5	6,1	7,5	7,6
Endonezya	-	-	-	-	-	9,4	8,2	7,7	-	-
Polonya	-	13,2	9	6,5	7,3	9,1	9,1	9,7	10	8,5
İngiltere	5	5,6	5,6	5,9	8	8,2	8,5	8,3	8	6,4
Pakistan	-	8	6,7	6,3	7,1	7,2	8,8	-	8,8	-
Belçika	8,4	8,2	7,5	7	7,9	8,3	7,3	8	8,9	8,9
Bulgaristan		6,8	5	4,1	5,5	8,6	9,4	10,4	11	9,2
Fransa	9	8,9	8,1	7,4	9,1	9,3	9,2	10,5	11,1	11,7
İtalya	7,7	6,7	6	6,6	7,7	8,3	8,3	10,7	12,1	12,6
İran	-	-	-	-	-	15,3	13,7	13,8	11,8	-
Portekiz	8,2	8,2	8,5	8	9,9	11,2	13,3	16,6	17,3	14,7
İspanya	9	8,3	8,1	11	17,5	19,6	21	23,9	25,3	23,6
Güney Afrika	-	-	-	21,2	22,8	24	24,1	24,3	-	-
Yunanistan	10,3	9,3	8,7	8	10	13,4	19,2	25,5	28,6	27,8

Kaynak: ILO, 2015.

Buraya kadar, yoksulluk ve kentsel yoksulluk kavramı üzerinde durulmuş; kentlerde yoksulluğun belirleyicisi olan unsurlara değinilmiştir. İzleyen bölümde, Türkiye'de kentsel alanlarda gelir ve yaşam koşulları ile işgücü piyasalarının durumu incelenecek ve ülkedeki kentsel yoksulluğun gelişimi ele alınacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM: TÜRKİYE'DE KENTSEL YOKSULLUĞUN GELİŞİMİ

Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de kentleşme süreci, nüfusun tarımdan, sanayi ve hizmetlere kayması sonucunu doğurmuştur. Ancak ülkede, sanayileşmeye bağlı ve onu takip eden hızda bir kentleşme yaşanmamıştır. Azalan nüfus artış hızına rağmen, kentsel nüfus oranı artmaya devam etmektedir. Kentlere göçün devam etmesi ve istihdam olanaklarının geliştirilememesi, gelir dağılımını olumsuz etkilemektedir. Bu bölümde, Türkiye'de kentleşme, iç göçler, bölgesel gelişmişlik farklılıkları ve kentsel yoksulluğun gelişimi incelenecektir. Yoksulluğun profili incelenirken, TÜİK'in yayınlamış olduğu hanehalkı bütçe ve işgücü anketleri verilerinden ve bu verilerden hesaplanan gelir dağılımı, tüketim harcamaları ve yoksulluk istatistiklerinden yararlanılacaktır.

2.1. Türkiye'de Kentleşme Süreci

Türkiye'de kentleşme sürecinin gelişimi incelendiğinde, 1950 öncesi ve sonrası olmak üzere iki farklı dönemden söz edildiği görülmektedir. 1950 yılına kadar kırsal kent nüfusu oranlarında önemli bir değişiklik yaşanmamıştır. Bu tarihten sonra kırsal alanlardaki çözülme ve kentlere yönelik yoğun göçlerin etkisiyle, ülke kent nüfusu hızlı bir artış sürecine girmiştir (Işık, 2005: 58).

Şehirli nüfus oranının artışı kentleşmenin bir göstergesidir. Tablo-11'de, Türkiye'de şehir ve köy nüfusunun oranları görülmektedir. Ülkede şehirli nüfus, 1927'de yaklaşık 3,3 milyon kişi iken, 1950'de 5,2, 1980'de 19, 2000'de 44, 2014'te ise 71 milyona ulaşmıştır. 1927'den 2014'e kadar Türkiye'de şehirli nüfus yaklaşık 24 misli artmıştır. 1980 yılına kadar kırsal nüfusun, şehirli nüfustan daha fazla olduğu görülmektedir. Bu tarihten sonra, şehirli nüfus oranı kır nüfusunu geçerek artış göstermiştir.

Tablo-11: Şehir Nüfusunun Toplam Nüfus İçindeki Oranı (1927-2014)

Yıllar	Şehir nüfusu	Şehirli nüfus oranı (%)	Köy nüfusu	Köy nüfusu oranı (%)	Toplam nüfus
1927	3.305.879	24,22	10.342.391	75,78	13.648.270
1935	3.802.642	23,53	12.355.376	76,47	16.158.018
1940	4.346.249	24,39	13.474.701	75,61	17.820.950
1945	4.687.102	24,94	14.103.072	75,06	18.790.174
1950	5.244.337	25,04	15.702.851	74,96	20.947.188
1955	6.927.343	28,79	17.137.420	71,21	24.064.763
1960	8.859.731	31,92	18.895.089	68,08	27.754.820
1965	10.805.817	34,42	20.585.604	65,58	31.391.421
1970	13.691.101	38,45	21.914.075	61,55	35.605.176
1975	16.869.068	41,81	23.478.651	58,19	40.347.719
1980	19.645.007	43,91	25.091.950	56,09	44.736.957
1985	26.865.757	53,03	23.798.701	46,97	50.664.458
1990	33.326.351	59,01	23.146.684	40,99	56.473.035
2000	44.006.274	64,90	23.797.653	35,10	67.803.927
2007	49.747.859	70,48	20.838.397	29,52	70.586.256
2008	53.611.723	74,96	17.905.377	25,04	71.517.100
2009	54.807.219	75,53	17.754.093	24,47	72.561.312
2010	56.222.356	76,26	17.500.632	23,74	73.722.988
2011	57.385.706	76,80	17.338.563	23,20	74.724.269
2012	58.448.431	77,28	17.178.953	22,72	75.627.384
2013	70.034.413	91,35	6.633.451	8,65	76.667.864
2014	71.286.182	91,75	6.409.722	8,25	77.695.904

Kaynak: TÜİK, 2015y.

Türkiye’de kentleşme, itici ve çekici etkenler kapsamında gerçekleşmiştir. Tarım sektöründe görülen makineleşmeyle birlikte daha az emek gücüne ihtiyaç duyulması, toprakların miras yoluyla parçalanması ve tarımsal alanların daralması gibi kırsal itici hale getiren etkenlerle, eğitim, istihdam, sosyal ve kültürel olanaklar gibi kenti çekici hale getiren unsurlar kırsal nüfusun azalmasını ve şehirli nüfusun çoğalmasını beraberinde getirmiştir (Bayındırlık Bakanlığı, 2009: 15; Ertürk, 1997: 20; Arslan, 1989: 34; Es ve Ateş, 2004: 218). Özellikle, kentlerde sanayinin gelişmesi, çalışma olanaklarının artması, ulaşım ve iletişimin kolaylaşması, kır-kent etkileşimini ve göç etme eğilimlerini artıran etkenlerin başında gelmiştir.

Tablo-12: Türkiye'nin Nüfusu ve Yıllık Nüfus Artış Hızı (1927-2014)

Yıllar	Şehir nüfusu	Şehirlerde nüfus artış hızı (%)	Köy nüfusu	Köylerde nüfus artış hızı (%)	Toplam nüfus	Nüfus artış hızı (%)
1927	3.305.879	-	10.342.391	-	13.648.270	-
1935	3.802.642	15,03	12.355.376	19,46	16.158.018	18,39
1940	4.346.249	14,30	13.474.701	9,06	17.820.950	10,29
1945	4.687.102	7,84	14.103.072	4,66	18.790.174	5,44
1950	5.244.337	11,89	15.702.851	11,34	20.947.188	11,48
1955	6.927.343	32,09	17.137.420	9,14	24.064.763	14,88
1960	8.859.731	27,90	18.895.089	10,26	27.754.820	15,33
1965	10.805.817	21,97	20.585.604	8,95	31.391.421	13,10
1970	13.691.101	26,70	21.914.075	6,45	35.605.176	13,42
1975	16.869.068	23,21	23.478.651	7,14	40.347.719	13,32
1980	19.645.007	16,46	25.091.950	6,87	44.736.957	10,88
1985	26.865.757	36,76	23.798.701	-5,15	50.664.458	13,25
1990	33.326.351	24,05	23.146.684	-2,74	56.473.035	11,46
2000	44.006.274	32,05	23.797.653	2,81	67.803.927	20,06
2007	49.747.859	13,05	20.838.397	-12,44	70.586.256	4,10
2008	53.611.723	7,77	17.905.377	-14,08	71.517.100	1,32
2009	54.807.219	2,23	17.754.093	-0,84	72.561.312	1,46
2010	56.222.356	2,58	17.500.632	-1,43	73.722.988	1,60
2011	57.385.706	2,07	17.338.563	-0,93	74.724.269	1,36
2012	58.448.431	1,85	17.178.953	-0,92	75.627.384	1,21
2013	70.034.413	19,82	6.633.451	-61,39	76.667.864	1,38
2014	71.286.182	1,79	6.409.722	-3,37	77.695.904	1,34

Kaynak: TÜİK, 2015aa.

Tablo-12’de görüldüğü üzere, 1927 yılından bu yana nüfus artış hızında bir azalma söz konusudur. 1945’ten sonra yılda ortalama %2-2,5 artış gösteren ve 1990 yılında 56,4 milyon olan Türkiye’nin toplam nüfusu, 1990-2000 döneminde yılda ortalama yüzde 1,83 artış göstererek 2000 yılında 67,8 milyona yükselmiş ve 2000’den itibaren nüfus artış hızı giderek yavaşlamıştır. Nüfus artış oranının azalmasına karşın, şehir nüfus oranının sürekli bir şekilde arttığı görülmektedir. 1950’den sonra, şehirli nüfus artış hızı, genel nüfus artış hızının iki katına yaklaşmıştır.

Şehirli nüfus oranlarının, bölgelere göre dağılımı ve zaman içerisinde değişimi dikkate alındığında, bütün bölgelerde artışlar gözlenmektedir. İl ve ilçe

merkezlerinde yaşayan nüfus oranının en yüksek olduğu bölgeler 2000 yılında TR10 ve TR51 iken, 2014'te %100 ile TR10, TR31, TR32, TR51 ve TR62'dir.

Tablo-13: Düzey-2 Bölgelerinde İl ve İlçe Merkezleri Nüfusunun Toplam Nüfus İçindeki Oranı (%)

Bölgeler	2000	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
TR10	90,69	88,87	98,99	98,98	98,98	98,96	98,96	100	100
TR21	60,20	66,29	66,67	66,91	67,49	68,41	68,9	85,91	86,45
TR22	51,46	56,25	56,71	57,73	58,68	59,08	59,83	87,17	87,38
TR31	81,07	84,91	90,9	91,13	91,33	91,38	91,42	100	100
TR32	46,71	49,92	56,3	57,04	57,67	58,2	58,99	100	100
TR33	52,02	60	60,55	61,65	63,18	62,95	63,77	79,62	80,16
TR41	76,43	81,66	87,03	87,45	87,99	88,34	88,75	98,72	98,78
TR42	57,25	63,18	79,7	79,84	80,41	80,89	81,17	91,31	91,67
TR51	88,34	92,70	96,64	97,06	97,27	97,37	97,51	100	100
TR52	58,91	71,37	71,61	72,22	73,29	74,38	75,60	97,01	97,10
TR61	55,32	63,03	66,99	68,02	69,39	69,49	69,98	92,24	92,62
TR62	68,47	74,05	82,46	83,06	83,51	83,87	84,4	100	100
TR63	52,65	55,91	55,55	56,15	57,48	57,86	58,61	95,97	95,92
TR71	53,01	59,19	59,71	61,21	62,5	63,59	64,4	65,44	66,58
TR72	58,81	68,68	72,79	73,77	75,07	76,03	77	84,60	85,57
TR81	44,50	48,91	48,75	49,77	51,06	51,16	51,8	58,92	59,97
TR82	47,80	53,31	53,24	54,24	55,52	56,85	57,3	57,15	59,80
TR83	51,53	59,32	61,37	62,57	64,04	64,72	65,34	81,23	82,34
TR90	49,37	55,54	53,75	55,17	56,2	57,22	57,67	82,65	84,12
TRA1	57,27	59,29	59,86	60,88	61,87	62,54	63,39	87,89	87,9
TRA2	44,61	48,34	46,23	46,18	46,62	48,11	48,75	49,12	50,29
TRB1	58,85	65,57	65,85	64,76	65,62	66,86	67,61	81,62	83,16
TRB2	49,35	49,5	48,37	48,58	48,86	49,43	50,05	74,55	75,16
TRC1	70,32	77,57	78,64	79,39	80,12	80,93	81,74	89,93	90,46
TRC2	59,15	59,5	63,17	63,25	63,05	63,41	63,52	100	100
TRC3	59,61	62,37	62,14	62,94	63,11	63,92	64,64	79,87	80,18

Kaynak: TÜİK, 2015z.

Sanayileşmenin ve kentleşmenin doğrudan ve dolaylı etkileri sonucu ortaya çıkan nüfus hareketi, sektörlerin milli gelir içindeki paylarının da etkilemiştir. Tablo-14'te iktisadi faaliyet kollarına göre GSYİH'nin dağılımı verilmektedir. GSYİH'nin sektörel dağılımındaki dikkati çeken ilk gelişme, tarım sektöründeki çözülmüştür. 1969-2013 döneminde tarımın milli gelire yaptığı katkının nispeten azaldığı, buna karşın sanayi ve hizmetler sektörünün GSYİH içindeki ağırlığının giderek arttığı görülmektedir. 1969'da GSYİH'nin %31,5'ini tarım sektörü sağlarken, 2014'te bu

oran %8,8'e gerilemiştir. Buna karşın hizmetler sektörü ve sanayi sektörünün GSYİH içindeki payı zamanla artmıştır. 2014 itibarıyla GSYİH'de tarımın payı %8,8, sanayinin payı %32,9, hizmetler sektörünün payı %59,1'dir.

Tablo-14: İktisadi Faaliyet Kollarına Göre GSYİH'nin Dağılımı (1969-2014)

Yıllar	Tarım (%)	Sanayi (%)	Hizmet (%)
1969	31,5	18,6	49,9
1970	31,4	17,9	50,7
1975	25,3	21,3	53,4
1980	24,4	20,7	54,8
1990	16,4	26,2	57,4
1995	14,5	28,1	57,4
2000	12,2	31,9	53,0
2004	10,7	31,7	54,5
2005	10,6	31,8	54,6
2006	10,0	32,8	54,7
2007	8,9	33,1	55,6
2008	9,3	32,5	56,5
2009	10,1	31,2	58,3
2010	9,4	32,5	57,5
2011	9,2	32,9	57,4
2012	9,3	32,8	57,7
2013	9,2	32,7	58,4
2014	8,8	32,9	59,1

Kaynak: TÜİK, 2015ab. * Sabit (1998) fiyatlarıyla.

2.1.1. Türkiye'de İç Göçler

İç göçler, kırdan kente, kırdan kıra, kentten kente ve kentten kıra doğru olabilmektedir. Türkiye'de yerleşim birimleri arasındaki göçler genellikle kırdan kente, kentten kente, doğudan batıya ve iç bölgelerden kıyıya doğru gerçekleşmektedir. Göçlerin nedenleri arasında göç edilen yerin iktisadi gelişmişliğinin yanında iklim şartları, coğrafi özellikler, terör olayları ve kan davaları gibi unsurlar yer almaktadır. Sanayileşme ve iş bulma oranının düşüklüğü göç verme hızını artırmaktadır.

Türkiye'de kırdan kente göç, kentleşmenin önemli belirleyicilerinden biridir. Kentsel nüfusun önemli bir bölümü göç sonucu oluşmuştur. Kimi bölgeler kırdan kente göçten daha büyük pay almış ve hızlı bir kentleşme sergilemiş, kimi bölgelerse

daha yavaş gelişme göstermiştir. Belirli kent merkezlerinin sanayileşerek öne çıkması, bazı bölgelerde ise sanayisizleşmenin yaşanması bunda etkili olmuştur. Tarıma dayalı ekonominin ağırlıkta olduğu şehirlerde kentleşme daha geç başlamıştır. Ülkenin batı bölgelerindeki belli başlı kentlere gerçekleşen göçler ise buralarda hızlı kentleşme meydana getirmiştir.

Tablo-15'te Türkiye'de yerleşim yerlerine göre göç eden nüfustaki dönemler arasında meydana gelen değişimler görülmektedir. 1975'den 2000'e kadar toplam göçler içinde şehirden şehire göç belli başlı göç türü iken, köyden köye göç giderek azalmıştır.

Tablo-15: Yerleşim Yerlerine Göre Göç Eden Nüfus (1975-2000)

Yıllar	1975-1980	1980-1985	1985-1990	1995-2000
Toplam	3.584.421	3.819.910	5.402.690	6.692.263
Pay (%)	100	100	100	100
Şehirden şehire	1.752.817	2.146.110	3.359.357	3.867.979
Pay (%)	48,9	56,2	62,2	57,8
Köyden şehire	610.067	860.438	969.871	1.168.285
Pay (%)	17,0	22,5	18,0	17,5
Şehirden köye	692.828	490.653	680.527	1.342.518
Pay (%)	19,3	12,8	12,6	20,1
Köyden köye	528.709	322.709	392.935	313.481
Pay (%)	14,8	8,4	7,3	4,7

Kaynak: TÜİK, 2015a.

Türkiye'de bölgesel düzeyde iç göçlerin gelişimi önemli farklılıklar içermektedir. Bölgeler arası net göç eden nüfusun büyüklüğüne bakıldığında, TR7, TR8, TR9, TRA, TRB, TRC bölgelerinin sürekli göç verdiği, TR1, TR2, TR3, TR4, TR5, TR6 bölgelerinin göç aldığı görülmektedir.

Tablo-16 incelendiğinde, iç göçlerin ülkenin kuzey ve doğusundan batısına doğru devam ettiği anlaşılmaktadır. Net göç düzeyi pozitif olan bölgeler gelişmiş kıyı ve Batı bölgeleridir. Özellikle sanayi bölgeleri, iç göçlerin cazibe merkezleri olarak öne çıkmaktadır. Buna karşın TR7, TR8, TR9, TRA, TRB ve TRC aldıklarından daha fazla dışarıya göç vermişlerdir.

Tablo-16: Düzey-1 Bölgelerinde Net Göç (2008-2014)

Bölgeler	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
TR1	26.675	39.481	102.583	121.782	30.461	66.321	14.336
TR2	30.074	12.573	14.599	15.861	25.052	19.260	46.448
TR3	34.692	16.563	955	1.225	25.355	15.741	46.115
TR4	82.161	42.570	37.579	42.824	37.090	47.044	56.189
TR5	20.063	31.544	39.128	50.308	26.194	28.227	39.239
TR6	19.449	4.790	5.479	-11.797	-10.524	-7.018	3.441
TR7	-34.299	-19.170	-34.624	-33.878	-15.862	-18.621	-25.860
TR8	-19.529	-10.842	-50.720	-39.557	-14.393	-25.678	-34.818
TR9	-5.622	1.585	-22.703	-24.949	18.495	-9.223	-4.556
TRA	-58.268	-32.588	-30.104	-27.973	-34.434	-42.765	-43.088
TRB	-39.613	-33.207	-33.255	-61.679	-27.091	-26.972	-46.797
TRC	-55.783	-53.299	-28.917	-32.167	-60.343	-46.316	-50.649

Kaynak: TÜİK, 2015b.

2011'den bu yana Suriye'de devam eden savaş sebebiyle, yüzbinlerce Suriyeli, güvenli bölge arayışıyla, ülkesini terk etmek ve yaşam yerini değiştirmek zorunda kalmıştır. Göçmenlerin sığındığı ülkelerin başında Türkiye gelmiştir. Suriye'den gelenler için çadır kentler ve kamplar kurulmuş; kamp dışında yaşamayı tercih edenler ise ülkenin çeşitli illerine dağılmıştır.

Göç edenlerin büyük bölümü çocuk ve kadınlardan meydana gelmektedir. Geniş olanaklar sağlanmasına rağmen, sığınmacılar, güvenlik, beslenme, yoksulluk, barınma, eğitim, sağlık, uyum sorunları gibi birçok problemle karşı karşıya bulunmaktadır. Bununla birlikte, Türkiye'ye devam eden göç, ülkede önemli iktisadi ve demografik etkilere neden olmaktadır. Göçün boyutları ulusal, bölgesel ve uluslararası güvenliği tehdit eder hale gelmekte; Türkiye'yi sosyal yönden risklerle karşı karşıya bırakmakta ve ülkenin iktisadi ve politik istikrarını etkilemektedir. Ayrıca mültecilerin temel ihtiyaçlarının karşılanmaya çalışılması Türkiye üzerinde mali yük yaratmaktadır.

2.1.2. Türkiye'de Kentleşmenin Ortaya Çıkardığı Sorunlar

Kentlerin büyümesi ve kentleşme hızının artması birçok dezavantajı da beraberinde getirmektedir. Türkiye'de kentleşme hızının, ülkenin batı bölgelerinde nispeten yüksek olmasıyla belli başlı kentler ekonomik kaynaklarına oranla aşırı kentleşme yaşamıştır. Nüfus yığılmasının ülkenin nispeten gelişmiş birkaç büyük

kentinde toplanması çarpık kentleşmeyi beraberinde getirirken, bölgesel dengesizliklerin de artmasına yol açmıştır. Kent nüfusundaki artış, tarımsal olmayan üretim ve sanayileşme hızından yüksek olduğu için sağlıklı bir kentleşme süreci ortaya çıkarmış (Keleş, 2005: 15); kentleşmenin planlama ve altyapı hazırlanmadan gerçekleşmesi, dengesiz büyüme, gecekondulaşma, vb. sonuçlar doğurmuştur (İsbir, 1991: 59).

Kentlere göçle gelen nüfus kendi konutunu kendisi üretmiştir. Mülkiyeti başkalarına ait topraklar üzerine kaçak yapılar inşa edilmesi gecekonduların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yeni yerleşim alanlarına olan ihtiyacın artması, arsa ve arazi fiyatlarının değerlerinin üzerine çıkmasına ve tarım alanları ile orman arazilerinin yerleşime açılmasına yol açmıştır. Buna karşın gecekondular kente göç eden nüfusun kentsel yaşamla bütünleşmesinde önemli rol oynamıştır (Tatlıdil, 1989: 15).

Hızlı kentleşme işsizliği önemli boyutlara taşırken, yoksullar arasında da sürekli işsizlik sorununu ortaya çıkarmıştır. İstihdam olanaklarının sınırlı olması ve kırsaldan kentlere göç edenlerin nitelik açısından yetersiz olması gibi nedenler güvencesiz işlerde çalışmayı artırmış ve geçim koşullarını güçleştirmiştir (Durgun ve Çak, 2010: 40; Peker, 2009: 302).

2.2. Türkiye’de Bölgesel Gelişmişlik Farklılıkları

Kişi başına düşen gelir, sosyal imkanlar, insan kaynakları, eğitim düzeyi, temel hizmetlere erişim ve fiziksel altyapı çerçevesinde Türkiye’de iller/bölgeler arasında farklılıklar bulunmaktadır. Bu durum, bölgelerin milli gelirden aldığı payların dağılımına yansımaktadır. Ekonomik kaynakların belirli bölgelerde toplanması, bölgeler arası yatırım dengesizliği, coğrafi özellikler ve iklim şartları gibi unsurlar iktisadi gelişmişlik farklılıklarına yol açmakta ve sosyal ve kültürel sorunları da beraberinde getirmektedir.

Türkiye’de bölgelerarası gelişmişlik farkları özellikle doğu ile batı arasında bariz bir şekilde görülmektedir. Ülkede en gelişmiş bölgeler Marmara ve Ege bölgesi iken, en az gelişmiş bölgeler Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgeleridir. Kişi başına GSYİH düzeyi ülkenin batısındaki kentlerde Türkiye ortalamasının üzerine çıkarken,

doğuda ülke ortalamasının altında kalmaktadır (Maliye Bakanlığı, 2011: 25). Batıya göre, doğu bölgelerindeki şehirler yeni iş imkanları oluşturma, verimliliği artırma, sosyal hizmet ve imkan sunma konularında kısıtlara sahiptir (Kalkınma Bakanlığı, 2014: 3). Ayrıca, iklim, coğrafi koşullar gibi etkenlerden dolayı yatırımların pahalıya mal olması özel sektörün bölgeye olan ilgisini düşürmektedir.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde altyapı yatırımlarının ve ulaşım imkanlarının yetersiz oluşu, pazarlama olanaklarındaki güçlükler, dışsal ekonomilerin olmayışı kentlerin gelişmesini engellemiştir (Kaya, 2009: 36). Ülkenin görece gelişmiş diğer bölgelerinden oldukça geri durumda olan Doğu bölgelerinin yürüttüğü iktisadi faaliyet sınırlı düzeyde kalmış ve milli gelirden aldığı pay azalma göstermiştir. Bu bölgelerde tarım topraklarının çok büyük kısmının az sayıda tarım işletmesi tarafından işlenmesi de gelir dağılımını bozucu etki uyandırmıştır (Akdemir, 2003: 111-127).

Bölgelerarası dengesizliği artıran etkenlerden biri de kırsal ve kent arasındaki gelişmişlik farkıdır. Kırsal alandan kentlere göç ile ortaya çıkan sermaye ve işgücü akışı, kaynakların dengesiz dağılımına yol açmıştır. Kırsaldan kente göçün istikrara kavuşturulamaması toplumu kentsel altyapı, işsizlik, konut, eğitim, sağlık gibi ağırlaşan sosyoekonomik problemlerle karşı karşıya bırakmıştır.

Tablo-17 incelendiğinde, bölgesel gayri safi katma değer (GSKD) Türkiye’de dengeli dağılmadığı ve bölgeler arasında farklılıklar olduğu görülmektedir. GSKD, yerleşik ekonomik birimlerin belli bir dönemdeki iktisadi faaliyetleri sonucunda ürettikleri mal ve hizmetlerin değerinden, bu üretimde bulunabilmek için kullandıkları mal ve hizmetler değerinin çıkarılmasıyla elde edilmektedir. Üretim gücünün bir göstergesi olan GSKD ile iktisadi faaliyetlerin ölçülmesi hedeflenmektedir (TÜİK, 2014: 2).

Tablo-17: Bölgesel Gayri Safi Katma Değer Payları (% , 2004-2011)

İBBS	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
TR	100	100	100	100	100	100	100	100
TR10	27,77	27,42	27,50	27,86	27,65	27,11	26,89	27,16
TR21	2,51	2,60	2,65	2,63	2,72	2,61	2,67	2,71
TR22	2,05	2,06	1,96	2,03	2,16	2,19	2,16	2,14
TR31	6,76	6,67	6,64	6,59	6,54	6,42	6,46	6,60
TR32	3,83	3,74	3,79	3,62	3,60	3,60	3,56	3,49
TR33	3,48	3,55	3,58	3,55	3,62	3,66	3,65	3,59
TR41	6,31	6,48	6,64	6,74	6,63	6,41	6,27	6,39
TR42	5,85	5,93	6,11	6,01	6,15	6,02	5,98	6,28
TR51	8,43	8,32	8,50	8,49	8,52	8,79	8,65	8,63
TR52	2,40	2,39	2,32	2,35	2,37	2,42	2,32	2,34
TR61	3,93	3,99	3,97	3,98	3,85	3,96	4,08	3,98
TR62	4,07	4,10	4,07	4,07	3,99	4,01	4,07	3,96
TR63	2,43	2,44	2,33	2,43	2,56	2,57	2,61	2,59
TR71	1,55	1,54	1,48	1,51	1,51	1,54	1,53	1,55
TR72	2,38	2,33	2,29	2,37	2,35	2,38	2,38	2,29
TR81	1,52	1,57	1,55	1,42	1,33	1,31	1,26	1,28
TR82	0,87	0,80	0,76	0,75	0,74	0,75	0,75	0,71
TR83	2,81	2,80	2,79	2,72	2,82	2,73	2,70	2,69
TR90	2,51	2,65	2,60	2,60	2,64	2,62	2,61	2,44
TRA1	0,96	0,89	0,89	0,88	0,88	0,95	0,95	0,92
TRA2	0,68	0,68	0,66	0,62	0,62	0,66	0,70	0,67
TRB1	1,37	1,39	1,32	1,33	1,33	1,43	1,40	1,39
TRB2	1,02	1,04	0,97	0,99	1,01	1,12	1,15	1,04
TRC1	1,62	1,69	1,67	1,60	1,58	1,64	1,80	1,76
TRC2	1,89	1,84	1,80	1,74	1,69	1,87	2,02	2,02
TRC3	1,00	1,10	1,17	1,13	1,11	1,25	1,37	1,38

Kaynak: TÜİK, 2015c'ye göre düzenlenmiştir.

Tablo-18'e göre en yüksek GSKD'ye sahip TR10 bölgesi ile en düşük katma değer üreten TRA2 arasındaki farkın 40 kata ulaşması, bölgesel dengesizliklerin boyutunu ortaya koymaktadır. 2004-2011 döneminde GSKD sıralamasında TR10, TR31, TR32, TR81, TR82 ve TR83 en çok gerileyen bölgeler olmuştur. Aynı dönemde GSKD artışı en fazla olan bölgeler ise TR42 ve TRC3'tür.

Tablo-18: Bölgelerin Kişi Başına Gayri Safi Katma Değer Sıralaması (2004-2011)

İBBS	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
TR10	1	1	1	1	1	1	1	1
TR21	6	5	5	5	5	5	5	5
TR22	10	10	10	10	9	8	8	8
TR31	5	6	6	6	6	6	6	6
TR32	8	9	9	9	8	9	9	9
TR33	13	11	11	11	11	11	10	11
TR41	4	3	3	2	3	4	4	4
TR42	2	2	2	3	2	3	2	2
TR51	3	4	4	4	4	2	3	3
TR52	14	13	13	13	13	13	13	13
TR61	7	7	7	7	7	7	7	7
TR62	12	12	12	12	12	12	12	12
TR63	19	19	19	19	19	21	20	19
TR71	15	16	17	17	17	16	15	14
TR72	16	17	18	15	16	15	16	16
TR81	9	8	8	8	10	10	11	10
TR82	11	14	15	16	18	17	17	18
TR83	17	18	16	18	15	18	18	15
TR90	18	15	14	14	14	14	14	17
TRA1	21	21	21	21	20	19	19	20
TRA2	24	24	25	25	25	25	25	25
TRB1	20	20	20	20	21	20	21	21
TRB2	25	26	26	26	26	26	26	26
TRC1	22	22	22	22	22	22	22	22
TRC2	23	23	23	23	24	24	24	24
TRC3	26	25	24	24	23	23	23	23

Kaynak: TÜİK, 2015'e göre düzenlenmiştir.

GSKD gelişimi Düzey-2'ye göre tarım, sanayi, hizmetler ayrımında değerlendirildiğinde, 2004'te TR10 (İstanbul) Bölgesi Türkiye'de tarım sektöründe üretilen katma değer %1'inde, sanayi sektöründeki katma değer %28,7'sinde, hizmetler sektöründeki katma değer %32'sinde; 2011'de ise tarım sektöründe üretilen katma değer %0,6'sında, sanayi sektöründeki katma değer %27'sinde, hizmetler sektöründeki katma değer %31'inde pay sahibidir.

2004-2011 döneminde, tarım sektöründe üretilen katma değerde TR22, TR31, TR33, TR42, TR52 ve TR61 bölgelerinin payı artarken, diğer bölgelerin payı düşmüştür. Tarım sektöründe katma değerini en fazla artıran bölge TR22 bölgesidir. Aynı dönemde, TR10, TR31, TR32, TR42, TR52, TR61, TR62, TR81, TR82 bölgelerinin Türkiye imalat sanayi katma değer içerisindeki payı düşerken, diğer bölgelerin payı artmıştır. Sanayi sektöründe katma değerini en fazla artıran bölgeler

TR21 ile TR33 bölgeleridir. Aynı dönemde, TR21, TR22, TR41, TR42, TR63, TR71 ve TRC3 bölgelerinin hizmetler sektöründe ürettiği katma değer artarken, diğer bölgelerin payı düşmüştür. Bu dönemde hizmetler sektöründe katma değerini en fazla artıran bölgeler TR42 ile TRC3 bölgeleridir.

Tablo-19: Sektörlere Göre Bölgelerin GSKD Payları (2004 ve 2011, %)

İBBS	2004					2011				
	Tarım	Sanayi	Hizmetler	GSKD	Sıra	Tarım	Sanayi	Hizmetler	GSKD	Sıra
TR	100	100	100	100	-	100	100	100	100	-
TR10	1,0	28,7	32,0	27,8	1	0,6	27,0	31,0	27,2	1
TR21	3,8	2,9	2,1	2,5	12	2,9	3,9	2,2	2,7	10
TR22	4,8	1,5	1,8	2,1	16	5,3	1,7	1,9	2,1	16
TR31	3,8	7,3	7,0	6,8	3	4,0	6,5	7,0	6,6	3
TR32	6,8	3,4	3,5	3,8	8	6,5	2,9	3,3	3,5	9
TR33	7,3	4,0	2,6	3,5	9	7,6	4,7	2,6	3,6	8
TR41	4,6	9,5	5,1	6,3	4	3,9	9,5	5,4	6,4	4
TR42	4,5	8,7	4,8	5,8	5	4,8	8,2	5,6	6,3	5
TR51	2,7	7,6	9,8	8,4	2	2,7	8,1	9,7	8,6	2
TR52	5,5	2,1	2,0	2,4	14	5,9	2,0	2,0	2,3	14
TR61	5,9	2,0	4,4	3,9	7	7,3	1,9	4,4	4,0	6
TR62	6,6	3,3	4,0	4,1	6	6,5	3,0	4,0	4,0	7
TR63	4,5	2,2	2,2	2,4	13	4,1	2,6	2,4	2,6	12
TR71	4,1	1,3	1,2	1,5	19	3,9	1,3	1,3	1,5	19
TR72	3,9	2,4	2,1	2,4	15	3,9	2,5	2,0	2,3	15
TR81	0,9	2,2	1,3	1,5	20	0,8	1,8	1,1	1,3	22
TR82	2,1	0,6	0,8	0,9	25	1,8	0,5	0,6	0,7	25
TR83	6,0	2,0	2,6	2,8	10	5,5	2,1	2,5	2,7	11
TR90	3,5	2,0	2,6	2,5	11	3,4	2,0	2,5	2,4	13
TRA1	2,1	0,6	0,9	1,0	24	1,8	0,7	0,9	0,9	24
TRA2	2,2	0,3	0,6	0,7	26	1,8	0,3	0,6	0,7	26
TRB1	2,0	1,0	1,4	1,4	21	2,2	1,2	1,4	1,4	20
TRB2	2,3	0,6	1,0	1,0	22	2,7	0,6	1,0	1,0	23
TRC1	1,8	1,7	1,6	1,6	18	2,0	2,1	1,6	1,8	18
TRC2	5,2	1,1	1,7	1,9	17	5,4	1,4	1,8	2,0	17
TRC3	2,0	0,8	0,9	1,0	23	2,6	1,4	1,2	1,4	21

Kaynak: TÜİK, 2015ad.

2004'te Türkiye'de GSKD'nin 61,3'ü hizmetler, %28'i sanayi ve %10,7'si tarım sektöründe; 2011'de ise GSKD'nin %63,5'i hizmetler, %27,5'i sanayi ve %9'u tarım sektöründen elde edilmiştir. 2004-2011 aralığında Türkiye'de tarım ve sanayi sektörünün payı düşerken, hizmetler sektörünün payı yükselmiştir.

2011'de sanayi sektörünün GSKD içindeki payı Türkiye ortalaması için %27,5 oranında tespit edilirken, bu ortalamanın üzerine çıkan dokuz bölge olduğu görülmektedir. Hizmetler sektörünün toplam katma değer içindeki payında ise

Türkiye ortalamasının üzerine çıkan dört bölge bulunmaktadır. Tarım sektörünün GSKD içindeki payında ise Türkiye ortalaması üzerine çıkan bölge sayısı yirmidir.

Tablo-20: Sektörlerin GSKD İçindeki Payları (2004 ve 2011, %)

İBBS	2004				2011			
	Tarım	Sanayi	Hizmetler	GSKD	Tarım	Sanayi	Hizmetler	GSKD
TR	10,7	28,0	61,3	100	9,0	27,5	63,5	100
TR10	0,4	28,9	70,7	100	0,2	27,4	72,4	100
TR21	16,4	32,8	50,7	100	9,7	39,1	51,2	100
TR22	25,3	20,9	53,8	100	22,3	22,2	55,4	100
TR31	6,0	30,4	63,6	100	5,4	26,9	67,7	100
TR32	19,0	25,0	56,0	100	16,7	22,8	60,5	100
TR33	22,5	32,0	45,4	100	19,0	35,9	45,2	100
TR41	7,9	42,3	49,9	100	5,6	41,1	53,4	100
TR42	8,2	41,5	50,3	100	6,9	36,1	57,1	100
TR51	3,4	25,2	71,4	100	2,8	25,7	71,5	100
TR52	24,6	25,0	50,4	100	22,5	23,6	53,9	100
TR61	16,2	14,6	69,2	100	16,6	13,3	70,2	100
TR62	17,4	23,0	59,6	100	14,7	21,0	64,2	100
TR63	19,8	24,9	55,2	100	14,4	27,5	58,1	100
TR71	28,4	22,7	48,9	100	22,7	22,9	54,4	100
TR72	17,7	28,4	53,9	100	15,3	30,0	54,7	100
TR81	6,7	40,5	52,8	100	6,0	39,7	54,3	100
TR82	26,1	18,7	55,1	100	23,1	20,1	56,9	100
TR83	22,7	19,7	57,6	100	18,5	21,8	59,7	100
TR90	14,8	21,8	63,4	100	12,7	23,1	64,2	100
TRA1	23,5	17,5	59,0	100	17,4	20,0	62,7	100
TRA2	34,5	11,9	53,7	100	24,8	14,0	61,2	100
TRB1	15,4	21,3	63,2	100	14,0	22,8	63,2	100
TRB2	24,3	17,3	58,3	100	23,0	15,2	61,8	100
TRC1	12,0	29,2	58,8	100	10,5	32,0	57,5	100
TRC2	29,2	15,9	54,9	100	24,0	19,0	57,0	100
TRC3	21,2	23,1	55,7	100	17,3	28,8	53,9	100

Kaynak: TÜİK, 2015ae.

Ülkenin doğusu ve iç bölgelerindeki bazı iller nüfus yoğunluğu bakımından kentsel özelliklere sahip olmasına rağmen tarım ve hayvancılığa bağlı kalması yönüyle kırsal nitelik taşımaktadır. Geniş bir ziraat sahasına sahip olan bu bölgelerdeki şehirlerde nüfusun dağılımında kırsal kesim ağırlığını korumuştur. Tarım ekonomisinin etkisi altında olan bu bölgelerde, istihdam yaratma potansiyeli yüksek sektörler gelişme gösterememiştir. Tablo-19 ve 20 incelendiğinde, bölgesel GSKD payı yüksek olan bölgelerde sanayinin payının yüksek, tarımın payının düşük; GSKD payının düşük olduğu bölgelerde ise tarımın payının yüksek, sanayinin payı düşük olduğu görülmektedir.

2.3. Türkiye’de Kentsel Yoksulluk

Türkiye’de 1950’li yıllardan itibaren, göçlerin etkisiyle, gelir, sağlık ve eğitim hizmetlerinden yararlanma, mülkiyet sahipliği ve işgücü piyasası açısından kentlerde ortaya çıkan sorunlar ağırlaşmaya başlamıştır. 1970’e gelindiğinde büyük şehirlerin etrafını gecekondulu mahallelerinin sardığı görülmüştür. Aynı dönemde bütün dünyayı etkileyen petrol krizi sonucunda işsizlik oranları başta büyük kentler olmak üzere ülke genelinde artış göstermiştir.

1980’de, işten çıkarma, taşeronluk, parça başı iş, sözleşmeli ve dönemseller/mevsimlik işçilik gibi uygulamalar istihdam piyasasında yer bulmaya başlamıştır. Böylece kentsel kesimde reel ücretler düşerken, yeni göç edenleri örgütsüzlüğe yönlendiren gelişmeler yaşanmıştır (Peker, 1999: 301). Büyük kentlerde işgücü piyasası koşullarının zorlukları bireyleri belirsizliğe sürüklemiş; beklenmedik iş kaybı gibi olayların yarattığı savrulmalar kentte tutunmayı ağırlaştırmıştır. Sonuç olarak, kentlerde işgücü piyasalarındaki istihdam ilişkilerinin değişmesi ve güvencesiz istihdam tipinin yaygınlaşması gelir dağılımı eşitsizliğinin artmasına neden olmuştur.

1980’lerden sonra, Türkiye’de artmaya başlayan işsizlik, 1990’larda yüksek oranlara ulaşmıştır. Düşük ücretli ve düzensiz istihdamın yanı sıra işsizlik sürelerinin uzaması da kentsel yoksulluğu derinleştiren bir etken olmuştur. Uzun süre devam eden yüksek enflasyon, iktisadi krizler, terör ve zorunlu göçler, kentlerde yoksulluğu görünür hale getirmiştir (Gürses, 2007: 65).

1994, 1999 ve 2001 krizleri ile 2008’de tüm dünyayı etkileyen küresel krizin ülke ekonomisine yansması iktisadi sorunların artmasını ve yoksulların çoğalmasını beraberinde getirmiştir. Krizlerle birlikte iflas ve işten çıkarmaların yaşanması geniş kitleler için yoksulluğun her an karşılaşılabilecek bir riske dönüşmesine yol açmıştır (Taş ve Özcan, 2012: 429). Krizlerin azalan üretim ve artan işsizlik gibi yoksullaştırıcı etkileri özellikle kentlerde kendini göstermiştir. Bunun yanında dolaylı vergilerin tercih edilmesi, sendikal hakların sınırlandırılması, tarım desteklerindeki politika değişiklikleri, reel ücretlerin düşürülmesine yönelik uygulamalar gelir dağılımının yoksullar aleyhine bozulmasında etkili olmuştur (Bilen

ve Çalışır, 2013: 334).

Türkiye’de kentsel yoksulluğun, düzensiz işlerde çalışma ve düşük eğitim düzeyi ile yakından ilişkili olduğu görülmektedir (UNICEF, 2010: 4). Nitekim İstanbul ve 8 ayrı kentte gerçekleştirilen bir araştırmada yoksulluğun işsizlik dışında, yapılan işlerin niteliğine de bağlı olduğu belirlenmiştir. Çalışma bulgularına göre, yoksul kesimin enformel sektörde çalışması, sosyal güvenlik sistemi dışında kalması ve asgari ücretin altında gelir elde etmesi, kentsel yoksulluğu belirleyen unsurlardandır (Kavala ve Keyder, 2008: 27).

2.3.1. Türkiye’de Kentsel Alanlarda Gelir Dağılımı ve Yoksulluk

Türkiye’de yoksulluğun, gelir ve tüketim harcaması olmak üzere iki farklı boyutuna yönelik çalışmalar TÜİK tarafından iki ayrı veri kaynağına dayalı olarak yürütülmektedir. Gelir değişkeni esas alınarak yapılan yoksulluk çalışmasının veri kaynağı gelir ve yaşam koşulları araştırması, tüketim harcaması değişkeni esas alınarak yapılan yoksulluk çalışmasının veri kaynağı ise hanehalkı bütçe anketidir. Yoksulluğun analizinde SAGP cinsinden hesaplanan yoksulluk göstergelerinin yanında EUROSTAT tarafından da önerilen medyan gelirin %40, %50 ve %60’ını esas alan yoksulluk sınırları da kullanılmaktadır. Bu sınırların altındaki eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelire sahip olanlar yoksul olarak tanımlanmaktadır.

Gelir dağılımı eşitsizliği incelenirken bireysel gelir dağılımı bağlamında nüfusun %10’luk veya %20’lik dilimlerinin milli gelirden aldığı yüzde paylar ve buna bağlı olarak hesaplanan gini katsayısı dikkate alınmaktadır. Kişisel gelir dağılımı araştırmaları, belirli bir sürede yaratılan tüm gelirin haneler veya kişiler arasında nasıl bölüştüğünü ortaya koymaktadır. Yüzdeler dilimleme yönteminde, milli gelirden pay alan tüm birey ya da hanehalkları, %20, %10 gibi eşit yüzdelere ayrılarak en düşük gelirli dilimden en yüksek gelirli dilime doğru sıralanmaktadır. Alt ve üst dilimler arasındaki oran gelir dağılımındaki eşitsizliğin boyutunu göstermektedir (Öz, 2012: 1).

Kullanım kolaylığından ötürü uluslararası karşılaştırmalarda gelire göre hesaplanmış yoksulluk göstergelerinin kullanımı tercih edilmektedir (TÜİK, 2008: 37). Yoksulluk açığı göstergesi yoksulluğun derecesini göstermekte ve yoksulluk

sınırının altında kalan insanların gelir düzeyi ile yoksulluk sınırı arasındaki farkı ölçmektedir. Yoksulluk açığının 100'e yaklaşması, yoksulluk riskinin fazla olduğunu, 0'a yaklaşması ise daha az olduğunu ifade etmektedir.

Tablo-21: Gelire Dayalı Görelî Yoksulluk Sınırına Göre Yoksulluk (Kent, 2006-2013)

Yıllar	Yoksulluk Riski	Yoksulluk sınırı (TL)	Yoksul sayısı (Bin kişi)	Yoksulluk oranı (%)	Yoksulluk açığı
2006	40%	1.882	3.810	8,1	28,0
	50%	2.352	5.810	12,3	29,3
	60%	2.822	8.584	18,1	28,6
	70%	3.293	11.611	24,5	28,6
2007	40%	2.410	2.411	5,0	24,3
	50%	3.013	4.558	9,5	21,8
	60%	3.616	7.472	15,6	23,7
	70%	4.218	10.242	21,4	25,7
2008	40%	2.517	2.732	5,9	22,3
	50%	3.146	4.841	10,4	23,5
	60%	3.775	7.778	16,7	23,4
	70%	4.404	10.579	22,7	26,2
2009	40%	2.798	3.003	6,1	23,7
	50%	3.498	5.324	10,9	23,2
	60%	4.197	8.038	16,4	25,5
	70%	4.897	11.206	22,9	27,2
2010	40%	2.951	2.672	5,4	21,2
	50%	3.689	5.168	10,5	21,2
	60%	4.426	7.927	16,1	24,9
	70%	5.164	10.915	22,2	26,5
2011	40%	3.233	2.986	6,0	22,6
	50%	4.041	5.389	10,8	23,7
	60%	4.849	7.936	15,9	25,8
	70%	5.657	11.203	22,5	27,3
2012	40%	3.582	2.848	5,7	20,9
	50%	4.477	5.271	10,5	22,0
	60%	5.373	7.867	15,6	25,3
	70%	6.268	11.329	22,5	26,4
2013	40%	3.971	2.743	5,4	22,0
	50%	4.963	4.950	9,7	23,0
	60%	5.956	7.800	15,3	23,5
	70%	6.950	11.169	22,0	25,3

Kaynak: TÜİK 2015I.

Ülke geneli için medyan gelirin %40, %50 ve %60 gibi farklı oranlarına göre belirlenen yoksulluk sınırı bağlamında kentsel alanlardaki yoksulların sayısı, yoksulluk oranı ve yoksulluk açığı Tablo-21'de görülmektedir. TÜİK, medyan gelire göre görelî yoksulluk sınırlarını %40, %50, %60, %70 olarak dört gruba

ayırmaktadır. Medyan gelirin %50'si dikkate alınarak belirlenen yoksulluk sınırı 2006'da 2.352 TL'dir. Buna göre kent nüfusunun %12,3'ü yoksulluk riski altındadır. 2013 yılında yoksulluk sınırı 4.963 TL iken yoksulluk riski %9,7, yoksul sayısı ise 4.950.000 kişidir. Yoksulluk açığı ise 2013 yılında 2006 yılına göre azalma göstermiş; medyan gelirin %50'si dikkate alındığında, %29,3'ten %23,0'a düşmüştür.

TÜİK tarafından eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelire göre hesaplanan gini katsayıları Tablo-22'de gösterilmiştir². Gini katsayısı 2006 yılı için 0,428, 2013 yılı için 0,400 olarak hesaplanmıştır. Tablo-22'ye göre, 2006-2013 döneminde Türkiye'de gelir farklılıklarında azalma ve gelir dağılımı eşitsizliğinde zaman içinde bir iyileşme göze çarpmaktadır. Bununla birlikte, aynı dönemde kentsel alandaki gelir eşitsizliğinin kırsaldan daha fazla olduğu görülmektedir..

Tablo-22:Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelire Göre Gini Katsayısı

Yıllar	Türkiye	Kent	Kır
2006	0,428	0,415	0,406
2007	0,406	0,394	0,375
2008	0,405	0,395	0,378
2009	0,415	0,405	0,380
2010	0,402	0,389	0,379
2011	0,404	0,394	0,385
2012	0,402	0,391	0,377
2013	0,400	0,392	0,365

Kaynak: TÜİK, 2015f.

Nüfusun en yüksek gelirli %20'lik kesiminin toplam gelirden aldığı pay ile en düşük gelirli %20'lik kesimin toplam gelirden aldığı payın oranı, P80/P20 göstergesini vermektedir. Tablo-23'te görüldüğü üzere, Türkiye geneli için P80/P20 göstergesi 2006'da 9,5 iken 2013'te 7,7'ye gerilemiştir. Kentsel alanlarda, 2006'da P80/P20 göstergesi 8,6 iken, 2013'te 7,2 olmuştur. Kırsal alanlarda ise bu oran 2006'da 8,3 iken 2013'de 6,5'e düşmüştür.

²Gini katsayısının "0" değerine yaklaşması gelir dağılımının daha adil, "1" değerine yakın olması ise gelirin adil olmayan bir şekilde dağıldığını göstermektedir.

Tablo-23:Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelire Göre P80/P20 Göstergesi

Yıllar	Türkiye	Kent	Kır
2006	9,5	8,6	8,3
2007	8,1	7,5	6,9
2008	8,1	7,5	6,8
2009	8,5	7,9	7,2
2010	8,0	7,3	7,1
2011	8,0	7,4	7,4
2012	8,0	7,2	7,2
2013	7,7	7,2	6,5

Kaynak: TÜİK, 2015f.

Gelir dağılımı analizlerinde sıkça başvurulan yöntemlerden biri, zaman içinde en yüksek gelirli ile en düşük gelirli grupların gelirden aldıkları payların değişiminin izlenmesi ve her bir gelir grubunun toplam gelirden aldığı payın hesaplanmasıdır. Gelir grupları, yüksek gelirli haneden düşük gelirli haneye kadar oluşan diziden eşit yüzde 20'lik grupların ayrıştırılması ile oluşturulmaktadır. Ancak, gelir araştırmalarında en yüksek ve en düşük gelir gruplarına ulaşmakta güçlük çekilmesi bir kısıt olarak ortaya çıkmaktadır.

Tablo-24:Yıllık Hanehalkı Kullanılabilir Gelirin Ortalama Dağılımı (TL)

	Yıllar	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Türkiye	Toplam	15.102	18.827	19.328	21.293	22.063	24.343	26.577	29.479
	İlk %20	4.345	6.003	6.174	6.577	7.174	7.882	8.584	9.683
	İkinci %20	7.908	10.294	10.498	11.406	12.234	13.346	14.585	16.107
	Üçüncü %20	11.453	14.535	14.884	16.252	17.231	18.811	20.706	22.752
	Dördüncü %20	16.706	20.513	21.257	23.257	24.165	26.700	29.209	32.186
	Son %20	35.093	42.781	43.834	48.979	49.514	54.978	59.797	66.670
Kent	Toplam	16.641	20.909	21.470	23.926	24.587	26.847	29.608	32.866
	İlk %20	5.156	7.184	7.193	7.835	8.518	9.190	10.376	11.433
	İkinci %20	8.947	11.741	11.961	13.053	13.995	14.926	16.655	18.243
	Üçüncü %20	12.753	16.210	16.678	18.389	19.308	20.836	23.049	25.375
	Dördüncü %20	18.274	22.554	23.480	25.904	26.630	29.201	31.991	35.533
	Son %20	38.079	46.863	48.047	54.450	54.485	60.085	65.975	73.735
Kır	Toplam	10.984	13.420	14.406	14.908	15.959	18.341	19.393	21.593
	İlk %20	3.159	4.401	4.857	4.929	5.433	6.052	6.239	7.323
	İkinci %20	5.801	7.474	8.112	8.552	9.200	10.381	10.893	12.469
	Üçüncü %20	8.388	10.661	11.302	11.951	12.742	14.526	15.286	17.171
	Dördüncü %20	12.237	14.955	15.951	16.819	17.895	20.566	22.346	24.513
	Son %20	25.329	29.603	31.798	32.299	34.530	40.177	42.205	46.482

Kaynak: TÜİK 2015m.

Tablo-24'te hanehalkı kullanılabilir gelire göre en düşük %20'lik dilimden en yüksek %20'lik dilime doğru gelir gruplarının dağılımı verilmektedir. Türkiye genelinde hanehalkı başına ortalama kullanılabilir yıllık gelir 2006 yılından 2013

yılına %95,2 oranında artarak 15.102 TL'den 29.479 TL'ye ulaşmıştır. Nüfusun en yüksek gelirli %20'lik grubunun hanehalkı başına ortalama kullanılabilir yıllık geliri 2006 yılında 35.093 TL iken, 2013'de 66.670'e; en düşük gelirli %20'lik grubunun hanehalkı başına ortalama kullanılabilir yıllık geliri ise, 2006 yılında 4.345 TL iken 2013'te 9.683 TL'ye ulaşmıştır.

Türkiye'de en yüksek ve en düşük gelirli %20'lik gruplar arasındaki gelir farkı yüksek olmakla beraber zamanla azaldığı görülmektedir. 2006'da en yüksek ve en düşük gelirli %20'lik gruplarının hanehalkı başına ortalama kullanılabilir yıllık gelirleri arasındaki oran 8,07 iken 2013'te 6,88'e gerilemiştir.

Tablo-25: Yıllık Hanehalkı Kullanılabilir Gelirinin Dağılımı (% , 2006-2013)

	Yıllar	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Türkiye	Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100
	İlk %20	5,8	6,4	6,4	6,2	6,5	6,5	6,5	6,6
	İkinci %20	10,5	10,9	10,9	10,7	11,1	11,0	11,0	10,9
	Üçüncü %20	15,2	15,4	15,4	15,3	15,6	15,5	15,6	15,4
	Dördüncü %20	22,1	21,8	22,0	21,9	21,9	21,9	22,0	21,8
	Son %20	46,5	45,5	45,3	46,0	44,9	45,2	45,0	45,2
Kent	Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100
	İlk %20	6,2	6,9	6,7	6,6	6,9	6,8	7,0	7,0
	İkinci %20	10,7	11,2	11,1	10,9	11,4	11,1	11,3	11,1
	Üçüncü %20	15,3	15,5	15,5	15,4	15,7	15,5	15,6	15,4
	Dördüncü %20	22,0	21,6	21,9	21,7	21,6	21,8	21,6	21,6
	Son %20	45,8	44,8	44,8	45,5	44,3	44,8	44,6	44,9
Kır	Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100
	İlk %20	5,8	6,6	6,74	6,6	6,8	6,6	6,4	6,8
	İkinci %20	10,6	11,1	11,3	11,5	11,5	11,3	11,2	11,5
	Üçüncü %20	15,3	15,9	15,7	16,0	16,0	15,9	15,8	15,9
	Dördüncü %20	22,3	22,3	22,1	22,6	22,4	22,4	23,0	22,7
	Son %20	46,2	44,1	44,2	43,3	43,3	43,8	43,5	43,1

Kaynak: TÜİK 2015m.

Hanehalklarının kullanılabilir yıllık gelirlerine göre oluşturulan %20'lik grupların toplam gelirden almış olduğu pay analiz edildiğinde, 2006-2013 döneminde, en düşük gelirli %20'lik grubun toplam gelirden aldığı payda artış, en yüksek gelirli %20'lik grubun payında ise azalma olmuştur. 2006 yılında nüfusun en düşük gelirli %20'lik kesimi toplam gelirin sadece %5,8'ini alırken, en yüksek gelirli %20'lik kesimi %46,5'ini elde etmiştir. 2013'te en düşük gelirli %20'lik grup toplam gelirden %6,6 oranında, en yüksek gelirli %20'lik grup %45,2 oranında pay almıştır. Bununla beraber aynı dönemde ikinci, üçüncü ve dördüncü %20'lik grupların

paylarında önemli bir değişiklik görülmemektedir. Tablo-25 incelendiğinde, gelirin neredeyse yarısının nüfusun en yüksek gelirli %20'lik kesiminin elinde toplandığı görülmektedir.

Yıllık hanehalkı kullanılabilir gelirin yüzde dağılımı kırsal-kent ayırımı yapılarak incelenirse, kentsel alanlarda en düşük gelirli %20'lik grubun toplam gelirden aldığı pay ülke ortalamasının üzerinde iken en yüksek gelirli %20'lik grubun payı ortalamanın altındadır. Tablo-25'deki verilere göre, birinci %20 hanehalkı diliminin toplam kullanılabilir gelirden aldığı pay; 2006'da %6,2 iken, 2013'de %7'ye; ikinci %20'lik dilimin payı 2006 yılı için %10,7; 2013'te %11,1'e; üçüncü %20'lik dilimin payı 2006'da %15,3 iken 2013'te %15,3'e yükselmiştir. Dördüncü %20'lik dilim 2006'da milli gelirden %22 pay alırken 2013'te %21,6'ya; beşinci %20'lik hanehalkı diliminin payı ise, 2006'da %45,8 iken 2013'te %44,9'a düşmüştür. Buna göre 2006 yılında beşinci %20'lik dilimde yer alan hanehalkları birinci %20'lik dilimde yer alan hanehalklarının yaklaşık 7,38 katı gelir elde ederken bu oran 2013 yılı için yaklaşık 6,41 olarak gerçekleşmiştir.

Kırsalda en düşük gelirli %20'lik grubun toplam gelirden aldığı pay ülke ortalamasının üzerindeyken, en yüksek gelirli %20'lik grubun payı ortalamanın altındadır. Aynı dönem içinde, en düşük gelirli %20'lik grubun toplam gelirden aldığı pay kentteki en düşük gelirli %20'lik grubun payının altındadır. Kırsal alanlarda 2006'da en yüksek ve en düşük gelirli %20'lik grupların hanehalkı başına ortalama kullanılabilir yıllık gelirleri arasındaki oran 8,02 iken 2013'te 6,34'e gerilemiştir.

Gelir adaletsizliği bireysel gelirler arasındaki farklardan yola çıkılarak ölçülmektedir. Bu nedenle de hanehalkı düzeyinde toplanan gelirlerin bireysel gelirlere dönüştürülmesi gerekmektedir. Toplam hane gelirinin, haneyi oluşturan fert sayısına bölünmesi doğru sonuçlar vermemektedir. Hesaplama, hanehalkı bileşenleri çeşitli açılardan değerlendirilmeli ve hanede yetişkin ve çocuk ayırımı yapılarak farklılıklar dikkate alınmalıdır. Buna göre, eşdeğerlik ölçęi katsayıları kullanılarak hanelerin kaç eşdeğer fertten meydana geldiği belirlenmektedir. Hanehalkı toplam yıllık kullanılabilir geliri, eşdeğer hanehalkı büyüklüğüne bölünerek hesaplanmaktadır (TÜİK, 2012). Eşdeğerlik ölçęi, farklı büyüklük ve

bileşimlerindeki hanehalkları arasında karşılaştırmalara imkan verdiği için hanehalkı refah düzeyleri daha sağlıklı değerlendirilmektedir.

Tablo-26'ya göre, Türkiye genelinde eşdeğer hanehalkı başına ortalama kullanılabilir yıllık gelir 2006 yılından 2013 yılına %107 oranında artış göstererek 6.395 TL'den 13.250 TL'ye ulaşmıştır. 2006'da en düşük gelirli %20'lik grubun ortalama yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir geliri 1.615 TL iken %148 oranında artarak 2013'te 4.016 TL'ye yükselmiştir. Buna karşın 2006'da 15.487 TL olan en yüksek gelirli %20'lik grubun hanehalkı yıllık ortalama kullanılabilir geliri %99 oranında artarak 2013'te 30.889 TL'ye ulaşmıştır. 2006'da en yüksek ve en düşük gelirli %20'lik grupların hanehalkı başına ortalama kullanılabilir yıllık gelirleri arasındaki oran 9,59 iken 2013'te 7,69'a gerilemiştir.

Tablo-26: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelire Göre Sıralı %20'lik Gruplarda Yıllık Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelirin Ortalama Dağılımı (2006-2013, TL)

	Yıllar	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Türkiye	Toplam	6.395	8.050	8.372	9.396	9.735	10.774	11.859	13.250
	İlk %20	1.615	2.340	2.427	2.617	2.841	3.129	3.468	4.016
	İkinci %20	3.157	4.251	4.342	4.832	5.151	5.698	6.301	7.076
	Üçüncü %20	4.727	6.121	6.347	7.083	7.457	8.178	9.055	10.080
	Dördüncü %20	6.989	8.675	9.185	10.085	10.658	11.693	12.850	14.193
	Son %20	15.487	18.870	19.560	22.368	22.573	25.172	27.624	30.889
Kent	Toplam	7.276	9.174	9.542	10.738	11.076	12.120	13.496	15.046
	İlk %20	1.988	2.863	2.917	3.210	3.510	3.781	4.289	4.811
	İkinci %20	3.726	5.036	5.128	5.712	6.091	6.570	7.384	8.213
	Üçüncü %20	5.453	7.027	7.296	8.076	8.498	9.234	10.325	11.419
	Dördüncü %20	7.924	9.743	10.425	11.329	11.970	13.013	14.378	15.888
	Son %20	17.292	21.201	21.959	25.365	25.316	28.006	31.118	34.900
Kır	Toplam	4.345	5.461	5.952	6.369	6.762	7.803	8.304	9.374
	İlk %20	1.210	1.749	1.930	1.949	2.105	2.376	2.548	3.128
	İkinci %20	2.219	3.043	3.240	3.468	3.698	4.253	4.632	5.331
	Üçüncü %20	3.329	4.357	4.643	5.061	5.327	6.115	6.597	7.522
	Dördüncü %20	4.908	6.091	6.706	7.339	7.707	8.783	9.456	10.609
	Son %20	10.064	12.072	13.250	14.050	14.983	17.493	18.291	20.293

Kaynak: TÜİK 2015n.

Kentlerde, 2006'da en yüksek ve en düşük gelirli %20'lik grupların, hanehalkı başına ortalama kullanılabilir yıllık gelirleri arasındaki oran 8,70 iken, 2013'te 7,25'e gerilemiştir. Kırsal alanlarda ise, 2006'da en yüksek ve en düşük gelirli %20'lik grupların hanehalkı başına ortalama kullanılabilir yıllık gelirleri arasındaki oran 8,31 iken, 2013'te 6,48'e gerilemiştir. Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelire göre sıralı

%20'lik gruplarda yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelirin ortalama dağılımı incelendiğinde, Türkiye’de en yüksek ve en düşük gelirli %20’lik gruplar arasındaki gelir farkının arttığı görülmektedir.

Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelirine göre hanehalklarının %20’lik gruplar düzeyinde toplam gelirden aldığı paylar incelendiğinde, en düşük gelirli %20’lik grubun toplam gelirden aldığı pay yıllar içinde artarken, en yüksek gelirli %20’lik grubun payının ise azaldığı görülmektedir. En düşük gelirli %20’lik grubun 2006 yılında toplam gelirden aldığı pay %5 iken, 2013’te bu oran %6’ya yükselmiştir. Buna karşın en yüksek gelirli %20’lik grubun payı, 2006 yılında %48,4 iken 2013’te %46,6’ya gerilemiştir. 2006 yılında en yüksek gelirli %20’lik grubun toplam gelirden aldığı pay, en düşük gelirli %20’lik grubun toplam gelirden aldığı payın 9,68 katı iken, bu oran 2013 yılında 7,76’ya gerilemiştir.

Tablo-27: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelire Göre Sıralı %20’lik Gruplar İtibariyle Yıllık Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelirin % Dağılımı (% , 2006-2013)

	Yıllar	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Türkiye	Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100
	İlk %20	5,0	5,8	5,8	5,5	5,8	5,8	5,8	6,0
	İkinci %20	9,8	10,5	10,3	10,2	10,5	10,5	10,6	10,6
	Üçüncü %20	14,7	15,2	15,1	15,0	15,3	15,1	15,2	15,2
	Dördüncü %20	21,8	21,5	21,9	21,4	21,8	21,7	21,6	21,4
	Son %20	48,4	46,8	46,7	47,6	46,3	46,7	46,5	46,6
Kent	Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100
	İlk %20	5,4	6,2	6,1	5,9	6,3	6,2	6,3	6,4
	İkinci %20	10,2	10,9	10,7	10,6	11	10,8	10,9	10,9
	Üçüncü %20	14,9	15,3	15,2	15,0	15,3	15,2	15,3	15,1
	Dördüncü %20	21,7	21,2	21,8	21,0	21,6	21,4	21,3	21,1
	Son %20	47,5	46,2	46	47,2	45,7	46,2	46,0	46,3
Kır	Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100
	İlk %20	5,5	6,4	6,5	6,1	6,2	6,0	6,1	6,6
	İkinci %20	10,2	11,1	10,8	10,8	10,9	10,8	11,1	11,3
	Üçüncü %20	15,3	15,9	15,6	15,9	15,7	15,6	15,8	16,0
	Dördüncü %20	22,6	22,3	22,5	23,0	22,8	22,4	22,7	22,5
	Son %20	46,3	44,1	44,5	44,0	44,2	44,8	44,0	43,2

Kaynak: TÜİK 2015n.

Tablo-27’de kır-kent ayırımına göre yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelirin dağılımı görülmektedir. 2006-2013 döneminde kentsel alanlarda en düşük gelirli %20’lik grubun toplam gelirden aldığı pay ülke ortalamasının üzerindeyken, en yüksek gelirli %20’lik grubun payı ülke ortalamasının altındadır. Kırsalda da

benzer olarak en düşük gelirli %20'lik grubun toplam gelirden aldığı pay ülke ortalamasının üzerindeyken, en yüksek gelirli %20'lik grubun payı ülke ortalamasının altındadır.

Yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelirin yüzde dağılımı kentsel alanlar için incelenirse, birinci %20 hanehalkı diliminin toplam kullanılabilir gelirden aldığı pay 2006'da %5,4 iken, 2013'de %6,4'e; ikinci %20'lik dilimin payı 2006 yılı için %10,2 iken; 2013'te %10,9'a; üçüncü %20'lik dilimin payı 2006'da %14,9 iken 2013'te %15,1'e yükselmiştir. Dördüncü %20'lik dilim 2006'da milli gelirden %21,7 pay alırken 2013'te %21,1'e; beşinci %20'lik hanehalkı diliminin payı ise, 2006'da %47,5 iken 2013'te %46,3'e düşmüştür. Buna göre 2006 yılında beşinci %20'lik dilimde yer alan hanehalkları birinci %20'lik dilimde yer alan hanehalklarının yaklaşık 8,79 katı gelir elde ederken bu oran 2013 yılı için yaklaşık 7,23 olarak gerçekleşmiştir.

Hanehalkı kullanılabilir gelirin yüzde dağılımı sonuçlarından farklı olarak aynı dönem içinde eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelirin yüzde dağılımında kırsaldaki en düşük gelirli %20'lik grubun toplam gelirden aldığı pay kentteki en düşük gelirli %20'lik grubun payının üzerindedir. Kırsaldaki en yüksek gelirli %20'lik grubun toplam gelirden aldığı pay ise kentteki en yüksek gelirli %20'lik grubun payının altındadır.

Tablo-28'de, 2006-2013 döneminde hanehalkından iktisaden faal olanların esas işteki durumlarına göre ortalama fert gelirleri, kır-kent ve cinsiyet ayrımı yapılarak sunulmuştur. 2013'te Türkiye genelinde esas işindeki durumu ücretli olan fertlerin ortalama yıllık esas iş geliri 17.254 TL iken, işveren olarak çalışan fertlerin iş geliri 39.674 TL'dir. İşveren olan fertlerin esas iş yıllık ortalama geliri, ücretli fert gelirlerinin 2,3 katı kadardır.

Esas işteki durumu yevmiyeli olan fertlerin yıllık ortalama esas iş gelirleri 6.322 TL'dir ve işveren fertlerin gelirleri bu gelirin 6,27 katıdır. Bununla birlikte, özellikle kentsel alanlarda yevmiyeli çalışanların gelirlerinin iyileştiği görülmektedir. Kendi hesabına çalışan fertlerin esas iş yıllık ortalama geliri 13.355 TL'dir ve bu gruptakilerin gelirleri, işverenlerin gelirlerinin yaklaşık 1/3'ü kadardır.

Tablo-28: Hanehalkı Fertlerinin Esas İşteki Durumlarına Göre Yıllık Ortalama Esas İş Gelirleri (TL, 2006-2013)

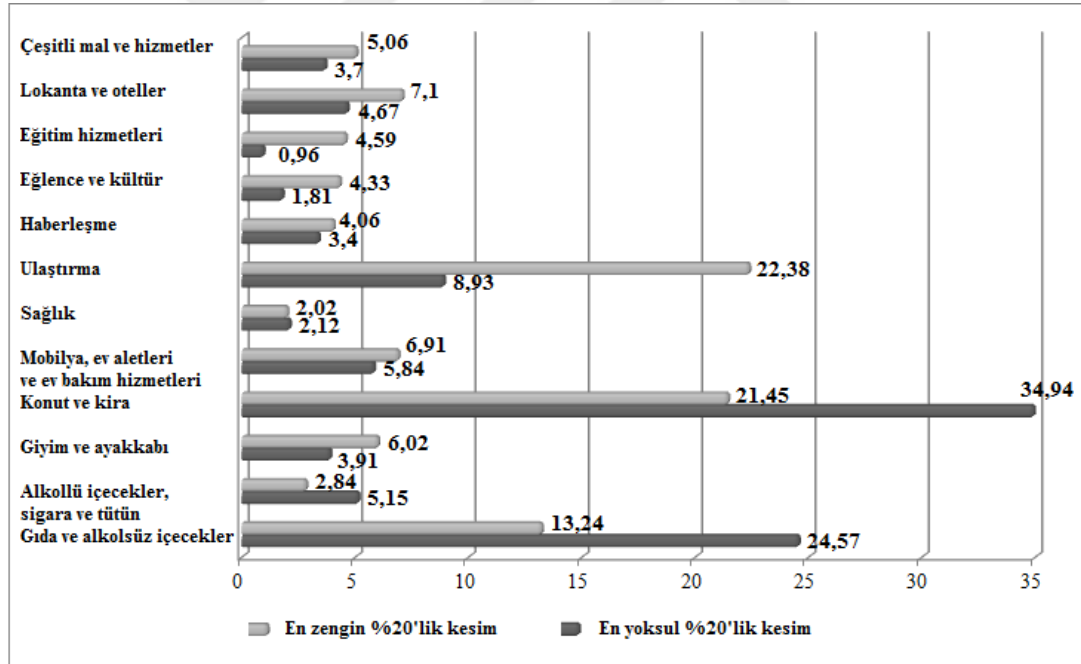
Yıllar	Yüzdelerik Dilimler	Türkiye			Kent		Kır	
		Toplam	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
2006	Toplam	8.754,5	9.297,1	6.452,8	10.269,2	7.451,8	6.967,9	3.719,4
	Ücretli, maaşlı	9.069,1	9.267,6	8.261,7	9.676,8	8.465,0	7.180,0	6.568,2
	Yevmiyeli	3.288,9	3.781,7	1.875,2	4.299,4	2.096,1	2.929,7	1.407,5
	İşveren	20.402,9	20.864,3	15.475,9	21.895,2	17.386,2	15.978,0	6.643,0
	Kendi hesabına	7.002,4	7.756,6	3.390,2	8.875,8	3.739,3	7.029,9	3.221,0
2007	Toplam	10.005,0	10.616,2	7.470,1	11.791,9	8.651,3	7.861,2	4.155,6
	Ücretli, maaşlı	10.308,1	10.528,5	9.489,8	11.002,3	9.781,7	8.116,0	7.201,9
	Yevmiyeli	4.241,0	4.837,2	2.262,6	5.277,8	2.623,5	4.063,9	1.492,0
	İşveren	25.411,3	26.279,3	14.501,0	28.175,6	15.855,2	18.533,1	9.227,8
	Kendi hesabına	8.106,1	8.800,9	4.176,1	10.227,1	5.349,1	7.860,3	3.587,0
2008	Toplam	10.921,7	11.542,5	8.399,8	12.874,8	9.558,4	8.692,2	5.214,2
	Ücretli, maaşlı	11.471,1	11.769,6	10.422,1	12.242,4	10.695,8	9.685,2	8.651,9
	Yevmiyeli	4.510,6	5.071,0	2.496,3	5.663,9	3.007,3	4.171,1	1.566,2
	İşveren	26.846,1	27.450,2	19.765,0	29.574,5	22.424,6	19.700,5	14.677,6
	Kendi hesabına	8.344,2	9.223,8	3.723,9	10.960,4	4.314,4	8.176,3	3.419,3
2009	Toplam	11.966,9	12.613,8	9.446,1	14.172,1	10.716,6	8.996,5	5.226,2
	Ücretli, maaşlı	13.013,6	13.408,8	11.732,2	13.813,0	11.996,3	11.329,0	9.535,9
	Yevmiyeli	4.436,7	4.994,4	2.445,8	5.458,4	2.932,0	4.160,2	1.682,2
	İşveren	27.235,6	27.976,8	17.821,4	31.012,8	23.055,1	17.417,1	8.458,8
	Kendi hesabına	8.552,5	9.407,1	3.935,1	11.837,1	4.709,2	7.784,9	3.372,8
2010	Toplam	12.557,7	13.201,5	10.034,4	14.623,5	11.097,0	9.894,5	6.022,0
	Ücretli, maaşlı	13.706,9	14.080,2	12.470,1	14.487,3	12.703,6	11.891,7	10.451,3
	Yevmiyeli	4.960,4	5.730,3	2.472,3	6.404,8	2.851,9	4.633,8	1.646,3
	İşveren	26.522,3	27.363,4	16.956,1	29.438,3	20.623,0	19.979,2	9.945,6
	Kendi hesabına	9.508,0	10.368,9	4.616,4	12.475,6	5.286,0	9.001,4	4.009,2
2011	Toplam	14.158,7	14.899,5	11.355,5	16.344,1	12.467,5	11.428,6	7.086,7
	Ücretli, maaşlı	14.904,1	15.355,2	13.488,0	15.894,2	13.825,7	12.491,2	10.748,2
	Yevmiyeli	5.420,2	6.167,7	2.652,4	6.881,8	2.868,8	4.897,2	2.297,8
	İşveren	33.464,9	33.916,6	27.123,5	36.015,1	30.912,3	25.470,3	15.523,5
	Kendi hesabına	10.980,5	11.970,5	5.628,1	13.587,9	5.960,2	10.946,0	5.303,1
2012	Toplam	15.157,1	15.962,5	12.362,7	17.531,7	13.766,1	12.261,1	7.127,6
	Ücretli, maaşlı	15.928,3	16.477,5	14.327,9	17.093,6	14.878,6	13.413,1	10.524,1
	Yevmiyeli	5.861,2	6.669,0	3.126,2	7.496,8	3.454,2	5.541,7	2.592,2
	İşveren	35.679,8	35.671,0	35.781,0	37.472,4	38.114,8	27.748,3	19.648,2
	Kendi hesabına	11.833,9	12.958,6	6.179,3	14.518,0	7.443,2	11.964,1	4.910,3
2013	Toplam	17.254,5	18.124,5	14.350,2	20.083,2	15.814,4	13.501,0	8.967,4
	Ücretli, maaşlı	18.109,6	18.709,1	16.443,7	19.577,6	17.063,0	14.634,0	12.589,4
	Yevmiyeli	6.322,1	7.187,5	3.272,3	8.044,6	3.648,8	5.981,4	2.779,7
	İşveren	39.632,2	39.678,5	39.033,2	42.340,5	40.844,9	29.151,3	9.033,7
	Kendi hesabına	13.355,6	14.582,2	7.332,5	16.999,0	7.871,2	13.021,0	6.746,7

Kaynak: TÜİK 2015o.

Aile ve bireyler gelir düzeylerine bağlı olarak bütçelerini farklı harcama grupları arasında farklı biçimlerde paylaşmaktadır. Grafik-29'da 2013 yılı için

kentte yaşayan en yüksek ve en düşük gelirli %20'lik grupların harcamaları karşılaştırılmaktadır. TÜİK'in hanehalkı tüketim harcama sonuçlarına (TÜİK, 2015p) göre, kentlerde aile bütçesinden en fazla payı konut ve kira harcamaları almaktadır. Hanehalkının yaptığı aylık harcama miktarının düşük olması ya da harcama kalemlerinin toplam harcama içindeki dağılımındaki dengesizlikler, tüketim yoksulluğunun göstergelerindedir. Grafik-29'a göre, barınma ve gıda harcamaları düşük gelirli hane bütçesinde, ulaştırma ve barınma harcamaları yüksek gelirli hane bütçesinde daha fazla pay almaktadır. En yüksek gelirli %20'lik grupların hane bütçesindeki tüketim harcamalarının dağılımı en düşük gelirli %20'lik gruplara göre daha dengelidir. En düşük gelirli %20'lik grupların hane bütçesinden eğitim ve eğlenceye ayırdıkları pay düşük; alkollü içecekler, sigara ve tütüne ayırdıkları pay ise en yüksek gelirli %20'lik kesime göre daha fazladır.

Grafik-29: Kentlerde Gelire Göre Sıralı %20'lik Gruplarda Tüketim Harcamalarının Türlerine Göre Dağılımı (2013)

Kaynak: TÜİK, 2015p.

Tablo-29'da, Türkiye'de gelir yoksulluğu ile ilgili göstergeler sunulmaktadır. TÜİK tarafından açıklanan yoksulluk analizlerinde 2002-2009 dönemi için harcama esaslı olarak yoksulluk sınırı yöntemlerine göre, gıda yoksulluğu, gıda+gıda dışı yoksulluk, fert yoksulluğu oranları (1 dolar, 2,15 dolar ve 4,3 dolar) ve harcama

esaslı görelî yoksulluk oranları; 2010-2012 dönemi için, sadece fert yoksulluğu oranları (2,15 dolar ve 4,3 dolar) hesaplanmıştır. Buna göre, 2002'de Türkiye'de fertlerin %1,35'i; 2009'da ise %0,48'i gıda harcamalarını içeren yoksulluk sınırının altındadır.

Tablo-29: Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları (% , 2005-2012)

	Yöntemler	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Türkiye	Gıda yoksulluğu (açlık)	0,87	0,74	0,48	0,54	0,48	-	-	-
	Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	20,5	17,81	17,79	17,11	18,08	-	-	-
	Kişi başı günlük 1 \$'ın altı	0,01	-	-	-	-	-	-	-
	Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı	1,55	1,41	0,52	0,47	0,22	0,21	0,14	0,06
	Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı	16,36	13,33	8,41	6,83	4,35	3,66	2,79	2,27
	Harcama esaslı görelî yoksulluk	16,16	14,5	14,7	15,06	15,12	-	-	-
Kent									
	Gıda yoksulluğu (açlık)	0,64	0,04	0,07	0,25	0,06	-	-	-
	Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	12,83	9,31	10,36	9,38	8,86	-	-	-
	Kişi başı günlük 1 \$'ın altı	-	-	-	-	-	-	-	-
	Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı	0,97	0,24	0,09	0,19	0,04	0,04	0,02	0,02
	Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı	10,05	6,13	4,4	3,07	0,96	0,97	0,94	0,6
Harcama esaslı görelî yoksulluk	9,89	6,97	8,38	8,01	6,59	-	-	-	
Kır									
	Gıda yoksulluğu (açlık)	1,24	1,91	1,41	1,18	1,42	-	-	-
	Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	32,95	31,98	34,8	34,62	38,69	-	-	-
	Kişi başı günlük 1 \$'ın altı	0,04	-	-	-	-	-	-	-
	Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı	2,49	3,36	1,49	1,11	0,63	0,57	0,42	0,14
	Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı	26,59	25,35	17,59	15,33	11,92	9,61	6,83	5,88
Harcama esaslı görelî yoksulluk	26,35	27,06	29,16	31	34,2	-	-	-	

Kaynak: TÜİK, 2015r.

Gıda ve gıda-dışı harcamaları içeren yoksulluk sınırı altındaki nüfusun oranı, 2005 yılında %20,5 iken 2009'da %18,08'e gerilemiştir. 2010 yılından itibaren TÜİK tarafından bazı veriler hesaplanmamıştır. 2006 yılı itibariyle, SAGP'ye göre kişi başı günlük harcaması 1 doların altında kalan vatandaş bulunmamaktadır. 2002 yılında kişi başına günlük 2,15 dolar gelire yaşayanların oranı %3,04 iken 2012'de %0,062'ye gerilemiştir. Kişi başına günlük harcaması, SAGP'ye göre 4,3 doların altında bulunan yoksulların oranı 2002'de %30,3 iken, 2012'de %2,27'ye gerilemiştir. Medyan değerinin %50'sinin yoksulluk sınırı olarak belirlendiği durumda (görelî yoksulluk), 2002 için yoksulluk oranı %14,74 iken 2009 yılında %15,12'ye gerilemiştir.

Fert yoksulluk oranlarına yerleşim yeri ayrımında bakıldığında, kır ve kent yoksulluk oranlarının birbirinden farklı olduğu görülmektedir. Kırsal alanlardaki yoksulluk oranları kentsel alanlardan nispeten yüksek değerler almıştır. Kırsalda gıda yoksulluk oranı, 2005 yılında %1,24 iken 2009'da %1,42'ye düşmüştür. Ancak, 2005'de gıda ve gıda dışı harcamalar göz önünde bulundurularak hesaplanan yoksulluk sınırı altındaki nüfusun oranı %32,95 iken, 2009'da %38,69'a yükselmiştir. Kırsal alandaki kısıtlı istihdam faaliyetleri, üretilen düşük katma değer ve çok çocuklu aile yapısı, gıda ve gıda-dışı harcamaları içeren yoksulluk oranının yüksek olmasının nedenleri arasındadır. Öte yandan, 2002-2012 döneminde günlük geliri 1 ve 2,15 doların altında kalan nüfusun oranı, kırsalda düşüş göstermiştir. Kentsel alanlarda ise, gıda yoksulluğu, gıda ve gıda-dışı harcamaları içeren yoksulluk sınırı altındaki nüfusun oranı, günlük geliri 1 ile 2,15 doların altında kalan nüfus oranları giderek azalmıştır.

Tablo-29'a göre, açlık sınırı altında yaşayanların oranı ile gıda ve gıda dışı yoksulluk oranı kentsel bölgelerde hem daha düşük hem de zaman içinde gerilemiştir. 2009 yılında gıda ve gıda dışı yoksulluk oranı kentlerde yaklaşık %9 iken, kırsal yerlerde %39 civarındadır. Bu durum kırsal alandaki gelir yoksulluğunun kentlerin çok üzerinde olduğunu göstermektedir. Türkiye'de tarımsal üretim potansiyeli yüksek olmasına rağmen kırsal yoksulluk oranının yüksek olması, yetersiz ve verimsiz tarımsal üretimle açıklanabileceği gibi, toprağa erişim, tarımsal faaliyet yöntemleri ve yatırım konusundaki kısıtlara da bağlanabilir.

Türkiye'de, mutlak yoksulluk sınırı altında kalan fert veya hane sayısı düşüktür. Hanehalklarının kullanılabilir yıllık gelirlerine göre oluşturulan %20'lik grupların toplam gelirden almış olduğu pay incelendiğinde, en yoksul %20'lik grubun toplam gelirden aldığı pay yıllar içinde artarken en yüksek gelirli grubun toplam gelirden aldığı pay da gerileme olduğu görülmektedir. Buna rağmen, ülkede toplumsal kesimler arasındaki gelir farkı ve gelir eşitsizliği yüksek boyutlardadır.

2.3.2. Türkiye'de Kentsel Alanlarda İşgücü Piyasaları ve İşsizlik

İstihdamın incelenmesi, işgücü piyasasının yapısını, sorunlarını ve yönünü görebilmek açısından önem taşımaktadır. Bu kısımda, kentlerdeki işgücü piyasasının

ve işsizliğin özellikleri, istihdam ve işgücüne katılım oranları, istihdamın sektörel yapısı ve tarım dışı işsizlik oranı gibi göstergeler yardımıyla incelenmiştir.

Türkiye’de kentlerdeki işgücü piyasasının belirgin özelliklerinden birisi, kadınların işgücüne katılım oranlarının oldukça düşük olmasıdır. Yoksul ve eğitimsiz kadınlar kentlerde genellikle enformel sektörde çalışmaktadır. Çalışmayanlar ise yaşamlarının büyük bir kısmını evlerinde ev işleri ve çocuk bakımıyla geçirmektedir. Kentleşme ve tarımsal faaliyetlerden uzaklaşma, kadınların işgücüne katılımını azaltan etkenlerin başında gelmektedir. Cinsiyet ayrımcılığı, eğitimsizlik, deneyim eksikliği, kentlerde çocuk bakım hizmetlerinin kurumsallaşamaması, ulaşım sorunları gibi faktörler, kadınların toplumsal hayata ve işgücüne katılımlarını zorlaştırmaktadır. Çalışan kadınların istikrarsız, yarı zamanlı ve düşük ücretli işlerde istihdam edilmeleri, iktisadi açıdan güçlenmelerini önlemektedir.

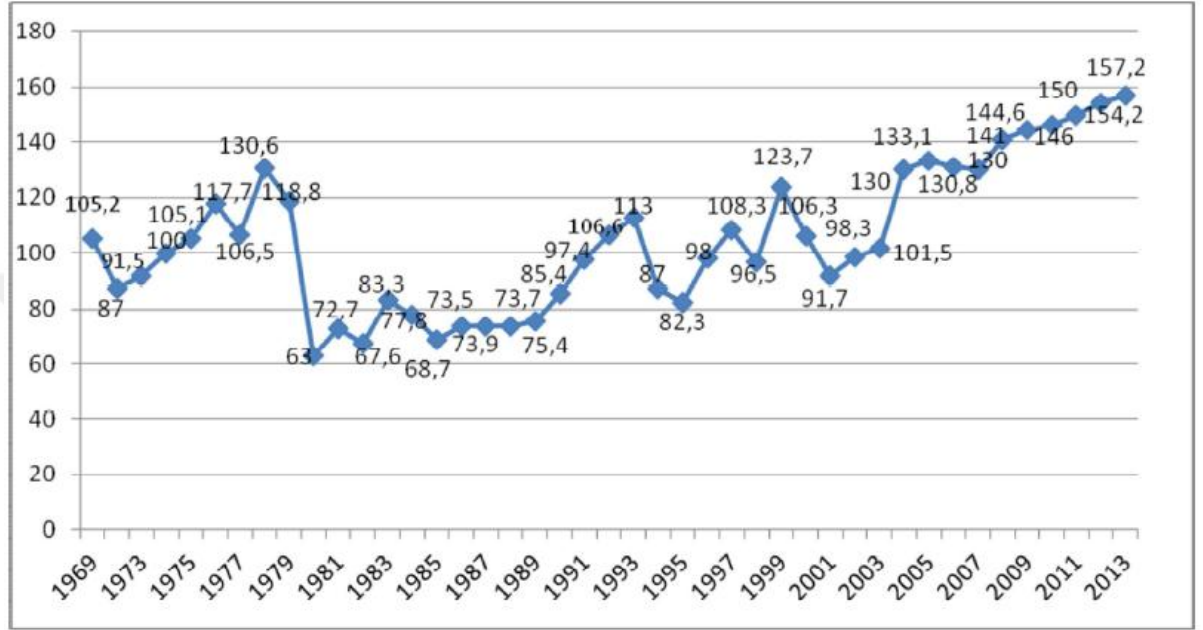
Kayıt dışı istihdamın yaygınlaşması ülkedeki istihdamın yapısıyla ilgili önemli bir sorun alanıdır. Kentsel istihdamın önemli bir bölümünün kayıt dışı olduğu tahmin edilmektedir (Şahbudak, 2004: 19). Kentlere göçün ilk aşamasında işsiz kalanlar, kayıtdışı faaliyetlerde ücretli olarak çalışmaya başlamaktadır. TESEV’in (2005: 2012) yaptığı bir araştırmada, İstanbul kent merkezinde gecekondualarda yaşayan yoksul ailelerin genellikle kayıt dışı ekonomi aracılığıyla aile bütçesine katkı sağlamaya çalıştığı tespit edilmiştir.

Ücretler, çalışanların yaşam standartlarının en önemli temel göstergelerinden biridir. Kentlerde niteliksiz işlerde veya emek yoğun sektörlerde çalışanların büyük bölümü asgari ücret düzeyinde istihdam edilmektedir. Türkiye’de kayıtdışı ücretli istihdamın da büyük ölçüde asgari ücretlilerden oluşması bu ücret seviyesinden çalışmak zorunda kalan işçi sayısının miktarını artırmaktadır. Bu yüzden asgari ücrette yapılacak değişiklikler hanelerin refah durumunu yakından etkilemektedir.

Grafik-30’da, 1969 yılından 2013 yılına kadar reel brüt asgari ücretlerin seyri görülmektedir. 1974’teki değeri 100 olarak alınan reel brüt asgari ücret endeksi 2013’te 157,2’ye ulaşmıştır. 1974 yılından 2013 yılına kadar olan kırk yıllık sürede, reel asgari ücret yalnızca %57,2 oranında artış göstermiştir. Aynı dönemdeki kişi başına milli gelir artışının (%135) çok gerisinde olan bu artış sürekli de olmamış,

belirli dönemlerde ve ekonomik kriz evrelerinde baskı altına alınmıştır (Erdoğan ve Kutlu, 2014: 96). Dolayısıyla, Türkiye’de asgari ücretin gelir dağılımını düzeltme ve yoksulluğu azaltma konusunda önemli bir fonksiyon yerine getirmediği anlaşılmaktadır.

Grafik-30:Reel Brüt Asgari Ücret Endeksi (1974=100)

Kaynak: Erdoğan ve Kutlu, 2014: 95.

Türkiye’de asgari ücret, TÜİK’in belirlediği yoksulluk sınırının altında olmakla beraber, kayıt dışı sektörde asgari ücretten daha düşük ücretlerle işçi çalıştırmanın mümkün olduğu görülmektedir (Buğra, 2007: 76). Yüksek işçilik maliyetleri ve sosyal güvenlik giderleri istihdam yaratmayı kısıtlamakta, kayıtdışı ekonomiye geçme eğilimlerini artırmaktadır.

Kentsel yerlerde istihdam edilenlerin iktisadi faaliyet dağılımında ilk sırayı hizmetler sektöründe istihdam edilenlerin aldığı görülmektedir. Sanayi faaliyetleri kentsel istihdamda ikinci sırada gelmektedir. Tarım, sanayi ve inşaat sektörlerinde istihdam edilenlerin toplam istihdam içindeki oranı 1988-2013 döneminde düşüş yaşarken, hizmetlerin payında artışlar meydana gelmiştir. Sanayide istihdamın görece yavaş arttığı görülmektedir. Dolayısıyla bu dönemde hizmetler kesimindeki büyüme, sanayi sektöründeki gelişmeden daha hızlıdır.

Tablo-30: Kentlerde İstihdam Edilenlerin İktisadi Faaliyet Kolları (1988-2013)

Yıllar	Toplam	Tarım	Sanayi	İnşaat	Hizmetler	Tarım (%)	Sanayi (%)	İnşaat (%)	Hizmetler (%)
1988	7.235	419	2.140	639	4.041	5,8	29,6	8,8	55,9
1989	7.429	354	2.269	596	4.209	4,8	30,5	8,0	56,7
1990	8.063	410	2.397	641	4.616	5,1	29,7	7,9	57,2
1991	8.099	322	2.243	695	4.839	4,0	27,7	8,6	59,7
1992	8.710	445	2.622	737	4.905	5,1	30,1	8,5	56,3
1993	8.714	336	2.466	832	5.078	3,9	28,3	9,5	58,3
1994	9.331	474	2.561	892	5.404	5,1	27,4	9,6	57,9
1995	9.598	452	2.617	918	5.611	4,7	27,3	9,6	58,5
1996	9.754	560	2.747	989	5.458	5,7	28,2	10,1	56,0
1997	10.316	408	3.215	949	5.744	4,0	31,2	9,2	55,7
1998	10.647	457	2.954	1.062	6.174	4,3	27,7	10,0	58,0
1999	10.669	487	2.959	946	6.277	4,6	27,7	8,9	58,8
2000	11.104	419	3.029	866	6.790	3,8	27,3	7,8	61,1
2001	11.075	483	3.054	810	6.728	4,4	27,6	7,3	60,7
2002	11.111	484	3.066	708	6.852	4,4	27,6	6,4	61,7
2003	11.287	478	3.119	683	7.007	4,2	27,6	6,1	62,1
2004	12.501	714	3.427	764	7.597	5,7	27,4	6,1	60,8
2005	13.126	697	3.609	870	7.950	5,3	27,5	6,6	60,6
2006	13.518	630	3.656	938	8.294	4,7	27,0	6,9	61,4
2007	13.764	597	3.679	969	8.519	4,3	26,7	7,0	61,9
2008	14.010	647	3.739	948	8.675	4,6	26,7	6,8	61,9
2009	13.839	589	3.428	971	8.852	4,3	24,8	7,0	64,0
2010	14.679	701	3.800	1.088	9.090	4,8	25,9	7,4	61,9
2011	15.508	783	3.958	1.200	9.566	5,0	25,5	7,7	61,7
2012	16.167	744	4.035	1.221	10.167	4,6	25,0	7,6	62,9
2013	16.736	724	4.213	1.263	10.535	4,3	25,2	7,5	62,9

Kaynak: TÜİK, 2015ac.

Tablo-30'a göre, 2013 yılında kentsel yerler istihdamının %95,7'si tarım dışı iktisadi faaliyetler içinde gerçekleşmiştir. Hizmetler sektörünün %62,9'luk payla, diğer sektörlerle oranla daha fazla istihdam sağladığı görülmektedir.

Tablo-31'de 2004-2013 döneminde 15 yaş üzeri kurumsal olmayan nüfusun işgücü durumu görülmektedir. 2004'te 47.544.000 olan çalışma çağı nüfusu, 2013'te 55.608.000'e, istihdam 19.632.000'den 25.524.000 kişiye yükselmiştir. Aynı dönemde, çalışma çağı nüfusu 8.064.000, istihdam ise, 5.892.000 kişi artmıştır. Aradaki fark, artan nüfusun istihdam edilemediğini ortaya koymaktadır. 2009'da yükselen işsizlik oranı, 2011'den sonra %10'un altına inmiştir. Kentsel alanlardaki işsizliğin daha açık görülmesine imkan veren tarım-dışı işsizlik oranı, 2004-2013 döneminde işsizlik oranının üzerinde seyretmiştir. Bu durum, işsizlerin kentlerdeki yoğunluğunu ortaya koymaktadır.

Tablo-31: 15 Yaş Üzeri Kurumsal Olmayan Nüfusun İşgücü Durumu (2004-2013)

Yıllar	Kurumsal olmayan nüfus (bin)	15 ve daha yukarı yaştaki nüfus (bin)	İşgücü (bin)	İstihdam edilenler (bin)	İşsiz (bin)	İşgücüne katılma oranı (%)	İşsizlik oranı (%)	Tarım dışı işsizlik oranı (%)	İstihdam oranı (%)
2004	66.379	47.544	22.016	19.632	2.385	46,3	10,8	14,2	41,3
2005	67.227	48.359	22.455	20.067	2.388	46,4	10,6	13,5	41,5
2006	68.066	49.174	22.751	20.423	2.328	46,3	10,2	12,7	41,5
2007	68.901	49.994	23.114	20.738	2.376	46,2	10,3	12,6	41,5
2008	69.724	50.772	23.805	21.194	2.611	46,9	11,0	13,6	41,7
2009	70.542	51.686	24.748	21.277	3.471	47,9	14,0	17,4	41,2
2010	71.343	52.541	25.641	22.594	3.046	48,8	11,9	14,8	43,0
2011	72.376	53.593	26.725	24.110	2.615	49,9	9,8	12,4	45,0
2012	73.604	54.724	27.339	24.821	2.518	50,0	9,2	11,5	45,4
2013	74.457	55.608	28.271	25.524	2.747	50,8	9,7	12,0	45,9

Kaynak: TÜİK, 2015s.

Kentlerde sanayi ve hizmet sektörlerinde yeni istihdam alanlarının yaratılmaması ya da istihdamın azalması, tarım-dışı işsizliğin artmasına neden olmaktadır. Tarım-dışı işsizlik oranı bölgesel düzeyde ele alındığında, bölgeler arasında farklılıklar olduğu görülmektedir. Özellikle ülkenin doğusundaki bölgelerde istihdamın yeterli olmamasından dolayı işsizlik önemli boyutlardadır. 2013 yılı itibariyle tarım-dışı işsizlik oranının en yüksek olduğu bölge, %16,7 ile TRC bölgesi iken, en düşük olduğu bölge %8,7 ile TR2 bölgesidir.

Tablo-32: Düzey-1 Bölgelerinde Tarım Dışı İşsizlik Oranı (% , 2006-2013)

Bölgeler	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
TR1	11,4	10,4	11,2	16,8	14,3	11,8	11,3	11,2
TR2	10,1	9,5	12,6	14,8	11,8	9,5	8,2	8,7
TR3	11,9	11,6	12,7	17,3	15,3	13,4	12,9	13,5
TR4	11	11,1	12,1	16,5	13,3	11,4	10,4	10,1
TR5	13,2	12,3	12,4	13,7	12,3	9,8	9,4	9,6
TR6	15,8	15,3	17,7	22,6	18,1	14,1	12,6	14
TR7	14,9	14,5	14,4	18,2	16,8	14,3	11,4	12,2
TR8	11,4	13,6	13	13,5	13,9	10,5	10,1	10,7
TR9	11,1	12,5	11,1	12,1	12,5	12,7	12,8	12
TRA	10	12	13,3	17,8	16,9	15,7	12,2	12,4
TRB	19,2	20,1	19,9	23,4	21,7	17	13,8	14,3
TRC	15,1	18,1	19,7	20	14,6	13,4	14,2	16,7

Kaynak: TÜİK, 2015t.

Sanayi ve hizmet sektörü kırsaldan ziyade kentlerde yürütülen iktisadi faaliyet türleridir. Bu bağlamda, Türkiye’deki sanayi ve hizmet sektörüyle ilgili göstergelere bakmak yararlı olacaktır.

Tablo-33: Sanayi ve Hizmet Sektöründe Temel Göstergeler (2003-2012, bin)

Yıllar	Yerel birim sayısı	Çalışan sayısı	Maaş ve ücretler	Ciro (TL)	Maddi mallara ilişkin brüt yatırımlar (TL)
2003	1.863	6.674	40.765.120	748.289.918	40.111.978
2004	2.135	7.541	52.875.373	1.047.056.650	42.583.782
2005	2.521	8.940	64.323.097	1.192.635.816	56.060.144
2006	2.589	9.419	74.326.121	1.383.759.223	136.624.049
2007	2.713	9.829	87.606.355	1.558.920.173	104.407.696
2008	2.733	10.088	100.282.441	1.766.486.419	101.645.818
2009	2.635	9.527	102.564.969	1.640.231.920	103.966.792
2010	2.488	10.197	123.326.676	1.925.626.980	111.501.720
2011	2.784	11.519	149.842.394	2.402.184.734	143.302.347
2012	2.859	12.559	182.324.064	2.750.548.683	143.433.698

Kaynak: TÜİK, 2015u ve TÜİK, 2015v.

TÜİK’in “Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri Anketleri” verilerine göre, Türkiye’de 2003-2012 döneminde, sanayi ve hizmet sektörlerinde yerel birim, çalışan ve ciro değerlerinde artış kaydedilmiştir. Sanayi ve hizmet sektöründe faaliyet gösteren birim sayısı 2003’te 1,86 milyon iken 2012’de 2,86 milyona yaklaşmıştır. 2003’te sanayi ve hizmet sektöründe çalışan sayısı 6,67 milyon iken 2012’de 12,55 milyona ulaşmıştır. Çalışanlara ödenen maaş ve ücretler, 2003’te 40,7 milyar TL iken 2012’de 182,3 milyar TL’yi aşmıştır. 2003’te sanayi ve hizmet sektörünün ürettiği ciro 748,2 milyar TL iken 2012’de 2.750 milyar TL’nin üzerine çıkmıştır.

2.4. Türkiye’de Bölgesel Düzeyde Yoksulluğun Görünümü

Burada, Türkiye’de bölgesel düzeydeki yoksulluğun ortaya konması amacıyla TÜİK veri tabanından yararlanılarak, bölgelere ilişkin başta yoksulluk oranı ve gelir düzeyi olmak üzere seçilmiş temel göstergeler incelenecektir. Türkiye’de Düzey-1 ve Düzey-2 bazındaki veriler 2006’dan itibaren yayınlanmaya başladığı için bölgesel bazdaki değerlendirmeler 2006-2013 dönemi için yapılacaktır.

Tablo-34’te her bölge için gelire dayalı hesaplanan yoksulluk sınırları sunulmaktadır. Yoksulluk sınırı belirlenirken ülke içindeki bölgesel eşitsizlikler de dikkate alınmaktadır. Bölgesel yoksulluk sınırı, bölgeler için belirlenen eşdeğer

hanehalkı kullanılabilir medyan gelirin %50'si dikkate alınarak ayrı ayrı hesaplanmaktadır. Yani her bölgenin görelî yoksulluk değeri, o bölgenin ortalama gelirine göre ortaya çıkmaktadır. 2013'te Türkiye'de yoksulluk sınırının en yüksek olduğu bölge, 6.563 TL ile TR1 bölgesi iken, yoksulluk sınırının en düşük olduğu bölge 2.599 TL ile TRC bölgesidir.

Tablo-34: Gelire Dayalı Bölgesel Yoksulluk Sınırları (2006-2013, TL)

İBBS	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
TR1	3.479	4.487	4.574	4.922	5.161	5.741	6.016	6.563
TR2	2.676	3.232	3.369	3.628	3.878	4.135	4.789	5.452
TR3	2.632	3.409	3.540	4.044	4.196	4.714	5.319	5.833
TR4	2.884	3.729	3.992	4.298	4.087	4.401	5.167	5.870
TR5	2.837	3.385	3.596	4.103	4.387	4.863	5.474	5.926
TR6	1.919	2.515	2.597	3.027	3.558	3.818	3.938	4.288
TR7	2.306	2.787	2.867	3.076	3.332	3.694	4.263	4.508
TR8	2.057	2.782	2.795	3.135	3.424	3.870	4.389	4.737
TR9	2.574	3.028	3.318	3.500	3.621	3.946	4.432	5.207
TRA	1.541	2.322	2.189	2.186	2.387	2.668	2.719	3.067
TRB	1.393	1.847	1.838	1.913	2.128	2.240	2.615	2.983
TRC	1.010	1.397	1.550	1.701	1.817	2.019	2.257	2.599

Kaynak:TÜİK, 2015d.

2006'da TR1 bölgesi için belirlenen eşdeğer hanehalkı kullanılabilir medyan gelirin %50'sinin altında yıllık kazançta sahip olanlar 1.622.100 kişi iken, 2013'te bu sayının 1.134.000 olduğu görülmektedir. Bu kapsamda, 2006'dan 2013'e kadar yaklaşık %31 oranında bir düşüş ile bölgedeki yoksul sayısı 488.100 kişi azalmıştır.

Tablo-35: Gelire Dayalı Görelî Bölgesel Yoksulluk Sınırlarına Göre Bölgesel Yoksul Sayıları (2006-2013, bin kişi)

İBBS	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
TR1	1.622,1	887	1.224,3	1.199,4	1.453,6	1.498,8	1.247,4	1.134
TR2	426,1	349,8	379,9	437,1	450,9	361	416,7	346,3
TR3	1.299,5	1.265,5	1.426,1	1.254,2	1.120,5	1.123,7	1.101,0	1.066,7
TR4	751,3	653,3	597,7	709	662,8	614,3	765,7	657,6
TR5	948,8	499,1	828	892,9	973	933,3	895,6	781,3
TR6	1.437,7	1.283,9	874,9	1.051,1	1.140,0	1.133,6	1.297,6	1.072,8
TR7	441,6	337,3	472,1	435,3	455,6	502,7	467,5	402,2
TR8	675,2	549	524,1	620,9	629,9	609,3	526,4	483,6
TR9	324,2	226	337,7	275,5	335,5	270,7	279,7	228,1
TRA	352,9	405,3	378,7	314,3	322,5	309,6	273,8	241,8
TRB	548	441,2	322,7	387,3	413,4	482,8	500	470,1
TRC	888,3	761,2	894,7	998,8	863,4	1.154,8	1.012,4	959,7

Kaynak: TÜİK, 2015d.

Yoksulluk oranı, yoksul nüfusun toplam nüfus içindeki oranıdır. 2013'te bölgesel yoksulluk oranı en düşük bölge TR1 iken, en yüksek bölge TRB'dir. 2006'dan itibaren, tüm bölgelerde yoksulluk oranlarının düştüğü görülmektedir. En fazla oranda düşme TR6'da, en az oranda düşme ise TRC ve TR7 bölgelerinde görülmüştür. 2006-2013 döneminde TR6 bölgesinde yoksulluk oranı, %17'den %11,2'ye gerilemiştir.

Tablo-36: Gelire Dayalı Görelî Bölgesel Yoksulluk Sınırlarına Göre Bölgesel Yoksulluk Oranı (2006-2013, %)

İBBS	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
TR1	13,3	7,2	9,9	9,5	11,5	11,7	9,6	8,6
TR2	14,9	12,1	12,9	14,3	14,6	11,6	13	10,6
TR3	14,5	14	15,7	13,6	12,1	11,9	11,6	11,1
TR4	12,5	10,7	9,5	10,8	9,9	9	10,8	9,1
TR5	15	7,8	12,7	13,5	14,5	13,7	12,9	11,1
TR6	17	14,9	10	11,8	12,6	12,3	13,7	11,2
TR7	12	9,1	12,7	11,8	12,2	13,3	12,4	10,6
TR8	15,3	12,3	11,9	14,1	14,4	13,8	12	11,1
TR9	13,2	9,2	13,7	11,1	13,4	10,7	11,1	9
TRA	16,3	18,9	17,7	14,9	15,3	14,7	13,2	11,8
TRB	16,3	13	9,3	10,9	11,5	13,2	13,4	12,5
TRC	13,3	11	12,7	13,7	11,5	15,1	12,8	11,9

Kaynak: TÜİK, 2015d.

Yoksulluk oranı, gelire dayalı görelî bölgesel yoksulluk sınırına göre hesaplandığı gibi ulusal yoksulluk sınırına göre de hesaplanabilmektedir. Tablo-37'de 2006-2013 dönemine ait, medyan gelirin %50'si esas alınarak ulusal yoksulluk sınırına göre hesaplanan bölgelerdeki yoksul sayıları verilmektedir. Bu dönemde yoksul sayısında en fazla azalma TR3 (%44,3 oranında) ve TR8 (%43,1 oranında) bölgelerinde gerçekleşmiştir. En fazla artış ise TR7 (%36,2 oranında), TR4 (%15,6 oranında) ve TRB (%11,4 oranında) bölgelerinde yaşanmıştır.

2013 yılı itibariyle en fazla yoksul TRC bölgesinde bulunmaktadır. 3.605.000 yoksul bulunan TRC bölgesini 1.675.000 yoksulla TR6 ve 1.466.000 yoksulla TRB bölgeleri takip etmektedir. Ülkede en az yoksul bulunan bölge ise TR2 bölgesidir.

Tablo-37: Gelire Dayalı Görelî Ulusal Yoksulluk Sınırına Göre Bölgesel Yoksul Sayıları (2006-2013, bin kişi)

İBBS	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
TR1	532	75	393	406	566	446	468	425
TR2	339	322	343	394	421	374	373	271
TR3	1.057	889	1.041	741	812	706	698	588
TR4	370	340	310	433	536	511	525	428
TR5	612	346	586	561	660	593	520	494
TR6	2.056	1.849	1.444	1.639	1.234	1.410	1.818	1.675
TR7	442	417	604	650	602	591	549	602
TR8	915	705	740	765	730	658	527	520
TR9	278	217	285	275	353	492	290	207
TRA	788	631	726	810	786	703	850	795
TRB	1.316	1.192	1.276	1.615	1.475	1.548	1.492	1.466
TRC	3.707	3.541	3.376	3.601	3.643	3.749	3.806	3.605

Kaynak: TÜİK, 2015e.

Tablo-38’de medyan gelirin %50’si esas alınarak ulusal yoksulluk sınırına göre hesaplanan yoksulluk oranları verilmektedir. Buna göre, 2006-2013 döneminde TR3 ve TR8 bölgelerinin yoksulluk oranları azalma göstermiştir. Ancak aynı dönemde TR7, TR4, TRB bölgesinde yoksulluk oranlarında artış görülmüştür. 2013 yılı itibariyle Türkiye’de yoksulların %32,5’i TRC, %15,1’i TR6, %13,2’si TRB bölgesinde yaşamaktadır.

Tablo-38: Gelire Dayalı Görelî Ulusal Yoksulluk Sınırına Göre Yoksulluk Oranı (% , 2006-2013)

İBBS	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
TR1	4,3	0,7	3,5	3,4	4,8	3,8	3,9	3,8
TR2	2,7	3,1	3,1	3,3	3,6	3,2	3,1	2,4
TR3	8,5	8,4	9,4	6,2	6,9	6,1	5,9	5,3
TR4	3,0	3,2	2,8	3,6	4,5	4,4	4,4	3,9
TR5	4,9	3,3	5,3	4,7	5,6	5,1	4,4	4,5
TR6	16,6	17,6	13,0	13,8	10,4	12,2	15,3	15,1
TR7	3,6	4,0	5,4	5,5	5,1	5,1	4,6	5,4
TR8	7,4	6,7	6,6	6,4	6,2	5,7	4,4	4,7
TR9	2,2	2,1	2,6	2,3	3,0	2,6	2,4	1,9
TRA	6,4	6,0	6,5	6,8	6,7	6,1	7,1	7,2
TRB	10,6	11,3	11,5	13,6	12,5	13,4	12,5	13,2
TRC	29,9	33,6	30,4	30,3	30,8	32,3	31,9	32,5

Kaynak: TÜİK, 2015e.

Gini katsayısına göre yapılan bölgesel gelişmişlik değerlendirmesi, bölgelerin kendi içindeki gelir dağılımı eşitsizliğinin boyutunu ortaya koymaktadır. 2013’te Türkiye’de gini katsayısının en yüksek olduğu bölge TR6 iken en düşük olduğu bölge TR9’dur.

Tablo-39: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelire Göre Gini Katsayısı (2006-2013)

Yıllar	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Türkiye	0,428	0,406	0,405	0,415	0,402	0,404	0,402	0,400
TR1 İstanbul	0,375	0,346	0,362	0,363	0,373	0,371	0,384	0,392
TR2 Batı Marmara	0,350	0,321	0,331	0,361	0,360	0,365	0,356	0,337
TR3 Ege	0,426	0,376	0,387	0,381	0,387	0,397	0,382	0,370
TR4 Doğu Marmara	0,392	0,393	0,335	0,368	0,341	0,326	0,344	0,322
TR5 Batı Anadolu	0,413	0,379	0,402	0,408	0,367	0,374	0,369	0,396
TR6 Akdeniz	0,421	0,418	0,387	0,403	0,397	0,404	0,407	0,399
TR7 Orta Anadolu	0,342	0,328	0,339	0,395	0,362	0,366	0,360	0,342
TR8 Batı Karadeniz	0,372	0,360	0,366	0,382	0,348	0,335	0,338	0,331
TR9 Doğu Karadeniz	0,378	0,346	0,365	0,359	0,327	0,327	0,309	0,315
TRA Kuzeydoğu Anadolu	0,381	0,405	0,436	0,407	0,404	0,390	0,393	0,398
TRB Ortadoğu Anadolu	0,404	0,397	0,405	0,415	0,417	0,427	0,386	0,373
TRC Güneydoğu Anadolu	0,396	0,366	0,395	0,411	0,404	0,396	0,375	0,380

Kaynak: TÜİK, 2015f.

Bölgeler düzeyinde gini katsayısında 2006'dan 2013'e kadar en yüksek azalma, %17,8 ile TR4 bölgesinde görülmektedir. TR4 bölgesini %16,6 ile TR9, %13,1 ile TR3, %11 ile TR8 bölgeleri takip etmektedir. Aynı dönemde TR1 ve TRA, gini katsayısı artan iki bölge olmuştur. TR1 bölgesinin 2006'da gini katsayısı 0,375 iken 2013'te 0,392'ye yükselmiştir. TRA bölgesi gini katsayısı 2006'da 0,381 iken 2013'te 0,398'e yükselmiştir. 2013 itibariyle TR5, TR6 ve TRA bölgelerinin gini katsayıları görece yüksek; TR9 ve TR4 bölgelerinin ise düşüktür.

Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelirine göre hanehalklarının %20'lik gruplar düzeyinde toplam gelirden aldığı paylar Düzey-1 bölgeleri için incelenirse, 2006-2013 döneminde bütün bölgelerde en yüksek ve en düşük gelirli %20'lik grupların toplam gelirden aldıkları payların yıllar içinde değiştiği görülmektedir. 2006'da Düzey-1 bölgeleri içinde, en düşük gelirli %20'lik grubun toplam gelirden aldığı payda, %7,1 ile TR7 ve %8,3 ile TR9 diğer bölgelere nispeten daha yüksek bir orana sahip olmuştur. 2006'da en yüksek gelirli %20'lik grupların toplam gelirden aldıkları payda, %42,1 ile TR2, 2013'te %39,1 ile TR9 bölgesi diğer bölgelere nispeten daha düşük bir orana sahip olmuştur. 2009'dan sonra TR9 bölgesindeki en yüksek ve düşük gelirli %20'lik grupların toplam gelirden aldıkları payların gelişimi dikkat çekmektedir. 2013'te TR9 bölgesinde eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelirine göre en düşük gelirli %20'lik grup, toplam gelirden %8,3 oranında; en yüksek gelirli %20'lik grup ise %39,1 oranında pay almıştır.

Tablo-40: Sıralı %20'lik Gruplar İtibariyle Yıllık Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelirin Düzey-1 Bölgelerinde Yüzde Dağılımı (% , 2006-2013)

Yıllar	Yüzdelerik Dilimler	TR1	TR2	TR3	TR4	TR5	TR6	TR7	TR8	TR9	TRA	TRB	TRC
2006	İlk %20	6,7	6,7	5,7	6,8	6,0	5,3	7,6	6,1	6,6	6,2	5,9	6,4
	İkinci %20	11,3	12,1	9,8	10,9	10,3	10,3	12,0	11,2	11,2	10,6	10,4	10,6
	Üçüncü %20	15,6	16,6	14,3	15,0	14,7	15,0	16,5	16,5	15,9	15,9	14,8	14,8
	Dördüncü %20	21,7	22,5	21,3	20,8	21,0	21,4	21,7	23,2	21,8	22,9	22,3	21,7
	Son %20	44,7	42,1	48,9	46,6	48,1	48,1	42,2	43,0	44,5	44,4	46,6	46,5
2007	İlk %20	8,3	7,6	6,7	7,0	7,4	6,0	8,0	7,2	7,5	5,9	6,6	7,1
	İkinci %20	12,0	13,2	11,2	11,0	11,3	10,3	12,1	12,1	12,5	10,1	10,9	11,9
	Üçüncü %20	15,9	17,0	15,5	14,9	14,8	14,7	16,4	16,0	15,8	15,5	14,6	15,8
	Dördüncü %20	20,4	22,2	21,8	20,3	20,1	20,5	22,6	21,0	21,7	22,1	20,7	20,4
	Son %20	43,5	40,0	44,8	46,9	46,4	48,5	40,9	43,7	42,5	46,5	47,3	44,7
2008	İlk %20	7,3	7,1	6,3	7,8	6,5	7,1	7,3	7,3	6,8	5,6	6,8	6,7
	İkinci %20	11,8	12,5	10,8	12,0	10,8	11,0	11,9	11,5	11,4	9,5	10,5	10,8
	Üçüncü %20	15,6	17,0	15,6	16,3	14,7	14,8	16,5	16,0	15,9	14,4	13,9	14,9
	Dördüncü %20	21,3	23,0	22,1	22,8	20,6	20,6	23,5	21,0	22,5	21,0	20,8	20,7
	Son %20	44,0	40,4	45,2	41,2	47,5	46,5	40,9	44,2	43,4	49,5	48,0	47,0
2009	İlk %20	7,6	6,7	6,7	7,3	6,2	6,6	6,9	6,5	7,0	6,0	6,5	6,0
	İkinci %20	11,7	11,6	11,1	11,8	10,2	10,6	10,7	11,5	12,0	10,1	10,4	10,5
	Üçüncü %20	15,5	16,1	15,4	15,7	14,6	14,7	15,0	15,8	16,0	14,8	14,2	14,6
	Dördüncü %20	20,5	22,6	21,6	20,5	21,3	20,8	20,8	21,0	21,4	22,4	20,4	21,3
	Son %20	44,8	43,0	45,3	44,8	47,6	47,4	46,6	45,3	43,5	46,8	48,5	47,7
2010	İlk %20	7,1	6,6	6,7	7,6	6,6	6,6	7,1	6,8	7,6	6,2	6,4	6,6
	İkinci %20	11,4	11,7	10,8	12,4	11,5	11,1	11,7	12,1	12,0	10,1	10,2	10,6
	Üçüncü %20	15,5	16,0	15,2	16,3	15,9	15,0	15,9	16,8	17,2	14,9	14,0	14,2
	Dördüncü %20	21,1	22,6	21,7	21,5	22,2	20,4	21,4	22,3	23,1	21,9	20,2	20,9
	Son %20	44,9	43,1	45,7	42,2	43,8	47,0	43,8	42,0	40,1	46,9	49,2	47,8
2011	İlk %20	7,2	6,9	6,6	8,1	6,6	6,5	7,0	7,3	8,0	6,6	5,9	6,2
	İkinci %20	11,5	11,7	10,6	12,5	10,9	10,6	11,6	12,5	12,4	10,8	10,0	10,6
	Üçüncü %20	15,5	16,0	14,7	16,4	15,8	14,8	15,6	16,6	16,5	15,2	14,0	15,0
	Dördüncü %20	20,7	21,6	21,0	21,9	22,4	20,8	21,9	22,2	22,3	21,5	20,6	21,9
	Son %20	45,1	43,8	47,1	41,0	44,3	47,3	43,9	41,3	40,8	46,0	49,5	46,3
2012	İlk %20	7,2	6,9	6,8	7,6	6,8	6,4	6,9	7,4	8,2	6,4	6,5	6,6
	İkinci %20	11,2	11,9	11,0	12,3	11,5	10,3	11,5	12,4	12,8	10,5	10,9	11,2
	Üçüncü %20	14,9	16,3	15,2	16,3	15,4	14,7	15,8	16,6	17,1	15,0	15,2	15,7
	Dördüncü %20	20,3	22,3	21,4	21,3	21,9	21,0	22,4	22,1	23,2	21,9	21,7	21,9
	Son %20	46,4	42,6	45,5	42,5	44,4	47,7	43,3	41,6	38,7	46,2	45,8	44,6
2013	İlk %20	7,1	7,7	7,1	8,1	6,7	6,7	7,5	7,6	8,3	6,5	6,9	6,8
	İkinci %20	11,1	12,2	11,4	12,7	10,6	10,5	11,8	12,5	12,7	10,7	11,0	11,1
	Üçüncü %20	14,5	16,3	15,4	16,8	14,8	14,5	16,3	16,5	16,8	14,6	15,5	15,3
	Dördüncü %20	19,9	22,0	21,2	21,7	20,9	21,1	22,6	22,4	23,2	21,4	22,2	21,3
	Son %20	47,4	41,8	44,8	40,6	47,0	47,2	41,8	41,0	39,1	46,8	44,4	45,5

Kaynak: TÜİK, 2015g.

Sıralı %20'lik gruplar itibariyle yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelirin Düzey-1 bölgelerinde ortalama dağılımına bakılacak olursa, 2013 yılında en yüksek eşdeğer hanehalkı yıllık ortalama gelirini 18.248 TL ile TR1 bölgesi 2012'ye göre

%13 oranında artışla alırken; en düşük geliri 6.920 TL ile TRC bölgesi elde etmiştir. TR1 bölgesinin ortalama yıllık hanehalkı geliri, TRC bölgesinden 2006’da 3,26, 2011’de 2,63 katı daha yüksektir.

Tablo-41: Sıralı %20'lik Gruplar İtibariyle Yıllık Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelirin Düzey 1 Bölgelerinde Ortalama Dağılımı (% , 2006-2013)

Bölgeler	Yüzdeler	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
TR1	Toplam	8.969	11.454	11.881	12.795	13.382	14.873	16.126	18.248
	İlk %20	3.014	4.704	4.351	4.834	4.712	5.348	5.826	6.502
	İkinci %20	5.063	6.899	6.945	7.509	7.644	8.577	9.002	10.101
	Üçüncü %20	7.007	8.982	9.242	9.892	10.355	11.480	12.017	13.195
	Dördüncü %20	9.728	11.784	12.733	13.102	14.139	15.456	16.357	18.217
	Son %20	20.063	24.967	26.185	28.692	30.075	33.549	37.462	43.253
TR2	Toplam	6.453	7.566	8.064	9.093	9.777	10.723	12.050	13.400
	İlk %20	2.156	2.860	2.871	3.041	3.240	3.688	4.154	5.145
	İkinci %20	3.903	4.861	5.016	5.244	5.683	6.292	7.154	8.201
	Üçüncü %20	5.369	6.514	6.853	7.339	7.836	8.455	9.805	10.924
	Dördüncü %20	7.255	8.534	9.298	10.284	11.061	11.778	13.465	14.737
	Son %20	13.601	15.128	16.305	19.563	21.093	23.496	25.687	28.004
TR3	Toplam	7.382	8.714	9.130	10.594	11.085	12.924	13.947	15.243
	İlk %20	2.093	2.923	2.892	3.525	3.681	4.269	4.744	5.431
	İkinci %20	3.632	4.868	4.901	5.872	5.984	6.869	7.657	8.690
	Üçüncü %20	5.275	6.796	7.108	8.145	8.427	9.510	10.620	11.765
	Dördüncü %20	7.835	9.490	10.136	11.390	12.011	13.553	14.973	16.172
	Son %20	18.118	19.516	20.625	24.128	25.323	30.431	31.766	34.150
TR4	Toplam	7.791	10.151	9.852	11.041	10.147	10.772	12.758	14.098
	İlk %20	2.614	3.524	3.834	3.997	3.874	4.381	4.843	5.715
	İkinci %20	4.253	5.579	5.890	6.522	6.254	6.737	7.871	8.943
	Üçüncü %20	5.827	7.543	8.014	8.570	8.226	8.850	10.365	11.867
	Dördüncü %20	8.086	10.302	11.172	11.391	10.976	11.735	13.597	15.325
	Son %20	18.240	23.820	20.388	24.847	21.438	22.224	27.166	28.679
TR5	Toplam	7.812	9.214	9.798	11.501	11.116	12.455	14.160	16.294
	İlk %20	2.333	3.428	3.171	3.567	3.681	4.117	4.822	5.399
	İkinci %20	4.015	5.212	5.295	5.873	6.336	6.813	8.045	8.660
	Üçüncü %20	5.714	6.799	7.186	8.376	8.892	9.811	11.037	11.992
	Dördüncü %20	8.216	9.255	10.103	12.318	12.369	13.947	15.438	17.185
	Son %20	18.827	21.391	23.254	27.396	24.335	27.632	31.547	38.297
TR6	Toplam	5.160	6.787	7.075	8.305	9.546	10.276	10.798	11.849
	İlk %20	1.355	2.024	2.510	2.722	3.137	3.340	3.433	3.935
	İkinci %20	2.645	3.490	3.881	4.371	5.283	5.470	5.584	6.238
	Üçüncü %20	3.857	5.022	5.252	6.117	7.147	7.600	7.911	8.600
	Dördüncü %20	5.548	6.965	7.280	8.671	9.723	10.633	11.316	12.491
	Son %20	12.410	16.464	16.470	19.681	22.472	24.431	25.779	28.011
TR7	Toplam	5.660	6.819	6.825	8.156	8.338	9.406	10.786	11.174
	İlk %20	2.112	2.729	2.486	2.769	2.955	3.279	3.734	4.153
	İkinci %20	3.465	4.125	4.046	4.401	4.881	5.438	6.207	6.675
	Üçüncü %20	4.638	5.617	5.635	6.099	6.635	7.355	8.542	9.075
	Dördüncü %20	6.193	7.682	7.976	8.539	8.944	10.315	12.059	12.636
	Son %20	11.953	13.964	14.026	19.023	18.305	20.660	23.435	23.375
TR8	Toplam	5.000	6.928	6.969	7.974	8.231	9.264	10.511	11.515

	İlk %20	1.500	2.496	2.520	2.580	2.816	3.380	3.842	4.374
	İkinci %20	2.836	4.183	4.001	4.561	4.967	5.785	6.530	7.156
	Üçüncü %20	4.114	5.585	5.570	6.272	6.880	7.735	8.740	9.543
	Dördüncü %20	5.790	7.248	7.353	8.418	9.254	10.283	11.612	12.875
	Son %20	10.802	15.162	15.453	18.036	17.284	19.145	21.851	23.679
TR9	Toplam	6.463	7.676	8.322	8.892	8.403	9.374	10.407	12.366
	İlk %20	2.117	2.893	2.828	3.090	3.171	3.733	4.177	5.041
	İkinci %20	3.658	4.782	4.765	5.382	5.087	5.779	6.701	7.831
	Üçüncü %20	5.103	6.063	6.618	7.100	7.209	7.770	8.939	10.467
	Dördüncü %20	7.072	8.293	9.365	9.559	9.721	10.450	12.104	14.046
	Son %20	14.446	16.398	18.045	19.376	16.858	19.177	20.178	24.810
TRA	Toplam	3.958	5.970	6.150	5.941	6.429	7.109	7.338	8.521
	İlk %20	1.225	1.739	1.716	1.770	1.982	2.319	2.353	2.744
	İkinci %20	2.095	3.018	2.889	3.009	3.253	3.833	3.864	4.535
	Üçüncü %20	3.118	4.633	4.421	4.378	4.785	5.386	5.478	6.238
	Dördüncü %20	4.562	6.575	6.544	6.656	7.040	7.683	8.043	9.132
	Son %20	8.839	13.951	15.259	13.895	15.118	16.377	17.000	19.979
TRB	Toplam	3.720	5.001	5.301	5.465	6.174	6.492	6.999	7.740
	İlk %20	1.095	1.643	1.798	1.762	1.987	1.918	2.269	2.647
	İkinci %20	1.945	2.694	2.769	2.824	3.130	3.227	3.832	4.302
	Üçüncü %20	2.764	3.656	3.709	3.848	4.311	4.543	5.276	5.990
	Dördüncü %20	4.114	5.202	5.500	5.684	6.261	6.709	7.607	8.604
	Son %20	8.730	11.851	12.819	13.265	15.240	16.093	16.048	17.177
TRC	Toplam	2.751	3.591	4.193	4.655	5.144	5.418	5.870	6.920
	İlk %20	877	1.272	1.387	1.400	1.674	1.676	1.940	2.358
	İkinci %20	1.447	2.142	2.263	2.430	2.702	2.861	3.277	3.854
	Üçüncü %20	2.053	2.819	3.117	3.409	3.708	4.064	4.614	5.271
	Dördüncü %20	2.983	3.704	4.354	4.939	5.380	5.954	6.411	7.388
	Son %20	6.403	8.029	9.856	11.119	12.298	12.545	13.142	15.736

Kaynak:TÜİK, 2015g.

En yüksek gelire sahip %20'lik nüfus dilimi ile en düşük %20'lik grubun gelir oranına bakıldığında, 7,28 kat ile TRA; 7,11 kat ile TR6; 7,09 kat ile TR5; en düşük ve yüksek gelirli %20'lik dilimler arası gelir farkının en fazla olduğu bölgelerdir. 4,92 kat ile TR9; 5,01 kat ile TR4; 5,41 kat ile TR8; 5,44 kat ile TR2 ise en düşük ve yüksek gelirli %20'lik dilimler arası gelir farkının en az olduğu bölgelerdir.

Bölgeler arası gelişmişlik düzeyinin önemli bir göstergesi de kurumsal olmayan nüfusun işgücü durumu ve istihdamın iktisadi faaliyet kolları arasındaki oransal dağılımıdır. Tablo-42'de 2014 yılı için kurumsal olmayan sivil nüfus içindeki toplam işgücü, istihdam edilenler, işsizler ve işsizlik oranı gibi göstergeler, bölgeler düzeyinde verilmektedir. Kurumsal olmayan nüfusun 15 yaşın üzerindeki bölümü, çalışma imkanı olan nüfusu temsil etmektedir. 2014 yılında Türkiye'de 28.786.000 kişiden oluşan işgücü çalışma çağındaki nüfusun %50,5'ine eşittir. İşgücünün

25.933.000'i istihdam edilmekte; geriye kalan 2.853.000 kişi ise işsizdir. 2014 yılında işsiz nüfusun toplam işgücüne oranı (işsizlik oranı) %9,9'dur.

Tablo-42: Kurumsal Olmayan Nüfusun İşgücü Durumu (2014)

İBBS	15 ve daha yukarı yaştaki nüfus (bin)	İşgücü (bin)	İstihdam edilenler (bin)	İşsiz (bin)	İşgücüne katılma oranı (%)	İşsizlik oranı (%)	İstihdam oranı (%)	İşgücüne dahil olmayan nüfus (bin)
TR	56.986	28.786	25.933	2.853	50,5	9,9	45,5	28.200
TR10	10.982	5.785	5.096	688	52,7	11,9	46,4	5.197
TR21	1.269	714	660	54	56,3	7,6	52,0	555
TR22	1.329	638	602	36	48,0	5,6	45,3	691
TR31	3.265	1.746	1.504	243	53,5	13,9	46,1	1.518
TR32	2.232	1.204	1.117	87	53,9	7,2	50,0	1.028
TR33	2.277	1.192	1.145	47	52,3	3,9	50,3	1.085
TR41	2.881	1.421	1.333	88	49,3	6,2	46,3	1.460
TR42	2.652	1.445	1.301	145	54,5	10,0	49,0	1.207
TR51	3.898	2.010	1.779	231	51,6	11,5	45,6	1.888
TR52	1.663	817	771	46	49,1	5,6	46,4	846
TR61	2.182	1.224	1.122	102	56,1	8,3	51,4	958
TR62	2.840	1.397	1.247	150	49,2	10,7	43,9	1.443
TR63	2.125	921	779	142	43,3	15,4	36,7	1.204
TR71	1.105	536	494	41	48,5	7,7	44,7	570
TR72	1.734	831	752	80	47,9	9,6	43,3	903
TR81	798	420	395	25	52,6	6,0	49,5	378
TR82	587	312	292	20	53,2	6,5	49,8	274
TR83	2.054	1.023	960	64	49,8	6,2	46,7	1.031
TR90	1.972	1.043	979	65	52,9	6,2	49,6	929
TRA1	738	372	345	28	50,5	7,4	46,7	365
TRA2	736	403	390	14	54,8	3,4	53,0	332
TRB1	1.251	585	541	44	46,8	7,5	43,2	666
TRB2	1.311	636	550	86	48,5	13,5	42,0	675
TRC1	1.723	744	684	60	43,2	8,0	39,7	979
TRC2	2.088	884	730	153	42,3	17,4	35,0	1.205
TRC3	1.293	480	364	115	37,1	24,0	28,2	813

Kaynak: TÜİK, 2015h.

2014'te Türkiye genelinde istihdam oranı %45,5 iken, bu oranın en yüksek olduğu bölgeler %53 ile TRA2, %52 ile TR21, %51,4 ile TR61 ve %50,3 ile TR33'dür. İstihdam oranı en düşük bölgeler, %28,2 ile TRC3, %35 ile TRC2 ve %36,7 ile TR63 olarak sıralanmaktadır.

TRC2 ve TRC3 bölgelerinde çalışabilir yaştaki kurumsal olmayan nüfusun işgücüne katılma ve istihdam oranları nispeten düşüktür. Bu bölgelerin işsizlik

oranları da ülke ortalamasının yaklaşık 2 katıdır. Türkiye’de en yüksek işgücüne katılma oranına ise TR21 bölgesinde ulaşılmaktadır (%56,3). TRC3 (%24), TRC2 (%17,4) ve TR63 (%15,4) bölgelerinin yüksek işsizlik oranlarına sahip olduğu görülmektedir. En düşük işsizlik oranı %3,4 ile TRA2 bölgesinde iken %24 ile en yüksek işsizlik oranının olduğu bölge TRC3’tür.

Tablo-43: İşgücüne Dahil Olmayanların İşgücüne Dahil Olmama Nedenleri (bin, 15+ yaş, 2014)

İBBS	İşgücüne dahil olmayan nüfus	İş aramayıp çalışmaya hazır olanlar		Mevsimlik çalışanlar	Ev işleriyle meşgul	Öğrenci	Emekli	Çalışamaz halde	Diğer
		İş bulma ümidi olmayanlar	Diğer						
TR	28.200	615	1.869	94	11.589	4.470	3.827	3.922	1.814
TR10	5.197	45	264	5	2.123	891	829	510	530
TR21	555	8	32	1	186	67	94	103	63
TR22	691	20	56	1	250	78	147	111	27
TR31	1.518	22	72	4	546	208	345	189	133
TR32	1.028	25	107	4	317	120	173	224	58
TR33	1.085	9	20	15	519	161	184	167	11
TR41	1.460	11	72	3	670	223	295	134	51
TR42	1.207	20	76	4	505	184	156	172	92
TR51	1.888	8	139	2	872	330	370	125	42
TR52	846	14	74	2	356	130	92	126	51
TR61	958	34	94	3	256	140	129	186	117
TR62	1.443	60	170	3	493	196	151	211	159
TR63	1.204	42	62	11	523	181	86	179	119
TR71	570	11	24	2	277	98	75	75	9
TR72	903	5	43	2	429	161	114	118	30
TR81	378	6	34	1	158	48	59	52	20
TR82	274	8	22	0	75	32	43	78	17
TR83	1.031	21	69	10	352	173	132	218	56
TR90	929	29	34	3	334	172	109	224	24
TRA1	365	3	6	1	174	79	30	63	8
TRA2	332	40	45	1	111	50	5	52	29
TRB1	666	44	87	2	234	125	48	106	21
TRB2	675	38	67	0	306	123	21	106	14
TRC1	979	14	38	2	525	162	73	119	45
TRC2	1.205	46	112	9	588	194	40	166	50
TRC3	813	34	51	2	409	143	26	109	38

Kaynak: TÜİK, 2015k.

Tablo-43’te Türkiye’de işgücüne dahil olmama nedenlerine göre işgücüne dahil olmayanların bölgesel dağılımı görülmektedir. İşsiz veya istihdamda

bulunmayan kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus, işgücüne dahil olmayanlar olarak adlandırılmaktadır. Bu grup, TÜİK tarafından, iş aramayıp çalışmaya hazır olanlar, iş bulma ümidi olmayanlar, mevsimlik çalışanlar, ev işleriyle meşgul olanlar, öğrenciler, emekliler, çalışamaz haldekiler ve diğer kategorisinde değerlendirilen ailevi, kişisel ve başka nedenler ile iş aramayan ve iş başı yapmaya da hazır olmayanlar şeklinde tasnif edilmektedir.

Ev işleriyle meşgul olma, Türkiye’de işgücüne dahil olmama nedenleri arasında en fazla rastlanan nedendir. Düzey-2 bölgelerinin tamamında ev işleriyle meşgul olma işgücüne dahil olmama nedenleri arasında birinci sıradadır. İşgücüne dahil olmama nedenleri arasındaki ev işleriyle meşgul olma, ülke genelinde %42 oranında bir paya sahipken öğrenci olma, %16’lık payla ikinci sıradadır. İstihdam edilmeyenler arasında ev işleriyle meşgul olanlarınoransal olarak en fazla bulunduğu bölgeler %53,6 ile TRC1; %48,7 ile TRC2; %50,3 ile TRC3’dür. TR82 %27,4 ve TR61 %26,7’lik payı ile ev işleriyle meşgul olduğundan dolayı çalışmayanların en az bulunduğu bölgelerdir.

Türkiye’de istihdamın sektörel yapısındaki gelişmeler incelendiğinde, yıllar itibarıyla hizmetler ve sanayi sektörünün toplam istihdam içerisindeki payı artarken, tarım sektörü istihdam payında düşüş gözlenmektedir. Ayrıca istihdamdaki nüfusun tarım, sanayi ve hizmet sektörüne ilişkin dağılımında bölgesel farklılıklar dikkat çekmektedir. Tablo-44’te, Türkiye’de ve Düzey-2 bölgelerinde, 15 ve daha yukarı yaştaki istihdam edilen nüfusun iktisadi faaliyet kollarına göre dağılımı sunulmaktadır. 2014 yılı itibarıyla hizmetler sektörünün istihdam payı %51 iken, sanayi sektörünün %27,9, tarımın ise %21,1’dir.

Toplam istihdam içinde tarım sektörünün payı en yüksek bölgeler, sırasıyla, %59,6 ile TRA2, %50,8 ile TRA1 ve %46,9 ile TRB2 iken, tarımsal istihdam oranı en düşük bölgeler, %0,5 ile TR10, %3 ile TR51, %10,5 ile TR31’dir. Toplam istihdam içinde sanayi sektörü payı en yüksek bölgeler, sırasıyla, %43,3 ile TR41, %39,9 ile TR21 ve %36,7 ile TR10 iken, en düşük bölgeler %11,9 ile TRA1, %14 ile TRA2 ve %14,6 ile TR61 olarak sıralanmaktadır.

Tablo-44: İstihdam Edilenlerin İktisadi Faaliyet Kolları (15+ yaş, 2004-2014)

İBBS	Yıllar	Toplam (bin kişi)	Tarım (bin kişi)	Sanayi (bin kişi)	Hizmet (bin kişi)	Tarım (%)	Sanayi (%)	Hizmet (%)
TR	2004	19.632	5.713	4.885	9.033	29,1	24,9	46,0
	2014	25.933	5.470	7.227	13.235	21,1	27,9	51,0
TR10	2004	3.521	16	1.490	2.015	0,5	42,3	57,2
	2014	5.096	28	1.870	3.198	0,5	36,7	62,8
TR21	2004	514	176	136	201	34,3	26,5	39,1
	2014	660	129	263	267	19,6	39,9	40,4
TR22	2004	541	258	84	199	47,7	15,6	36,8
	2014	602	186	128	288	30,9	21,3	47,8
TR31	2004	1.045	113	386	546	10,8	36,9	52,2
	2014	1.504	158	477	869	10,5	31,7	57,8
TR32	2004	945	378	206	361	40,0	21,8	38,2
	2014	1.117	328	270	518	29,4	24,2	46,4
TR33	2004	1.004	502	183	320	50,0	18,2	31,9
	2014	1.145	449	259	437	39,2	22,6	38,1
TR41	2004	1.051	221	436	395	21,0	41,4	37,6
	2014	1.333	143	577	612	10,8	43,3	45,9
TR42	2004	736	90	263	382	12,3	35,7	51,9
	2014	1.301	238	474	589	18,3	36,5	45,3
TR51	2004	1.155	41	275	838	3,6	23,8	72,6
	2014	1.779	54	458	1.267	3,0	25,7	71,3
TR52	2004	578	220	128	231	38,0	22,1	40,0
	2014	771	198	224	350	25,6	29,0	45,3
TR61	2004	799	242	129	429	30,2	16,1	53,7
	2014	1.122	311	163	647	27,7	14,6	57,7
TR62	2004	881	223	200	458	25,3	22,7	52,0
	2014	1.247	263	297	688	21,1	23,8	55,1
TR63	2004	584	170	123	290	29,1	21,2	49,7
	2014	779	168	230	381	21,6	29,6	48,8
TR71	2004	402	209	47	146	52,1	11,7	36,3
	2014	494	170	88	237	34,3	17,8	47,9
TR72	2004	537	201	118	218	37,4	22,0	40,6
	2014	752	199	193	360	26,4	25,7	47,9
TR81	2004	309	97	86	126	31,3	27,7	40,8
	2014	395	152	93	149	38,5	23,7	37,8
TR82	2004	183	67	33	83	36,5	18,2	45,4
	2014	292	136	46	110	46,6	15,7	37,6
TR83	2004	1.041	575	119	347	55,2	11,4	33,3
	2014	960	385	198	377	40,1	20,6	39,3
TR90	2004	1.096	680	92	324	62,0	8,4	29,6
	2014	979	437	171	370	44,7	17,5	37,8
TRA1	2004	393	277	15	102	70,5	3,8	26,0
	2014	345	175	41	128	50,8	11,9	37,3
TRA2	2004	299	189	15	95	63,3	4,9	31,8
	2014	390	232	55	103	59,6	14,0	26,4
TRB1	2004	365	128	51	185	35,2	14,0	50,7
	2014	541	171	98	273	31,5	18,1	50,4
TRB2	2004	355	190	31	135	53,5	8,6	38,0
	2014	550	258	106	187	46,9	19,2	34,0

TRC1	2004	472	101	136	235	21,5	28,9	49,8
	2014	684	128	229	328	18,7	33,4	47,9
TRC2	2004	485	195	65	225	40,2	13,5	46,4
	2014	730	285	145	300	39,0	19,9	41,1
TRC3	2004	341	155	38	148	45,3	11,1	43,4
	2014	364	89	73	202	24,4	20,2	55,4

Kaynak:TÜİK, 2015i ve TÜİK, 2015af,*İnşaat sektörü, sanayi sektörü içinde değerlendirilmiştir.

Toplam istihdam içinde hizmet sektörü payının en yüksek olduğu bölgeler, %71,3 ile TR51, %62,8 ile TR10 ve %57,7 ile TR61 iken en düşük bölgeler ise, %26,4 ile TRA2, %34 ile TRB2 ve %37,3 ile TRA1'dir.

Tablo-45: İstihdam Edilenlerin İşteki Durumu (15+ yaş, 2014)

İBBS	İstihdam edilenler (bin)	Ücretli veya yevmiyeli (bin)	İşveren ve kendi hesabına (bin)	Ücretsiz aile işçisi (bin)	Ücretli veya yevmiyeli (%)	İşveren ve kendi hesabına (%)	Ücretsiz aile işçisi (%)
TR	25.933	17.125	5.652	3.155	66,04	21,79	12,17
TR10	5.096	4.201	836	60	82,44	16,41	1,18
TR21	660	446	145	68	67,58	21,97	10,30
TR22	602	339	167	97	56,31	27,74	16,11
TR31	1.504	1.085	317	102	72,14	21,08	6,78
TR32	1.117	659	274	184	59,00	24,53	16,47
TR33	1.145	607	275	263	53,01	24,02	22,97
TR41	1.333	1.038	216	79	77,87	16,20	5,93
TR42	1.301	889	274	138	68,33	21,06	10,61
TR51	1.779	1.484	245	49	83,42	13,77	2,75
TR52	771	460	207	105	59,66	26,85	13,62
TR61	1.122	654	290	177	58,29	25,85	15,78
TR62	1.247	854	273	121	68,48	21,89	9,70
TR63	779	518	180	82	66,50	23,11	10,53
TR71	494	261	129	105	52,83	26,11	21,26
TR72	752	459	165	127	61,04	21,94	16,89
TR81	395	198	100	97	50,13	25,32	24,56
TR82	292	126	74	92	43,15	25,34	31,51
TR83	960	468	252	239	48,75	26,25	24,90
TR90	979	443	355	180	45,25	36,26	18,39
TRA1	345	141	98	106	40,87	28,41	30,72
TRA2	390	131	108	151	33,59	27,69	38,72
TRB1	541	303	130	108	56,01	24,03	19,96
TRB2	550	244	129	178	44,36	23,45	32,36
TRC1	684	451	167	65	65,94	24,42	9,50
TRC2	730	418	171	142	57,26	23,42	19,45
TRC3	364	248	75	41	68,13	20,60	11,26

Kaynak:TÜİK, 2015j.

2013'te ülke genelinde istihdam edilenlerin toplamı 25.933.000'dir. Ücretli/yevmiyeli, kendi hesabına çalışma ve ücretsiz aile işçileri olmak üzere,

istihdam statüsü bağlamında ülkede istihdam edilenlerin 17.125.000'ini ücretliler, 5.652.000'ini işveren ve kendi hesabına çalışanlar, 3.155.000'i ücretsiz aile işçileridir. Buna göre ücretliler toplam istihdam içinde %66'lık pay ile en büyük grubu meydana getirmektedir. İşveren ve kendi hesabına çalışanların payı %21,8 iken ücretsiz aile işçilerinin payı %12'dir.

2013 yılında istihdam edilenler arasında ücretli ve yevmiyeli çalışan oranı en yüksek bölgeler %83,4 ile TR51 ve %82,4 ile TR10'dur. Bu iki bölgede istihdamın sektörel dağılımı sanayi ve ticaret ağırlıklı olması nedeniyle ücretsiz aile işçisi sayısı düşüktür. Ücretli ve yevmiyeli çalışan oranı en düşük bölgeler ise, %33,6 ile TRA2, %40,8 ile TRA1 bölgesidir. TR90, istihdam edilenler arasında işveren ve kendi hesabına çalışan oranı en yüksek olan bölgedir (%36,26). TR51 bölgesi, %13,7 ile istihdam edilenler arasında işveren ve kendi hesabına çalışan oranı en düşük olan bölgedir. TRA2 bölgesi ise, istihdam edilenler arasında ücretsiz aile işçisi olarak çalışan oranı en yüksek olan bölgedir (%38,7).

Türkiye'de istihdamın sektörel dağılımı göstermektedir ki, kırsal yapının egemen olduğu bölgelerde tarım sektöründe çalışanların ve ücretsiz aile işçilerinin toplam istihdam içerisindeki payı görece olarak yüksektir. Ekonomik faaliyetleri sanayi ve hizmetler sektörlerinde yoğunlaşan bölgelerde istihdam göstergeleri sanayi ve hizmet ağırlıklı bir dağılım sergilemektedir. Toplam istihdam içinde ücretli çalışanların, işverenlerin ve ücretsiz aile işçilerinin payları ise, bölgelerin temel ekonomik faaliyetlerinin farklılık sergilediğine işaret etmektedir. İstihdam gelişmeleri incelendiğinde, ücretli çalışanların ve işverenlerin payları arttıkça istihdamın ağırlıklı olarak hizmetler ve sanayi sektöründe yoğunlaştığı gözlenmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: TÜRKİYE’DE KENTSEL YOKSULLUĞUN BÖLGELER DÜZEYİNDE ANALİZİ

Çalışmanın bu bölümünde, Türkiye’de bölgesel düzeyde kentsel yoksulluğun belirleyicileri ve bölgeler arasındaki mekansal etkileşimin ekonometrik analizi üzerinde durulacaktır. Mekansal bağımlılığın varlığının araştırılması ve bölgeler arasındaki mekansal etkilerin de hesaba katılmasıyla bölgesel düzeyde kentsel yoksulluğa etki eden faktörlerin belirlenmesinde ekonometrik modelleme tekniği olarak mekansal panel veri analizinden faydalanılacaktır. Bu bakımdan, kentsel yoksulluğun belirleyicilerinin analizinden önce, mekansal ekonometri ve mekansal panel veri modellerinin tahmini ile ilgili bilgiler verilecektir.

3.1. İlgili Literatüre Genel Bakış

Bu kısımda dünyada ve Türkiye’de çeşitli yöntemlerle analiz edilmeye çalışılan kentsel yoksulluk literatürüne ilişkin çalışmalardan örnekler verilecektir. Kentsel yoksulluk konulu akademik araştırmaların neredeyse tamamı kesit veri analizi kullanmakta; daha çok işsizlik ve eğitim değişkenlerine yoğunlaşmaktadır. Yoksulluğun ölçülmesinde yoksulluk sınırı, yoksul sayısı ve yoksulluk oranı gibi ölçütler ele alınırken, gelir dağılımı çalışmalarında gini katsayısından yararlanılmaktadır. Ampirik çalışmalarda araştırmacıların kullandıkları değişkenler benzer olsa da ülke niteliklerinin birbirinden farklı olması, elde edilen bulguların farklı olmasına neden olmuştur.

Tablo-46: Literatür Özeti

Yazar	Ülke/Yıllar	Kullanılan Yöntem	Temel Bulgular
Mok vd (2007)	Malezya, 2005	Lojistik regresyon analizi	Hanede 15 yaş altı çocuk sayısı, yetişkin erkek ve kadın sayısı, hane üyelerinin kente göçle gelmiş olması ve hane reisinin eğitim durumu yoksulluk üzerinde etkilidir.
Viet vd. (2010)	Vietnam, 2009	Lojistik regresyon analizi	Eğitim düzeyi, kentsel yoksulluğun en önemli belirleyicisidir. Sağlık sorunları gelir düzeyini olumsuz etkilemekte; sağlık güvencesine sahip olanların yoksullukla karşılaşma riskinin azalmaktadır. Özel sektörde çalışanların kamuda çalışanlara göre, tarım sektöründe çalışanların ise sanayi ve hizmet sektörlerinde çalışanlara göre daha fazla yoksulluk riski taşımaktadır.
Awan ve Iqbal (2010)	Pakistan, 2008	Lojistik regresyon analizi	Kentsel yoksulluğu eğitim düzeyi ve kamu hizmetlerine erişim negatif etkilemektedir.
Fissuh vd. (2008)	Eritre, 1996-1997	Dogev modeli	Eğitimin yoksulluk üzerinde güçlü ve negatif bir etkisi olduğu gözlenmiş; hane reisi kadın olan ve kalabalık hanelerde kentsel yoksulluk riskinin arttığı saptanmıştır.
Fan vd. (2005)	Çin, 1992-1998; Hindistan, 1970-1997	Panel veri analizi	Hem tarım hem de sanayi sektörü geliştikçe, kentsel yoksulluk azalmaktadır.
Arimah (2010)	Afrika, Asya ve Latin Amerika, 2001	Çoklu regresyon yöntemi	Afrika, Asya ve Latin Amerika verileri tek modelle analiz edildiğinde, kişi başına milli gelir ve dolaşımdaki para miktarı, ağır borçlu ülke grubunda olup olmama, kentsel nüfus artış oranı, borç servis oranı ve emlak satış işlemlerine harcanan zaman, kentsel yoksulluğu etkileyen değişkenler olarak belirlenmiştir.
Fan vd. (2001)	Çin, 1992-1998	Eşzamanlı eşitlik modeli	Kentsel yoksulluğu gıda fiyatları ve gini katsayısı pozitif, kişi başına gelir negatif etkilemektedir.
Fan (2002)	Hindistan, 1970-1995	Eşzamanlı eşitlik modeli	Kentsel yoksulluğu gıda fiyatları ve gini katsayısı pozitif, kişi başına gelir negatif etkilemektedir.
Chaudhry vd. (2006)	Pakistan, Multan, 2006	Logit model	Bağımlılık oranı, hane reisinin enformel sektörde çalışıyor olması, evde oda başına düşen hanehalkı sayısı gibi etkenler kentsel yoksulluğu artıran; işgücüne katılım oranı, kadınların işgücüne katılım oranı, hane reisinin okur-yazar olması, hane reisinin fiziksel malvarlığına sahip olması, içme suyu, kanalizasyon, karayolu altyapısı gibi imkanlara erişebilmesi ise, kentsel yoksulluğu azaltan faktörler olarak belirlenmiştir.
Seetanah vd. (2009)	GÜ, 1980-2005	Panel veri, dinamik panel veri ve Granger nedensellik analizi	Okuryazarlık oranı, kamu harcamaları, iktisadi büyüme, ihracat hacmi, tarım sektörünün GSYİH'deki payı, doğrudan yabancı yatırımlar, bin kişiye düşen telefon hat sayısındaki artış kentsel yoksulluğu azaltan; enflasyon ve işsizlik oranı ise kentsel yoksulluğu artıran faktörler olarak belirlenmiştir.
Barnes (2004)	Chicago, 1980 ve 1987 yılları,	Çoklu lojistik regresyon analizi	Komşuluk, akrabalık ve arkadaşlık ilişkileri ile konut fiyatı gibi faktörlerin kentlerde tasarruf ve yatırım kararları üzerinde etkili olduğu görülmüştür.
Adetunji (2012)	Nijerya'nın Osogbo Ile-Ife ve Ilesa kentleri, 2011	Doğrusal regresyon analizi	Kentsel yoksulluk ile toplam harcama düzeyi ve alternatif yollardan elde edilen gelir arasında pozitif; hanehalkı büyüklüğü arasında ise ters yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır.
Doğan ve Çelik (2012)	Diyarbakır, 2012	Temel bileşen analizi	Kentsel yoksulluk algısı iktisadi sorunlar arttıkça artmakta, hane büyüklüğü arttıkça azalmaktadır.
Taş vd (2012)	Ankara, 2012	Korelasyon ve regresyon analizi	İşsizlik, eğitimsizlik ve tembelliğin kentsel yoksulluğun en önemli belirleyicileri olduğu saptanmıştır

Mok vd (2007), lojistik regresyon analizi³ yardımıyla 2005 yılı için, Malezya’da kentsel yoksulluğun belirleyicilerini incelemiştir. Araştırma sonucunda, logit regresyon modelinin, kentsel yoksulluğu yaklaşık %94,8 oranında tahmin ettiği görülmüş; hanede 15 yaş altı çocuk sayısı, yetişkin erkek ve kadın sayısı, hane üyelerinin kente göçle gelmiş olması ve hane reisinin eğitim durumu gibi değişkenler, istatistiksel olarak anlamlı çıkmış; ülkenin doğusunda ve batısında ikamet edenlerin yoksulluk riski altında olduğu saptanmıştır.

Viet vd. (2010), 2009 yılında yapılan Vietnam Yaşam Standartları Anketi verilerinden yararlanarak Vietnam’da iki kent merkezinde yoksulluğun belirleyicileri ile gelir ve harcama düzeyleri üzerinde etkili olan faktörleri lojistik regresyon analiziyle incelemiştir. Analiz sonucunda eğitimin, kentsel yoksulluğun en önemli belirleyicisi olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Göreli yoksulluk oranı temel alındığında, sağlık sorunlarının gelir üzerinde %5 olumsuz etki yaptığı; sağlık güvencesine sahip olanların yoksullukla karşılaşma riskinin azaldığı saptanmıştır. Özel sektörde çalışanların kamuda çalışanlara göre, tarım sektöründe çalışanların ise sanayi ve hizmet sektörlerinde çalışanlara göre daha fazla yoksulluk riski taşıdıkları belirlenmiştir. Eğitim düzeyi ile hanehalkı geliri ve tüketim harcamaları arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Tahmin sonuçları, hanehalkı büyüklüğünün artması ile hanede yaşlı, çocuk ve kadın oranının yükselmesi, gelir ve harcama düzeyini olumsuz etkileyen etkenler iken hanehalkının ücretli çalışması ya da tarım sektöründe istihdam edilmesinin düşük gelir veya daha az harcamaya neden olacağına; çalışanların çalışmayanlara göre daha fazla gelir ve harcama düzeyine sahip olacağına işaret etmektedir.

Awan ve Iqbal (2010), 2008 yılında 330 hanehalkıyla yapılan anket sonuçlarına dayanarak Pakistan’ın Sargodha kenti için kentsel yoksulluğu belirleyen faktörlerin etki düzeyini iki terimli lojistik regresyon analiziyle incelemiştir. Tahmin sonuçları, kentsel yoksulluk ile eğitim düzeyi ve kamu hizmetlerine erişim

---

³Lojistik regresyon, bağımlı değişkenin 0 ve 1 gibi ikili (binary) değer aldığı ya da iki mümkün değerden birine sahip olabileceği kategorik bir değişken olduğu durumlarda kullanılmaktadır (Tang et al., 2012: 115).

arasında negatif; hanehalkı büyüklüğü arasında ise pozitif ve istatistiksel olarak anlamsız bir ilişkiye işaret etmiştir.

Fissuh vd. (2008), Eritre'nin 12 büyük kentinde yaşanan yoksulluğun belirleyicilerini araştırmıştır. 1996-1997 yılları için Eritre Hanehalkı Geliri Harcama Anketi ile elde edilen veri setinden oluşan 3.712 gözlem ve Dogev modeli kullanılarak tüketime ve gelire dayalı yaklaşımlarla aşırı ve orta düzeyli olmak üzere iki çeşit yoksulluk oranı hesaplanmıştır. Bu çalışmada, eğitimin yoksulluk üzerinde güçlü ve negatif bir etkisi olduğu gözlenmiş; hane reisi kadın olan ve kalabalık hanelerde kentsel yoksulluk riskinin arttığı saptanmıştır.

Fan vd. (2005), Çin için 1992-1998, Hindistan için 1970-1997 dönemine ilişkin verileri kullanarak GSMH'de tarım ve sanayi payının büyüklüğü ile kentsel/kırsal yoksulluk arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Panel veri analizi, sabit etkiler, maksimum olabilirlik ve genelleştirilmiş en küçük kareler yöntemlerine göre ayrı ayrı yapılmıştır. Çin için kurulan modelde, sadece genelleştirilmiş en küçük kareler yöntemi kullanıldığında, açıklayıcı değişkenler istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Buna göre, hem tarım sektörü hem de sanayi sektörü geliştikçe, kentsel yoksulluk azalmaktadır. Hindistan için kurulan model, bütün yöntemlerde benzer sonuçlar ortaya koymuştur. Buna göre, açıklayıcı değişkenlerden tarım sektörünün kentsel yoksulluk üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etkisinin olmadığı; sanayi sektöründeki büyümenin ise kentsel yoksulluğu azalttığı sonucuna varılmıştır.

Arimah (2010), Afrika, Asya ve Latin Amerika'daki ülkeleri kapsayan çalışmada, 2001 yılı için çoklu regresyon yöntemiyle kentlerin çöküntü alanlarında yaşayan nüfus üzerinde belirleyici olan faktörleri analiz etmiştir. Afrika ülkelerinde gecekonduda yaşayan nüfus ile kişi başına milli gelir, dolaşımdaki para miktarı ve sağlık harcamaları arasında negatif; gini katsayısı, kentsel nüfus, ağır borçlu ülke grubunda olup olmama gibi unsurlar ile pozitif bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Asya ülkelerinde gecekonduda nüfusu ile kişi başına milli gelir ve dolaşımdaki para miktarı arasında negatif; borç servis oranı ve kentsel nüfusun artış oranı ile pozitif ilişki olduğu saptanmıştır. Latin Amerika ülkelerinde gecekonduda yaşayan nüfus ile kişi başına milli gelir, iktisadi büyüme ve sağlık harcamaları arasında negatif; gini katsayısı ve kentsel nüfus yoğunluğu arasında pozitif ilişki

olduğu tespit edilmiştir. Afrika, Asya ve Latin Amerika verileri tek modelle analiz edildiğinde ise, kişi başına milli gelir ve dolaşımdaki para miktarı, ağır borçlu ülke grubunda olup olmama, kentsel nüfus artış oranı, borç servis oranı ve emlak satış işlemlerine harcanan zaman, kentsel yoksulluğu etkileyen değişkenler olarak belirlenmiştir.

Fan vd. (2001), 1992-1998 dönemine ilişkin verilerle, Çin için kentsel yoksulluğun belirleyicilerini araştırmıştır. Çalışmada yoksulluk sınırının günlük 1,5 ABD doları ve 2 ABD doları olarak kabul edildiği ayrı ayrı 2 model oluşturulmuştur. İki modelde de gıda fiyatları ve gini katsayısı ile kentsel yoksulluk arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif ilişki; kişi başına gelir ile kentsel yoksulluk arasında ise, istatistiksel olarak anlamlı ve negatif ilişki saptanmıştır. Fan (2002), Hindistan için 1970-1995 dönemine ilişkin gıda fiyatları ve gini katsayısı ile kentsel yoksulluk arasında pozitif; kişi başına gelir ile kentsel yoksulluk arasında ise negatif bir ilişki olduğunu göstermiştir.

Rani (2013), regresyon analizini kullanarak kişi başına düşen gelir ve hane reisinin eğitim durumu ile kentsel yoksulluk arasında negatif; gini katsayısı, geçici olarak çalışan kesimin toplam çalışan sayısına oranı ve dezavantajlı kesimlerin toplam nüfusa oranı ile kentsel yoksulluk arasında pozitif ilişki olduğunu göstermiştir. Aynı çalışmada aşamalı regresyon analizinde ise kişi başına düşen gelir ile kentsel yoksulluk arasında negatif; gini katsayısı ve geçici olarak çalışan kesimin toplam çalışan sayısına oranı ile kentsel yoksulluk arasında pozitif ilişki olduğu bulunmuştur.

Chaudhry vd. (2006), 2006 yılı hanehalkı anketinden yola çıkararak Pakistan'ın en büyük kentlerinden biri olan Multan için yaptığı çalışmada, logit modelini kullanarak kentsel yoksulluğu etkileyen faktörleri tespit etmiştir. Bağımlılık oranı, hane reisinin enformel sektörde çalışıyor olması, evde oda başına düşen hanehalkı sayısı gibi etkenler kentsel yoksulluğu artıran; işgücüne katılım oranı, kadınların işgücüne katılım oranı, hane reisinin okur-yazar olması, hane reisinin fiziksel malvarlığına sahip olması, içme suyu, kanalizasyon, karayolu altyapısı gibi imkanlara erişebilmesi ise, kentsel yoksulluğu azaltan faktörler olarak belirlenmiştir.

Seetanah vd. (2009), 1980-2005 döneminde 20 gelişmiş ülke için panel veri, dinamik panel veri ve Granger nedensellik analizi ile başta ulaştırma altyapısı olmak üzere, çeşitli etkenlerin kentsel yoksulluk üzerindeki etkilerini incelemiştir. Panel veri analizinde, her birinin bağımlı değişkeni kentsel yoksulluk indeksi olan 3 modelde, okuma yazma oranı, enflasyon oranı, işsizlik oranı, GSYİH, ihracatın GSYİH içindeki payı, tarım sektörünün GSYİH içindeki payı, doğrudan yabancı yatırım miktarı ortak bağımsız değişkenler olarak seçilmiştir. Kamu harcamaları, doğumda yaşam beklentisi oranı, para arzının (M2) GSYİH'deki payı, bin kişiye düşen sabit telefon hattı, karayolu uzunluğu değişkenlerine de modellerde yer verilmiştir.

Barnes (2004), Chicago kentsel alanında yaşayan yoksulların tasarruf, yatırım ve konut alma davranışlarını, 1980 ve 1987 yıllarında yapılan hanehalkı anketi verilerine dayanarak incelemiştir. Yoksulluğun konut sahibi olma üzerindeki etkisi çoklu lojistik regresyon analizi kullanılarak araştırılmıştır. Komşuluk, akrabalık ve arkadaşlık ilişkileri ile konut fiyatı gibi faktörlerin tasarruf ve yatırım kararları üzerinde etkili olduğu görülmüştür.

Adetunji (2012), 2011 yılında 210 hanehalkıyla yapılan anket sonuçlarına dayanarak Nijerya'nın Osogbo Ile-Ife ve Ilesa kentleri için kentsel yoksulluğu belirleyen faktörleri doğrusal regresyon analiziyle incelemiştir. Tahmin sonuçları, kentsel yoksulluk ile toplam harcama düzeyi ve alternatif yollardan elde edilen gelir arasında pozitif; hanehalkı büyüklüğü arasında ise ters yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiye işaret etmiştir.

Doğan ve Çelik (2012), Diyarbakır kent merkezindeki yoksulluk algısı ve profilinin iktisadi boyutlarını ortaya koymak için, görece yüksek yoksulluk düzeyi ile ön plana çıkan 14 mahallede yaşayan 3.000 hanenin temsilcileriyle yüz yüze görüşerek saha çalışması yürütmüştür. Elde ettiği sonuçları toplulaştırılarak genelleştirmiş ve temel bileşen analizine tabi tutarak doğrusal regresyon analizi ve pearson korelasyon yöntemi ile değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Regresyon analizi sonuçlarına göre, yoksulluk algısı iktisadi sorunlar arttıkça artmakta, hane büyüklüğü arttıkça azalmaktadır.

Taş vd (2012), Ankara kentsel alanında 2012 yılı için, 3.000 hanehalkı üzerinde 7.452 bireye uygulanan anket yardımıyla yoksulluğun ekonomik ve sosyal nedenlerini araştırmıştır. Çalışmada, korelasyon ve regresyon analizi kullanılarak işsizlik, eğitimsizlik ve tembelliğin kentsel yoksulluğun en önemli belirleyicileri olduğu saptanmıştır. Bunun yanında, Ankara'nın nüfusu 20,000'den büyük olan 16 ilçesi için yıllık eşdeğer hanehalkı medyan gelirinin %50'si esas alınarak hesaplanan görelî yoksulluk oranına göre kentsel yoksulluk haritası çıkarılmıştır. Buna göre, kentsel alan bazlı görelî yoksulluğun en yüksek olduğu ilçeler, Akyurt, Elmadağ ve Kazan iken, en düşük olduğu ilçeler, Etimesgut, Çankaya, Yenimahalle, Çubuk ve Polatlı olarak tespit edilmiştir.

3.2. Mekansal Ekonometri

Ekonometrinin bir alt dalı olarak 1970'lerin sonlarından itibaren gelişme gösteren mekansal ekonometri uygulamaları, başlangıçta bölge, kent ve gayrimenkul ekonomisi gibi alanlarda kullanılmış; ekonometrik çalışmalarda uzun bir süre ihmal edilmiştir. Bununla beraber, istatistik alanında, mekansal stokastik süreçler ve mekansal etkiler, başta Whittle (1954) olmak üzere, Besag (1974), Besag ve Moran (1975), Ord (1975) ve Ripley (1981) tarafından dikkate alınmıştır (Anselin, 2009: 5).

Coğrafi konumlar arasındaki etkileşimler, hem uygulamalı hem de teorik ekonometride giderek önem kazanmıştır. Anselin (1992), Anselin, and Florax (1995a), Anselin, and Rey (1997), Pace et al. (1998), mekansal ekonometrinin coğrafya alanında kullanıldığı çalışmalardandır. Zamanla mekansal ekonometri uygulamaları daha geniş alanlara yayılmıştır. Case (1991) talep analizi; Aten (1996) uluslararası ekonomi; Topa (1996) çalışma ekonomisi; Case, Rosen, and Hines (1993), Murdoch, Rahmatian, and Thayer (1993), Holtz-Eakin (1994), Brueckner (1998), kamu ekonomisi ve finans; Benirschka, and Binkley (1994), Murdoch, Sandler, and Sargent (1997), Nelson, and Hellerstein (1997), Bell, and Bockstael (1999) tarım ve çevre ekonomisi alanlarındaki çalışmalara örnektir. Mekansal ekonometri yardımıyla ekonometri alanında model belirleme, hesaplama, tahmin yürütme gibi konularda alternatif teknikler ortaya konmuştur. Conley (1996),

Driscoll, and Kraay (1998), Pinkse, and Slade (1998), Kelejian, and Prucha (1999a) geliştirilen yeni teknikleri içeren çalışmalardır (Anselin, 1999: 1).

Mekansal ekonometri alanındaki öncü çalışmalar arasında, Cliff, and Ord (1972, 1973, 1981), Hordijk (1974, 1979), Hordijk, and Paelinck (1976), Hordijk, and Nijkamp (1977), Blommestein, and Nijkamp (1986), Getis, and Boots (1978), Arora, and Brown (1979), Bennett (1979), Paelinck, and Klaassen (1979), Bartels, and Ketellapper (1979), Anselin (1980, 1987, 1988a, 1988b), Ripley (1981), Blommestein (1983, 1985), Diggle (1983), Bahrenberg, Fischer, and Nijkamp (1984), Nijkamp, Leitner, and Wrigley (1985), Upton, and Fingleton (1985), Foster, and Gorr (1986), Griffith (1988a, 1988b, 1990), Haining (1990), Cressie (1991), Anselin, and Florax (1995) sayılabilir. Bunun yanında, mekansal ekonometri, Anselin, and Bera (1998), Baltagi (2001), Mills, and Patterson (2006, 2009), Matyas, and Sevestre (2008), Anselin (2001, 2006), Anselin et al. (2008), Anselin, and Lozano-Gracia (2009), Rey, and Le Gallo (2009) vb ekonometri kitaplarına alt başlık olarak girmiş bulunmaktadır. Ayrıca, Baltagi (2001b), mekansal panel veri ekonometrisi başlıklı kapsamlı bir tartışmaya yer vermiştir.

Mekansal ekonometri, mekansal bağımlılığı dikkate aldığından geleneksel ekonometriden ayrılmaktadır (Anselin et al., 2008: 625). Geleneksel modeller, kesit ve panel veri yoluyla genel olarak birbirinden bağımsız olduğu kabul edilen gözlem veya bölgelerin analizinde kullanılmaktadır. Örneğin, regresyon modellerinde, bir bölgede yoksulluğu belirleyen unsurlar, komşu bölgenin özellikleri dikkate alınmadan, o bölgenin iktisadi koşullarına bağlı olarak hesaplanmaktadır. Bölgenin iktisadi yapısı komşu bölgeninkinden bağımsız olmadığından, geleneksel modellerle elde edilen sonuçların gerçekçi olmadığı vurgulanmaktadır. Gözlemlerin birbirinden bağımsız olma durumunun ihmal edilmesi ise, hesaplamaların ve tahminlerin yanlış ve tutarsız olmasına yol açmaktadır (LeSage, 2008: 20).

Mekansal alanlar kendi dışındaki birimlerden soyutlanmamış olduğu için mekansal etkileşimin dikkate alınması gerekmektedir. Geleneksel ekonometrik yöntemler, mekansal otokorelasyonun etkisini ayrıştıramamaktadır. Mekansal etkiye bağlı olarak oluşan kümelenmeleri de dikkate alan mekansal ekonometri, bu etkileri göz ardı ederek konumdan bağımsız tahminler yapan ekonometrik yöntemlerin

yetersizliklerini giderebilmektedir. Böylece, belirlenen ağırlık ile coğrafi yakınlığın da modellere eklenmesi ve mekansal etkilerin dikkate alınması, daha gerçekçi sonuçların ortaya çıkmasını sağlamaktadır.

3.2.1. Mekansal Etkiler

Gözlem yapılan mekanlar arasındaki yakınlıktan ötürü gözlemlerin birbiriyle ilişkili olma durumunun ortaya çıkması mekansal etki olarak ifade edilmektedir (Gerkman, 2010: 2). Harita üzerinde iki noktanın yakın olması durumunda, bir değişkenin gözlenen değerleri genellikle birbirine benzemektedir. Komşu olarak tanımlanan noktalar arasındaki mesafe arttıkça gözlenen değerler arasındaki benzerlik de azalmaktadır

Mekansal etkiler, mekansal bağımlılık ve mekansal heterojenlik olmak üzere iki farklı şekilde incelenmektedir (Anselin et al. 2008: 625). Mekansal bağımlılık, yatay kesit birimleri arasında gözlenen bağımlılığın özel bir durumudur. Farklı mekanlardaki rassal değişkenler arasındaki ilişki, mekandaki gözlemlerin coğrafi konumu tarafından belirlenmektedir. Zaman serilerindeki ilişkiye benzer şekilde, mekansal bağımlılığın incelenmesi özel yöntemler gerektirmektedir. Mekansal heterojenlik de geleneksel ekonometrik modellerdeki gözlenmiş ya da gözlenmemiş heterojenliğin özel bir durumudur. Mekansal bağımlılığın analizinden farklı olarak mekansal heterojenliğin incelenmesinde özel tekniklere ihtiyaç duyulmamaktadır (Anselin, 2009: 3).

Kesit birimler arasında karşılıklı ilişki sıfır olmadığında ortaya çıkan mekansal bağımlılık (Anselin et al., 2008: 627), biri bağımlı değişkenler arasındaki ilişkiyi ortaya koyan mekansal gecikme modeli; diğeri hatalar arasındaki ilişkiyi belirten mekansal hata modeli olmak üzere, iki farklı modelle belirlenmektedir. Bu iki modeldeki hataların testi sonucunda da, hangi modelin mekansal bağımlılığı tanımladığına karar verilmektedir (Gülel, 2013: 6).

Mekansal bağımlılık, ilk defa Tobler (1970: 236) tarafından ifade edilmiş olan “her şey birbiriyle ilişkilidir, fakat birbirine yakın olanlar uzaktakilerden daha çok birbiriyle ilişkilidir” yaklaşımına dayanmaktadır. Birbirlerine yakın olan bölgelerin benzer özelliklere sahip olmasından dolayı mekansal bağımlılık ortaya çıkmaktadır.

Mekansal bağımlılık, bölgelerin gelişmeleri ve sahip oldukları fonksiyonlar üzerinde önemli rol oynamaktadır.

Konumlar arası etkileşim ve komşuluk ilişkisini ifade eden ve konumlara ait değerlerin benzeşmesi olarak tarif edilen mekansal bağımlılık, zaman serileri analizinde ve gecikmesi dağıtılmış modellerde karşılaşılan bağımlılığa kısmi olarak benzemektedir. Zaman serileri analizinde elde edilen sonuçlar, kesit birimler arasındaki mekansal bağımlılık için geçerli olmamaktadır. Zaman serilerinde bağımlılık bir boyutludur ve geçmiş geleceği etkilemektedir. Oysa mekansal bağımlılık, uzaydaki çok yönlü bir bağımlılığın sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Zeren, 2011: 6).

Mekansal otokorelasyon, aşağıdaki gibi ifade edilmektedir (Viton, 2010: 3):

$$Cov(y_i, y_j) = E(y_i y_j) - E(y_i)E(y_j) \neq 0 \quad i \neq j \quad (3.1)$$

Burada i ve j , konumlara ait gözlemler; y_i ve y_j ise, i ve j mekanlarında ilgilenilen rasgele değişken değerleridir. Pozitif değerler, komşular arasında benzer değerleri; negatif değerler ise, birbirine benzer olmayan değerleri göstermektedir. Sıfır ise, mekansal bir ilişkinin olmadığı anlamına gelmektedir.

3.2.2. Mekansal Ağırlıklar

Mekanlar arasındaki ilişki mekansal ağırlık matrisi ile gösterilmektedir. Mekansal ekonometrik modellerde ağırlık matrisi kullanılmasının nedeni, bir mekanda gözlenen değişken ile başka bir mekanda gözlenen değişkeni konumlarına göre ilişkilendirmektir (Gülel, 2013: 7). Mekansal ilişkilerin sayısal olarak ifade edilmesini sağlayan ağırlık matrisi $N \times N$ boyutludur ve W ile gösterilmektedir. Matris elemanları sabit ve dışsaldır. Köşegen elemanlarının sıfır olduğu kabul edilen mekansal ağırlık matrisi aşağıdaki gibi gösterilmektedir (Chen, 2012: 66):

$$W = \begin{bmatrix} w_{11} & w_{12} & \dots & w_{1n} \\ w_{21} & w_{22} & & w_{2n} \\ \vdots & \ddots & & \vdots \\ w_{n1} & w_{n2} & & w_{nn} \end{bmatrix}$$

Mekansal ağırlık matrisleri coğrafi ağırlıklandırma ya da ekonomik mesafenin tanımlanması gibi alternatif yöntemleri temel alan yaklaşımlarla oluşturulmaktadır. Coğrafi ağırlıklandırmada sınırdaşlık ve uzaklık olmak üzere iki yöntem kullanılmaktadır (Anselin, 2001: 313). Konumlar arasındaki benzerlik veya ortak bir sınır paylaşımı sınırdaşlık matrisiyle, konumlar arasındaki uzaklık ise uzaklık matrisi ile ölçülmektedir (Zeren, 2011: 11).

Mekansal ağırlık matrisleri arasındaki seçim hem iktisadi hem de ekonometrik kriterlere göre yapılmaktadır. İktisadi beklentiye uygun tahminleri sağlayan ve istatistiksel olarak gerekli kriterleri sağlayan ağırlık matrisinde karar kılınmaktadır (Anselin et al., 2008: 648). Seçilen matris yardımıyla mekansal etkileşim modele dahil edilmekte ve matrise bağlı olarak tahmin aşamasına geçilmektedir.

3.2.2.1. Sınırdaşlığa Bağlı Ağırlıklar

Sınırdaşlığa bağlı oluşturulan ağırlık matrislerinde iki konumun ortak bir sınırının olup olması dikkate alınmaktadır. Konumlar s_i ve s_j olarak gösterilirse, iki konumun ortak bir sınırı paylaşması komşuluk ilişkisini ifade edecektir. s_i konumunun tüm komşuları $N(i)$ kümesi içerisinde gösterilsin. Ağırlık matrisinin elemanları aşağıdaki kriterlere göre belirlenir (Arbia, 2005: 37):

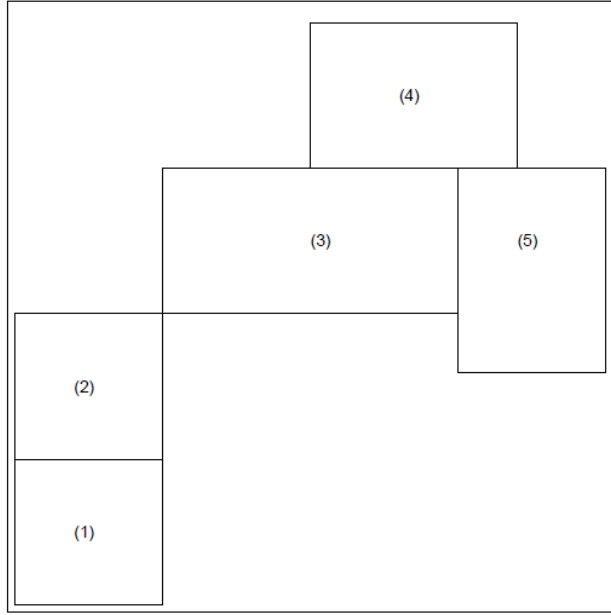
$$W_{ij} = \begin{cases} 1 & j \in N(i) \\ 0 & \text{diğer durum} \end{cases}$$

Buna göre, i ve j bölgeleri komşu ise, w_{ij} 1; komşu değilse, 0 değerini almaktadır. W mekansal komşuluk matrisi, genellikle $w_{ij}^s = w_{ij} / \sum_j w_{ij}$ olacak şekilde veya elemanları toplamını 1'e eşitleyecek biçimde standartlaştırılmaktadır (Anselin et. al., 2008: 628).

Anselin (1988c), sınır komşuluğunu satranç oyununa benzeterek farklı komşuluk tanımları geliştirmiştir. Bunlar, kale, fil ve vezir komşuluğudur. Kale komşuluğuna göre, $w_{ij}=1$ ise, bölgeler (i ve j) ortak bir kenar, fil komşuluğuna göre, $w_{ij}=1$ ise, i ile j ortak bir köşeyi; vezir komşuluğunda bölgeler ortak bir kenarı veya köşeyi paylaşmaktadır (Zeren, 2010: 23).

Şekil-2’de mekansal birimin harita üzerindeki konumu görülmektedir. Bölge sayısı 5 olduğundan 5x5 boyutlu bir mekansal ağırlık matrisi 25 elemandan meydana gelmektedir. Kale komşuluğuna göre; 3.bölge için W_{34} ve $W_{35}=1$ ’dir. Diğer satır elemanları sıfırdır. Fil komşuluğuna göre; 2.bölge için $W_{23}=1$ ’dir. Diğer satır elemanları sıfırdır. Vezir komşuluğuna göre; 3.bölge için W_{32} , W_{34} ve $W_{35}=1$ ’dir. Diğer satır elemanları sıfırdır (LeSage, 1999: 12).

Şekil-2: Mekansal Birimlerin Harita Üzerindeki Konumu

Şekil-2 için sırasıyla kale, fil ve vezir komşuluğuna göre ağırlık matrisi aşağıdaki gibidir:

$$W_{\text{kale}} = \begin{bmatrix} 0 & 1 & 0 & 0 & 0 \\ 1 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 1 & 0 & 1 \\ 0 & 0 & 1 & 1 & 0 \end{bmatrix} \quad W_{\text{fil}} = \begin{bmatrix} 0 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 \end{bmatrix} \quad W_{\text{vezir}} = \begin{bmatrix} 0 & 1 & 0 & 0 & 0 \\ 1 & 0 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 1 & 0 & 1 \\ 0 & 0 & 1 & 1 & 0 \end{bmatrix}$$

3.2.2.2. Uzaklığa Bağlı Ağırlıklar

Uzaklığa bağlı oluşturulan ağırlık matrislerinde iki konumun arasındaki uzaklık dikkate alınmaktadır. Uzaklığın bir fonksiyonu olan ağırlık matrisi şu şekilde gösterilmektedir (Arbia, 2005: 38):

$$W_{ij} = g[d_{ij}]$$

d_{ij} , i ve j konumları arasındaki uzaklıktır. g , uzaklığın ağırlıkların ters fonksiyonu olduğunu gösteren parametredir. Buna göre mekanlar arasındaki ilişki uzaklık arttıkça azalmaktadır.

Ağırlık matrisi elemanları belirlenirken farklı komşuluk tanımları da dikkate alınmaktadır. Örneğin, gravity komşuluk tanımına göre oluşturulan ağırlık matrisi şu şekildedir:

$$w_{ij} = d_{ij}^{-\alpha} > 0$$

Uzaklığa bağlı ağırlık matrisini belirlemede kullanılan bir başka komşuluk tanımı ise kritik değer komşuluğudur. Bu yaklaşımda konumlar arasındaki uzaklık için kritik bir değer belirlenmekte ve bu kritik değere göre mekansal ağırlık matrisinin elemanları saptanmaktadır. Buna göre ağırlık matrisi oluşturulurken aşağıdaki kriterler gözönüne alınmaktadır (Arbia, 2005: 37):

$$W_{ij} = \begin{cases} 1 & 0 \leq d_{ij} < d^* \\ 0 & \text{diğer durum} \end{cases}$$

d_{ij} , i ve j konumları arasındaki uzaklık; d^* ise kritik uzaklık değeridir.

3.2.3. Mekansal Regresyon Modelleri

Bir ekonometrik analize mekansal etkilerin dahil edilmesi mekansal gecikme (spatial lag model) ve mekansal hata (spatial error model) modelleri ile gerçekleştirilmektedir. Mekansal gecikme modeli, mekanlar arası genel bağımlılık yapısını açıklamaktadır. Bu modelde mekansal gecikme terimi, eşitliğin sağ tarafında ek bir bağımsız değişken olarak yer almaktadır. Mekansal hata modelinde ise mekansal bağımlılık, modelin hata teriminde içerilmekte ve farklı mekansal birimlerdeki hata terimlerinin ilişkili olduğunu göstermektedir (Gülel, 2013: 10).

y bağımlı değişkeni üzerinde coğrafi komşulara ait değişkenlerin etkisi olduğunu varsayan mekansal gecikme modeli, kısaca SAR şeklinde ifade edilip aşağıdaki şekilde tanımlanmaktadır (Anselin, 2001: 316):

$$y = \rho W y + X\beta + \varepsilon, \quad (3.2)$$

$$\varepsilon \sim N(0, \sigma^2 I_N) \quad (3.3)$$

Burada y, N×1 boyutlu kesit birimlerden oluşan bağımlı değişken vektörü; X, N×K boyutlu açıklayıcı değişken vektörüdür. W, mekansal özelliğe sahip birimler arasındaki uzaklığı veya komşuluğu ifade eden N×N boyutlu mekansal ağırlık matrisidir. β, K×1 boyutlu parametre vektörü; I_N, N×N boyutlu birim matris, ε rassal hata terimi ve ρ parametresi korelasyon derecesini gösteren mekansal otoregresif katsayıdır.

Mekansal gecikmeli modelin indirgenmiş hali aşağıdaki gibi gösterilmektedir:

$$y = (I - \rho W)^{-1} X\beta + (I - \rho W)^{-1} \varepsilon \quad (3.4)$$

Mekansal örneklem boyunca, coğrafi konum özelliği taşıyan gözlemlere ait y bağımlı değişkeni üzerindeki değişimi açıklamak için, x açıklayıcı değişkenler matrisi modele ilave edilmektedir.

W=0 olduğunda, hata teriminde mevcut olan otoregresif yapı ele alınmakta ve hata terimi mekansal otokorelasyonlu bir regresyon modeli elde edilmektedir. Genellikle mekansal hata modeli adı verilen bu model, kısaca SEM şeklinde ifade edilmektedir (Zeren, 2011: 23). Mekansal hata modeli aşağıdaki şekilde tanımlanmaktadır (Anselin, and Arribas-Bel, 2013: 7):

$$Y = X\beta + \varepsilon \quad (3.5)$$

$$\varepsilon = \lambda W\varepsilon + u$$

$$y = X\beta + (I_N - \lambda W)^{-1} u \quad (3.6)$$

$$u \sim N(0, \sigma^2 I_N)$$

I_N , $N \times N$ boyutlu birim matris; λ , mekansal otokorelasyon katsayısıdır.

3.2.4. Mekansal Panel Veri Analizi

Panel veri seti, farklı zaman dönemleri boyunca tekrarlanan birimler, gruplar, ülkeler veya bölgeler gibi yatay kesit gözlemlerinden meydana gelmektedir. Mekansal panel veri kümesi ise, mekansal birimlerin zaman serisi gözlemlerinden oluşmaktadır. Veri, belirli nokta konumlarında gözlenebilmekte ya da düzenli veya düzensiz coğrafi alanlar boyunca toplanabilmektedir. Başlangıçta yatay kesit veriler için oluşturulan mekansal ekonometrik yöntemler, zamanla panel veri için de geliştirilmiştir. Panel veri modelleri yatay kesitteki birimlerde gözlenen veya gözlenemeyen değişkenliği ortaya çıkarma imkanı sunarken, mekansal panel veri modelleri, hem yatay kesitteki değişkenliğin hem de mekansal korelasyonun belirlenmesine olanak tanımaktadır (Gülel, 2013: 24).

Panel veri analizi, zaman boyutuna sahip kesit serilerini kullanarak iktisadi ilişkilerin tahmin edilmesi yöntemidir. Hem kesit hem de zaman boyutunu dikkate aldığından zaman serisi ve yatay-kesit verisine göre daha avantajlı özelliklere sahiptir. Mekansal panel veri modellerinde, komşu ya da benzer mekanlardaki bağımlı değişkenin durumunun, mevcut mekana ait bağımlı değişken üzerindeki etkisi ölçülmektedir (Zeren ve Ergun, 2010: 76).

Basit bir havuzlanmış panel veri modeli şu şekilde gösterilmektedir (Anselin, 2008: 626):

$$y_{it} = x_{it}\beta + \varepsilon_{it} \quad (3.7)$$

Panel verinin kesit boyutu i indisi ile; zaman boyutu ise t indisi ile gösterilmektedir. y , bağımlı değişken gözlemi; x , $1 \times K$ boyutlu açıklayıcı değişkene ait gözlemler vektörü; β , $K \times 1$ boyutlu regresyon katsayısı; ε_{it} ise hata terimidir. Havuzlanmış modelin, yatay kesit ve zaman boyutuna göre yığılması panel veri kümesi için elde edilmektedir. Gözlemler, $t=1, \dots, T$ 'ye göre yığıldığında, y_t ; $N \times 1$ boyutlu yatay kesit gözlemleri vektörü, x_t ; $N \times K$ boyutlu bağımsız değişkenin yatay kesit gözlemleri matrisi ve ε_t ; $N \times 1$ boyutlu hata terimleri vektörü olarak gösterilmektedir.

Mekansal gecikmenin mekansal ağırlık matrisi ile bağımlı değişkenin çarpımı olarak 3.8 ifadesindeki modelin sağ tarafına eklenmesi ile mekansal panel veri modeli elde edilmektedir. Bu modelde NT x NT boyutlu ağırlık matrisi, T boyutlu I_T birim matrisi ile N boyutlu ağırlık matrisinin doğrudan çarpımı ile bulunmakta ve şu şekilde gösterilmektedir (Anselin et. al., 2008: 629):

$$W_{NT} = I_T \otimes W_N, \quad (3.8)$$

Mekansal ağırlık matrisi ile bağımlı değişken, açıklayıcı değişken ve hata teriminin çarpımları aşağıdaki gibidir:

$$Wy = W_{NT}y = (I_T \otimes W_N)y,$$

$$Wx = W_{NT}x = (I_T \otimes W_N)x,$$

$$W\varepsilon = W_{NT}\varepsilon = (I_T \otimes W_N)\varepsilon$$

Mekansal gecikmeli panel veri modeli ve modelin indirgenmiş hali aşağıdaki gibi gösterilmektedir (Anselin et al., 2008: 630):

$$y = \rho(I_T \otimes W_N)y + X\beta + \varepsilon, \quad (3.9)$$

$$y = [I_T \otimes (I_N - \rho W_N)^{-1}]X\beta + [I_T \otimes (I_N - \rho W_N)^{-1}] \varepsilon, \quad (3.10)$$

$N \times 1$ boyutlu kesit birimlerden oluşan bağımsız değişken vektörü, $t = 1, \dots, T$ periyodu için aşağıdaki şekilde elde edilmektedir:

$$y_t = X_t\beta + \rho W_N X_t\beta + \rho^2 W_N^2 X_t\beta + \dots + \varepsilon_t + \rho W_N \varepsilon_t + \rho^2 W_N^2 \varepsilon_t \dots \quad (3.11)$$

Mekansal hatalı panel veri modeli ise aşağıdaki gibidir:

$$y = x\beta + \varepsilon \quad (3.12)$$

$$\varepsilon = \lambda(I_T \otimes W_N)\varepsilon + u \quad (3.13)$$

$t = 1, \dots, T$ periyodu için, $N \times 1$ boyutlu hata vektörü ε , 3.13 ile gösterilmektedir (Anselin et. al., 2008: 633):

$$\varepsilon_t = \lambda W_N \varepsilon_t + u_t \quad (3.14)$$

3.14 ifadesindeki W_N , $N \times N$ boyutlu ağırlık matrisidir. λ , mekansal hata otoregresif parametresidir. Hata terimi u_t , sabit varyans σ_u^2 ile bağımsız ve özdeş dağılmaktadır.

3.2.5. Mekansal Panel Veri Modelleri İçin Testler

Mekansal panel veri analizlerinde mekansal gecikmeli ve mekansal hatalı modeller için tahmin yöntemi olarak en yüksek olabilirlik yöntemi ve genelleştirilmiş moment metodu kullanılmaktadır (Anselin et al., 2008: 648). Modeller tahmin edilirken iki ayrı test yapılmaktadır. Bu testler, mekansal bağımlılığın yapısını ve uygun mekansal modeli belirleyen LM testleri ile sabit etkili ve rassal etkili panel veri modeli arasında tercih yaparak panel veri model türüne karar veren Hausman Testi'dir. Bu iki test sonucunda veriyi en iyi temsil eden model seçilmekte ve daha sonra bu modelin tahmini yapılmaktadır (Zeren, 2011: 127).

Mekansal etkinin test edildiği LM testleri, Anselin vd (2006) tarafından aşağıdaki gibi geliştirilmiştir (Elhorst, 2010: 9):

$$LM_\lambda = \frac{[e' (I_T \otimes W) Y / \sigma^2]^2}{J} \quad (3.15)$$

$$LM_\rho = \frac{[e' (I_T \otimes W) Y / \sigma^2]^2}{TxT_w} \quad (3.16)$$

I_T , T boyutlu birim matristir. J ve T_w aşağıdaki gibi tanımlanmıştır:

$$J = 1 / \sigma^2 [((I_T \otimes W) X \beta)' (I_{NT} - X(X'X)^{-1} X') (I_T \otimes W) X \beta + TT_w \sigma^2] \quad (3.17)$$

$$T_w = TR(WW + W'W) \quad (3.18)$$

Mekansal bağımlılık iki türlü modellenmektedir: mekansal gecikme yaklaşımı ve mekansal hata yaklaşımı. Sahip olunan veri için hangi bağımlılık türünün geçerli olduğunu belirlemek amacıyla LM testlerinin dirençli (robust) versiyonları da kullanılmaktadır. Mekansal modeller için dirençli LM testleri şu şekilde gösterilmiştir (Elhorst, 2014: 58):

$$Dirençli LM_{\lambda} = \frac{[e' (I_T \otimes W)Y / \sigma^2 - e'(I_T \otimes W)e / \sigma^2]^2}{J - TT_w} \quad (3.19)$$

$$Dirençli LM_{\rho} = \frac{[e' (I_T \otimes W)e / \sigma^2 - TT_w / JX \quad e'(I_T \otimes W)Y / \sigma^2]^2}{TT_w [1 - \frac{TT_w}{J}]} \quad (3.20)$$

LM testleriyle mekansal hata modelinin ya da mekansal gecikmeli modelin anlamlı olduğunu ifade eden alternatif hipoteze karşılık En Küçük Kareler Modeli'nin geçerliliği test edilmektedir. Ancak mekansal hata ve mekansal gecikmeli model için geliştirilen LM testlerinden her ikisinin de aynı anda anlamlı olması durumunda, dirençli testler dikkate alınmaktadır. Bu durumda dirençli testlerden hangisi anlamlı veya hangisi daha küçük değerde ise, o modelin kurulması gerekmektedir (Gül, 2014: 116).

3.3. Yöntem

Kentsel yoksulluğun analizi, kentlerin çevreleri ve bölgeleriyle birlikte ele alınmasını gerektirmektedir. Bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkinin yanında mekansal etkileşimin de saptanabilmesi için bu çalışmada, mekansal panel veri analizi tercih edilmiştir.

Mekansal ekonometri analizlerinde, öncelikle mekansal ağırlık matrisi oluşturulmakta; daha sonra regresyon modelindeki mekansal bağımlılığı araştırarak testler yapılmaktadır. Bu aşamadan sonra belirlenen otoregresif tipine göre mekansal regresyon modeli tahmin edilmektedir (Zeren, 2011: 61).

Bu çalışmada, bağımlı değişkeni kentsel yoksulluk, tarım dışı işsizlik oranı ve gini katsayısı olarak belirlenen 3 model en yüksek olabilirlik yöntemiyle tahmin edilmiştir. İki bölgenin birbirine coğrafi olarak sınırı olup olmamasına göre oluşturulan ağırlık matrislerinin uygunluğu olabilirlik yöntemi ile tayin edilmiştir.

Analizler MATLAB paket programı yardımıyla yapılmıştır. Kentsel yoksul sayısının değişim oranının ve tarım dışı işsizlik oranının mekansal kümelemelerini gösteren harita ise GeoDa programı kullanılarak hazırlanmıştır. Değişkenler arasında mekansal bağımlılığın olup olmadığını yansıtan ağırlık matrisleri, sınır komşuluğuna

dayalı olarak Düzey-1 bölgeleri için oluşturulmuştur. 12 tane Düzey 1 bölgesinin birbiri ile komşuluk ilişkilerini içeren 12x12 boyutunda ağırlık matrisleri yardımıyla bölgelerin coğrafi konumları da dikkate alınarak mekansal etkiler analiz edilmiştir. Bölgelerin sayısı kadar satır ve sütundan oluşan ağırlık matrisinde komşuluk durumu 1, komşu olmama durumu ise 0 ile tanımlanmıştır.

3.4. Çalışmanın Kısıtları

Kentsel yoksulluğun analizinde karşılaşılabilecek en önemli kısıt kent yaşamının karmaşıklığından ötürü sınırlı sayıda değişkenle kurulan modellerin kent sorunlarını bir bütün halinde ortaya koyamamasıdır. Ayrıca yoksul hanelere ulaşma ve iletişim kurma konusunda güçlükler yaşanması, yoksulların gelir ve harcama profillerinin görülmesini zorlaştırmaktadır. Anket yapılırken üst ve alt gelir gruplarındaki hanehalklarının doğru bildirimde bulunmaktan çekinebilmeleri sonucunda yanıltıcı sonuçların ortaya çıkması, gerekli bilgilerin özenle ve güven sağlanarak elde edilmesini kısıtlamaktadır.

Yoksulluk ölçümlerinde en önemli kısıtlardan biri, verilerin yetersizliği veya kalitesi sorunudur. Verilerin çoğu kez il veya alt bölge bazında yayınlanmaması; ayrıntılı olmadığı gibi yeterli sıklıkta toplanmaması, düzenli olarak kamuoyuyla paylaşılmaması; kır-kent nüfusuna ya da yaş ve cinsiyete göre ayrıştırılmaması olması, bilimsel ve istatistiki yöntemlerin uygulanmasını sınırlandırmaktadır.

Çevre koşulları, artan suç oranları ve sosyal gerilimler, eşitsizlik ve eşitsizliğin farkına varılmasının yarattığı psikolojik ve sosyal sorunlar, kayıt dışı çalışmanın getirdiği olumsuzluklar, kentsel yoksulluk ölçümünde kolaylıkla sayısallaştırılamayan olgulardır (Alemdar vd., 2012: 328). Bu bakımdan, kentsel sorunların niteliği ve çeşitliliği yoksulluğun etkilerini ortaya koymayı güçleştirmektedir.

Bölgesel çalışmalarda ve bölgelerin birbirleriyle karşılaştırılmasında bölge içi farkların gözden kaçırılma ihtimali gündeme gelmektedir. Ayrıca Türkiye’de yoksullukla ilgili verilere doğrudan il bazında ulaşamaması, önemli bir kısıt olarak öne çıkmaktadır. Bu bakımdan, il düzeyinde yoksulluk, gelir veya üretimle ilgili sağlıklı ve yeterli veri yokluğu, çalışmanın alt-bölge düzeyinde (NUTS1: İstatistiki

Bölge Birimleri Sınıflandırması, Düzey-1) yapılmasına neden olmuştur. Analizin kapsadığı dönem, verilerin bulunabilirliği dikkate alınarak düzenlenmiştir. TÜİK tarafından alt-bölge düzeyindeki veriler 2006'dan itibaren yayınlanmıştır. Ancak nüfusla ilgili veriler 2007 ve göç ile ilgili olanlar 2008'den itibaren açıklanmaya başlanmıştır. Göç, kentsel yoksulluğun odağında yer aldığı için, ele alınan dönem 2008 ile 2013 yılları arasını kapsamaktadır.

Bu çalışmada kullanılan ekonomik ve sosyal değişkenlere ilişkin verilere TÜİK veri tabanından ulaşılmış ve 12 Düzey-1 bölgesi için bir yatay kesit veri seti elde edilmiştir. Nitekim bölgeler arası farklılığı tespit etmek, bulguları birbirinden ayırtmak ve yoksulluğun her biçimini dikkate almak için panel veri seti oluşturulmuştur. Veri seti hazırlanırken literatür gözden geçirilmiş ve konunun farklı yönlerini ortaya koyabilen göstergelerin seçimine öncelik verilmiştir. Ancak kullanılan değişkenlerin çoğunluğu, yoksulluk analizi için özel üretilmiş değişkenler değildir.

3.5. Değişkenler ve Veri Seti

Kentsel yoksulluk oranı, kent yoksullarının sayısı ve kentsel yoksulluk sınırı kentsel yoksulluğu temsil eden bağımlı değişkenlerdir. Literatürde, nüfus artışı, eğitim düzeyi, sanayi sektörünün büyüklüğü, gini katsayısı, işsizlik oranı gibi değişkenlerin kentsel yoksulluğu açıklayan başlıca etkenler olduğu görülmüştür. Ancak Türkiye'de bölgelere göre kırsal ve kentsel ayrımında yeterli veri olmadığından kentsel alanlara ait gini katsayısı ve GSYİH gibi değişkenlerden yararlanılamamıştır.

Çalışmanın temel amaçlarına ulaşmak için üç model oluşturulmuştur. Birinci modelde, bölgelerin kentsel alanlarında yaşayan yoksul sayısının yıllara göre değişim oranları bağımlı değişken olarak ele alınmış; kentsel yoksulluğu açıklayan değişkenlerin saptanması ve bölgeler arası mekansal etkileşimin sınanması amaçlanmıştır. İkinci modelde, tarım dışı işsizlik, kentsel yoksulluğun önemli bileşenlerinden biri olduğu için bağımlı değişken olarak seçilmiştir. Düzey-1 bölgelerine ait belirli değişkenlerin tarım dışı işsizlik oranı üzerindeki etkisinin komşuluk ilişkisi açısından incelenmesi, kentsel yoksulluğa dolaylı olarak etki eden

unsurları ortaya çıkaracaktır. Üçüncü modelde ise, gini katsayısı bağımlı değişken olarak seçilmiştir. Türkiye’de açıklanan gini katsayısı verilerinde kentsel/kırsal ayrımı yapılmamaktadır. Bu yüzden salt kentsel alanlara ait gini katsayısı verisi bulunmamaktadır. Bağımlı değişkeni gini katsayısı olan üçüncü modelin oluşturulma nedeni, tarım dışı işsizlik oranı, kentlerde gelire göre sıralı %20’lik grup ayrımında ilk %20’lik grubun hanehalkı tüketim harcamasında gıda ve alkolsüz içeceklerin payı gibi kentsel alanları temsil eden değişkenlerle nüfus yoğunluğu ve net göç gibi demografik unsurların gelir dağılımı adaletsizliği üzerindeki etkisini görebilmektir.

Kentler, sanayi ve hizmet sektörünün yoğunlaştığı mekanlar olarak öne çıkmaktadır. Bu yüzden, kişi başına düşen sanayi elektrik tüketimi, hizmet sektöründe istihdam edilenlerin oranı, kişi başına düşen ihracat, tarım dışı işsizlik oranı değişkenleri kentsel yoksulluğun analizinde açıklayıcı değişken olarak seçilmiştir. Kişi başına düşen ihracat verisi, imalat sektörü ihracatının nüfusa bölünmesiyle bulunmaktadır. Tarım dışı işsizlik oranı, tarım sektörü dışındaki toplam işgücü içerisindeki işsizlerin oranını göstermektedir. Okuma yazma bilmeyen nüfus oranı ile üniversite mezunu oranı sosyo kültürel gelişmişlik düzeyini yansıtmaktadır. Bağımlılık oranı, çocuk, çalışma özelliğinden yoksun hasta ve özürülüler ile emeklilerden oluşan bağımlı nüfusun çalışan nüfusa oranıdır. Demografik unsurlar da kentsel yoksulluğun nedenleri arasında yer aldığı için nüfus artış hızı, net göç, nüfus yoğunluğu gibi değişkenlere analizde yer verilmiştir.

Türkiye’de, gelire göre sıralı %20’lik grup ayrımında ilk %20’lik grubun hanehalkı tüketim harcamasında gıda ve alkolsüz içeceklerin payı ile en zengin ve en yoksul %20’lik grupların hanehalkı başına ortalama kullanılabilir yıllık gelirleri arasındaki oran kıır/kent ayrımı yapılarak yayınlanmaktadır. Bu değişkenlerin kentsel alanlar için açıklanan verileri seçilmiştir.

Teori ve literatür açısından değişkenlerin beklenen işaretleri incelendiğinde, nüfus artış hızı, net göç, yaş bağımlılık oranı, ücretli çalışan oranı kentsel yoksulluk üzerinde pozitif etkisi olan değişkenlerdir. Kişi başına düşen ihracat, kişi başına düşen sanayi elektrik tüketimi, hizmet sektörü istihdam oranı kentsel yoksulluğu negatif yönde etkilemektedir. Okuma yazma bilmeyen oranı, gini katsayısı, net göçteki değişim, nüfus artış hızı, tarım dışı işsizlik üzerinde pozitif etkisi olan

değişkenlerdir. Üniversite mezunu oranı ve kişi başına düşen ihracat, tarım dışı işsizliği negatif yönde etkilemektedir. Tarım dışı işsizlik oranı, nüfus yoğunluğu, gelire göre sıralı %20'lik grup ayrımında ilk %20'lik grubun hanehalkı tüketim harcamasında gıda ve alkolsüz içeceklerin payı, en zengin ve en yoksul %20'lik grupların hanehalkı başına ortalama kullanılabilir yıllık gelirleri arasındaki oran, net göç ve yoksulluk sınırı, gini katsayısı üzerinde pozitif etkisi olan değişkenlerdir.

Tablo-47'de, bağımlı ve bağımsız değişkenlerle ilgili temel bilgiler yer almaktadır. Bu değişkenler dışında, istihdam, işsizlik, üniversite mezun oranı, derslik başına düşen öğrenci ve öğretmen sayıları, öğretmen başına düşen öğrenci sayısı, hastane, hekim ve hastane yatak sayıları, tarım ve sanayi sektörlerinde istihdam edilenlerin oranı, doğum hızı, nüfus yoğunluğu gibi faktörlerin etkisi de araştırılmış; ancak bunlarla ilgili anlamlı bulgulara ulaşılamamıştır.

Tablo-47: Değişkenlere Dair Bilgiler

Veriler	Değişken Niteliği	Birimi	Kodu	Değişkenin Beklenen İşareti
Kentsel yoksul sayısının değişim oranı	Bağımlı değişken	Yüzde	KYOKSD	
Nüfus artış hızı	Bağımsız değişken	Yüzde	NFAH	+
Bölgelerin toplam net göç içindeki payları	Bağımsız değişken	Yüzde	NETGOC	+
Bölgelerin kişi başına düşen ihracattaki payları (imalat sektörü)	Bağımsız değişken	Yüzde	KBIHR	-
Yaş bağımlılık oranı	Bağımsız değişken	Yüzde	YBO	+
Kişi başına düşen sanayi elektrik tüketimi	Bağımsız değişken	Mwh	KBSET	-
Hizmet sektörü istihdam oranı	Bağımsız değişken	Yüzde	HIZSEK	-
Ücretli, maaşlı ve yevmiyeli oranı	Bağımsız değişken	Yüzde	UCR	+
Tarım dışı işsizlik oranı	Bağımlı değişken	Yüzde	TDİO	
Okuma yazma bilmeyen oranı (6 yaş ve üzeri)	Bağımsız değişken	Yüzde	OKYZBLM	+
Net göçteki değişim	Bağımsız değişken	Yüzde	NETGOCD	+
Gini katsayısı	Bağımlı değişken	Yüzde	GINI	
En zengin ve en yoksul %20'lik grupların hanehalkı başına ortalama kullanılabilir yıllık gelirleri arasındaki oran	Bağımsız değişken	Yüzde	ZY	+
Kentlerde gelire göre sıralı %20'lik grup ayrımında ilk %20'lik grubun hanehalkı tüketim harcamasında gıda ve alkolsüz içeceklerin payı	Bağımsız değişken	Yüzde	GIDA	+
Kentsel yoksul sayısı	Bağımsız değişken	Adet	KYOKS	+
Net göç hızı	Bağımsız değişken	Adet	NGOCH	+
Üniversite mezunu oranı	Bağımsız değişken	Yüzde	YUKS	+
Yoksulluk Sınırı	Bağımsız değişken	Yüzde	YOKSNR	+
Nüfus yoğunluğu	Bağımsız değişken	Yüzde	NUFYOG	+

Veri seti 2008-2013 dönemini kapsamaktadır. Kent yoksullarının değişim oranı için veriler TÜİK'ten satın alınmış; diğer değişkenlere ait veriler TÜİK internet sitesinden elde edilmiştir. Bağımlı ve bağımsız değişken tercihinde, literatürde benzer çalışmalarda kullanılan değişkenler göz önünde bulundurulmuştur. Ancak Türkiye'de bölgesel düzeyde açıklanan verilerin sınırlı olması değişken seçimini büyük ölçüde etkilemiştir.

3.6. Modeller

Çalışmanın bu kısmında analiz için oluşturulan modeller tanıtılacaktır. Türkiye'de bölgesel düzeyde kentsel yoksulluğun belirleyicilerini ortaya koymak için üç model oluşturulmuştur. Araştırmada kullanılacak olan ekonometrik modellerin temel amacı, kentsel yoksulluk olgusunu ortaya çıkaran iktisadi ve demografik faktörlerin neler olduğunu saptamaktır.

Modeller ve değişkenler için beklenen işaretler aşağıdaki gibidir:

Model I:

Kentsel Yoksul Sayısının Değişim Oranı = Nüfus artış hızı + Net göç - Kişi başına düşen ihracat (imalat sektörü) + Yaş bağımlılık oranı - Kişi başına düşen sanayi elektrik tüketimi - Hizmet sektöründe istihdam edilenlerin oranı + Ücretli çalışanların oranı

$$KYOKSD_i = \alpha_0 + \beta_1 NFAH_i + \beta_2 NETGOC_i - \beta_3 KBIHR_i + \beta_4 YBO_i - \beta_5 \log KBSET_i - \beta_6 HIZSEK_i + \beta_7 UCR_i + u_i \quad (3.21)$$

Model II:

Tarım Dışı İşsizlik Oranı = Okuma yazma bilmeyen oranı - Üniversite mezunu oranı + Gini katsayısı + Net göçteki değişim + Nüfus artış hızı - Kişi başına düşen ihracat (imalat sektörü)

$$TDIO_i = \alpha_0 + \beta_1 OKYZBLM_i - \beta_2 YUKS_i + \beta_3 NETGOCD_i + \beta_4 NFAH_i - \beta_5 KBIHR_i + \beta_6 YOKSNR_i + u_i \quad (3.22)$$

Model III:

Gini Katsayısı = Tarım dışı işsizlik oranı + Nüfus yoğunluğu + Gelire göre sıralı %20'lik grup ayrımında ilk %20'lik grubun hanehalkı tüketim harcamasında gıda ve alkolsüz içeceklerin payı + En zengin ve en yoksul %20'lik grupların hanehalkı başına ortalama kullanılabilir yıllık gelirleri arasındaki oran + Net göç + Yoksulluk sınırı

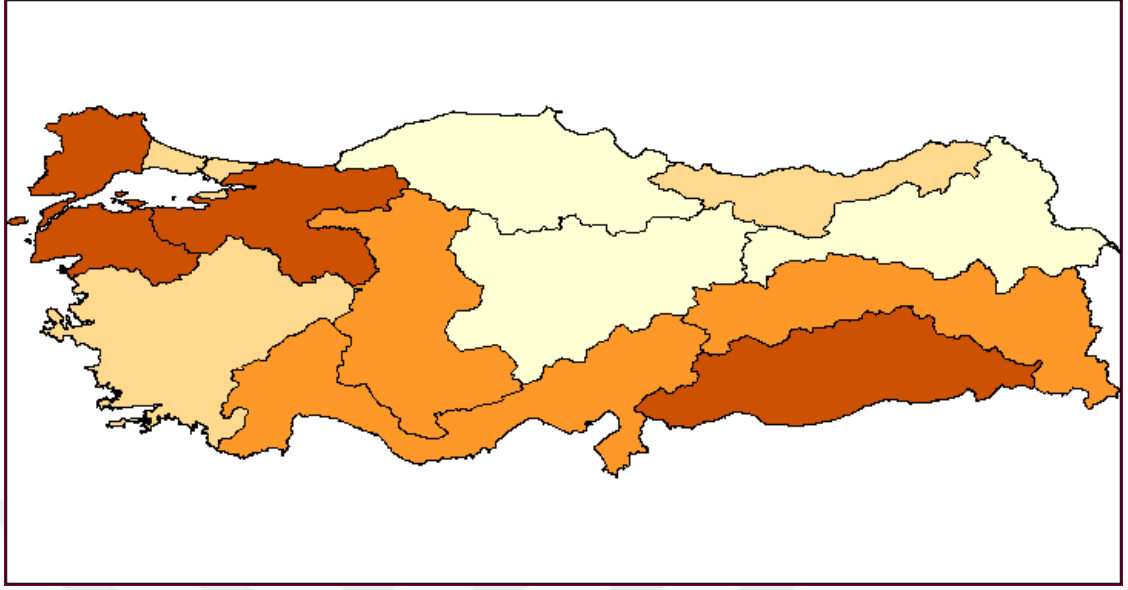
$$GINI_i = \alpha_0 + \beta_1 TDIO_i + \beta_2 NUFYOG_i + \beta_3 GIDA_i + \beta_4 ZY_i + \beta_5 NETGOC_i + \beta_6 YOKSNR_i + u_i \quad (3.23)$$

3.7. Model Tahminleri ve Bulgular

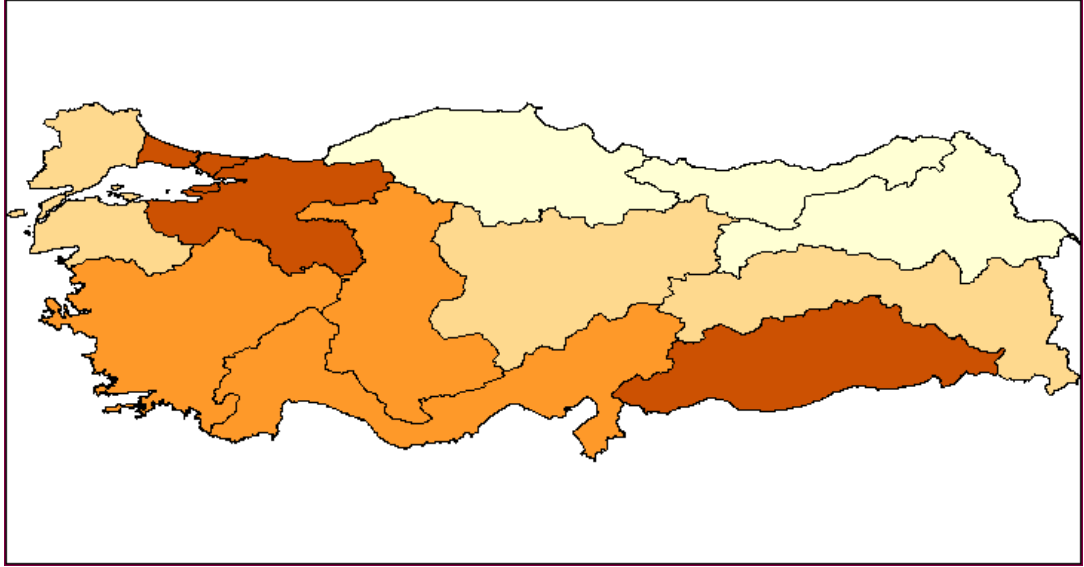
Model tahminine geçmeden önce mekansal etkileşimler görsel olarak incelenecektir. Şekil-3a ve Şekil-3b'de, GeoDa programı kullanılarak hazırlanan kentsel yoksul sayısının değişim oranının ve tarım dışı işsizlik oranının mekansal dağılımları görülmektedir.

Renklerin koyulaşması kentsel yoksulluğun ve tarım dışı işsizliğin arttığını göstermektedir. Genellikle birbirine benzeyen bölgeler aynı renktedir. Bölgeler arasındaki kümelenme ve benzerlik mekansal otokorelasyonun varlığını ortaya koymaktadır.

Şekil-3: Düzey-1 Bölgelerinde Kent Yoksullarının Mekansal Dağılımı

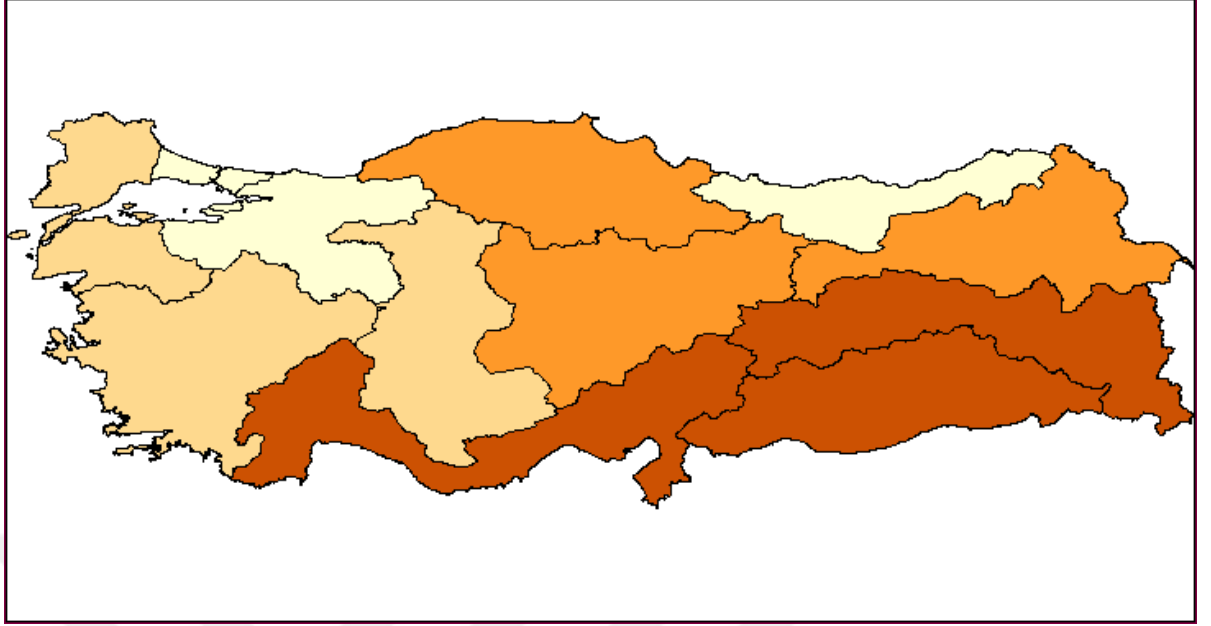
a) 2008

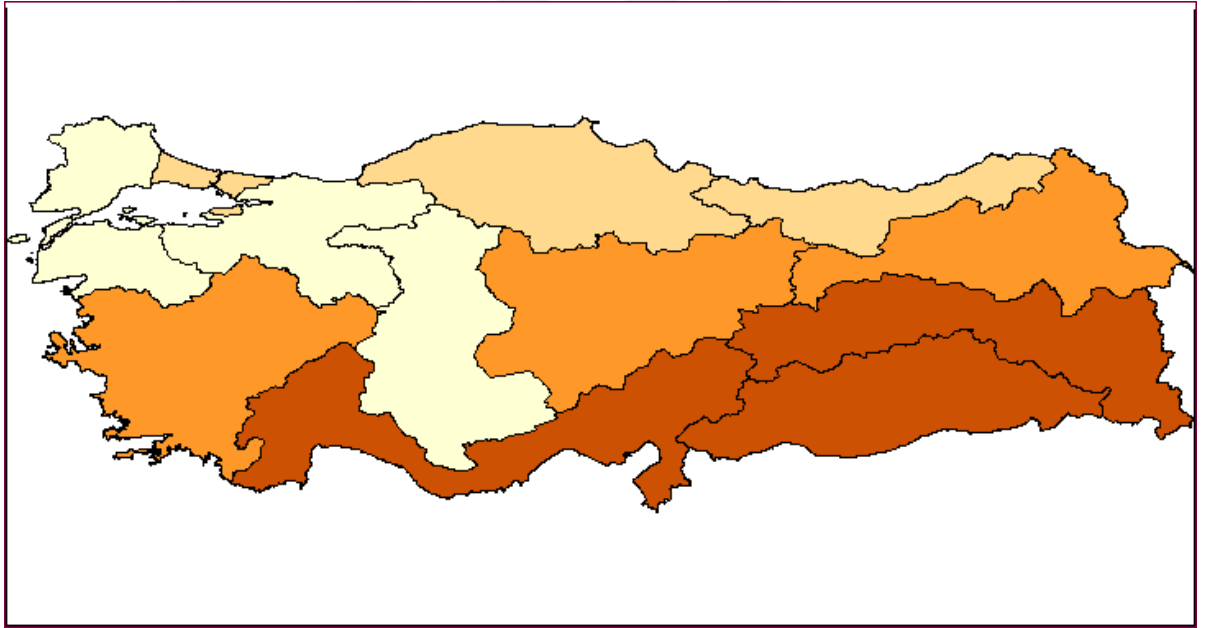
b) 2013

Tarım dışı işsizlik oranlarına ilişkin 2008 ve 2013 verileriyle hazırlanan haritalarda da (Şekil-4 a ve b) mekansal bağımlılığın varlığı görülmektedir. Birbirine benzeyen bölgeler kümelenmiş ve aynı renktedir. Haritada görülen en koyu renkler, tarım dışı işsizlik oranının en fazla olduğu bölgelere işaret etmektedir. Renk açıldıkça tarım dışı işsizlik oranı azalmaktadır.

Şekil-4: Düzey-1 Bölgelerinde Tarım Dışı İşsizlik Oranının Mekansal Dağılımı

a) 2008

b) 2013

Şekil-3 ve Şekil-4'teki haritalar, kentsel yoksulluk ve tarım dışı işsizlik oranı için bölgeler arasında pozitif mekansal otokorelasyonun varlığını göstermektedir. Bu aşamadan sonra, açıklayıcı değişkenlerin en çok olabilirlik yöntemine göre tahmin edilmesi ve anlamlı $LM_{\rho\lambda}$ bulgusunu araştırmak amacıyla LM parametre sonuçlarına bakılarak en uygun modelin seçilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, mekansal

etkilerin varlığının LM testleriyle test edilmesine yönelik olarak, her üç regresyon için aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur:

H_{0a} : Mekansal Gecikme Yoktur

H_{1a} : Mekansal Gecikme Vardır (SAR)

ve

H_{0b} : Hatalarda Mekansal Etki Yoktur

H_{1b} : Hatalarda Mekansal Etki Vardır (SEM)

Bu hipotezlerden birincisi, mekansal etkinin bağımlı değişkenin gecikmesinde olduğunu yansıtan SAR modelini; ikincisi ise, mekansal etkilerin açıklanamayan hata değişkeninde olduğunu yansıtan SEM modelini sınamaktadır. LM ve Dirençli LM test istatistiklerinin olasılık değerlerinin istatistiki anlamlılık derecesinin %5'ten küçük olması, mekansal etkileşimin olmadığını kabul eden H_0 hipotezlerinin mekansal etkileşimin olduğunu kabul eden alternatif hipotez lehine reddedildiğini ortaya koymaktadır. Olasılık değerlerinin istatistiki anlamlılık derecesinin %5'ten büyük olması ise, mekansal etkileşimin olmadığını öne süren H_0 hipotezlerinin mekansal etkileşimin olduğunu öne süren alternatif hipotez yerine kabul edildiğini göstermektedir.

Tablo-48, Tablo-49 ve Tablo-50'de üç modele ilişkin mekansal panel veri analizi sonuçları ayrı ayrı sunulmaktadır. Sırasıyla, mekansal ilişkinin varlığını görmek üzere, LM testi bulguları ve tutarlı tahminleri veren modeli belirleme testi olan Hausman testinin sonucu görülmektedir. Mekansal gecikme parametre tahmini, mekansal gecikme modelinde ρ , mekansal hata modelinde ise λ 'dır.

Bağımlı değişkeni kentsel yoksul sayısının değişim oranı olan Model I için yapılan LM testi sonucunda, sadece mekansal gecikmeli model için geliştirilen LM_p 'nin istatistiki olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Bu durumda mekansal regresyon modelleri arasından mekansal gecikme (SAR) modeli seçilmelidir. Hausman testi sonucuna göre ise, SAR rassal etki modelinin kullanılması uygun görülmüştür ($0,829 > 0,05$).

Tablo-48 : Model I için Mekansal Panel Veri Analizi Sonuçları

Değişkenler	Mekansal Gecikme Modeli Hesaplamaları		Mekansal Hata Modeli Hesaplamaları	
	Mekansal sabit etki modeli	Mekansal rassal etki modeli	Mekansal sabit etki modeli	Mekansal rassal etki modeli
Sabit		-0.017* (-1.742; 0.0814)		-0.014 (-1.371; 0.1702)
NFAH	0.1008*** (821.02; 0.0000)	0.1008*** (885.15; 0.0000)	0.1008*** (948.37; 0.0000)	0.1009*** (900.62; 0.0000)
NETGOC	0.0002*** (2.687; 0.0072)	0.0002*** (2.991; 0.0027)	0.0001** (2.274; 0.0229)	0.0001** (2.323; 0.0201)
KBIHR	-0.0011 (-0.931; 0.3518)	-0.0005** (-1.981; 0.0474)	-0.0008 (-0.721; 0.4705)	-0.0002 (-1.128; 0.2591)
YBO	0.0008 (0.959; 0.3374)	0.0004*** (2.776; 0.0054)	0.0011 (1.394; 0.1632)	0.0004*** (2.735; 0.0062)
KBSET	-0.0046 (-0.866; 0.3862)	0.0023 (1.013; 0.3107)	-0.0061 (-1.233; 0.2175)	0.0036 (1.606; 0.1081)
HIZSEK	-0.0008** (-2.227; 0.0258)	-0.0003** (-2.390; 0.0168)	-0.0009*** (-2.842; 0.0044)	-0.0002 (-1.293; 0.1958)
UCR	0.0005 (1.319; 0.1869)	0.0002* (1.956; 0.0503)	0.0006* (1.672; 0.0943)	0.0000 (0.383; 0.7015)
ρ	0.0022 (1.056; 0.2906)	0.0032* (1.929; 0.0536)		
λ			-0.1079 (-0.585; 0.5583)	-0.0442 (-0.257; 0.7966)

LM testleri	LM $_{\rho}$ = 9.0588 [0.003]		LM $_{\lambda}$ = 0.1330 [0.715]	
Dirençli LMtestleri	LM $_{\rho}^*$ = 9.0942 [0.003]		LM $_{\lambda}^*$ = 0.1684 [0.682]	
LR testleri	22.5502 [0.031]	3.5762 [0.058]	21.6576 [0.041]	6.3757 [0.011]
Hausman testleri		-4.3002 [0.829]		-10.3684 [0.240]

Not: Parantez içindeki değerler sırasıyla t istatistiği ve p değerleridir.* %10 seviyesinde anlamlıdır, ** %5 seviyesinde anlamlıdır, *** %1 seviyesinde anlamlıdır.

Tablo-48'in SAR rassal etki sütununda gösterildiği gibi, kentsel yoksulluğu açıklamada kişi başına sanayi elektrik tüketimi dışında tüm değişkenlerin modele istatistiksel olarak anlamlı ve her bir değişkenin kentsel yoksul sayısının değişim oranıyla ilişkisinin beklenen yönde olduğu tespit edilmiştir. Bölgelerin kişi başına düşen ihracattaki payları ve hizmet sektörü istihdam oranının modele katkısı negatif; yaş bağımlılık oranı, nüfus artış hızı, net göç ve istihdam edilenler arasında ücretli, maaşlı ve yevmiyeli oranının modele katkısı ise, pozitif yönlüdür. SAR rassal etki modeline göre, nüfus artış hızı, net göç, yaş bağımlılık oranı, istihdam edilenler arasında ücretli oranı %1 artığında, kentsel yoksul sayısındaki değişim oranı, sırasıyla %1, binde 0,002, binde 0,004 ve binde 0,002 oranında artmaktadır. Bölgelerin kişi başına düşen ihracattaki payları ve hizmet sektörü istihdam oranı %1 arttığında, kentsel yoksul sayısındaki değişim oranı, sırasıyla binde 0,005 ve binde 0,003 oranında azalmaktadır.

Mekansal bağımlılığın bir göstergesi olan ρ parametresinin istatistiksel olarak anlamlı çıkması, mekansal etkinin var olduğunu göstermektedir. ρ parametresinin pozitif çıkması ise pozitif mekânsal otokorelasyonu göstermektedir. Bu sonuç, kentsel yoksul sayısındaki değişimin, bölgelerin kişi başına düşen ihracattaki payları, bağımlılık oranı, hizmet sektörü istihdam oranı, nüfus artış hızı, net göç ve istihdam edilenler arasında ücretli, maaşlı ve yevmiyeli oranı gibi değişkenlerin dışında komşu bölgelerin kentsel yoksul sayısındaki değişim oranından da etkilendiği anlamına gelmektedir. Bir başka deyişle, bir bölgedeki kentsel yoksulluk oranının yüksek olması, komşu bölgelerin oranlarının da yüksek olmasına etki etmektedir. Mekansal gecikme modeline ait tahmin edilen mekansal otokorelasyon katsayısı ρ , 0,0032'dir. Buna göre, bir bölgenin komşusu olan bölgelerdeki kentsel yoksul sayısındaki değişim oranı %1 arttıkça, o bölgedeki değişim oranı, %0,0032 artmaktadır.

Bağımlı değişkeni tarım dışı işsizlik oranı olan Model II için yapılan LM testi sonucunda, mekansal hata modeli ile mekansal gecikmeli model için geliştirilen LM_p ve LM_λ 'nin istatistiki olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Dirençli hata modeli testi sonucu elde edilen olasılık değeri, dirençli mekansal gecikmeli modeli testi sonucu elde edilen olasılık değerinden küçük olduğu için, mekansal regresyon modelleri arasından mekansal hata modelinin (SEM) tahmin edilmesine karar verilmiştir. Model seçim kriterleri, uygun modelin mekansal hata modeli olduğunu

göstermektedir ($0,052 > 0,007$; $0,038 > 0,005$). Hausman testi sonucuna göre ise, SEM rassal etki modelinin kullanılması uygun görülmüştür ($0,2435 > 0,05$).

Tablo-49: Model II için Mekansal Panel Veri Analizi Sonuçları

Değişkenler	Mekansal Gecikme Modeli Hesaplamaları		Mekansal Hata Modeli Hesaplamaları	
	Mekansal sabit etki modeli	Mekansal rassal etki modeli	Mekansal sabit etki modeli	Mekansal rassal etki modeli
Sabit		25.4228 (1.066; 0.2862)		-16.0179 (-0.772; 0.4397)
OKYZBLM	0.3389* (1.782; 0.0747)	0.3294* (1.657; 0.0974)	0.5832** (2.313; 0.0207)	0.5412** (2.130; 0.0331)
YUKS	0.2189 (0.573; 0.5660)	0.1054 (0.340; 0.7332)	-0.1825 (-0.425; 0.6701)	-0.4572** (-2.114; 0.0344)
NETGOCD	0.0011* (1.733; 0.0829)	0.0013* (1.783; 0.0745)	0.0014** (2.284; 0.0223)	0.0018*** (2.802; 0.0050)
NFAH	0.0516 (1.396; 0.1626)	0.0718** (1.985; 0.0471)	0.0638* (1.712; 0.0867)	0.0845** (2.393; 0.0166)
KBIHR	-0.4865 (-1.126; 0.2600)	-0.0106 (-0.124; 0.9011)	-0.4586 (-1.203; 0.2287)	-0.1570** (-2.484; 0.0129)
YOKSNR	-2.7882 (-0.687; 0.4918)	-2.5380 (-0.843; 0.3989)	-0.3555 (-0.078; 0.9377)	3.6529 (1.598; 0.1098)
ρ	0.522*** (5.164; 0.0000)	0.4299*** (3.814; 0.0001)		
λ			0.5679*** (5.828; 0.0000)	0.5652*** (6.170; 0.0000)

LM testleri	LM $_{\rho}$ = 3.7724 [0.052]		LM $_{\lambda}$ = 7.1958 [0.007]	
Dirençli LMtestleri	LM $^*_{\rho}$ = 4.2987 [0.038]		LM $^*_{\lambda}$ = 7.7221 [0.005]	
LR testleri	58.6160 [0.0000]	20.6890 [0.0000]	61.9226 [0.0000]	41.2458 [0.0000]
Hausman testleri		3.5573 [0.8291]		-9.1289 [0.2435]

Not: Parantez içindeki değerler, sırasıyla t istatistiği ve p (olasılık) değerleridir.* %10 seviyesinde anlamlıdır, ** %5 seviyesinde anlamlıdır, ***, %1 seviyesinde anlamlıdır.

Tablo-49'un SEM rassal etki sütununda gösterildiği gibi, tarım dışı işsizliği açıklamada, yoksulluk sınırı dışındaki bağımsız değişkenlerin istatistiksel olarak anlamlı ve her bir değişkenin tarım dışı işsizlik oranıyla ilişkisinin beklenen yönde olduğu tespit edilmiştir. Üniversite mezunu oranı ile bölgelerin kişi başına düşen ihracattaki paylarının modele katkısı negatif; okuma yazma bilmeyen oranı, net göçteki değişim ve nüfus artış hızının modele katkısı ise pozitif yönlüdür. SEM rassal etki modeline göre, okuma yazma bilmeyen oranı, net göçteki değişim ve nüfus artış hızı %1 arttığında, tarım dışı işsizlik oranı, sırasıyla %0,54, %0,0018 ve %0,084 oranında artmaktadır. Üniversite mezunu oranı ile bölgelerin kişi başına düşen ihracattaki payları %1 arttığında, kentsel yoksul sayısındaki değişim oranı, sırasıyla %0,45 ve %0,15 oranında azalmaktadır.

Mekansal bağımlılığın bir göstergesi olan λ parametresinin istatistiksel olarak anlamlı çıkması, mekansal etkinin var olduğunu göstermektedir. λ parametresinin pozitif çıkması ise pozitif mekansal otokorelasyonu göstermektedir. Bu sonuç, tarım dışı işsizlik oranının, okuma yazma bilmeyen oranı, üniversite mezunu oranı, bölgelerin kişi başına düşen ihracattaki payları, net göçteki değişim, nüfus artış hızı gibi değişkenlerin dışında komşu bölgelerin tarım dışı işsizlik oranından da etkilendiği anlamına gelmektedir. Bir başka deyişle, bir bölgedeki tarım dışı işsizlik oranının yüksek olması, komşu bölgelerin tarım dışı işsizlik oranlarının da yüksek olmasına etki etmektedir. Mekansal hata modeli için tahmin edilen mekansal otokorelasyon katsayısı λ , 0,5652'dir. Buna göre, bir bölgenin komşusu olan bölgelerdeki tarım dışı işsizlik oranı %1 arttıkça, o bölgedeki tarım dışı işsizlik %0,5652 oranında artmaktadır.

Bağımlı değişkeni gini katsayısı olan Model III için yapılan LM testi sonucunda, sadece mekansal hatalı model için geliştirilen LM_λ 'nin istatistiki olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Bu yüzden mekansal regresyon modelleri arasından mekansal hata modelinin (SAR) tahmin edilmesine karar verilmiştir. Model seçim kriterleri, uygun modelin mekansal hata modeli olduğunu göstermektedir ($0,064 < 0,10$). Hausman testi sonucuna göre ise, SEM rassal etki modelinin kullanılması uygun görülmüştür ($0,2312 > 0,05$).

Tablo-50: Model III için Mekansal Panel Veri Analizi Sonuçları

Değişkenler	Mekansal Gecikme Modeli Hesaplamaları		Mekansal Hata Modeli Hesaplamaları	
	Mekansal sabit etki modeli	Mekansal rassal etki modeli	Mekansal sabit etki modeli	Mekansal rassal etki modeli
Sabit		0.2859*** (4.684; 0.0000)		0.0712** (2.160; 0.0307)
TDIO	0.0008** (2.272; 0.0230)	0.0010*** (2.652; 0.0079)	0.0005* (1.877; 0.0604)	0.0014** * (5.247; 0.0000)
NUFYOG	0.0598 (1.269; 0.2042)	0.0017 (1.195; 0.2319)	0.0393 (1.029; 0.3030)	0.0023** * (2.945; 0.0032)
GIDA	0.0002 (0.576; 0.5639)	0.0001 (0.362; 0.7170)	0.0006** (2.1667; 0.0302)	0.0005 (1.605; 0.1084)
ZY	0.0326*** (19.067; 0.0000)	0.0318*** (22.588; 0.0000)	0.0306*** (22.412; 0.0000)	0.0326** * (37.271; 0.0000)
NETGOC	0.0001 (1.367; 0.1713)	0.0000 (0.879; 0.3793)	0.0000 (0.419; 0.6748)	-0.0000 (-0.025; 0.9795)
YOKSNR	-0.0083 (-1.009; 0.3126)	-0.0063 (-1.138; 0.2548)	-0.0017 (-0.257; 0.7964)	0.0071** (2.007; 0.0446)
ρ	-0.2360*** (-4.599; 0.0000)	-0.2360*** (-5.447; 0.0000)		
λ			0.2159** (2.152; 0.0313)	0.2371** (2.385; 0.0170)

LM testleri	$LM_{\rho} = 0.2436$ [0.622]	$LM_{\lambda} = 3.4424$ [0.064]
Dirençli LMtestleri	$LM_{\rho}^* = 0.1732$ [0.677]	$LM_{\lambda}^* = 3.3720$ [0.066]
LR testleri	-	-
Hausman testleri	7.4582 [0.3828]	9.3088 [0.2312]

Not: Parantez içindeki değerler, sırasıyla t istatistiği ve p değerleridir.* %10 seviyesinde anlamlıdır, ** %5 seviyesinde anlamlıdır, *** %1 seviyesinde anlamlıdır.

Tablo-50'nin SEM rassal etki sütununda gösterildiği gibi, gelire göre sıralı %20'lik grup ayrımında ilk %20'lik grubun hanehalkı tüketim harcamasında gıda ve alkolsüz içeceklerin payı ile net göç dışında tüm bağımsız değişkenlerin istatistiksel olarak anlamlı ve her bir değişkenin gini katsayısıyla ilişkisinin beklenen yönde olduğu tespit edilmiştir. Tarım dışı işsizlik oranı, nüfus yoğunluğu, en zengin ve en yoksul %20'lik grupların hanehalkı başına ortalama kullanılabilir yıllık gelirleri arasındaki oran ve yoksulluk sınırının modele katkısı pozitif yönlüdür. SEM rassal etki modeline göre, tarım dışı işsizlik oranı, nüfus yoğunluğu, en zengin ve en yoksul %20'lik grupların hanehalkı başına ortalama kullanılabilir yıllık gelirleri arasındaki oran ve yoksulluk sınırı %1 arttığında, gini katsayısı, sırasıyla %0,0014, %0,002, %0,0326 ve %0,0071 oranında artmaktadır.

Mekansal bağımlılığın bir göstergesi olan λ parametresinin istatistiksel olarak anlamlı çıkması mekansal etkinin var olduğunu ortaya koymaktadır. λ parametresinin pozitif çıkması ise pozitif mekânsal otokorelasyonu göstermektedir. Bu sonuç, gini katsayısının, tarım dışı işsizlik oranı, nüfus yoğunluğu, en zengin ve en yoksul %20'lik grupların hanehalkı başına ortalama kullanılabilir yıllık gelirleri arasındaki oran ve yoksulluk sınırı gibi değişkenlerin dışında komşu bölgelerdeki gelir dağılımı adaletsizliğinden etkilendiği anlamına gelmektedir. Bir başka deyişle, bir bölgedeki gini katsayısının yüksek olması, komşu bölgelerin katsayısının da yüksek olmasına etki etmektedir. SEM rassal etki modeli için tahmin edilen mekansal otokorelasyon katsayısı λ , 0,2371'dir. Buna göre, bir bölgenin komşusu olan bölgelerdeki gini katsayısı değeri %1 arttıkça, o bölgedeki gini katsayısı, %0,2371 artmaktadır.

3.8. Analiz Sonuçlarının İktisadi Yorumu

Kentsel yoksulluğun belirleyicilerini açıklamak üzere, birinci modelde, nüfus artış hızı, net göç, kişi başına düşen ihracat, hizmet sektörü istihdam oranı, yaş bağımlılık oranı ve istihdam edilenler arasında ücretli, maaşlı ve yevmiyeli oranı; ikinci modelde, üniversite mezunu oranı, okuma yazma bilmeyen oranı, kişi başına ihracat, net göç ve nüfus artış hızı; üçüncü modelde, tarım dışı işsizlik oranı, nüfus yoğunluğu, en zengin ve en yoksul %20'lik grupların hanehalkı başına ortalama kullanılabilir yıllık gelirleri arasındaki oran ve yoksulluk sınırı kullanılmıştır. Farklı

çalışmalarda da, aynı değişkenlerin yoksulluk oranını teorik beklentilere uygun şekilde etkilediği görülmüştür.

İlk modelde, analiz sonuçları açıklayıcı değişkenler bazında değerlendirildiğinde, g ve nüfus artışının kentsel yoksulluğu artırdığı görülmüştür. Bu bulgu, teorik beklentileri karşılamaktadır. Nitekim demografik değişimlerin, iktisadi birimlerin, gelir, tüketim, istihdam ve refah seviyesi üzerine doğrudan etkileri bulunmaktadır. Glerle birlikte kentlerde nüfusun artması kentsel yaşamın maliyetini artırmaktadır.

Chaudhry vd. (2006) rneğinde olduğu gibi ilgili literatür ve teorik beklenti ile uyumlu olarak, bağımlılık oranının kentsel yoksulluğu olumsuz etkilediği belirlenmiştir. Zira, bağımlılık oranındaki artış, en düşük gelir dilimindeki hanelerin, harcamalarını finanse edecek bir gelir seviyesine sahip olmamasını beraberinde getirmektedir. Kadınlarda ve gençlerde işgücüne katılım oranının düşük olması, bağımlılık oranının yüksek olmasına neden olmaktadır.

İstihdam edilenler arasında ücretli oranı arttıkça kentsel yoksulluğun da arttığı saptanmıştır. Bu durum ülke genelinde çalışanların yarısının asgari ücretli ve ücretlerin düşük olması ile ilintilidir. Örneğin, Türkiye’de TÜİK’in belirlediği yoksulluk sınırının altında olan asgari ücret, gerek tutar, gerekse brüt ücretten yapılan kesintiler açısından sürekli tartışma konusu olmaktadır. Düşük cret, düşük alım gücü sebebi ile çalışan kesimin mal ve hizmetlere ulaşımını sınırlamaktadır. Düşük gelirli hanelerin bütçelerinin büyük bölümü gıda ve barınma gibi temel ihtiyaç alanlarına yönelmektedir. Dolayısıyla eğitim, sağlık, kültür vb. ihtiyaçların temininde gclk yaşanmakta; bu da yoksulluğun nesiller arası transferine yol açmaktadır.

İhracat arttıkça kentsel yoksulluk ve tarım dışı işsizliğin azaldığı saptanmıştır. Bu sonuç teorik beklentilerle uyumludur. İhracatın yeni ve nitelikli iş imkanları yaratması ve üretimi artırması, gelir ve refah artışı sağlamaktadır. İhracatın azalması ise, kapasitenin eksik kullanımına yol açarak refahı olumsuz etkilemektedir.

İkinci modelde, analiz sonuçları açıklayıcı değişkenler bazında değerlendirildiğinde, eğitimde yetersizliğin tarım dışı işsizliğin nedenleri arasında olduğu gözlenmiştir. Buna göre, okuma-yazma bilmeyen oranı arttıkça tarım dışı

işsizlik oranı artarken, üniversite mezunu oranı arttıkça azalmaktadır. Toplumsal eşitsizlikleri azaltan ve bireylerin becerilerini geliştiren eğitim düzeyi yükseldikçe işsizlik ve yoksulluk riski azalmaktadır. Eğitim durumu ile işgücü piyasasında yüksek ücret düzeyinde istihdam edilebilme arasında ilişki bulunmaktadır. Düşük eğitimliler niteliksiz ve düşük ücretli işlerde istihdam edilirken, nitelik gerektiren alanlar için yüksek eğitimliler tercih edilmektedir. Bu açıdan, üniversite mezunlarının toplam nüfus içindeki payı, toplumların iktisadi gelişme düzeyi ve bireylerin sosyoekonomik statüsü ile yakından ilgilidir. Yükseköğretimin yaygınlaşması ve eğitimde fırsat eşitliği, birey ve toplumun gelir ve refah düzeyini arttırmaktır.

Tarımsal istihdamdaki çözüme, tarım dışı işsizliğin nedenlerindedir. Kırsal alanlarda, tarımla uğraşan ve başka bir mesleği olmayan kente göç etmiş bireyler, sanayi ve hizmet sektörünün aradığı niteliklere sahip değildir. Bu yüzden, kendilerine uygun çalışma alanı olarak enformel sektöre veya düşük gelirli ve geçici işlere yönelmektedirler. Niteliksiz işgücünün geçici ve düşük ücretle istihdamı, kentlerde yoksulluğu artıran etkenlerden biridir.

Üçüncü modele dayalı analiz sonuçları açıklayıcı değişkenlere ilişkin bulgular üzerinden değerlendirildiğinde, tarım dışı işsizlik oranındaki artışın gini katsayısını artırdığı görülmektedir. İşsizliğin azalması gelir dağılımını iyileştirmektedir. Kent genelinde sürdürülebilir yüksek istihdamın sağlanamamış olması ve yoksul kesimin işsizlikten ötürü gelir düzeyinin düşmesi gelir dağılımı adaletsizliğini artırmaktadır.

Yoksulluk sınırındaki artış gini katsayısını yükseltmektedir. Hane gelirinin yoksulluk sınırının altında kalması, hanenin düzenli gelir birikimi sağlama imkanını zayıflatmakta; cari ve gelecek dönemler için refah düşüşüne yol açmaktadır.

Bu çalışmanın özgün yönlerinden biri olarak, farklı coğrafi bölgelerde gözlenen kentsel yoksulluk, tarım dışı işsizlik ve gelir dağılımının karşılıklı etkileşim içinde olduğu tespit edilmiştir. Mekansal etkilerin varlığını belirlemek için yapılan testler, mekansal bağımlılığın varlığını ortaya koymuştur. Kentsel yoksulluk, mekansal ilişkiden dolayı komşu bölgelerdeki kentsel yoksulluk oranlarından da etkilenmektedir. Benzer durum, tarım dışı işsizlik ve gelir dağılımı için de geçerlidir.

Dolayısıyla, Tobler'in (1970) "her şey birbiriyle ilişkilidir, fakat birbirine yakın olanlar uzaktakilerden daha çok birbiriyle ilişkilidir" düşüncesi bir kere daha doğrulanmaktadır.

Modellerdeki tüm bağımsız değişken katsayılarının işaretleri teorik beklentilerle uyumludur. Elde edilen bulgular, Türkiye'de kentsel yoksulluk üzerinde nüfus artışının ve yaş bağımlılık oranının etkili olduğunu göstermektedir. Ayrıca ihracat ve hizmet sektöründeki istihdam arttıkça kentsel yoksulluğun azaldığı görülmektedir. Bu sonuç, Chaudhry vd. (2006) ve Mok vd (2007) tarafından yapılan çalışmaların bulgularıyla benzerlik taşımaktadır.

SONUÇ ve GENEL DEĞERLENDİRME

Farklı gelişme düzeyindeki ülkeler için iktisadi sorunlardan biri olarak öne çıkan kentsel yoksulluk, kentlerde yaşayan bireylerin ihtiyaçlarını karşılayamama veya kabul edilebilir yaşam olanaklarına sahip olamama durumudur. Kentsel alanlarda yaşam koşullarının zorlaşması, sosyal politikaların yetersizliği, göçler sonucu kent kaynaklarının daha fazla insanla paylaşılması, kentlerin yoğun nüfus akışına uygun refleks geliştirememesi, göçle gelen nüfus için yeterli istihdam olanakları oluşturulamaması veya bu işgücünün piyasa beklentilerini karşılayamaması gibi hususlar, kentsel yoksulluğun iktisadi ve sosyal faktörlere bağlı olarak ortaya çıkan nedenlerinden bir kısmıdır.

Türkiye’de 1950’lerden itibaren bazı kentlerde sanayi yatırımları ve çalışma olanaklarının artması, ulaşım ve iletişimin gelişmesi, kır-kent etkileşimini ve göç etme eğilimlerini artırmıştır. Kırsal bölgelerde tarım sektörünün çözülmesi, gelişen ulaşım ağlarıyla birlikte kentlerde sanayi yatırımlarının artması, uygulanan kalkınma programlarının sanayi sektörü öncelikli olması, büyük ve orta ölçekli sanayi işletmelerinin ortaya çıkması, kırsal alanlar açısından kentleri cazip hale getirerek göç hareketlerine neden olmuştur. İç göçler, Türkiye’nin büyük kentlerinde nüfus birikimine yol açmış ve kentsel nüfusun büyük kısmı göç sonucu oluşmuştur. Bununla beraber, Türkiye’de kentleşme, sanayileşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkmamıştır. Kent nüfusundaki artış, sanayileşme hızının önünde yer almış; yoğun göçlerle şekillenen hızlı ve sağlıksız kentleşme, toplumsal, çevresel ve iktisadi sorunları beraberinde getirmiştir.

Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye’de kentsel yoksulluğu etkileyen faktörlerin belirlenmesidir. Çalışmanın uygulama bölümünde üç model oluşturulmuştur. Birinci modelde, bölgelerin kentsel alanlarında yaşayan yoksul sayısının yıllara göre değişim oranları; ikinci modelde, tarım dışı işsizlik; üçüncü modelde ise, gelir dağılımında adaletin göstergesi olan gini katsayısı bağımlı değişken olarak seçilmiştir. Bağımlı değişkenlerin, açıklayıcı değişkenler dışında mekansal komşuluklardan hangi düzeyde etkilendiğinin belirlenmesi için, mekansal etkileri dikkate alan mekansal panel veri analizinden yararlanılmış ve ülkedeki 12

Düzeş-1 bölgesinin 2008-2013 dönemine ait verileri kullanılmıştır. Veri temininde karşılaşılan güçlükler, dönem tercişini etkilemiştir.

Çalışma teorik ve ampirik olarak belli sınırlılıklar taşımaktadır. Literatürde sıklıkla, yoksulluk sorununun sadece iktisadi neden ve sonuçlarıyla ele alınmaması gerektiğı üzerinde durulmaktadır. Ancak kapsamın genişliğı nedeniyle, yoksulluğun sosyal boyutuna daha az oranda yer verilmiş; konunun iktisadi yönü ön plana çıkarılmış ve toplumsal sonuçlar, iktisadi göstergeler üzerinden incelenmiştir. Konu ve tartışma biçimi ile ilgili gerek yabancı gerekse yerli literatürde yeterli düzeyde analitik çalışmanın olmaması, bu çalışmaya özgünlük kazandıran etmenlerden biridir. Ayrıca, mekana göre iktisadi faaliyetlerin ve gelir dağılımının farklı olması, bölgesel çalışmaların önemini artırmaktadır. Bu yönüyle çalışmanın literatüre ve kentsel sorunlara odaklanan politikalara katkı sağlayacağı umulmaktadır.

Ampirik analize geçmeden önce bölgeler arasındaki komşuluk ilişkilerini gösteren mekansal ağırlık matrisi sınır komşuluklarına göre oluşturulmuştur. Ardından kentsel yoksulluğa etki eden faktörleri ve mekansal etkilerin varlığını belirlemek için yapılan testler neticesinde, uygun modelin mekansal SAR; tarım dışı işsizliğe ve gini katsayısına etki eden faktörlerin incelenmesinde, uygun modelin mekansal SEM olduğu görülmüştür. Üç modelde de, belirleyici olarak ele alınan değişkenlerin büyük bir çoğunluğu için istatistiksel olarak anlamlı ve beklentilere uygun bulgular elde edilmiş; kentsel yoksulluk, tarım dışı işsizlik ve gelir dağılımı ayrı ayrı dikkate alındığında, bölgeler arasında karşılıklı etkileşim olduğu saptanmıştır. Bir bölgede kentsel yoksulluğun ve tarım dışı işsizliğin artması ve gelir dağılımının bozulması, komşu bölgelere de yayılmaktadır. Düzeş-1 alt bölgelerinden herhangi birinde kent yoksullarının sayısının, tarım dışı işsizlik oranının ve gini katsayısının, komşu bölgelerdeki aynı değişkenlerden, aynı yönde ve güçlü bir şekilde etkilendiğı görülmüş; analizlerde, beklentileri destekleyici sonuçlara ulaşılmıştır.

Analiz bulguları, literatürdeki benzer çalışmalarla örtüşmektedir. Bununla birlikte, bu çalışmada başkalarından farklı olarak, birbirine komşu bölgeler arasındaki bağımlılık modellenmiştir. Özellikle göçlerle kentlerde nüfusun artması, yaş bağımlılık oranının yükselmesi ve ücretli kesimin toplam çalışanlar içinde

payının artması, kentsel yoksulluğun öne çıkan nedenleri arasındadır. Ücretli ve maaşlı çalışan sayısındaki artışın kentsel yoksulluğu artırması, emeğin/istihdamın niteliği ile ücretlerin düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Hizmet sektöründeki istihdam artışı ile kişi başına ihracat artışının da kentsel yoksulluğu azaltan etkenler olduğu saptanmıştır. Okuma-yazma bilmeyen oranı ile tarım dışı işsizlik oranı arasında güçlü bir ilişki olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca, kentsel yoksulluğu artıran etkenlerden göç ve nüfus artış hızının da tarım dışı işsizlik oranını artırıcı; üniversite mezunu oranı ile kişi başına ihracat artışının tarım dışı işsizliği azaltan etkenler olduğu belirlenmiştir.

Sanayinin sağladığı istihdam olanakları kırsaldan kente gelmek isteyen kesim için cezbedici özellikler taşımaktadır. Ancak kırsal kesimden kentlere devam eden göçler sürdürülebilir değildir. Göçlere maruz kalan kentlerde istihdam artış hızının, nüfus artış hızının gerisinde kalması, en çok yoksul kesimi etkilemektedir. Nitekim hızlı nüfus artışı ve düzensiz kentleşme, kentleri sorun alanları haline getirmektedir. Türkiye’de belirli yerleşim alanları, artan göç nedeni ile hızlı bir kentleşme yaşamaktadır. Göç edenlerin işgücü piyasasının gerekli kıldığı becerilerden yoksun olması ve kentsel altyapı olanaklarının artan nüfusun gereksinimlerini karşılayamaması, yoksulluk sorununu derinleştirmektedir. Bu itibarla, kentteki yoksul nüfusun karşılaştığı/yaşadığı sorunların özel olarak ele alınmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Sosyal güvenceden yoksun olma, uzun çalışma saatleri, ağır iş şartları ve düşük ücretler gibi olumsuz koşullar, çalışan yoksulların düzenli gelir birikimi sağlama imkanını zayıflatmakta ve iktisadi zorluklarla mücadelesini zorlaştırmaktadır. Kentsel yoksulluğun azaltılmasında, istihdam fırsatları yaratılarak işsizliğin azaltılması, girişimciliğin teşvik edilmesi ve çalışma koşullarının iyileştirilmesine yönelik istihdamda sürekliliği amaçlayan aktif istihdam politikaları yürütülmelidir. Özellikle dezavantajlı grupları topluma ve üretime kazandırmaya yönelik çalışmalar; işsiz kalan bireylerin, önce gelir kayıplarını telafi ve hızla yeniden istihdamı mümkün kılacak çözüm seçenekleri politika önceliği haline getirilmelidir.

Kentlerde yoksul hane reisleri genellikle eğitimsiz ve sosyal güvencesi olmayan, çok çocuk sahibi kişilerdir. Anne ve babanın eğitim düzeylerinin düşük

olması ve hanehalkı büyüklüğünün artması, yoksulluğun belirleyicilerindedir. Yoksul hanelerdeki çocuklar için eğitimin iktisadi maliyeti azaltılmalı ve gelir düzeyi düşük öğrencilere destek sağlanmalıdır. Kırsal kesimden kentlere gelen öğrencilerin barınma ve yaşam giderlerine destek sağlanmalıdır. Eğitim sistemi ile işgücü piyasası arasındaki bağlar güçlendirilerek, mesleki eğitim, ekonominin ihtiyaç duyduğu alanlarda geliştirilmelidir. Kırsal kesimlerde yaşayanlar için yeni gelir getirici faaliyet alanları oluşturularak/geliştirilerek kente göç baskısı zayıflatılmalı ve geriye göçü özendirilecek politikalar benimsenmelidir.

Kentsel yoksulluğun iktisadi olduğu kadar toplumsal bir boyutunun olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır. İstihdamı arttırmaya yönelik projelerin yanında, yoksul kesimin kentle bütünleşmesini sağlayacak önlemler alınmalıdır. Bunun için, kentlileşme bilincini geliştirecek programların uygulanması ve sosyal hizmetlere ayrılan harcamaların payının yükseltilmesi gerekmektedir. Yerel kurum ve kuruluşlar, özellikle yoksul gençlerin üretken bireylere dönüşmelerini amaçlayan programlar geliştirmeli ve bu konuda projelere destek vermelidir. Bu kapsamda iş tecrübesi olmayan gençlere deneyim kazandırılarak iş bulma olanakları artırılmalı; kişisel gelişim ve kariyer danışmanlığı hizmetleriyle gençlerin yaşadıkları sorunların çözümüne katkı sağlanmalıdır.

Komşu bölge ve ülkelerdeki siyasi şoklar, Türkiye'yi siyasi ve iktisadi alanlarda doğrudan ve dolaylı olarak etkilemektedir. Bölgesel çatışmalar, iç savaşlar ya da siyasi belirsizlikler, bölgesel istikrar ve ticaret açısından olumsuzluk yaratmaktadır. Özellikle Suriye'deki iç savaşın şiddetlenmesiyle Türkiye'ye yönelen sığınmacı sayısındaki belirgin artış, başta sınıra yakın iller olmak üzere güvenlik sorunları yanında kentsel sorunların artışına yol açmaktadır. Göçmenler, Türkiye'deki en yoksul kesim arasında yer almaktadır. Kampların dışında yaşamayı tercih edenler genellikle kent merkezlerinde bulunan mahallelere, sosyal tesislere ve kentsel alanlara yerleşmektedir. Bu durum, temel hizmetlerin aksaması ve altyapı yetersizliğinin ortaya çıkması gibi sorunları beraberinde getirmektedir. Ayrıca, Suriyelilerin çalışma izni olmamasına rağmen düşük ücretle çalıştırılmaları, yerel halkın iş bulmasını güçleştirmekte ve işsizlik oranlarını artırmaktadır. Suriye'de normale dönüş için diplomatik çabalar yanında sığınmacıların Türkiye'ye

entegrasyon sürecinin sivil toplum ve uluslararası koordinasyonla iyi yönetilmesi gerekmektedir.

Bu çalışma literatüre üç önemli katkı yapmaktadır. Birincisi, yoksulluğu bölgesel bağlantılar eşliğinde kentsel düzeyde etkileyen faktörlerin güncel ekonometrik yöntemlerden biri (mekansal panel) ve 3 ayrı model yardımıyla belirlenmesidir. Üstelik bu konuda Türkiye’de daha önce bir ampirik çalışma yapılmamıştır. İkincisi, yoksulluk ve gelir dağılımı konularında yapılan ampirik araştırmaların ulusal veya uluslararası ölçekte ele alındığı; buna karşın bölgesel ölçekteki çalışmaların literatürde pek yer bulmadığı görülmektedir. Bu açıdan kentsel yoksulluk, tarım dışı işsizlik ve gelir dağılımının belirleyicilerinin bölgesel ölçekte analiz edilmesi, literatüre katkı mahiyetindedir. Üçüncüsü, mekansal ekonometri analizi ile bölgeler arasındaki mekansal etkileşimin ortaya konması ve komşu bölgelerdeki iktisadi gelişmelerin birbirinden bağımsız olmadığını gösterilmesi, bu çalışmanın değerli katkılarından biridir.

Mekansal panel veri analizi kapsamında varılan sonuçlar dönemseldir ve kullanılan değişken kümesi ile sınırlıdır. Yeni çalışmalarda, farklı dönemlerde ve veri temini mümkün kılınarak farklı değişkenler içeren modellerle varılan sonuçlar izlenebilir. Veri kısıtı aşıldığı ölçüde, iktisadi yapıyı yansıtan tarım, sanayi, hizmet sektörlerine ilişkin detaylar, kentsel kişi başına GSYİH vb değişkenler de analize dahil edilerek kentsel yoksulluğun belirleyicileri daha kapsamlı incelenebilir.

EKLER

Ek-1

Model 1

Pooled model with spatially lagged dependent variable and spatial random effects

```
Dependent Variable =      KYOKSD
R-squared           =      1.0000
corr-squared        =      1.0000
sigma^2             =      0.0000
Nobs,Nvar           =      72,    9
log-likelihood      =      289.92513
# of iterations     =      10
min and max rho    =     -1.0000,  1.0000
total time in secs =      0.3590
time for optimiz   =      0.3590
time for lndet     =      0.0160
```

No lndet approximation used

*****

Variable	Coefficient	Asymptot t-stat	z-probability
intercept	-0.017664	-1.742101	0.081491
NFAH	0.100803	885.159381	0.000000
NETGOC	0.000229	2.991490	0.002776
KBIHR	-0.000511	-1.981869	0.047494
YBO	0.000471	2.776823	0.005489
KBSET	0.002321	1.013697	0.310727
HIZSEK	-0.000371	-2.390619	0.016820
UCR	0.000216	1.956855	0.050365
W*dep.var.	0.003283	1.929696	0.053644
teta	0.900218	4.299203	0.000017

Model 2

Pooled model with spatial error autocorrelation and spatial fixed effects

Dependent Variable = TDIO
R-squared = 0.7077
corr-squared = 0.4322
sigma^2 = 2.1089
log-likelihood = -133.05261
Nobs,Nvar,#FE = 72, 6, 18
iterations = 14
min and max rho = -0.9900, 0.9900
total time in secs = 2.9060
time for optimiz = 2.8750
time for lndet = 0.0160

No lndet approximation used

*****

Variable	Coefficient	Asymptot t-stat	z-probability
OKYZBLM	0.516077	2.173396	0.029751
YUKS	-0.247666	-0.788759	0.430253
GINI	5.140320	0.375757	0.707098
NETGOCD	0.001284	1.909573	0.056188
NFAH	0.069314	1.904225	0.056881
KBIHR	-0.607839	-1.697102	0.089677
spat.aut.	0.428985	4.941145	0.000001

Model 3

Pooled model with spatial error autocorrelation and spatial random effects

Dependent Variable = GINI
R-squared = 0.9686
corr-squared = 0.9643
sigma^2 = 0.0000
Nobs,Nvar = 72, 7
log-likelihood = 276.78788
# of iterations = 8
min and max rho = -1.0000, 1.0000
total time in secs = 0.4680
time for optimiz = 0.4380
time for t-stats = 0.0150

*****

Variable	Coefficient	Asymptot t-stat	z-probability
intercept	0.071245	2.160134	0.030762
TDIO	0.001400	5.247218	0.000000
NUFYOG	0.002354	2.945302	0.003226
GIDA	0.000569	1.605234	0.108442
ZY	0.032633	37.271626	0.000000
NETGOC	-0.000001	-0.025637	0.979547
YOKSNR	0.007143	2.007986	0.044645
spat.aut.	0.237152	2.385962	0.017035
teta	0.000000	0.000001	0.999999

Ek-2**Tablo-51: Türkiye’de İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflamasına Göre Bölgeler**

Kod	Düzyey 1	Kod	Düzyey 2
TR1	İstanbul	TR10	İstanbul
TR2	Batı Marmara	TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli
		TR22	Balıkesir, Çanakkale
TR3	Ege	TR31	İzmir
		TR32	Aydın, Denizli, Muğla
		TR33	Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak
TR4	Doğu Marmara	TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik
		TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova
TR5	Batı Anadolu	TR51	Ankara
		TR52	Konya, Karaman
TR6	Akdeniz	TR61	Antalya, Isparta, Burdur
		TR62	Adana, Mersin
		TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye
TR7	Orta Anadolu	TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir
		TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat
TR8	Batı Karadeniz	TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın
		TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop
		TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya
TR9	Doğu Karadeniz	TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt
		TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan
TRB	Ortadoğu Anadolu	TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli
		TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari
TRC	Güneydoğu Anadolu	TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis
		TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır
		TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt

KAYNAKÇA

- ACOSS (2013). Poverty and Its Causes: A Summary, <http://www.australiancollaboration.com.au/pdf/FactSheets/Causes-of-poverty-FactSheet.pdf/> 23.04.2014.
- Adetunji, Morenike O. (2012). "Determinants of Urban Poverty in Osun State Nigeria", *Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Business*, 3 (11): 267-281.
- Agenor, Pierre-Richard (2002). "Macroeconomic Adjustment and the Poor: Analytical Issues and Cross-Country Evidence", Policy Research Working Paper, 2788.
- Alemdar, Tuna, Alper Demirdöğen ve M. Necat Ören (2012). "Kırsal Yoksulluk Ölçüm Sorunu ve Türkiye", Şu kitapta: Cennet Oğuz, Zeki Bayramoğlu, Zuhâl Karakayacı (Ed.), 10. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi Bildiriler Kitabı, Konya, 1: 322-329, http://www.tarekoder.org/wp-content/uploads/2011/12/konya_cilt_I.pdf/ 20.04.2015
- Alver, Köksal (2010). *Siteril Hayatlar*, Ankara: Hece Yayınları.
- Amis, Philip (2004). "Urban Poverty in East Africa: A Comparative Analysis of The Trajectories of Nairobi and Kampala", CPRC Working Paper, No: 39.
- Amoako, Clifford (2011). "Slum Improvement in the Kumasi Metropolis, Ghana - A Review of Approaches and Results", *Journal of Sustainable Development in Africa*, 13(8): 150-170.
- Anselin, Luc (1980). "Estimation Methods for Spatial Autoregressive Structures", *Regional Science Dissertation and Monograph Series*, New York Cornell University, Ithaca.
- Anselin, Luc (1987). "Model Validation in Spatial Econometrics: A Review and Evaluation of Alternative Approaches", *International Regional Science Review*, 11: 279-316.
- Anselin, Luc (1988a). "Lagrange Multiplier Test Diagnostics for Spatial Dependence and Spatial Heterogeneity", *Geographical Analysis*, 20: 1-17.
- Anselin, Luc (1988b). "Model Validation in Spatial Econometrics: A Review and Evaluation of Alternative Approaches", *International Regional Science Review*, 11: 279-316.
- Anselin, Luc (1988c). "Spatial Econometrics: Methods and Models, The Netherlands: Kluwer Academic Publishers, Dordrecht.
- Anselin, Luc (1988d). "A Test for Spatial Autocorrelation in Seemingly Unrelated Regressions", *Economics Letters*, 28: 335-341.
- Anselin, Luc (1992). "Space and Applied Econometrics", *Regional Science and Urban Economics*, 22: 307-316.

- Anselin, Luc (1999). *Spatial Econometrics*, http://www.csiss.org/learning_resources/content/papers/baltchap.pdf/ 20.04.2015.
- Anselin, Luc (2001). "Spatial Econometrics", in Badi Baltagi (Ed.), *A Companion to Theoretical Econometrics*, pp: 310-330, Oxford: Blackwell.
- Anselin, Luc (2006). *Spatial Econometrics*, in Terence C. Mills, and Kerry Patterson (Ed.), *Palgrave Handbook of Econometrics: Volume 1, Econometric Theory*, pp: 901-969, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Anselin, Luc (2009). *Thirty Years of Spatial Econometrics*, GeoDa Working Paper, No: 2009-02.
- Anselin, Luc, and Anil K. Bera, (1998). "Spatial Dependence in Linear Regression Models With An Introduction to Spatial Econometrics", in Aman Ullah, and David E. Giles (Eds.), *Handbook of Applied Economic Statistics: 237-289*, New York: Marcel Dekker.
- Anselin, Luc, and Raymond J. Florax (1995). *New Directions in Spatial Econometrics*, Berlin: Springer-Verlag.
- Anselin, Luc, and Sergio J. Rey (1997). "Introduction to the Special Issue on Spatial Econometrics", *International Regional Science Review*, 20: 1–7.
- Anselin, Luc, Julie Le Gallo, and Hubert Jayet (2006). "Spatial Panel Econometrics", in: Laszlo Matyas, and Patrick Sevestre (Eds.), *The Econometrics of Panel Data, Fundamentals and Recent Developments in Theory and Practice*, 3rd ed., pp: 901-969, Kluwer, Dordrecht.
- Anselin, Luc, Julie Le Gallo, and Hubert Jayet (2008). "Spatial Panel Econometrics", in Laszlo Matyas, and Patrick Sevestre (Eds.), *Advanced Studies in Theoretical and Applied Econometrics*, 46(II), pp: 625-660, Netherlands: Springer.
- Anselin, Luc, and Nancy Lozano-Gracia, (2009). "Spatial Hedonic Models", in Terence C. Mills, and Kerry Patterson (Eds.), *Palgrave Handbook of Econometrics, Volume: 2, Applied Econometrics*, pp: 1213-1250, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Anselin, Luc, and Daniel Arribas-Bel (2013). "Spatial Fixed Effects and Spatial Dependence in a Single Cross-section", *Papers in Regional Science*, 92(1): 3-17.
- Arbia, Guiseppe (2005). *Spatial Econometrics: Statistical Foundations And Applications To Regional Convergence*, Berlin: Springer-Verlag.
- Arimah, Ben C. (2010). "The Face of Urban Poverty Explaining the Prevalence of Slums in Developing Countries", United National University: World Institute for Development Economics Research Working Paper, No: 2010/30.
- Arora, Swarnjit S., and Murray Brown (1977). "Alternative Approaches to Spatial Autocorrelation: An Improvement over Current Practice", *International Regional Science Review*, 2: 67-78.
- Arslan, Rifk1 (1989). "Gecekondulaşmanın Evrimi", *Mimarlık*, (6): 34-37.

- Asian Development Bank (2004). *City Development Strategies to Reduce Poverty*, Asian Development Bank Publication, Philippines.
- Aten, Bettina (1996). "Evidence of Spatial Autocorrelation in International Prices", *Review of Income and Wealth*, 42: 149–63.
- Awan, M. Sarwar, and Nasir Iqbal (2010). *Determinants of Urban Poverty: The Case of Medium Sized City in Pakistan*, PIDE Working Papers, No: 60.
- Aytaç, Ömer (2013). "Yoksulluk, Kentsel Sınıfsal ve Sosyal Dışlanma: Modern Kentlerde Sınıfsal/Mekansal Yarılma ve Suçlaştırılma Mekanizmaları", Şu kitapta: Ömer Aytaç ve Süleyman İlhan (Ed.), *Kentsel Yoksulluğu Yeniden Düşünmek*, 65-124, Ankara: Birleşik Yayınevi.
- Bahrenberg, Gerhard, Manfred M. Fischer, and Peter Nijkamp (1984). *Recent Developments in Spatial Data Analysis*, Aldershot: Gower.
- Baltagi, Badi H. (2001a). *A Companion to Theoretical Econometrics*, Oxford: Blackwell.
- Baltagi, Badi H. (2001b). *Econometric Analysis of Panel Data*, United Kingdom: John Wiley & Sons.
- Barnes, Sandra L. (2004). "The Clustering of Poor Urban, Chicago Residents: An Empirical Analysis of Social Differentiation", *Journal of African American Studies*, 7(4): 39-58.
- Barnett, Raymond A., Michael R. Ziegler, and Karl E. Byleen (2005). *College Mathematics for Business, Economics, Life Sciences, and Social Sciences*, USA: Pearson Prentice Hall.
- Barrett, Alison, and Richard Beardmore (2000). *India's Urban Poverty Agenda: Understanding the Poor in Cities and Formulating Appropriate Anti-Poverty Actions*, http://info.worldbank.org/etools/docs/library/166856/UC_MP/UCMP/Documents/india's-urban-poverty.pdf/ 19.02.2015
- Bartels, Cornelis P., and Ronald Ketellapper (1979). *Exploratory and Explanatory Analysis of Spatial Data*, Boston: Martinus Nijho.
- Bauman, Zygmunt (1999). *Çalışma, Tüketicilik ve Yeni Yoksullar*, İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Bayındırlık Bakanlığı (2009). *Kentleşme Şurası 2009 Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar Komisyonu Raporu*, Ankara: Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Yayını.
- Bayraktutan, Yusuf ve Mehmet Özbilgin (2014), *Kocaeli'de Kentsel Yoksulluğa Bağlı Genç Yoksulluğu Sorununun İktisadi Analizi*, Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınlanmamış Proje Raporu.
- BEA (2014). *National Income and Product Accounts*, BEA: 14-52, http://www.bea.gov/newsreleases/national/gdp/2014/gdp3q14_adv.htm/ 17.02.2015.
- Bell, Kathleen P., and Nancy E. Bockstael (1999). "Applying the Generalized Moments Estimation Approach to Spatial Problems Involving Micro-Level Data", *The Review of Economics and Statistics*, 82(1): 72-82.

- Bellu, Lorenzo Giovanni, and Paolo Liberati (2005). Impacts of Policies on Poverty The Definition of Poverty, http://www.fao.org/docs/up/easypol/312/povanlys_defpov_004en.pdf/23.04.2014.
- Benirschka, M., and J.K. Binkley (1994). "Land Price Volatility in a Geographically Dispersed Market", *American Journal of Agricultural Economics*, 76: 185–95.
- Bennett, Robert John (1979). *Spatial Time Series*. London: Pion.
- Besag, J. (1974). Spatial Interaction and the Statistical Analysis of Lattice Systems, *Journal of the Royal Statistical Society B*, 36: 192-225.
- Besag, J., and P. A. Moran, (1975). "On the Estimation and Testing of Spatial Interaction in Gaussian Lattice Processes", *Biometrika*, 62: 555-562.
- Bilen, Mahmut ve Mustafa Çalışır (2013). "Türkiye’de Yoksulluk Tuzağının Politik Belirleyicileri", *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(1): 321-345.
- Bird, Kate, Kate Higgins, and Dan Harris (2010). *Spatial Poverty Traps an Overview*, ODI Working Paper. 321, CPRC Working Paper. 161, London: Overseas Development Institute.
- Bishi, Hakeem, and Oluwafemi Olajide (2011). *Effects of Information Technology Facilities on the Urban Environment: A Comparative Study of Lagos Island and Victoria Island, Lagos*, Essen: Proceedings Real Corp 2011 Tagungsband, 18-20 May 2011.
- Blommestein, Hans J. (1983). "Specification And Estimation of Spatial Econometric Models: A Discussion of Alternative Strategies for Spatial Economic Modeling", *Regional Science and Urban Economics*, 13: 250-271.
- Blommestein, Hans J. (1985). "Elimination Of Circular Routes in Spatial Dynamic Regression Equations", *Regional Science and Urban Economics*, 15: 121-130.
- Blommestein, Hans J., and Peter Nijkamp (1986). "Testing the Spatial Scale and the Dynamic Structure in Regional Models. A Contribution to Spatial Econometric Specification Analysis", *Journal of Regional Science*, 26: 1-17.
- Bourgignon, François (1999). "Absolute Poverty, Relative Deprivation, and Social Exclusion", in G. Kochendorfer-Lucius and B. Pleskovic (Eds.), *Inclusion, Justice and Poverty Reduction*, Villa Borsig Workshop Series, pp.75-79, Berlin.
- Brender, Natalie (2012). *Summary Researching the Urban Dilemma: Urbanization, Poverty and Violence*, Canada: International Development Research Centre.
- Brockerhoff, Martin and Ellen Brennan (2000). *The Poverty of Cities in Developing Regions*, *Population and Development Review*, 24(1):75-114.
- Brookings Institution (2008). *The Enduring Challenge of Concentrated Poverty in America: Case Studies from Communities Across The US*, http://www.brookings.edu/~media/research/files/reports/2008/10/24-concentrated-poverty/1024_concentrated_poverty.pdf/ 10.09.2015.
- Brown, Douglas M. (1974). *Introduction to Urban Economics*, New York: Academic Press.

- Brueckner, Jan K. (1998). "Testing for Strategic Interaction Among Local Governments: The Case of Growth Controls", *Journal of Urban Economics*, 44: 438–67.
- Bryant-Tokalau, Jenny J. (1995). "The Myth Exploded: Urban Poverty in the Pacific", *Environment and Urbanization*, 7(2): 109-130.
- Buğra, Ayşe (2007). "Yoksulluk ve Sosyal Haklar", *TES-İŞ Dergisi*, (Haziran/2007): 75-80.
- Cancian, Maria, and Sheldon Danziger (2009). "Changing Poverty and Changing Antipoverty Policies", *Focus*, 26(2, Fall): 1-31.
- Case, Anne (1991). "Spatial Patterns in Household Demand", *Econometrica*, 59: 953-965.
- Case, Anne, Harvey S. Rosen, and James R. Hines (1993). "Budget Spillovers and Fiscal Policy Interdependence: Evidence from the States", *Journal of Public Economics*, 52: 285-307.
- Castells, Manuel (1997). *Kent, Sınıf, İktidar* (Çev. Asuman Erendil), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Census Bureau (2015a) 668 - Real Gross Domestic Product, Chained (2005) Dollars--Annual Percent Change, <http://www.census.gov/compendia/statab/2012/tables/12s0668.pdf>/ 23.03.2015.
- Census Bureau (2015b). Table 23 People in Poverty by Nativity, <http://www.census.gov/hhes/www/poverty/data/historical/hstpov23.xls>/ 23.03.2015.
- Chaudhry, Imran Sharif, Shahnawaz Malik, and Asma Imran (2006). "Urban Poverty and Governance: The Case of Multan City", *The Pakistan Development Review*, 45(4 Part II): 819-830.
- Chen, Yanguang 2012. "On The Four Types of Weight Functions For Spatial Contiguity Matrix", *Letters in Spatial and Resource Sciences*, 5(2): 65-72.
- Cliff, Andrew D., and Keith J. Ord (1972). "Testing for Spatial Autocorrelation Among Regression Residuals", *Geographical Analysis*, 4: 267-284.
- Cliff, Andrew D., and Keith J. Ord (1973). *Spatial Autocorrelation*, Pion, London.
- Cliff, Andrew D., and Keith J. Ord (1981). *Spatial Processes: Models and Applications*, Pion, London.
- Conley, Timothy G. (1996). *Econometric Modelling of Cross-sectional Dependence*, Ph.D. Dissertation. Department of Economics, University of Chicago, Chicago, IL.
- Cressie, Noel (1991). *Statistics for Spatial Data*, New York: Wiley.
- Danacica, Daniela-Emanuela (2005). *The Impact of Globalization on Inequalities and Poverty*, Critical Management Studies Conference, 4-6 July, University of Cambridge.
- Davis, Mike (2006). *Planet of Slums*, USA: Verso.
- De La Barra, Tomas (1989). *Integrated Land Use and Transport Modelling: Decision Chains and Hier*, Cambridge: Cambridge University Press.

- De Boyser, Katrien, Caroline Dewilde, Danielle Dierckx, and Jürgen Friedrichs (2009). "On the Crossroads of the Social and Spatial Dimensions of Poverty, in Katrien De Boyser, University of Antwerp, Belgium, Caroline Dewilde (Eds.), *Between the Social and the Spatial Exploring the Multiple Dimensions of Poverty and Social Exclusion*, pp. xxvii-xxxii, USA: Ashgate Publishing Company,
- Deaton, Angus (2006). "Measuring Poverty", in Abhijit Vinayak Banerjee, Roland Benabou and Dilip Mookherjee (Eds.), *Understanding Poverty*, USA: Oxford University Press 3-15.
- Desarrollo, Mujer Y. (2004). *Understanding Poverty From a Gender Perspective*, Santiago, Chile: United Nations Publication.
- DFID (2001). *Meeting the Challenge of Poverty in Urban Areas*, http://www.ucl.ac.uk/dpu-projects/driversurbchange/officialdocs/DFID_Strategy_Paper_urb_pov.pdf/12.12.2013.
- Dhemba, Jotham (1999). "Informal Sector Development: A Strategy for Alleviating Urban Poverty in Zimbabwe", *Journal of Social Development in Africa*, 14(2): 5-19.
- Diggle, Peter J. (1983). *Statistical Analysis of Spatial Point Patterns*, London: Academic Press.
- Dinler, Zeynel (1986) *Bölgesel İktisat*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi.
- Dinler, Zeynel (2008) *Mikro Ekonomi*, Bursa: Ekin Kitapevi Yayınları.
- Dipasquale, Denise, and William C. Wheaton (1996). *Urban Economics and Real Estate Markets*, USA: Prentice-Hall.
- Divya, S., and B. Chandrashekar (2013). "Urban Poverty and Health in India – Challenges and Strategies", *Global Journal of Current Research*, 1(3): 92-97.
- Doğan, Bahar Burtan ve M. Yusuf Çelik (2012). "Diyarbakır'daki Kentsel Yoksulluğun Ana Bileşen Analizi Dahilinde Değerlendirilmesi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 17(3): 129-162.
- DPT (2007). *Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013 Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayını, Yayın No: DPT: 2742-ÖİK: 691.
- Driscoll, John C., and Aart C. Kraay (1998). "Consistent Covariance Matrix Estimation With Spatially Dependent Panel Data", *The Review of Economics and Statistics*, 80: 549-60.
- Durgun, Özlem ve Demet Çak (2010). "Yoksul Kent Nüfusunun İstihdam Yapısı ve Geçinme Biçimleri: İstanbul Örneği", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (20) 2010 / 2 : 32-55.
- Edel, Matthew (1992). *Urban and Regional Economics-Marxist Perspectives*, Switzerland: Harwood Academic Publishers.
- Edwards, Mary E. (2007). *Regional and Urban Economics and Economic Development Theory and Methods*, Boca Raton: Auerbach Publications.

- Elhorst, J. Paul (2010). Spatial Panel Data Models, <http://regroningen.nl/elhorst/doc/Spatial%20Panel%20Data%20Models.pdf/> 20.05.2015.
- Elhorst, J. Paul (2014). Spatial Econometrics: From Cross-Sectional Data to Spatial Panels, Netherlands: Springer.
- Engbersen, Godfried (2001). "The Urban Palimpsest Urban Marginality in an Advanced Society", *Focaal - European Journal of Anthropology*, 38: 125-138.
- Erdoğan, Seyhan ve Denizcan Kutlu (2014). "Dünyada ve Türkiye'de Çalışan Yoksulluğu: İşgücü Piyasası ve Sosyal Koruma Politikaları Bağlamında Bir Değerlendirme", *Çalışma ve Toplum*, 2: 63-114.
- Erkan, Hüsni (1987). Sosyo-ekonomik Bölgesel Gelişme Teorik ve Uygulamalı Bir Yaklaşım, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.
- Erken, Erhan (2003). "Dünya Sistemi ve Yoksulluk İlişkisi", Şu kitapta: *Yoksulluk*, İstanbul: Deniz Feneri Yayınları, 1: 311-322.
- Ertürk, Hasan (1997). Kent Ekonomisi, Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.
- Es, Muharrem ve Hamza Ateş (2004). Kent Yönetimi, Kentleşme ve Göç: Sorunlar ve Çözüm Önerileri, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 48: 205-248.
- European Commission (2013). The Urban and Regional Dimension of the Crisis Eighth Progress Report On Economic, Social and Territorial Cohesion, Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Fan, Shenggen, Cheng Fang, and Xiabo Zhang (2001). How Agricultural Research Affects Urban Poverty in Developing Countries? The Case of China, EPTD Discussion Paper, No: 83.
- Fan, Shenggen, Connie Chan-Kang, and Anit Mukherjee (2005). Rural and Urban Dynamics and Poverty: Evidence From China and India, FCND Discussion Paper, No: 196.
- Fang, Cheng, Xiaobo Zhang, and Shenggen Fan (2002). "Emergence of Urban Poverty and Inequality in China: Evidence From Household Survey", *China Economic Review*, 13(2002): 430-443.
- Fay, Marianne, and Caterina R. Laderchi (2005). "Urban Poverty in Latin America and the Caribbean: Setting the Stage", in Marianne Fay (Ed.), *The Urban Poor in Latin America*, Washington: The World Bank, 19-46.
- Ferreira, Francisco, Peter Lanjouw, and Marcelo Neri (1998). "The Urban Poor in Brazil in 1996: A New Poverty Profile Using PPV, PNAD and Census Data", A Background Paper for the World Bank's Urban Poverty Strategy Report.
- Fissuh, Eyob, Mark N. Harris, and John Serieux (2008). Measuring the Attributes of Poverty and Its "Residual Persistence" in Eritrea, The Centre for the Study of African Economies Conference, 16-18 March, St Catherine's College, Oxford.
- Foster, James E. (1998). "Absolute Versus Relative Poverty", *The American Economic Review*, Papers and Proceedings of the Hundred and Tenth Annual Meeting of the American Economic Association, 88(2): 335-341.
- Foster, Stuart A., and Wilpen L. Gorr (1986). "An adaptive Filter for Estimating Spatially-varying Parameters: Application to Modeling Police Hours in

- Response to Calls for Services”, *Management Science*, 32: 878-89.
- Frisch, Helmut (1983). *Theories of Inflation*, UK: Cambridge University Press.
- Gerkman, Linda (2010). *Topics in Spatial Econometrics with Applications to House Prices*, Doctoral Thesis, Hanken School of Economics, Department of Finance and Statistics, Helsinki.
- Getis, Art, and Barry Boots (1978). *Models of Spatial Processes*, London, United Kingdom: Cambridge University Press.
- Ghazouani, Samir, and Mohamed Goaid (2001). “The Determinates of Urban and Rural Poverty in Tunisia”, ERF Working Paper, No: 0126.
- Ghose, Ajit K., Nomaan Majid, and Christoph Ernst (2010). *Küresel İstihdam Sorunu (Çev. Editörü Ömer Faruk Çolak)*, Ankara: Efil Yayınevi.
- Gollin Douglas, Rémi Jedwab, and Dietrich Vollrath (2013). *Urbanization With and Without Industrialization*, Working Papers 2013-290-26, Department of Economics, University of Houston.
- Goodwin, Neva, Julie A. Nelson, Frank Ackerman, and Thomas Weisskopf (2008). *Consumption and the Consumer Society*, http://www.ase.tufts.edu/Gdae/education_materials/modules/Consumption_and_the_Consumer_Society.pdf/ 06.09.2014.
- Greeley, Martin (1994). *Measurement of Poverty and Poverty of Measurement*, *Institute of Development Studies Bulletin*, 25(2).
- Griffith, Daniel A. (1988a). *Advanced Spatial Statistics*, The Netherlands: Kluwer, Dordrecht.
- Griffith, Daniel A. (1988b). “Estimating Spatial Autoregressive Model Parameters with Commercial Statistical Packages”, *Geographical Analysis*, 20.
- Griffith, Daniel A. (1990). *Spatial Statistics, Past, Present and Future*, Ann Arbor: Institute of Mathematical Geography.
- Guillaumont, Patrick, and Catherine Korachais (2006). “Macroeconomic Instability Makes Growth Less Pro Poor, in Africa and Elsewhere: A Preliminary Examination”. Paper presented at the CSAE Conference ‘Reducing Poverty and Inequality: How can Africa be Included?’, 19-21 March. Oxford.
- Gül, Hüseyin ve Songül Sallan Gül (2005). *Ekonomik Krizler Karşısında Ankaralı Yoksulların Yaşam Stratejileri, Değişen-Dönüşen Kent ve Bölge*, Ankara: 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 28. Kolokyumu Bildiriler Kitabı, 2: 967-985.
- Gül, Tuğba Gökdoğan (2014) “Türkiye İçin İstihdamın Belirleyicileri: İBBS-2 Bölge Düzeyi, Mekansal Analiz Uygulaması”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi*, 29(1): 105-135.
- Günel, Ferda Esin (2013). *Mekansal Panel Veri Modelleri ve Avrupa Ülkelerindeki İntihar Oranları Üzerine Uygulaması*, Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Gürses, Didem (2007). “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikaları”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1): 59-74.

- Hackett, Steven C. (2011). *Environmental and Natural Resources Economics: Theory, Policy, and the Sustainable Society*, USA: Routledge.
- Haining, Robert (1990). *Spatial Data Analysis in the Social and Environmental Sciences*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Hanink, Dean M. (2005). "Resources", in Eric Sheppard, and Trevor J. Barnes (Eds.), *A Companion to Economic Geography*, pp: 227-241, USA: Blackwell Publishing.
- Harriss-White, Barbara (2005). "Poverty and Capitalism", QEH Working Paper Series, Working Paper Number: 134.
- Harvey, David (2002). "Toplumsal Adalet, Postmodernizm ve Kent (Çev. Bülent Duru ve Ayten Alkan)", Şu kitapta: 20. Yüzyıl Kenti, Ankara: İmge Kitabevi, 215-248.
- Harvey, David (2006). *Sosyal Adalet ve Şehir (Çev. Mehmet Moralı)*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Haughton, Jonathan, and Shahidur R. Khandker (2009). *Handbook on Poverty and Inequality*, Washington: The World Bank Publication.
- Henderson, J. Vernon (2003). *Urbanization, Economic Geography, and Growth*, <http://down.cenet.org.cn/upfile/49/20041126123411177.pdf/> 10.03.2015.
- Henderson, J. Vernon(2005). "Urbanization and Growth," in P. Aghion and S. Durlauf (Eds.), *Handbook of Economic Growth*, Volume 1, Amsterdam: North Holland,1543–1591.
- Hentschel, Jesko, and Radha Seshagir (2000). "The City Poverty AssessmentA Primer", World Bank Technical Paper, No: 490, Washington, D.C.
- Hirschey, Mark (2009). *Fundamentals of Managerial Economics*, USA: South-Western Cengage Learning.
- Holtz-Eakin, Douglas (1994). "Public-sector Capital and The Productivity Puzzle", *Review of Economics and Statistics*, 76: 12–21.
- Hordijk, Leen (1974). "Spatial Correlation in the Disturbances of a Linear Interregional Model", *Regional and Urban Economics*, 4: 117-140.
- Hordijk, Leen (1979). "Problems in Estimating Econometric Relations in Space", *Papers, Regional Science Association*, 42: 99-115.
- Hordijk, Leen, and Jean Paelinck, (1976). *Some Principles and Results in Spatial Econometrics*, *Recherches Economiques de Louvain*, 42: 175-197.
- Hordijk, Leen, and Peter Nijkamp (1977). "Dynamic Models of Spatial Autocorrelation, *Environment and Planning A*", 9: 505-519.
- Hull, Katy (2009). *Understanding the Relationship Between Economic Growth, Employment and Poverty Reduction*, in OECD, *Promoting Pro-Poor Growth Employment*, OECD Publication, 69-94.
- Hussain, Athar (2003). *Urban Poverty in China: Measurement, Patterns and Policies*, Geneva: International Labour Office Publication.

- Iceland, John (2005). "Measuring Poverty: Theoretical and Empirical Considerations", *Measurement*, 3(4): 207-243.
- Ildırar, Mustafa (2004). *Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri*, Nobel Yayın, No: 714, Ankara.
- ILO (2015). Unemployment Rate, http://www.ilo.org/ilostat/faces/help_home/data_by_subject/subject-details/indicator-details-by-subject?subject=UNE&indicator=UNE_DEAP_SEX_AGE_GEO_RT&datasetCode=YI&collectionCode=YI/20.10.2015.
- Işık, Şevket (2005). Türkiye’de Kentleşme ve Kentleşme Modelleri, *Ege Coğrafya Dergisi*, 14: 57-71.
- İçli, Gönül (2011). "Kentsel Dönüşüme İlişkin Sosyolojik Bir Değerlendirme-Denizli Örneği", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 3(1): 43-57.
- İsbir, Eyüp (1991). *Şehirleşme ve Meseleleri*, Ankara: Gazi Büro Yayınları
- Jamal, Haroon (2002). "On the Estimation of an Absolute Poverty Line: An Empirical Appraisal", *The Lahore Journal of Economics*, 7(2): 77-92.
- Jargowsky, Paul A. (2001). *Sprawl, Concentration of Poverty, and Urban Inequality*, <http://urbanpolicy.berkeley.edu/pdf/census2000/jargowsky.pdf/> 17.01.2015.
- Jerve, Alf Morten (2001). "Rural-Urban Linkages and Poverty Analysis", in Alejandro Grinspun et al (Eds.), *Choices For The Poor: Lessons From National Poverty Strategies*. Bergen/New York: CMI/UNDP, 89-120.
- Kahraman, Tayfun (2010). "İmar Uygulamalarında Gizli Yolsuzluk: Ayrıcalıklı Özelleştirmeler ve Kentsel Rant", *İş Ahlakı Dergisi*, 3(6): 61-80.
- Kalkınma Bakanlığı (2014). *Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi 2014-2023*, <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Yaynlar/Attachments/641/2014-2023%20B%20C3%B6lgesel%20Geli%20C5%9Fme%20Ulusal%20Stratejisi.pdf/> 17.05.2015.
- Kamete, Amin Y., Arne Tostensen, and Inge Tvedten (2001). *From Global Village to Urban Globe Urbanisation and Poverty in Africa: Implications for Norwegian Aid Policy*, CMI Reports, Report R 2001: 2, Norway.
- Kavala, Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder (2008). *Kent Nüfusunun En Yoksul Kesiminin İstihdam Yapısı ve Geçinme Yöntemleri*, http://www.spf.boun.edu.tr/docs/kent_yoksullugu_rapor.pdf/ 01.05.2014.
- Kaya, Ayşe (2009). *Türkiye’de Bölgesel Net Mali Yansıma*, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Yayın No:2009/395, Ankara.
- Kelejian, Harry H., and Ingmar R. Prucha (1999). "A Generalized Moments Estimator for the Autoregressive Parameter in a Spatial Model", *International Economic Review*, 40: 509-533.
- Keleş, Ruşen (2005). "Kent ve Kültür Üzerine", *Mülkiye*, XXIX(246): 9-18.
- Kneebone, Elizabeth, and Emily Garr (2010). *The Suburbanization of Poverty: Trends in Metropolitan America, 2000 to 2008*, http://www.brookings.edu/~media/research/files/papers/2010/1/20-poverty-kneebone/0120_poverty_paper.pdf/ 08.09.2015.

- Krieg, Jean-Luc (2013). What is Urban Poverty?, <http://conexionmosaico.net/files/2013/04/What-is-Urban-Poverty.pdf>/ 01.01.2014.
- Kubelkova, Jana (2011). "Urbanization of Poverty and Insecurity of the Urban Poor", *Geographica*, 42(1): 19-32.
- Kurtuluş, Hatice (2010). "Kent Sosyolojisinde Değişen Kavrayışlar ve Türkiye'nin Kentleşme Deneyimi", Şu kitapta: Ö. Andaç Uğurlu (Ed.), *Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları*, 177-225.
- Kuznets, Simon (1955). "Economic Growth and Income Inequality", *The American Economic Review*, XLV: 1-28.
- Laborit, Henri (1990). *İnsan ve Kent* (Çev. Bertan Onaran), İstanbul: Payel Yayınevi.
- Laderchi, Caterina Ruggeri (2005). Working One's Way Up: The Urban Poor and the Labor Market, in Ilse Pinto-Dobernig (Ed.), *Migration, Development and Poverty Reduction in Asia*, Switzerland: International Organization for Migration, 47-89.
- Landau, Loren B. (2007) "II. Urban Trends and Challenges Shaping Urban Futures: Reflections on Human Mobility and Poverty in Africa's Globalizing Cities", in Allison M. Garland, Mejgan Massoumi, and Blair A. Ruble (Eds.), *Global Urban Poverty Setting The Agenda*, Washington, D.C.: Woodrow Wilson International Center for Scholars, 11-35.
- LeSage, James P. (1999). *The Theory and Practice of Spatial Econometrics*, <http://www.spatial-econometrics.com/html/sbook.pdf>/10.07.2015.
- LeSage, James P. (2008). "An Introduction to Spatial Econometrics", *Revue D'économie Industrielle*, 3/2008 (123): 19-44.
- Ley, David, and Heather Smith (1997). *Research on Immigration and Integration in the Metropolis*, Vancouver Centre of Excellence Working Paper Series:#97-08.
- Loughhead, Susan, Onkar Mittal, and Geof Wood (2001). *Urban Poverty & Vulnerability in India: DFID's Experiences From a Social Policy Perspective*, Department for International Development, Delhi, India.
- Lucas, Robert (1988). "On the Mechanicso Economic Development", *Journal of Monetary Economics*, 22(1): 3-42.
- Lutters, Wayne G., and Mark S. Ackerman (1996). *An Introduction to the Chicago School of Sociology*, http://userpages.umbc.edu/~lutters/pubs/1996_SWLNote96-1_Lutters,Ackerman.pdf/ 18.04.2015.
- Maliye Bakanlığı (2011). *Türkiye'de İşgücü Piyasası Sorunları ve Çözüm Önerileri*, <http://www.maliye.gov.tr/EADD%20alma%20Platformu/Ara%C5%9Ft%C4%B1rma%20Raporlar%C4%B1/T%C3%BCrkiye'de%20%C4%B0%C5%9Fg%C3%BCc%C3%BC%20Piyasas%C4%B1%20Sorunlar%C4%B1%20ve%20%C3%87%C3%B6z%C3%BCm%20%C3%96nerileri.pdf>/10.09.2015.
- Mark, Jerome A. (1987). "Technological Change and Employment: Some Results From BLS Research", *Monthly Labor Review*, 110 (4): 26-29.
- Marshall, Alfred (1890). *Principles of Economics*. London: Macmillan.
- Massey, Douglas S., and Nancy A. Denton (1988). "The Dimensions of Residential

- Segregation”, *Social Forces*, 67(2): 281-315.
- Matyas, Laszlo, and Patrick Sevestre (2008). *The Econometrics of Panel Data, Fundamentals and Recent Developments in Theory and Practice* (3rd Edition), Berlin: Springer-Verlag.
- McDonald, John F., and Daniel P. McMillen (2010). *Urban Economics and Real Estate Theory and Policy*, USA: John Wiley & Sons Inc.
- Mills, Terence C., and Kerry Patterson (2006). *Palgrave Handbook of Econometrics: Volume 1, Econometric Theory*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Mills, Terence C., and Kerry Patterson (2009). *Palgrave Handbook of Econometrics: Volume 2, Applied Econometrics*, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Mingione, Enzo (1996). “Urban Poverty in the Advanced Industrial World: Concepts, Analysis and Debates”, in Enzo Mingione (Ed.), *Urban Poverty and the Underclass: a Reader*, Oxford, Basil, Blackwell, 3-40.
- Mitlin, Diana, and David Satterthwaite (2013) *Urban Poverty in the Global South*, USA: Routledge.
- Mok, T. Y., C. Gan, and A. Sanyal (2007). “The Determinants of Urban Household Poverty in Malaysia”, *Journal of Social Sciences*, 3(4): 190-196.
- Morduch, Jonathan (2005). Poverty Measures, in United Nations, *Handbook On Poverty Statistics: Concepts, Methods and Policy Use*, 52-84, <http://unstats.un.org/unsd/methods/poverty/pdf/Chapter-3.pdf/> 18.03.2015.
- Moser, Caroline. N., Alicia J. Herbert, and Roza E. Makonnen (1993). *Urban Poverty in the Context of Structural Adjustment Recent Evidence and Policy Responses*, Discussion Paper, The World Bank, Washington, D.C.
- Murdoch, James C., Morteza Rahmatian, and Mark A. Thayer (1993). “A Spatially Autoregressive Median Voter Model of Recreation Expenditures”, *Public Finance Quarterly*, 21: 334–350.
- Murdoch, James C., Todd Sandler, and Keith Sargent (1997). “A Tale of Two Collectives: Sulphur Versus Nitrogen Oxides Emission Reduction in Europe”, *Economica*, 64: 281-301.
- Nakamura, Ryohei (1985). “Agglomeration Economies in Urban Manufacturing Industries: A Case of Japanese Cities”, *Journal of Urban Economics*, 17(1): 108-124.
- Narvaez, Laura, Alan Penn, and Sam Griffiths (2013). *Spatial Configuration and Bid Rent Theory: How Urban Space Shapes the Urban Economy*, Proceedings of the Ninth International Space Syntax Symposium, Seoul: Sejong University.
- Nelson, Gerald C., and Daniel Hellerstein (1997). “Do Roads Cause Deforestation? Using Satellite Images in Econometric Analysis of Land Use”, *American Journal of Agricultural Economics*, 79: 80-88.
- Niermann, Manfred (2006). *Reducing Urban Poverty Lessons Learnt from Technical Cooperation Projects*, Germany: Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit (GTZ) GmbH.
- Nijkamp, Peter, Helga Leitner, and Neil Wrigley (1985). *Measuring the*

Unmeasurable, Dordrecht: Martinus Nijhoff.

Northam, Raymond M. (1975). *Urban Geography*, United States: John Wiley & Sons Inc.

Omoniyi, Mary Banke Iyabo (2013). "The Role Of Education in Poverty Alleviation and Economic Development: A Theoretical Perspective And Counselling Implications", *British Journal of Arts and Social Sciences*, 15(II): 176-185.

Oosterlynck, Stijn, Yuri Kazepov, Andreas Novy, Pieter Cools, Eduardo Barberis, Florian Wukovitsch, Tatiana Sarius, and Bernhard Leubolt (2013). *The Butterfly and The Elephant: Local Social Innovation, The Welfare State and New Poverty Dynamics*, ImPROvE Discussion Paper No. 13/03. Antwerp: Herman Deleeck Centre for Social Policy – University of Antwerp.

Ord, Keith J. (1975). "Estimation Methods for Models of Spatial Interaction", *Journal of the American Statistical Association*, 70: 120-126.

Osinubi, Tokunbo Simbowale (2003). *Urban Poverty in Nigeria: A Case Study of Agege Area of Lagos State, Nigeria*, https://www.researchgate.net/publication/228885650_Urban_Poverty_in_Nigeria_A_case_study_of_Agege_Area_of_Lagos_State_Nigeria/ 10.06.2015.

Ökten, Ayşe Nur, Emrah Altınok ve Ömer Bilen (2008). *Yoksulluk Deplasmanda, Dünya Şehircilik Günü 32. Kolokyumu*, İstanbul.

Öz, Sumru (2012). *Küreselleşme ve Gelir Dağılımı*, *Ekonomik Araştırma Forumu Politika Notu*, http://eaf.ku.edu.tr/sites/eaf.ku.edu.tr/files/eaf_pn1207.pdf/ 10.02.2015.

Pace, R. Kelley, Ronald Barry, and C.F. Sirmans (1998). "Spatial Statistics and Real Estate", *Journal of Real Estate Finance and Economics*, 17: 5–13.

Paelinck, Jean, and Leo Klaassen (1979). *Spatial Econometrics*, Farnborough: Saxon House.

Peker, Mümtaz (1999). *Türkiye’de İçgöçün Değişen Yapısı, Şu kitapta: 75 Yılda Köylerden Şehirlere*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 295-304.

Pinkse, Joris, and Margaret E. Slade (1998). "Contracting in Space: An Application of Spatial Statistics to Discrete-choice Models", *Journal of Econometrics*, 85: 125-54.

Porter, Michael Everett (2000) "Location, Competition and Economic Development: Local Clusters in a Global Economy," *Economic Development Quarterly*, 14(1): 15-34.

Qianqian, Liu (2014). "Urbanization and Urban Poverty in Southeast Asia." *The International Poverty Reduction Centre in China*, <http://www.iprcc.org/publish/page/en/?jsessionid=89781B9977C556AC8EA7DEC70F7BBECA/> 23.04.2015.

Rakodi, Carole (2002). "A Livelihoods Approach-Conceptual Issues and Definitions", in: Carole Rakodi, and Tony Lloyd-Jones (Eds.), *Urban Livelihoods: A People-centred Approach to Reducing Poverty*, pp. 3-22, USA: Earthscan Publications Ltd.

- Ramachandran, Prema (2007). "Poverty Nutrition Linkages", *Indian Journal of Medical Research*, 126: 249-261.
- Ranci, Costanzo (2011). *The Political Economy of Social Vulnerability. The Social and Political Determinants Of New Social Risks in Western European Countries*, Working Papers du Programme Villes & Territoires, 2011-04, Paris, Sciences Po.
- Rani, Anita (2013). *Poverty in Punjab: A District Level Study*, A Doctoral Thesis, Faculty of Economics and Business Guru Nanak Dev University, Punjab.
- Ravallion, Martin (1992). "Poverty Comparisons A Guide to Concepts and Methods", LSMS Working Papers, Number: 88, The World Bank, Washington, D.C.
- Rey, Sergio J., and Julie Le Gallo (2009). *Spatial Analysis of Economic Convergence*, in Terence C. Mills, and Kerry Patterson (Eds.), *Palgrave Handbook of Econometrics, Volume: 2, Applied Econometrics*, pp: 1251-1290, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Rio Group (2006). *Compendium of Best Practices in Poverty Measurement*, http://www.ibge.gov.br/poverty/pdf/rio_group_compendium.pdf/ 14.02.2015.
- Ripley, Brian D. (1981). *Spatial Statistics*. New York: Wiley.
- Roberts, Peter (2000). *The Evolution, Definition and Purpose of Urban Regeneration*, in Peter Roberts, and Hugh Skyes (Eds.), *Urban Regeneration. A Handbook*, SAGE Publications Ltd., London.
- Rodrik, Dani (2000). "Growth Versus Poverty Reduction: A Hollow Debate", *Finance and Development*, 37 (4): 4-5.
- Romer, Christina D., and David H. Romer (1998). "Monetary Policy and the Well-Being of the Poor", NBER Working Paper, No: 6793.
- Santiago, Anna Maria (1998). "The Spatial Dimensions of Ethnic and Racial Stratification". in William Velez (Ed.), *Race and Ethnicity in the United States: An Institutional Approach*, Dix Hills: General Hall, 18-42.
- Santos-Paulino, Amelia U. (2012). *Trade, Income Distribution and Poverty in Developing Countries: A Survey*, UNCTAD Discussion Papers: 207, http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/osgdp20121_en.pdf
- Sarlo, Chris (2007). "Measuring Poverty - What Happened to Copenhagen?", *Economic Affairs*, 27(3): 6-14.
- Satterthwaite, David (1998). *Reducing Urban Poverty; Some Lessons from Experience*, http://www.ucl.ac.uk/dpu-projects/drivers_urb_change/urb_society/pdf_liveli_vulnera/IIEDSatterthwaiteurbanpovertyLessonsExperience.pdf/ 21.08.2014.
- Scott, Allen J., and Michael Storpe (2013). "The Nature of Cities: The Scope and Limits of Urban Theory", *International Journal of Urban and Regional Research*, 39(1): 1-15.
- Schneider, Christoph, Bianca Achilles, and Hendrik Merbitz (2014). "Urbanity and Urbanization: An Interdisciplinary Review Combining Cultural and Physical Approaches", *Land*, (2014/ 3): 105-130.

- Seetanah, Boopen, Shalini T. Ramessur, and Sawkut Rojid (2009). "Does Infrastructure Alleviate Poverty In Developing Countries?", *International Journal of Applied Econometrics and Quantitative Studies*, 6(2): 17-36.
- Sen, Amartya (1999). *Özgürlükle Kalkınma* (Çev. Yavuz Alogan), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Shen, Liyin, Yi Peng, Xiaoling Zhang, and Yuzhe Wuc (2011). "An Alternative Model For Evaluating Sustainable Urbanization", *Cities*, 29(1): 32-39.
- Srivastava, D. K., C. Bhujanga Rao, Swarna S. Vepa, and Brinda Viswanathan (2010). *Urban Poverty Alleviation Strategies A Study of Six Cities (in India)*, <http://www.mse.ac.in/pub/Monograph%20-%207.pdf/> 06.01.2014.
- Stansell, Amanda, and T. F. McLaughlin (2013). "A Brief Comparison of Rural Poverty and Urban Poverty at its Consequences for Students with Special Needs", *International Journal of Basic and Applied Science*, 1(3): 587-593.
- Stiglitz, Joseph E. (2000). *Economics of the Public Sector*, 3rd Edition, New York: W. W. Norton & Company.
- Sullivan, Arthur M. (1990). *Urban Economics*, USA: Irwin.
- Swann, Peter, and Martha Prevezer (1996). "A Comparison of the Dynamics of Industrial Clustering in Computing and Biotechnology", *Research Policy*, 25: 139-157.
- Şahbudak, Ercan (2004). "İşsizlik ve İşsizlik Sigortası, Türkiye’de Çalışma Hayatından Kesitler", Şu kitapta: Faruk Kocacık (Ed.), *İşsizlik, Sendikal Örgütlenme, Kadın Emegi, İşportacılık*, No: 94, 3-48, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.
- Şenses, Fikret (2006). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tang, Wan, Hua He, and Xin M. Tu (2012). *Applied Categorical and Count Data Analysis*, Boca Raton: CRC Press.
- Taş, Ramazan, M. Kayhan Mutlu, Ahmet Beşkaya, Lamiha Gün, Lütfü Şağbanşua, Nurettin Can, Osman Yılmaz, Enes Uslu, Ömer Akkaya ve Ahmet Özkardaş (2012). *Ankara’nın Kentsel Yoksulluk Haritası*, Ankara: Turgut Özal Üniversitesi Yayınları.
- Taş, Yunus ve Selami Özcan (2012). "Türkiye’de ve Dünyada Yoksulluk Üzerine Bir Araştırma", *Uluslararası Avrasya Ekonomileri Konferansı*, 11-13 Ekim, Alma-Ata, Kazakistan, ss. 423-429.
- Tatlıdil, Ercan (1989). *Kentleşme ve Gecekondu*, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No: 47.
- Teitz, Michael B., and Karen Chapple (1998). "The Causes of Inner-City Poverty: Eight Hypotheses in Search of Reality", *Cityscape: A Journal of Policy Development and Research*, 3(3): 33-70.
- TESEV (2005). *Türkiye’de Ülke İçinde Yerinden Edilme Sorunu: Tespitler ve Çözüm Önerileri*, http://research.sabanciuniv.edu/876/1/TESEV_UYE_Grubu_Raporu.pdf/ 08.03.2015.

- Tobler, Waldo R. (1970). "A Computer Movie Simulating Urban Growth in the Detroit Region", *Economic Geography*, 46: 234-240.
- Todaro, Michael (1980). *Internal Migration in Developing Countries: A Survey*, in Richard A. Easterlin (Ed.), *Population and Economic Change in Developing Countries*, University of Chicago Press: 361 – 402.
- Topa, Giorgio (1996). *Social Interactions, Local Spillovers and Unemployment*, Ph.D. Dissertation, Department of Economics, University of Chicago.
- TÜİK (2008). *Tüketim Harcamaları, Yoksulluk ve Gelir Dağılımı Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi-6*, Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.
- TÜİK (2012). *Eşdeğerlik Ölçeği*, http://www.tuik.gov.tr/Micro_Veri/GYKA_Panel_2011/turkce/metaveri/tanim/essdegerlik-oelcceggi/index.html/ 06.06.2014.
- TÜİK (2014). *Gayri Safi Katma Değer Bölgesel Sonuçlar 2004-2011*, http://www.tuik.gov.tr/jsp/duyuru/upload/yayinrapor/GSKD_Bolgesel_2004-2011.pdf/ 15.09.2015.
- TÜİK (2015a). *Yerleşim Yerlerine Göre Göç Eden Nüfus* http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=159/ 15.09.2015.
- TÜİK (2015b). *İstatistiksel Bölgelerin Aldığı Göç, Verdiği Göç, Net Göç ve Net Göç Hızı, 2008-2014*, http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=161/ 15.09.2015.
- TÜİK (2015c). *Cari Fiyatlarla Bölgesel Gayri Safi Katma Değer- İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Temel Fiyatlarla*, http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1314/ 15.09.2015.
- TÜİK (2015d). *Bölgelerin Yoksulluk Sınırlarına Göre Bölgesel Yoksulluk*, http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1393/ 15.09.2015.
- TÜİK (2015e). *Türkiye Yoksulluk Sınırına Göre Bölgesel Yoksulluk*, http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1394/ 15.09.2015.
- TÜİK (2015f). *Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelire Göre Gini Katsayısı (Türkiye, Kent, Kırsal, İBBS, 1. Düzey)*, http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1601/ 15.09.2015.
- TÜİK (2015g). *Yüzde 20 lik Gruplara Göre Yıllık Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelirin Dağılımı*, http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1383/ 15.09.2015.
- TÜİK (2015h). *Kurumsal Olmayan Nüfusun Yıllar ve Cinsiyete Göre İşgücü Durumu*, http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=2319/ 15.09.2015.
- TÜİK (2015i). *İstihdam Edilenlerin Yıllar ve Cinsiyete Göre İktisadi Faaliyet Kolları*, http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=605/ 15.09.2015.
- TÜİK (2015j). *İstihdam Edilenlerin Yıllar ve Cinsiyete Göre İşteki Durumu*, http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=2322/ 15.09.2015.
- TÜİK (2015k). *İşgücüne Dahil Olmayanların Yıllar ve Cinsiyete Göre İşgücüne Dahil Olmama Nedenleri*, http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=2320/ 15.09.2015.

- TÜİK (2015l). Yoksul Sayıları, Yoksulluk Oranı ve Yoksulluk Açığı (Kent), http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1388/15.09.2015.
- TÜİK (2015m). Hanehalkı Kullanılabilir Gelire Göre Sıralı Yüzde 20'lik Gruplar, http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1371/15.09.2015.
- TÜİK (2015n). Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelire Göre Sıralı Yüzde 20'lik Gruplar, http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1373/15.09.2015.
- TÜİK (2015o). İşteki Duruma Göre Yıllık Ortalama Esas İş Gelirleri, http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1381/15.09.2015.
- TÜİK (2015p). Gelire Göre Sıralı %20'lik Gruplarda Tüketim Harcamalarının Türlerine Göre Dağılımı, Kent, http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=332/15.09.2015.
- TÜİK (2015r). Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları, http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1605/15.09.2015.
- TÜİK (2015s). İşgücü İstatistikleri, <http://tuikapp.tuik.gov.tr/isgucuapp/isgucu.zul/15.09.2015>.
- TÜİK (2015t). Özet Tablolar (İşgücü Durumu), <http://tuikapp.tuik.gov.tr/isgucuapp/isgucu.zul/15.09.2015>.
- TÜİK (2015u). Kısımlara Göre Sanayi ve Hizmet Sektörlerinde, İstihdam ve Temel Göstergeler, http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1018/15.09.2015.
- TÜİK (2015v). Ekonomik Faaliyetlere Göre İstihdam ve Bazı Temel Göstergeler, http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1402/15.09.2015.
- TÜİK (2015y). Yıllara ve Cinsiyete Göre İl / İlçe Merkezleri ve Belde / Köy Nüfusu, Genel Nüfus Sayımları - ADNKS, http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1587/15.09.2015.
- TÜİK (2015z). Nüfus ve Göç, <http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/sorguGiris.do#/15.09.2015>.
- TÜİK (2015aa). Yıllara ve Cinsiyete Göre İl / İlçe Merkezleri ve Belde / Köy Nüfusu, Genel Nüfus Sayımları - ADNKS, http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1587/15.09.2015.
- TÜİK (2015ab). Ana Faaliyet Kollarına Göre Sabit Fiyatlarla Gayri Safi Yurtiçi Hasıla, http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=2224/15.09.2015.
- TÜİK (2015ac). İşgücü İstatistikleri Dönemsel Sonuçları, http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?alt_id=1007/15.09.2015.
- TÜİK (2015ad). Sektörlere Göre Bölgesel Paylar - İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması, Düzey 2, http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1315/15.09.2015.
- TÜİK (2015ae). Sektörlerin Gayri Safi Katma Değer İçindeki Payları - İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması, Düzey 2, http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1316/15.09.2015.

- TÜİK (2015af). İstihdam Edilenlerin Yıllar ve Cinsiyete Göre İktisadi Faaliyet Kolları, http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=2321/ 15.09.2015.
- Tüylüoğlu, Şevket ve Ali Sait Albayrak (2010). “Hayat Pahalılığı ve Türkiye’de İllerin Hayat Pahalılığı Sıralamasını Belirleyen En Önemli Faktörlerin Ridge Regresyon Analiziyle İncelenmesi”, Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi, 15(2): 63-91.
- Varghese, Mariamma A., S. A. Udipi, and M. Kamath (2000). Attacking Urban Poverty: The Role of the Shreemati Nathibai Damodar Thackersey Women’s University, Mumbai, India- The Gilbert Hill Programme, International Institute for Educational Planning/UNESCO, France.
- UN (2005). Improving the Lives of the Urban Poor Case Studies on the Provision of Basic Services Through Partnerships, United Nations, E/ESCAP/2404.
- UN (2009). Rethinking Poverty Report on the World Social Situation 2010, New York: United Nations Publication.
- UN (2012). The UNECE Report on Achieving the Millennium Development Goals In Europe and Central Asia, 2012, www.unece.org/fileadmin/DAM/publications/oes/UNECE_MDG_Report_2012.pdf/ 19.07.2015.
- UN (2014a). World Economic and Social Survey 2014: Reducing Inequality for Sustainable Development, http://www.un.org/en/development/desa/policy/wess/wess_archive/2014wess_overview_en.pdf/ 19.03.2015.
- UN (2014b). The Millennium Development Goals Report 2014, New York: United Nations Publication.
- UN (2014c). Population of Urban and Rural Areas at Mid-Year, http://esa.un.org/unpd/wup/CD-ROM/WUP2014_XLS_CD_FILES/WUP2014-F01-Total_Urban_Rural.xls/ 06.09.2014.
- UN (2014d). Side Event on ECA Renewal of Planning Background Paper: Inclusive Industrial Transformation, http://www.uneca.org/sites/default/files/uploaded-documents/COM/com2014/side-events/e1400276_com14_side_event_background_paper_on_inclusive_industrial_transformation_english.pdf/ 19.03.2015.
- UN (2014e). World Urbanization Prospects: The 2014 Revision, Highlights, United Nations, New York: Department of Economic and Social Affairs, Population Division.
- UN (2015). Urban and Rural Populations, http://esa.un.org/unpd/wup/CD-ROM/WUP2014_XLS_CD_FILES/WUP2014-F03-Urban_Population.xls/ 10.04.2015.
- UN-Habitat (2012). State of the World’s Cities 2012/2013 Prosperity of Cities, Kenya: United Nations Human Settlements Programme Publication.
- UN-Habitat (2013). The State of European Cities in Transition 2013 Taking Stock After 20 Years of Reform Executive Summary, Denmark: United Nations Human Settlements Programme Publication.

- UNICEF (2009). Child Poverty and Disparities in Swaziland Key Findings, http://www.unicef.org/swaziland/SWL_resources_povertydisparities.pdf/ 15.08.2015.
- UNICEF (2010). Türkiye’de Çocukların Durumu Raporu 2011, http://www.izmiriplanliyorum.org/static/upload/file/turkiye%27de_cocuklarin_durumu_raporu_%282011%29.pdf/ 17.04.2015.
- UNICEF (2012). Dünya Çocuklarının Durumu 2012 Kentsel Bir Dünyada Çocuklar, <http://panel.unicef.org.tr/vera/app/var/files/d/u/du%CC%88nya-c%CC%A7ocuklarinin-durumu-2012.pdf/> 01.11.2013.
- Upton, Graham J. G., and Bernard Fingleton (1985). Spatial Data Analysis by Example Volume 1: Point Pattern and Quantitative Data, New York: Wiley.
- Varian, Hal R. (2005). Intermediate Microeconomics, New York: W.W. Norton &Company.
- Viet, C. Nguyen, Linh Vu Hoang, and Thang Nguyen (2010). Urban Poverty in Vietnam: Determinants and Policy Implications, MPRA Paper, No: 40767.
- Vos, Klaas D., and Thesia I. Garner (1991). “An Evaluation of Subjective Poverty Definitions: Comparing Results From The U.S. and the Netherlands”, Review of Income and Wealth, 37(3): 267-285.
- Viton, Philip A. (2010). Notes on Spatial Econometric Models, <http://facweb.knowlton.ohio-state.edu/pvixon/courses2/crp8703/spatial.pdf/> 17.06.2015.
- Wacquant, Loic (2011). Kent Paryaları İleri Marjinalliğin Karşılaştırmalı Sosyolojisi (Çev. Mehmet Doğan), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Wagle, Udaya (2002). “Rethinking Poverty Definition and Measurement”, International SocialScience Journal, 54(171): 155-165.
- Watts, W. Harold (1964). An Economic Definition Of Poverty, <http://www.irp.wisc.edu/publications/dps/pdfs/dp568.pdf/> 20.01.2015
- Wenhui, Che (2012). Governance and Poverty Alleviation:An Empirical Study on the Poor Residents in Citiesof China, International Institute of Administrative Sciences International Congress: Merida, 18-22 June.
- Whittle, Peter (1954). “On Stationary Processes in the Plane”, Biometrika, 41:434-449.
- Wirth, Louis (2002). Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme (Çev. Bülent Duru ve Ayten Alkan), Şu kitapta: 20. Yüzyıl Kenti, Ankara: İmge Kitabevi, 77-106.
- World Bank (2012). Assessing Poverty Measurement Practices and Statistical Capacity in Central America, http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2012/09/05/000333038_20120905003513/Rendered/PDF/722880ESW0P1270y0in0Central0America.pdf/ 01.06.2014.
- World Bank (2013). World Development Report 2013: Jobs, Washington, DC: World Bank Publication.

- World Bank (2014). Global Monitoring Report 2014/2015 Ending Poverty and Sharing Prosperity, Washington DC: The World Bank Publication.
- World Bank (2015). Unemployment, total (% of total labor force), <http://api.worldbank.org/v2/en/indicator/sl.uem.totl.zs?downloadformat=excel/> 23.09.2015.
- Yaylı, Hasan (2012). “Küreselleşmenin Kentler Üzerine Etkisi: İstanbul Örneği”, Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, (24): 331-357.
- Zeren, Fatma (2010). “Mekansal Etkileşim Analizi”, Ekonometri ve İstatistik, 12: 18-39.
- Zeren, Fatma (2011). Mekansal Ekonometri ve Mekansal Panel Ekonometri Yaklaşımları: AB Üye Ülkeleri İçin Gelir Yakınsama Hipotezi Üzerine Bir Uygulama, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Zeren, Fatma ve Suzan Ergun (2010). “AB’ye Doğrudan Yabancı Yatırım Girişlerini Belirleyen Faktörler: Dinamik Panel Veri Analizi”, İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 1(4): 67-83.

ÖZGEÇMİŞ

1980 yılında Kayseri’de doğan Mehmet ÖZBİLGİN, ilk, orta, lise ve üniversite eğitimini yine bu şehirde tamamlamıştır. 2008 yılında Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalında yüksek lisans öğrenimine başlamıştır. 2011 yılında “Lojistik Sektörünün İktisadi Analizi: Kocaeli Örneği” isimli tezini sunarak yüksek lisans eğitimini tamamlamıştır. Aynı yıl Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalında doktora öğrenimine başlamış; ders dönemini 2012 yılında başarıyla tamamlayarak tez hazırlamaya hak kazanmıştır. 2010 yılında Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde araştırma görevlisi olarak göreve başlayan yazar, halen aynı kurumda akademik kariyerine devam etmektedir. Evli ve üç çocuk babasıdır.